32636 913
5911

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ ВЪ СОФИЯ

ПАГАНИЗМЪТЪ

ВЪ

ДОЛНА МИЗИЯ

ПРЕЗЪ ПЪРВИТѢ ТРИ ВѢКА СЛЕДЪ ХРИСТА

ОТЪ

ЯНКО ТОДОРОВЪ

КОМАНДИРОВАНЪ НА НАУЧНИ ЗАНЯТИЯ ВЪ НАРОДНИЯ МУЗЕЙ

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1928

II 42
К 42
В158397

Считамъ за свой приятенъ дългъ да изкажа тукъ благодарность на своя уважаванъ учитель, Г-нъ Проф. Г. И. Кацаровъ, подъ чиито вещи съвети и напжтвания е възникнала идеята за настоящата работа, както и на Управитѣ на Народния музей и Българския археологически институтъ, за дадения ми широкъ достжпъ до паметницитѣ и библиотекитѣ на тия две научни учреждения.

УВОДЪ

Настоящата книга е опитъ за едно прегледно изложение на езическитѣ култове въ римската провинция Moesia Inferior — областьта, въ която се включватъ земитѣ между Дунава и Балкана, т. е. по-голѣмата часть отъ днешна Северна България и Добруджа; въ тая область се настанили римскитѣ легиони като утвърдители и защитници на римската власть въ Балканския полуостровъ.

При разработване историята на римската императорска епоха, въ която античностьта изживяла своя завършекъ и отстжпила мѣсто на европейската култура — епоха, която тъй оскждно и небрежно се застжпва въ нашитѣ училища за смѣтка на по-отдалечени времена — общеизвестенъ фактъ е станалъ между ученитѣ необходимостьта отъ детайлна аналитична работа върху отдѣлни страни на тази епоха. Отъ една провинция не може да се прави заключение за друга. Отъ състоянието и формата на единъ институтъ въ дадена область или кжтъ на римската империя не можемъ да правимъ заключения за състоянието и формата на сжщия институтъ въ друга область на империята. Въ това отношение и най-привлекателнитѣ обобщения и аналогии сж опасни. Отношението на провинциалния жрецъ въ Азия къмъ азиарха не може да ни даде ключъ за разбиране на подобното отношение между sacerdos provinciae въ Долна Мизия и понтарха на τὸ κοινὸν въ лѣвия черноморски брѣгъ.

Отъ това гледище и работата, съ която се залавяме, не ще бжде, мислимъ, излишна, толкозъ повече, че подобенъ опитъ за Moesia Inferior до сега, доколкото знаемъ, не е направенъ. Отъ друга страна, обнародваниятъ материалъ по въпроса е тъй разпръснатъ, щото всѣки макаръ и не напълно сполучливъ опитъ да бжде събранъ той въ едно прегледно цѣло не може да не представя необходимъ приносъ къмъ една основа за по-нататъшни изучвания.

Предметътъ на настоящата работа еднакво принадлежи както къмъ областьта на римската история, така и къмъ обсега на незастжпената още у насъ наука за религиитѣ (Religionswissenschaft, science des religions). Настоящиятъ трудъ е опитъ за възсъздаване една страница отъ религиозния животъ на римската империя въ връзка съ нашитѣ земи. Такава задача представя не само специаленъ историко-археологически, но и по-широкъ културенъ интересъ,

свързанъ съ въпроситѣ за възникването и развитието на първото християнство, за неговата борба и триумфъ, при което се поставя проблемата: каква религиозно-културна срѣда е срещнала християнската мисия, на какви препятствия се е натъкнала и по какъвъ начинъ е реагирала къмъ тия препятствия и къмъ тая срѣда; каква е била сждбата на една произнесена отъ Исуса или отъ неговитѣ ученици мисъль при нейното движение въ вѣковетѣ и презъ различнитѣ културни напластявания, които сж оставили върху нея своя отпечатъкъ и своя колоритъ. Два примѣра биха могли да илюстриратъ казаното. Въ намѣренитѣ бронзови, каменни и оловни релиефи въ Северна България отъ II и III в. сл. Хр., изобразяващи два конника и една богиня, както и въ една отъ бронзовитѣ плочи при Разградъ, сходни съ сребърната позлатена фалера отъ Галиче (Орѣховско), изобразяващи сжщата богиня безъ конници, рибата фигурира като религиозенъ символъ. Богинята, за която става дума, е великата безименна или многоименна Θεά: Артемида-Бендида-Атаргатисъ-Анаитисъ, въ култа на която рибата като символъ на живота и водата е играла голѣма роля. Въ поменатитѣ релиефи отъ Долна Мизия рибата е изобразена върху триножна трапеза като основенъ елементъ въ култното мистическо угощение или отдѣлно до останалитѣ образи като религиозенъ символъ. Изображение на риба, както казахме, се вижда и върху една отъ разградскитѣ плочки. Тоя символъ на великата малоазиатска богиня на живота и на водата е билъ особено разпространенъ въ Сирия, въ Битиния и въ цѣлата западна часть на Мала-Азия изобщо. Цѣли езера въ Сирия се считали за свещенни и рибитѣ въ тѣхъ неприкосновени. Риби, направени отъ злато или другъ металъ, били окачвани въ кжщитѣ като икони, а сирийскитѣ жреци на Атаргатисъ ежедневно принасяли риби въ жертва на тая богиня. Съ тая религиозно-културна срѣда, следи отъ която сж засвидетелствувани чакъ въ Северна България и Южна Русия, е трѣбвало да се сблъска първата християнска мисия, която имала за изходенъ пунктъ Антиохия. Прекрачило прага на Юдея, християнството се озовало въ Сирия въ чужда за него срѣда, въ която рибата като култовъ символъ е заела централно мѣсто. И, както напоследъкъ е изтъкналъ Dölger[1], ние виждаме, че още въ II в. сл. Хр. рибата става сжщо така и християнски религиозенъ символъ, а мистическата формула ΙΧΘΥΣ (риба) = Ἰ(ησοῦς) Χ(ριστὸς) Θ(εοῦ) Υ(ἱὸς) Σ(ωτήρ) — отличителенъ знакъ на християнската вѣра. Християнитѣ се уподобяватъ на малки „рибки" въ сравнение съ голѣмата, велика риба, ΙΧΘΥΣ, която е самиятъ Исусъ Христосъ. „Nos pisciculi, казва Тертулианъ[2], secundum ΙΧΘΥΝ nostrum Iesum

[1] Dölger, Ἰχθύς — der heilige Fisch in den antiken Religionen und im Christentum, томъ II, Münster, 1922, стр. 448.

[2] Tertull. de baptismo 1, стр. 2, редъ 6 сл. Lupton; друго четене у Migne, Tertull. de bapt., гл. I, стр 1306, ред. 13, 14 и 15 (томъ I на Patrol. lat.); изд. Lupton е цит. у Dölger, ib. 448.

Christum in aqua nascimur". И по-късно равенскиятъ епископъ Chrysologus[1] (433 — 450 г.) направо нарича Христа риба: Erat et piscis Christus, Iordanis levatus ex alveo. Християнската мисия, която се сблъскала съ първата езическа срѣда въ Сирия, е трѣбвало да се справи съ нея, трѣбвало е да говори на разбранъ за нея езикъ, и, като възприела сама тя рибата за християнски символъ, изтласкала на заденъ планъ заварената риба, която била езически култовъ символъ. — Вториятъ примѣръ, който ние бихме желали да приведемъ, изяснява другъ начинъ на реагиране. Въ Durostorum-Силистра римскиятъ войникъ Dasius, който възприелъ християнската вѣра, билъ призованъ, следъ хвърленъ жребий, да играе ролята на пуническо-финикийския Сатурнъ и въ негова честь да бжде следъ това обезглавенъ. Дазий отказалъ да се подчини по християнски мотиви и въ 303 г. претърпѣлъ въ Durostorum мжченическа смърть. Въ неговия характеренъ отговоръ: „по-добре е за мене доброволно да се принеса въ жертва на моя господарь Христосъ (τῷ δεσπότῃ Χριστῷ θυσία γενέσθαι), отколкото на Кроносъ вашия идолъ (τῷ Κρόνῳ ὑμῶν τῷ εἰδώλῳ) да се принеса въ жертва[2]," е сложило отпечатъкъ непримиримото, категорически отрицателното становище на новата религия къмъ езическитѣ идоли и култа на императора, което ни насочва къмъ въпроса за преследванията на християнитѣ отъ страна на римската власть, характерна изобщо съ търпимость къмъ разнообразнитѣ, не-римски култове на империята.

По такъвъ начинъ ние бихме могли да кажемъ, че едно грижливо археологическо изучване на комплекса отъ езически култове въ Долна Мизия презъ епохата на империята, допълнено съ подобно изучване за Тракия, би ни дало възможность да правимъ заключение за езическата религиозна основа, върху която се е разпространило и утвърдило християнството въ нашитѣ земи и на Балканския полуостровъ изобщо.

Действително, такъва тема, разработена безъ помощьта на епиграфиката, археологията и нумизматиката, би била неблагодарна и неплодотворна. Защото сведенията, които могатъ да се почерпятъ въ тази область отъ запазенитѣ текстове на старитѣ автори, сж осждни. Само съ тия сведения ние не бихме знали почти нищо за религията на Долна Мизия. Писателитѣ, проникнати отъ Тацитовото схващане, сж виждали въ мирнитѣ прояви на цивилизацията неблагодарно поле за работа. Тѣхниятъ погледъ билъ насочванъ къмъ ingentia . . . bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges . . .[3]

Ние разполагаме, обаче, за религиозната история на провинцията съ ценни вещественни паметници, намѣрени въ нашитѣ земи,

[1] Chrysologus, Sermo 55 (Migne, Patrolog. Lat. томъ 52, стр. 354).

[2] За Св. Дазий въ Durostorum вж. въ сборника „Силистра и Добруджа", София 1927 стр. 46—48 (библиография въ стр. 46, заб. 4).

[3] Tac. Ann. IV 32.

и броятъ на тия паметници всѣки день расте чрезъ случайни находки или предприети разкопки. Това сж многобройни надписи и релиефи върху мряморни или варовникови, бронзови, оловни и други плочи, върху олтари или подставки на статуи, а сжщо така отдѣлни или колективни находки на монети. Цѣлиятъ тозъ материалъ за религията на Moesia Inferior, запазенъ въ по-голѣмата си часть въ Народния музей (София) и въ провинциалнитѣ ни археологически сбирки, а друга значителна часть (повечето паметници изъ Добруджа) — въ румънскитѣ музеи, е обнародванъ главно въ

Corpus Inscriptionum Latinarum, томъ III,

Cagnat, Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes., томъ I,

Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Öserreich-Ungarn,

E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien, 1906,

V. Pârvan, Histria IV (Analele Academiei Române, memoriile sect. istor., seria II, tom. XXXVIII, стр. 533 сл., Bucureşti, 1916), Histria VII (ibid., seria III, tomul II, стр. 1 сл.) и Histria III въ сборника Dacia, II (1925). стр. 198 — 248,

Supplementum Epigraphicum Graecum,

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина,

Известия на българското археологическо дружество,

Известия на българския археологическия институтъ,

Археологически известия на Народния музей I (1907),

Révue archéologique и др.

Накрая въ притурка ние даваме надписитѣ и релиефитѣ (на кратко описани), които се намиратъ въ връзка съ култоветѣ на Moesia Inferior.

Въ изложението, което обема първитѣ три вѣка на империята до времето на Диоклетиана, ние не засѣгаме южноруския̆тѣ градове Tyras и Olbia, макаръ да сж принадлежали къмъ Долна Мизия. Това изключване на тия два града отъ обсега на нашата работа сме допускали поради невъзможностьта да разполагаме съ съответнитѣ материали, които за сега сж почти недостжпни; па и обстоятелството, че Тира и Олбия принадлежатъ къмъ единъ по-отдалеченъ отъ насъ сарматско-скитски културенъ крѫгъ, на който сж посветени и се посветяватъ специални изучвания, би могло, струва ни се, да оправдае до известна степень такова отдѣляне. За римския периодъ на тия градове и тѣхнитѣ култове читательтъ може да бжде препратенъ къмъ съответнитѣ глави отъ класическия синтетиченъ трудъ на E. H. Minns, Scythians and Greeks, a survey of ancient history and archaeology on the north coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus, Cambridge 1913, стр. 445 сл., 475 сл. съ подробна библиография; M. Rostovtzeff, Iranians and Greeks in South Russia, 1922, стр. 147 сл. (и руската му книга, Эллинство и иранство на югѣ Россіи, Петроградъ, 1918).

* * *

За правилно разбиране религията на Moesia Inferior трѣбва да се иматъ предъ видъ двата основни културни пласта, върху които се разпространило и затвърдило римското владичество заедно съ римската цивилизация въ тая страна.

Областьта между Дунава и Балкана, която въ римско време образувала провинция Moesia Inferior, била заселена отъ тракийски племена съ своя самобитна тракийска култура. Между долни Дунавъ и източна Стара-планина живѣли главно гети[1]. Тѣхниятъ североизточенъ клонъ на северъ отъ Дунава се явява въ II в. пр. Хр. обикновено подъ името даки. Югоизточниятъ имъ дѣлъ образували кробизитѣ (Κρόβυζοι)[2]; малко пó на северъ отъ тѣхъ се намирали теризитѣ (Τέριζοι), отъ които и днешниятъ носъ Калиакра се е наричалъ Τέριζις ἄκρα. Кробизитѣ споредъ Скимна[3] били поселени около Dionysopolis-Девня, а споредъ Херодота[4] се простирали доста на западъ въ вжтрешностьта: рекитѣ на изтокъ отъ Ἄθρυς-Янтра, които се вливали въ Дунава, минавали презъ областьта на кробизитѣ (διὰ Θρηίκων τῶν Κροβύζων). И кробизитѣ и теризитѣ споделяли вѣрата въ безсмъртието на душата, подобно на гетитѣ (ἀθανατίζουσι δὲ καὶ Τέριζοι καὶ Κρόβυζοι . . .)[5]. Троглодититѣ (Τρωγλοδύται или Τρωγοδύται) живѣли въ Малка Скития (Добруджа)[6] и пранадлежали къмъ гетитѣ. Племената Διμήνσιοι, Πιαρήνσιοι, Οἰτήνσιοι, Ὀβουλήνσιοι, които Птолемей[7] изброява въ областьта между р. Осъмъ и Черно море, сж гетски. На западъ отъ р. Осъмъ живѣли мизитѣ и трибалитѣ[8]. Птолемей локализира мизитѣ около Ratiaria (Ῥατιαρία Μυσῶν, κολωνία)[9], а трибалитѣ въ западната часть на Долна Мизия, около Oescus-Гигенъ (κατέχουσι δὲ τῆς κάτω

---

1 Strab. VII 295. 304, Cass. Dio LI 22, 7. LXVII 6, 2

2 Scymn. 746 сл., 750; Ptolem. III 10, 4.

3 Scymn. 755 сл.; Weiss, Getae въ Pauly-Wissowa Realenc. 7₁, 1331

4 Herod. IV 49; W. Tomaschek, Die alten Thraker I, 97

5 Suidas, Lex. s. v. Ζάμολξις; Phot. Lex. s. v. Ζάμολξις; Weiss, ib. Tomaschek ib.

6 Tomaschek ib. 98.

7 Ptolem. Geogr. III 10, 4; Weiss ib.; за Διμήνσιοι ср. CIL III 12399.

8 По това ср. v. Premerstein, Die Anfänge der Provinz Moesien 151, 158 сл.

9 Ptolem. III 9, 3.

Μυσίας τὰ μὲν δυσμικὰ Τριβαλλοί[1])..; Οἶσκος Τριβαλλῶν)[2]. На югъ отъ долни Дунавъ Херодотъ[3] познава само гетски племена; за скити не говори нищо. Скититѣ сж проникнали тукъ въ първата половина на IV в. пр. Хр. и, макаръ тѣ да не сж могли да изтласкатъ гетитѣ, както преувеличено съобщава Страбонъ[4], все пакъ се поселили редомъ съ гетитѣ, както се вижда и отъ стиховетѣ на Овидий, който познава около Томи скити редомъ съ гети[5]. Тракийскитѣ племена съ своитѣ домашни култове сж оставили многобройни следи върху паметницитѣ отъ римско време и упражнили съ свои домашни тракийски елементи влияние върху елинистическото изкуство: въ единъ надгробенъ, напр., паметникъ отъ Абдера (Булустра) конникътъ носи надиплени панталони, каквито въ Елада не се употрѣбявали; въ единъ релиефъ на тракийския херой-конникъ съ тракийски прякоръ въ епиграфическото посвещение: Ἥρωι Μανιμάζωι[6], отъ предимско време (II или I в. преди Хр.), намѣренъ въ Габрово, хероя-богъ носи панталони; тая черта срѣщаме и върху нѣкои релиефи на конника отъ римско време.

Въ източната часть на тази гетско-тракийска страна, въ основанитѣ отъ Милетъ гръцки колонии по западния брѣгъ на Черноморе и въ тѣхната околность, отдавна преди римското завоевание се разпространила тукъ ионийско-атическа и по-късната елинистическа култура съ разнообразнитѣ култове на гръцкия пантеонъ.

Отъ всички тия колонии (Istros, Tomis, Odessos, Callatis, Dionysopolis, Apollonia) пръвъ достига до високо развитие Istros-Караласуфъ, който благодарение свободното експлоатиране на Дунава, благодарение на търговията съ солени, сушени и опушени риби, която водѣлъ съ югъ, и размѣната на своитѣ фабрични произведения съ сурови стоки (кожи, медъ и роби) въ трако-гетския хинтерландъ, става още въ VI в. пр. Хр. търговски и културенъ центъръ отъ първа величина[7]. Както Istros, така и другитѣ гръцки колонни по западния черноморски брѣгъ достигатъ до разцвѣтъ на своята култура къмъ срѣдата на V в. пр. Хр., и тоя културенъ подемъ ослабва чакъ следъ 200 години, къмъ срѣдата на III в., презъ смутния периодъ на келтскитѣ нахлувания. Археологическитѣ паметници ни дававъ изобилни сведения въ това отношение. Още въ V в. пр. Хр. Теоксенъ, синъ на Хиполоха, презъ време на епонимното жречество на своя баща Хиполохъ Теодотовъ, посветилъ бронзова статуя на Аполонъ Ἰητρός[8]. Следъ

[1] Ptolem. III 10, 4.
[2] ib. III 10, 5.
[3] Herod. IV 93.
[4] Strab. VII 311; Weiss ib. 1331.
[5] Weiss ib.
[6] S. Reinach, Bulletin archéologique, 1894, стр. 420 (стр. 7 на отпечатъка) № 8, табл. XIX, 1; AEM. XV (1892), стр. 107, № 58; ср. изображението у Г. И. Кацаровъ, България въ древностьта, стр. 47, обр. 25.
[7] V. Pârvan, La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube (Bull. de la Sect. Hist. X) 1923, стр. 24 сл.
[8] Pârvan, Histria IV, стр. 534.

едно поколение внуцитѣ на Теоксенъ — Ксеноклесъ и Теоксенъ, посветили пакъ на бога-епонимъ на града, Ἀπόλλω Ἰητρός, скжпъ и грижливо изработенъ олтаръ отъ бѣлъ мраморъ, като сждимъ по епистила, на който билъ издълбанъ надписа и който е запазенъ до сега[1]. Къмъ 300 год. пр. Хр. култътъ на Хелиосъ, това тъй характерно божество за влиянието на Родосъ въ елинистическата епоха, е намѣрилъ горещъ приемъ въ Istros[2]. Въ Dionysopolis-Балчикъ Ἀπολλώνιος Δημοφῶντος, жрецъ на Диониса (ἱερώμενος Διονύσου), посветилъ въ III в. пр. Хр. на своя богъ статуя на Панъ ὑπὲρ τῶν βακχεαστῶν[3]. Пакъ тамъ сж намѣрили и две статуйки на Диониса отъ края на III в. Презъ тоя вѣкъ билъ построенъ въ Callatis-Мангалия храмъ на Диониса отъ волнитѣ пожертвувания на неговитѣ поклонници-тиасити[4]. Автономнитѣ монети отъ тия градове ни свидетелствуватъ за различнитѣ богове и богини, които преди идването на римлянитѣ проникнали въ тоя кжтъ.

Елинизмътъ проникналъ далечъ на северъ въ делтата на Дунавъ и дори, по думитѣ на Pârvan[5], още къмъ 500 г. преди Хр. Дунавътъ чакъ до устието на Серетъ е билъ гръцка река; гетско-скитската область била вече добре позната на риболовцитѣ и търговцитѣ отъ Istros. Барбошъ, фактория, разположена при вливането на Серетъ въ Дунава, западно отъ Галацъ, дето сж намѣрени въ гробове атически вази съ черни орнаменти, още въ VI в. пр. Хр. е сжществувалъ като гръцко поселище, основано, по предположението на Pârvan[6], отъ жители на Isrtos. И по-нататъкъ, при Carsium-Хърсово, е констатирана друга гръцка станция, въ която сж открити гръцки амфори отъ Родосъ и Книдъ. Още по на северъ, върху едно старо предисторично селище гърцитѣ основали официално въ времето на Лизимаха града Axiopollis[7]. Не влиза въ нашата задача да изброяваме и разглеждаме тукъ всички паметници въ това отношение. Ние посочихме само нѣколко примѣри, отъ които се вижда, че въ предримската епоха твърде отъ рано гръцката и елинистическа култура заедно съ върволицата божества и култове отъ гръцкия пантеонъ проникнала и се затвърдила върху тракийска основа по западната ивица край черноморския брѣгъ, като е имала за центрове гръцкитѣ колонии по тоя брѣгъ и достигнала далечъ на северъ между долното течение на Дунава и морето.

Такива условия и такава срѣда заварило римското оржжие въ тази страна, когато въ 75 г. пр. Хр. C. Scribonius Curio за първи

[1] Histria IV стр. 538.
[2] Pârvan, la pénétration, 31.
[3] Kalinka, 188, фиг. 51.
[4] Dacia I (1924) стр. 126 сл.
[5] Pârvan, La pénétration . . . 27.
[6] ib., стр. 26.
[7] ib., стр. 37

пжть навлѣзълъ съ римски войски тукъ, за да респектира неспокойнитѣ и често нахлуващи въ римски владения варварски племена[1]. Три години слѣдъ тоя походъ Marcus Lucullus нахлулъ отново и завладѣлъ не само трако-мизийскитѣ племена, но наложилъ сжщо така римската власть и надъ грѫцкитѣ черноморски колонии[2]. Около 50 год. пр. Хр. гетски племена подъ предводителството на Burebista завладѣли всички крайбрѣжни градове отъ Olbia до Apollonia, при което Olbia била разрушена[3], Istros пострадалъ тежко, а Odessos и Apollonia били напуснати отъ своитѣ жители. Наистина, навлѣзлитѣ неприятели не следъ дълго време се отдръпнали, но нападенията на гети, сармати, бастарни, които лесно преминавали по замръзналия Дунавъ, продължавали да внасятъ смутъ, тревога и несигурность въ тая страна, отзвукъ на което намираме и въ стиховетѣ на Овидий[4]. При Августа управительтъ на Македония, M. Licinius Crassus, предприелъ едно следъ друго три похода въ периода отъ 29—27 г. пр. Хр. срещу мизи, бастарни, даки и траки, като затвърдилъ още повече римската власть на северъ отъ Македония до Дунава[5]. Кога точно е била организирана провинция Мизия, не може да се каже съ положителность. Споменатиятъ у Dio[6] командантъ на македонскитѣ войски, Caecina Severus, като τῆς πλησιοχώρου Μυσίας ἄρχων, въ 6. сл. Хр., се счита за първи управитель на Мизия; но, както вѣрно забелязва Ritterling[7], изразътъ τῆς πλησιοχώρου Μυσίας ἄρχων е употрѣбенъ у Dio въ сжщата смисъль, както и за Sentius Saturninus τῆς Γερμανίας ἄρχοντος[8], Lentulus Gaetulicus τῆς Γερμανίας ἄρξαντα[9] и Verginius Rufus ἄρχων τῆς Γερμανίας[10], когато всички тия лица сж били не управители на провинции, но legati exercitus — командири на легиони. Това, което може да се твърди съ положителность, то е, че въ началото на управлението на Тиберий (14—26 год. сл. Хр.) земитѣ на Мизия, Македония и Ахеа били съединени въ отдѣлна административна единица, въ една голѣма провинция, заемаща почти цѣлия Балкански п-въ, и тази единица била поставена подъ управлението

[1] Rufius Fest. brev. 7: Dardanos et Moesiacos Curio proconsul subegit et primus Romanorum ducum ad Danuvium usque pervenit; ср. още Liv. ep. 92, Florus 1, 39—6, Eutrop. 6, 2; Oros. 5, 23; Front. Strat. 4, 1, 43.

[2] Eutropius 6, 10: inde multas supra Pontum positas civitates adgressus est. Illic Apolloniam evertit, Callatim Parthenopolim Tomos Histrum Burziaonem (= Bizonem ?) cepit; ср. още Liv. ep. 97; Florus 1, 39, 6; Oros. 6, 3, 4; Ruf. Fest. 9.; App. illyr. 30; Amm. Marc. 27, 4, 11; Serv. ad. Aen 7, 604.

[3] Dio Chrysost. 56 (Borysth.) 4 за Олбия: εἷλον δὲ καὶ ταύτην (Олбия) Γέται καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τοῦ Πόντου πόλεις μέχρι Ἀπολλωνίας; ср. Strabo 7, 3, 11; Pick, Die antik. Münzen I_1, стр. 65.

[4] ср. Pick I_1 65.

[5] Liv. Ep. 134—135; Florus 2, 26; Dio 51, 23—27; Zon. 10, 32.

[6] Dio LV 29, 3.

[7] Ritterling, Legio у Pauly-Rroll Realenc; 12_1, 1234.;

[8] Dio LV 20, 6.

[9] ib. LIX 22.

[10] ib. LXIII 24.

на C. Poppaeus Sabinus, първия legatus Augusti pro praetore на тия съединени въ една провинция области, който управлявалъ отъ 15—35 г. и билъ замѣстенъ отъ втория управитель P. Memmius Regulus (35—41/44 год.)[1]. Така че, изглежда, Мизия била организирана въ провинция отъ Тиберия (14—37) въ началото на неговото управление и веднага съединена съ Македония и Ахея въ една административна областъ[2]. Въ 44 г., обаче, въ времето на Клавдий тоя голѣмъ административенъ конгломератъ билъ разтуренъ, и Мизия образувала отдѣлна провинция. Въ 46 год. била основана и провинция Тракия, а черноморскитѣ грѫцки колонии, които до тогава се намирали подъ закрилата на васалнитѣ на Римъ одриски царе, сега били раздѣлени между Мизия и Тракия така, че една часть отъ тѣхъ — отъ Istros до Odessos — влѣзли въ състава на провинция Мизия, а останалата часть Месемврия, Анхиало и Аполония, които се намирали на югъ отъ Балкана — въ състава на Тракия. При Домициана, 86 или 87 г., сл. Хр. провинция Мизия била раздѣлена на две провинции: Moesia Superior и Moesia Inferior[3]. Границата между провинциитѣ Мизия и Тракия била естествената раздѣлна линия между тѣхъ — Хемусъ. Ала когато въ II в. императоръ Траянъ основалъ при с. Никюпъ въ знакъ на своитѣ победи надъ дакитѣ Nicopolis ad Istrum, тоя градъ билъ причисленъ къмъ Тракия, макаръ да се намиралъ на северъ отъ Балкана, и, обратно, Месемврия влѣзла въ състава на Долна Мизия, макаръ да се намирала на югъ отъ Балкана. Тази неестествена граница между Moesia Inferior и Thracia, установена може би отъ самия Траянъ или отъ Хадриана, отново била поправена при Септимий Северъ, и Nicopolis ad Istrum пакъ преминалъ къмъ Moesia Inferior[4].

Главни пионери на римската цивилизация, която носѣла заедно съ себе си и култоветѣ на своята религия, сж били легионитѣ. Войници, ветерани и офицери сж оставили на разни мѣста въ Долна Мизия епиграфически следи за божествата и култоветѣ, на които се покланяли.

Въ началото отъ управлението на Веспасиана (67—79 год.) ние вече намираме въ Novae-Стъкленъ (до Свищовъ) на Дунава основания отъ Нерона легионъ — legio I Italica, въ който укрепенъ пунктъ тоя легионъ останалъ да квартирува презъ всичкото време на своето пребиваване въ Moesia Inferior[5]. При императоръ Траянъ, въ 106 г., се премѣстилъ отъ Панония въ Долна Мизия другъ легионъ — legio

[1] Ср. за тоя конгломератъ Stout, The Governors of Moesia, стр. 3

[2] Ritterling, Legio ib.

[3] Вж. за тоя фактъ: Gsell, Essai sur la regne de l'empereur Domitien, Paris, 1894, стр. 135—137; Stout, ib., стр. X.

[4] Ср. Pick. ib. I_1, стр. 67.

[5] За легионитѣ въ Долна Мизия вж. главно Filow, Die Legionen der Provinz Moesien и най-новата по въпроса: Ritterirng Legio ib.

XI Claudia и се настанилъ въ Durostorum-Силистра. Много по-рано дошли и действували въ областьта на долна Мизия legio IV Scythica и legio V Macedonica. Четвъртиятъ скитски легионъ, който изглежда, е слизалъ още при Августъ, ок. 12 г. сл. Хр., съ флота по Дунава на чело съ легата Вителиусъ да защищава заплашенитѣ отъ варвари пунктове (Aegissus) и черноморскитѣ гръцки колонии, е вземалъ участие въ войнитѣ, съ които M. Licinius Crassus покорилъ презъ 27—29 г. пр. Хр. балканскитѣ страни, като се борилъ срещу главнитѣ си врагове, бастарнитѣ. Този легионъ билъ премѣстенъ въ 56 или 57 год. сл. Хр. при имп. Клавдий въ Сирия. — Присжтствието на legio V Macedonica въ долни Дунавъ е засвидетелствувано още отъ времето на Тиберий (33/37 г. сл. Хр.). Изпратенъ отъ Неронъ срещу партитѣ въ Армения малко преди 62 г., тоя легионъ билъ върнатъ следъ 10 години пакъ въ Мизия и се настанилъ въ своя лагеръ, Oescus-Гигенъ. Причисленъ къмъ долномизийската армия следъ раздѣлата на провинцията на горна и долна Мизия въ 86 г., петиятъ македонски легионъ взелъ участие въ дакийскитѣ войни на Домициана и Траяна, имайки за свой лагеръ Oescus, а презъ втората дакийска война на Траяна (107 г.) или следъ нея[1] билъ премѣстенъ отъ Oescus-Гигенъ въ Troesmis-Иглица. Презъ втората половина на II в., при Маркъ Аврелий (161—180 г.) този легионъ напусналъ Долна Мизия, като билъ премѣстенъ въ Дакия (съединенитѣ три Дакии) и се настанилъ въ Potaissa.

Следъ завладяването на областьта между Дунава и Балкана отъ римското орѫжие последвало постепенно затвърдяване на римската власть и оформяване на отношенията ѝ къмъ заварената домашно тракийска и гръцко-елинистична култура тукъ. Отправенитѣ къмъ римската власть молби на гражданитѣ отъ Istros да имъ се потвърдятъ старитѣ права за свободно, безмитно риболовство на Дунава били великодушно удовлетворени отъ Tullius Geminus, който е билъ legatus Augusti pro praetore въ Мизия къмъ 54 г. сл. Хр. и отъ неговитѣ предшественици Flavius Sabinus и Aemilianus[2], защото σχεδὸν ἐκείνην μόνην εἶναι τῆς πόλεως πρόσοδον τὴν ἐκ τοῦ ταρειχευομένου ἰχθύος.[3]

Надписитѣ отъ рода на тия, които, напр., ни говорятъ за cives Romani et Bessi consistentes въ отдѣлни села (vici)[4] на чело съ селски magistri, отъ които понѣкога единътъ е тракиецъ, а другиятъ римлянинъ, илюстриратъ започналия се процесъ на проникване и настаняване на римския елементъ срѣдъ широката тракийска маса. Колкото се касае до тия Bessi consistentes срѣдъ гето-скититѣ въ

[1] Не презъ времето на Домицианъ! По това вж. Filow ib. 64 и Klio VII 455 сл.

[2] Вж. по това Pârvan, Histria IV стр. 563 сл. и отъ сѫщия I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio — „Ausonia“, anno X, MCMXXI, стр. 187 сл.

[3] Histria IV стр. 563 сл.

[4] CIL III 14214[26]

Добруджа, то тѣ сѫ се преселили тукъ отъ своето тракийско отечество въ Родопитѣ, кѫдето около 28 г. пр. Хр. сѫ били тежко онеправдани и обидени отъ M. Licinius Crassus, който за тѣхна смѣтка облагодетелствувалъ съседнитѣ тѣмъ одризки царе, приятели и васали на Римъ[1].

Легионитѣ и римската колонизация, на която първитѣ отворили пѫть, донесли съ себе си въ тая чужда страна официалнитѣ култове на държавната римска религия, новосъздадения въ началото на империята култъ на императора, т. е. култъ на Genius Augusti, на Divi Imperatores и на Dea Roma, който култъ понѣкога, особено въ провинциитѣ, се изразявалъ въ открито поклонение и боготворение на живия императоръ, а заедно съ това проникнали и всевъзможнитѣ богове и богини отъ римския или гръко-римския пантеонъ. Последнитѣ се срещнали въ новото си отечество съ сроднитѣ тѣмъ и разпространенитѣ още въ предримско време тукъ гръцки култове, както и съ чуждитѣ туземни тракийски божества. Започналъ се характерниятъ процесъ на взаимодействие между тия култове, при което чисто варварски домашни божества се явяватъ въ паметницитѣ съ римско облѣкло. Римската държава не е преčила на покореното население въ провинциитѣ да се отдава на своята домашна религия и се е намѣсвала само въ случай на конфликтъ съ общитѣ държавни закони. Римлянинътъ завоеватель и колонизаторъ билъ убеденъ, че божествата на чуждитѣ религии се отличаватъ отъ римскитѣ само по име, но въ своята сѫщность сѫ еднакви или родствени помежду си. Въ основа на това той навредъ прилагалъ въ чуждитѣ страни interpretatio Romana[2], т. е. по известни сходства въ богослужението или въ религиознитѣ представи откривалъ въ чуждестраннитѣ numina свои собствени божества[3]. При това не става въпросъ за едно едностранчиво пренасяне на римски представи върху провинциитѣ, но за една действителна размѣна на религиознитѣ схващания, при което римлянитѣ едновременно били и приемащи и даващи. Посрѣдници въ това отношение били, отъ една страна, римскитѣ и чуждитѣ търговци, отъ друга, армията, въ която войницитѣ-чужденци, като запазвали своята националность, внасяли култоветѣ на своитѣ националнй богове-закрилници[4].

На изключенитѣ отъ римското официално богопочитание чужденци било позволено да упражняватъ свободно своята религия, при условие да не отиватъ въ това отношение до конфликтъ съ държавнитѣ закони. Затова, както въ самата столица, така и навредъ въ Италия били издигнати множество олтари, светилища, вотивни

[1] Ср. Pârvan, I primordi, стр. 198.

[2] Tac. Germ. 43.

[3] G. Wissowa, Religion und Kultus der Römer; II Auflage, München 1912, стр. 85

[4] ibid., 86.

камъни за чуждестранни, най-вече ориенталски божества, и тъкмо пристанищнитѣ градове, като, напр., Ostia и Puteoli съ своята интернационална търговия представяли входнитѣ врата за тия култове въ Италия. Единъ отъ тѣхъ, култътъ на Изида, дори достигналъ официално признание въ държавната римска религия въ началото на III в. сл. Хр. Сѫществуващиятъ отъ времето на Августа законъ, който изключвалъ източнитѣ култове отъ свещенната зона на помериума, изгубилъ своята сила при Каракала, който далъ римско право на всички свободни граждани, къмъ която и народность да принадлежатъ. Той построилъ голѣмъ храмъ на Separis върху Квиринала и отворилъ границата на помериума за достѫпа на sacra peregrina. Отъ тогава божествата на всички провинции почнали да се стичатъ къмъ Римъ като къмъ templum totius mundi[1] и се сбѫднала приказката, че, докато всѣки народъ почиталъ свое особено божество, римлянитѣ почитали всички божества[2].

Въ провинциитѣ били пренесени по околенъ пѫть чрезъ Римъ и Италия, а въ нѣкои случаи и направо разнообразнитѣ източни култове и тѣхнитѣ мистерии. И въ Долна Мизия проникнали и се разпространили египетски, м.-азиатски персийски и сирийски божества.

При разглеждане отдѣлнитѣ култове на Moesia Inferior презъ първитѣ три вѣка на империята въ нашата задача влиза да изтъкнемъ тамъ, кѫдето е възможно, до каква степень сѫ могли да се запазятъ чисти римскитѣ култове, въ какви взаимни отношения сѫ влѣзли тѣ съ религията на мѣстното население и съ внесенитѣ източни култове и какъвъ изразъ изобщо приела римската религия тукъ въ резултатъ на смѣсването, сливането и взаимното влияние на всички тия култове.

---

[1] Amm. Marc. XVII 4, 13.
[2] Minuc. Fel. 6, 1; G. Wissowa, ib. 89.

ЧАСТЬ I.

ОФИЦИАЛНИ РИМСКИ КУЛТОВЕ

Капитолинската тройка на чело съ Iupiter Optimus Maximus; култъ на императора и на Dea Roma; жреци за тоя култъ: sacerdotes provinciae, понтарси flamines, мѣстни жреци. — Dii militares.

Още отъ времето на Републиката божествата, които се почитали на Capitolium'a, Iupiter Optimus Maximus, Iuno Regina, Minerva Augusta, сѫ заемали централно мѣсто въ официалния култъ на римската държава и сѫ били изразители на всемогѫществото на тая държава. На тая божествена тройка, на чело на която е стоялъ Iupiter Optimus Maximus, се покланяли всички поданици на римската държава, за да покажатъ своята покорность и преданость къмъ последнята. Разрушаването на капитолинския храмъ, което се е случвало напр., при пожари, е означавало мрачна и тежка прокоба за величието на Римъ. Въ капитолинската тройца виждали божествения закрилникъ на римската власть и на самитѣ устои на римската държава. Когато въ началото на империята се турили основитѣ на новъ култъ — култа на императора като втора главна опора на официалната римска религия, то тоя култъ се само присъединилъ къмъ стария официаленъ култъ на капитолинската тройца, но не го измѣстилъ. Ние притежаваме маса паметници отъ всички провинции на империята, въ които фигуриратъ капитолинскитѣ божества било въ тѣхната цѣлость, групирани заедно, било по отдѣлно само Iupiter Optimus Maximus или само Iuno Regina или двѣтѣ заедно. Общо вѣрване било, че напредъкътъ, благоденствието, величието, па дори самото сѫществуване на Римъ се намирали въ тѣсна връзка съ капитолинския култъ. Капитолинскиятъ храмъ още въ времето на Републиката се смѣталъ за жизненъ центъръ на държавата. Консулитѣ, когато стѫпяли въ длъжность, правѣли своето първо жертвоприношение не на другъ богъ, а на Iupiter Optimus Maximus въ Капитола. На него отправяли тържествени молитви военачалницитѣ, които заминавали на война. Въ негови рѫце победоноснитѣ генерали слагали символитѣ на своитѣ победи, когато сенатътъ имъ опредѣлялъ триумфъ. Този официаленъ и националенъ характеръ на капитолинския култъ е билъ схванатъ отъ чуждестраннитѣ владѣтели или градове, които, за да засвидетелствуватъ своята вѣрность

или благодарность къмъ Републиката, сѫ отправяли богати дарове на капитолинската тройка. И при Империята Iupiter Optimus Maximus останалъ непоклатимъ въ своето величие като върховенъ вождъ и закрилникъ на римската държава. Той е запазилъ своя върховенъ, националенъ и официаленъ характеръ презъ цѣлата епоха на императоритѣ, до края на III-ия вѣкъ, до времето на Авреліана и Диоклетиана[1].

Посвещения на Iupiter Optimus Maximus отдѣлно или на двата и тритѣ члена отъ капитолинската тройца заедно произхождатъ отъ голѣмитѣ военни центрове на Долна Мизия, отъ видни градове или мѣстности, близки до тѣхъ, и най-сетне отъ села (vici) въ областьта на тия центрове: Tropaeum Traiani-Адамклисе и околностьта (с. Настрадинъ, с. Мулчова), Durostorum-Силистра, Oescus-Гигенъ, Aegissus-Тулча, Novae (при Свищовъ), Troesmis-Иглица, Istros-Каранасуфъ, Tomis-Кюстенджа и околностьта (с. Доробанцъ, с. Анадолкьой), с. Бабадакъ между Noviodunum и Istros, въ областьта на Municipium Montanensium-Фердинандъ (с. Комарево, с. Громшинъ), с. Мокрешъ до Almus-Ломъ още: Шуменъ и около Шуменъ, с. Неданъ (Търновско), с. Каменополе (Бѣлослатинско) с. Абоба (Шуменско), с. Дерманци (Луковитско), с. Долна Бешовица (Врачанско) и до Callatis-Мангалия.

Официялниятъ характеръ на култа поличава веднага отъ формулата pro salute Imperatoris, която се срѣща въ повечето отъ тия посвещения. Кои сѫ поклонницитѣ на тоя официаленъ култъ въ надписитѣ отъ Долна Мизия? Надписитѣ ни свидетелствуватъ за официални лица като дедиканти въ тоя култъ. Преди всичко, самиятъ управитель на провинцията M(arcus) Servilius Fabianus leg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), който е управлявалъ Долна Мизия въ 162 г. сл. хр.[2] и е поправилъ „срутения отъ вехтость“ храмъ на Iupiter Optimus Maximus въ областьта на Montanensium (templum vetustate corruptum a solo per regionen Montanensium restituit)[3] въ знакъ на това събитие прави посвещение на тоя богъ pro salute Imp(eratoris) Caes(aris) M. Aureli Antonini Aug(usti) et Imp(eratoris) Caes(aris) L(uci) Aureli Veri Aug(usti)[4].

Въ Дуросторскитѣ канаби Сп. Oppius Soterichus у синъ му Oppius Severus на свои разноски издигнали храмъ и поставили статуя на Iupiter Optimus Maximus отъ името на Cives Romani et consistentes in canabis Aelis legionis XI Claudiae. Посвещението на храма е станало отъ управителя на провинцията Tib. Claudius Saturninus[5], Въ времето на императора Маркъ Аврелий и Луций Веръ ветеранитѣ

[1] I. Toutain, Les cultes païens dans l'empire romain, стр. 33 сл., и 181.
[2] Stout, The Governors ot Moesia, стр. 54, № 82.
[3] CIL III 12385 (надписъ отъ Громшинъ-фердинандско).
[4] CIL III 12385.
[5] CIL III 7474 — отъ Durostorum-Силистра.

отъ XI-ия клавдиевъ легионъ въ Дуросторомъ правятъ посвещение на Iupiter Optimus Maximus[1].

Двама ветерана отъ V-ия македонски легионъ, P. Va(lerius) Clemes и L. Cominius Val(ens), които изпълнявали длъжностьта magistri въ Troesmis направили заедно съ едила L. Val(erius) Crispus посвещение на Iupiter Optimus Maximus „за спасението на императора“ — pro salute Imperatoris Caesaris T. Aeli Hadriani Antonini Augusti et M. Aureli Veri Caesaris[2]. Пакъ официално лице, дуумвирътъ Ael(ius) Inseru[s], посветява жертвеникъ на капитолинския Юпитеръ, но посвещението прави лично за себе и за своитѣ си — pro se et suorum[3]. На Iupiter Optimus Maximus се отправятъ и колективни посвещения отъ всички жители на единъ vicus, напримѣръ. Така vicani Trullenses подаряватъ на Iupiter Optimus Maximus единъ четиристраненъ жертвеникъ „за спасението на императора“. Официалниятъ характеръ на тоя религиозенъ актъ се подтвърдява не само отъ неговата изрично упомената цель — pro salute Imperatoris, но и отъ обстоятелството, че колективното посвещение тукъ се прави чрезъ посрѣдството на длъжноститѣ лица въ общината: per magistros P. Aelium Attalum et T. Aelium Secundum[4]. Надписътъ е намѣренъ въ с. Каменополе (Бѣлослатинска околия); въ тази околия ще да се е намиралъ и vicus Trulles, чиито vicani правятъ въпросното посвещение. Такива колективни посвещения на официалния римски култъ (Iovi optimo maximo) сѫ направени: отъ cives Romani veterani vico Nov... презъ 178 г. сл. Хр. — pro salute Imperatoris[5]; отъ c(ives) c(onsistentes) vic(o) (primo?) Urb.... — pro salute Imperatoris T. Aeli et M. Aureli Caesaris[6]; c(ives R(omani) et Lai consistentes reg(ione) Si(tri) <= Is(tri)> vico Secundini — „за спасението“ на императоритѣ Септимий Северъ и Каракала (198—211 г.)[7] и най-сетне отъ veter(ani) et c(ives) [R(omani) vi]co V... — за спасението на императоръ Антонинъ Пий и Веръ цезаръ (138—161 г.)[8].

Но и частни лица сѫ поставяли жертвеници на върховния римски богъ, за да издействуватъ спасение и закрила за себе си и своитѣ близки (pro salute sua et suorum). Такива дедиканти на посвещения отъ частенъ характеръ сѫ: Cerdo[9], M. Cocceius Hilus[10], Bassus Ape-

[1] Pârvan, Durostorum, стр. 13.
[2] CIL III 6162 (надписъ отъ Иглица-Troesmis).
[3] CIL III 12466 (надписъ отъ с. Настрадинъ до Tropaeum Traiani-Адамклиси).
[4] CIL III 14412[3]; Добруски Мсб. XVIII стр. 756, № 53, фиг. 42.
[5] CIL III 14448 отъ Бабадагъ между Noviodunum и Istros.
[6] CIL III 14441 отъ околностьта на Aegissus-Тулча. (138—161 г. сл. Хр.).
[7] Pârvan, Dacia II 1925, стр. 241 № 41, фиг. 65 и 66 — отъ Istros.
[8] CIL III 14442 — отъ околностьта на Aegissus-Тулча.
[9] CIL III 7535 отъ Tomis-Кюстенджа.
[10] CIL III 12494 отъ с. Доробанцъ до Tomis.

rinni[1], Lucius Eubinus[2], Q. Memmius[3]. Прякоритѣ conservator, paternus, tonitrator, съ които е засвидетелствуванъ по веднъжъ капитолинскиятъ Юпитеръ въ надписитѣ отъ Долна Мизия, изтъкватъ и подчертаватъ отдѣлни черти отъ неговата божествена сжщность. Въ семейното посвещение на Tib(erius) Fel(ix) Naso cum Aelia Antonia coniuge върховниятъ Юпитеръ се явява съ прякора conservator: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) conservato[ri];[4] съ това се изтъква онази страна на бога, която е тъкмо подходна за тоя родъ посвещения: да осигурява запазване, закрила, спасение на своитѣ адоранти. Отъ този характеръ е и прякорътъ paternus, който е засвидетелствуванъ за Iupiter Optimus Maximus въ единъ надписъ отъ Долна Мизия:[5] къмъ този Iupiter като върховенъ баща — закрилникъ, се обръща едно частно лице Iulius Menophilus и на него прави своето посвещение: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pa[t]erno. Въ надписа отъ село Неданъ (Търновско)[6], въ който Iupiter Optimus Maximus се явява съ прякоръ t(onans) или t(onitrator), посвещението се прави pro salut(e) Imp(eratoris).

Въ посвещенията на групата Iupiter Optimus Maximus et Iuno regina, произхождащи все отъ втората половина на II-ия вѣкъ сл. Хр., още по-опредѣлено се изтъква официалния характеръ на капитолинския култъ. Въ всички тѣхъ се срѣща формулата pro salute Imperatoris, а дедикантитѣ, съ изключение на единъ, сж военни или длъжностни лица, войници, ветерани, муниципални власти или цѣли vici (села), които правятъ посвещение чрезъ своитѣ магистри. На тия два главни члена отъ капитолинската тройца, които въ сжщность представятъ въ повечето случаи цѣлия капитолински култъ, въ Долна Мизия поставятъ олтари и правятъ посвещения: 1) единъ eques legionis I Italicae Antoninianae, на име M. Aurelius Maximus[7], 2) T. Flavius Sabinus[8], който може би е идентиченъ съ T. Fl. Sab(inus) b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis) [leg.] I [Ital]icae въ единъ далматински надписъ[9], 3) единъ дуумвиръ q(uin)q(uennalis) отъ Tropaeum Traiani — P. Ael(ius) Florus[10], 4) единъ magister vici въ надписъ, намѣренъ

---

[1] Добруски, Арх. Изв, стр. 174, № 222, фиг. 144 — отъ Гигенъ-Oescus.

[2] Kalinka 124; CIL III 14420; Добруски, Мсб. XVI—XVII стр. 64, № 29 — отъ Гигенъ-Oescus.

[3] CIL III 7439 отъ Свищовъ.

[4] CIL III 7446 = 6129b; Добруски, Мсб. II стр. 10 — отъ с. Комарево (фердинандска ок.).

[5] CIL III 6225 — Incertae Moesiae Inferioris.

[6] CIL III 12405: епитетътъ t(onans) или t(onitrator) не е сигуренъ: ср. Arch. epigr. Mitt. XVIII (1894) стр. 184, № 35; Seure, Rev. arch. XII (1908) стр. 40, № 37.

[7] CIL III 12394; Шкорпилъ, Мсб. VII стр. 92, № IX; AEM XVII (1894) стр. 174, № 10 — отъ с. Дерманци (Луковитска ок.).

[8] CIL 7585; AEM VI (1882) стр. 4, № 2 — до Мангалия-Callatis.

[9] Ср. AEM VI стр. 4, № 2.

[10] CIL III 12465 отъ с. Мулчова до Адамклисе-Tropaeum Traiani.

между Noviodunum (Исакча) и Istros (Каранасуфъ)[1], на име Maximus, направилъ своето посвещение на IOM и Iuno Regina въ 187 г. сл. Хр. за спасението на императоръ Комодъ; 5) единъ гражданинъ отъ Tomis (civis Tomitanus), на име Burtinus, който е билъ magister vici, поставилъ въ 153 г. сл. Хр. заедно съ своя синъ Demetrius олтаръ на IOM и Iuno Regina, както pro salute Imperatoris — импер. Антонинъ Пий и M. Аврелий Цезаръ, така и pro salute vici et sua et suorum[2]; 6) c(ives) R(omani) et Bessi consistentes vico Ulmeto, които правятъ колективно посвещение чрезъ селскитѣ магистри въ 140 год. сл. Хр. pro salute Impe(ratoris) Aeli Antonini Caesaris; 7) [ci]ves R[o]ma[ni]... tlae consi[st]entes vico [T]urre Muca, които поставятъ жертвеникъ на IOM и Iuno Regina чрезъ селскитѣ магистри — pro salute Imperatorum[3]; 8) c(ives) R(omani) et Lai consistentes vico Secundini, които поставятъ жертвеникъ на сжщитѣ божества чрезъ селскитѣ магистри Bonosus Bonunis и Iustus Iustini — за „спасението" на императоръ Гордианъ III (238—244 г.)[4]; 9) дуумвиритѣ на Durostorum C. Terentius Herodianus и L. Numerius Ponticus, едилитѣ T. Flavius Papirianus и Claudius Saturninus, заедно съ квесторитѣ Q. Visellius Lollianus и T. Lucretius Felix — за спасението на императоръ Маркъ Аврелий и на новата муниципия Дуросторумъ[5] и найсетне 10) посвещението на едно частно лице Xe[..]us Nicephorus, което поставя жертвеникъ на IOM и Iuno Regina, е направено пакъ за „спасението на императора" — pro salute Imperatoris Titi Aeli Antonini[6].

Само въ единъ измежду латинскитѣ надписи отъ Долна Мизия посвещението се отправя къмъ тритѣ члена на капитолинската тройца: въ надписъ отъ Troesmis-Иглица[7], ако е вѣрно попълването на първия редъ: I(ovi) o(ptimo) m)aximo) I[unoni reginae, Minervae]. Като дедиканти се явяватъ c(ives) R(omani) Tr[oesmi consistentes], които отправятъ своето посвещение на капитолинската тройка „за спасението на императора" Антонинъ Пий и M. Аврелий цезаръ.

И още веднъжъ се явява капитолинската тройца въ пълния ѝ съставъ, но заедно съ петь други римски божества, въ посвещението на единъ strator consularis, римлянинътъ Aurelius Pudens: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) rector(i), Iunoni regin(ae), Miner(vae), Victo(riae), Volk(ano), Mercur(io), Fatis divinis[8].

---

[1] CIL III 12487.

[2] CIL 7466; Kalinka 128 — отъ Шуменъ. отъ Анадолкьой до Tomis.

[3] CIL III 7533; AEM VI (1882) стр. 11, № 19 — Надписътъ е отъ края на III в.; императоритѣ, чийто имена сж заличени въ надписа, сж може би Iulius Verus Maximinus и неговиятъ синъ Максимъ.

[4] Parvan, Dacia II (1925), стр. 246, № 43, фиг. 69.

[5] Pârvan, Municipium Aurelium Durostorum, стр. 14.

[6] CIL III 7488; AEM XI (1887), стр. 28, № 16 — въ надписъ отъ с. Дулгеръ при Carsium-Хърсово.

[7] CIL III 6167.

[8] CIL III 13718; AEM XVIII (1895), стр. 106, № 3 — въ надписъ отъ Долна Бешовица (Врачанско).

Отдѣлно Iuno Regina като представителка на капитолинския култъ се явява въ ex-voto на единъ войникъ отъ I италийски легионъ, Aurelius Pudens[1].

Капитолинскиятъ култъ се е съсрѣдоточавалъ, следов., главно въ Iupiter Optimus Maximus или въ двойката Iupiter Optimus Maximus и Iuno Regina. Тия два члена на капитолинската тройка се явяватъ въ Мизия, па и въ другитѣ провинции напълно достатъчни да изразятъ капитолинския култъ. Минерва се вестява рѣдко като допълнение на капитолинската група.

Особено сѫ важни Дуросторскитѣ надписи, за да ни изяснятъ, какъ се е схващалъ въ провинцията върховниятъ официаленъ култъ на римската държава.

Преди всичко, прави впечатление построяването храмъ на Iupiter Optimus Maximus въ самитѣ канаби на Дуросторския легионъ. Канабитѣ не сѫ били римски градове. Тѣ не притежавали римско право. Възникнали отъ баракитѣ на разни продавачи, дребни търговци и придружаващи легиона жени, тѣ събирали въ себе си пъстро население, между което имало cives Romani, а сѫщо така и veterani, които следъ уволняването си отъ легиона предпочитали да се заселятъ въ канабитѣ и да се задомятъ тамъ, отколкото да се върнатъ въ старитѣ си огнища. Но канабитѣ, като стоели вънъ отъ категорията на римскитѣ градове, се намирали въ процесъ на развитие и очаквали да бѫдатъ облагодетелствувани отъ благоволението на римския императоръ, да бѫдатъ удостоени съ римска юрисдикция и поставени подъ върховната закрила на римското могѫщество, бляскащо подъ божествената егида на върховния капитолински богъ. Храмътъ и статуята на Iupiter Optimus Maximus, които били издигнати въ лишенитѣ отъ римско право canabae, символизирали, първо, готовностьта и очакванията на канабното селище да бѫде повдигнато въ муниципия съ римско право, като за тая цель отправяло своитѣ погледи, своитѣ молитви и надежди къмъ върховния официаленъ и националенъ култъ на римската държава, и, второ, фактътъ на построяване храмъ, който билъ осветенъ отъ самия управитель на провинцията, замѣстника и най-близкото лице на императора тукъ, били знакъ за благоволението на императора къмъ даденитѣ канаби и за неговитѣ намѣрения да ги повдигне не следъ дълго време въ степень на муниципия.

По-късно, когато очакваното се сбѫднало, когато императоръ Маркъ Аврелий превърналъ около 176 год. сл. Хр. canabae Aeliae legionis XI Claudiae въ municipium Aurelium Durostorum, не е имало нищо по-естествено и нужно отъ това новата муниципия да направи въ лицето на своитѣ дуумвири, едили и квестори тържествено посвещение на капитолинския култъ — Iovi Optimo Maximo et Junoni

[1] CIL III 12442 — надписътъ е намѣренъ около Шуменъ.

Reginae, подъ чиято закрила е вече преминала като градъ съ римско право, и да изрази своята благодарность къмъ императора, за „спасението" на когото е поставенъ надписътъ. И по-рано, преди превръщане Дуросторскитѣ канаби въ муниципия, въ другъ важенъ моментъ отъ живота на легиона, когато императоръ Маркъ Аврелий уволнилъ нѣколко партиди ветерани отъ XI-ия Клавдиевъ легионъ, последнитѣ, за да изразятъ своята преданость и благодарность къмъ своя императоръ, молятъ се за неговото спасение пакъ на върховния държавенъ богъ, Iupiter Optimus Maximus, на когото и поставятъ посвещение pro salute Imperatoris.

Светилища и храмове на капитолинския култъ, които ясно сѫ засвидетелствувани отъ паметницитѣ, сѫ въ Moesia Inferior четири. Храмъ и статуя (templum et statuam) били издигнати на Iupiter Optimus Maximus въ канабитѣ на XI-ия Клавдиевъ легионъ въ Durostorum-Силистра съ срѣдствата на Сп. Oppius Soterichus и неговия синъ Oppius Severus, а храмътъ е билъ осветенъ отъ управителя на провинцията Тиберий Клавдий Сатурнинъ въ присѫтствието на командира на легиона Тиберий Клавдий Юлиянъ[1]. Храмътъ на Iupiter Optimus Maximus, който е сѫществувалъ отдавна въ областьта на Montanensium-Фердинандъ, но билъ за известно време занемаренъ и отъ старость достигналъ до полусрутено състояние, билъ ремонтиранъ и възобновенъ по заповѣдь на Marcus Servilius Fabianus, управителя на провинцията въ времето на императоръ Маркъ Аврелий и Луций Веръ (templum vetustate corruptum a solo per regionem Montanensium restituit)[2]. Въ Nicopolis ad Istrum Тиберий Клавдий Прискинъ, ἀργυροταμίας καὶ τρὶς ἄρξας τὴν πρώτην ἀρχήν[3], поставилъ отъ името на града статуи (τὰ ἀγάλματα) на означената съ гръцки имена капитолинска тройца: Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ[4]. Статуитѣ на капитолинския Юпитеръ, Юнона и Минерва ще да сѫ били поставени въ специаленъ храмъ, Capitolium, посветенъ на капитолинския култъ въ Nicopolis ad Istrum. До село Мокрешъ (Ломско) при копаене платформа за железопѫтна станция били открити преди 3 години зидове отъ антични постройки и голѣмъ брой фрагментирани колони и надписи, керемиди, фрагментъ отъ жертвеникъ,

[1] CIL III 7474.

[2] CIL III 12385.

[3] questor vel curator calendarii et ter duumvir in sua civitate: Cagnat, Inscr. Graecae I, № 564.

[4] Cagnat, Inscr. Graecae, № 564; AEM X (1886), стр. 242, № 9; ср. Toutain, Les cultes I, стр. 189. Toutain, който въ стр. 182—190 на цит. съч. разглежда templa Capitoli въ провинциитѣ и въ Долна Мизия, нищо не говори за явно засвидетелствуванитѣ отъ надписитѣ капитолински храмове въ Durostorum и въ областьта на Montanensium, а прави заключение само отъ надписъ CIL III 6167, но безъ достатъчни основания, за сѫществуването на такъвъ храмъ въ Troesmis. Сѫществуването на капитолински храмъ не само въ Troesmis, но и другаде може само да се предполага, но не може да се докаже.

единъ бронзовъ предметъ, произхождащъ вѣроятно отъ конско снаряжение, две бронзови фибули, бронзови пръстени и монети отъ Маркъ Аврелий (167—180 г.), Галиенъ (253—260 г.) и Аврелианъ (270—275 г.)[1]. Въ тая колективна находка, датираща споредъ монетитѣ отъ III в. сл. Хр., сѫ издълбани върху 4 голѣми колони посвещения на I(upiter) O(ptimus) M(aximus). Едната колона е отъ варовникъ, отчупена отъ двата края и е висока около 2 м. (точно 1·95 м., а въ диам. до 53 см.), съ височина на буквитѣ до 7·5 см. Втората колона е отъ мекъ варовникъ съ квадратно поле и е висока 75 см., третата е мраморна колона, отдолу отчупена, съ височина 1 м., а четвъртата — откѫслекъ отъ мраморна колона, висока 30 см. Въ първата колона се четатъ ясно само думитѣ: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro salute, подиръ които следватъ букви съ неясна смисълъ: може би d(omini) n(ostri) An(t)on(i)ni Imp(eratoris) Aug(usti) . . . Въ втората, I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Iul(ius) Ing(ens?) | dec(urio Col(oniae?)?, отъ което се вади заключение, че посвещенито се прави може би отъ единъ градски съветникъ — декурионъ въ колония, на име Iulius Ingens. Въ третата се чете: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pr[o salute], а въ четвъртата: I(ovi) o(ptimo) [m(aximo) | Iuppc.

По всѣка вѣроятность тукъ ще да се е издигало светилище на капитолинския Юпитеръ.

Въ грѫцкитѣ надписи отъ Nicopolis ad Istrum капитолинската тройца се явява въ грѫцко облекло. Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ гласи посвещението на поменатия по-горе квесторъ въ Никополисъ, на име Тиберий Клавдий Прискинъ, който е билъ три пѫти дуумвиръ въ своя градъ[2]. Посвещението е направено, следов., отъ официално длъжностно лице въ Никополисъ и се отнася къмъ държавния римски култъ на капитолинската тройца. Пакъ на тая, изглежда, тройца (Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ Ζυγίᾳ καὶ Ἀθηνᾷ Πολιάδι) поставилъ жертвеникъ на свои разноски единъ гражданинъ отъ Nicopolis ad Istrum, но преселникъ отъ Никея, на име Δουκᾶς Ζένωνος — Νεικαιεὺς καὶ Νεικοπολείτης[3]. Посвещението, макаръ направено отъ частно лице съ азиатски произходъ (Νεικαιεύς)[4], ще да се отнася къмъ официалния, капитолинския култъ: надписътъ ни свидетелствува въ случая за посрѣдничеството на религиозната

[1] Ив. Велковъ, Археологически вести въ Изв. б. арх. инст. II (1923—1924), стр. 210—212.

[2] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 45, № 47; Cagnat, I Gr. I, № 564 = 1411; AEM X, стр. 242, № 9.

[3] Seure, ib. стр. 45, № 48; Cagnat, ib. № 565 = 1412; AEM XV, стр. 220. Другъ преселникъ отъ Никея (Νεικαεύς), на име Αἴ(λιος) Κλαύδει[ο]ς, прави посвещение на сѫщата група божества, но безъ Атина: Δι[ὶ] Ὀλυνπίῳ καὶ Ἥρᾳ Ζυγεία. Въ тоя надписъ (Seure, Rev. arch. XII 1908, стр. 46, № 49; Cagnat (I Gr. I № 1413) се споменаватъ пакъ химнодитѣ: ὑμνῳδοῖς ἱερονεικα[ι]ς καὶ φιλοσεβαστοῖς.

[4] Seure (Rev. arch. X, 1907, стр. 276) счита поменатитѣ въ тия два надписа божества по-скоро за азиатски — за богове на Пергамъ, отколкото за капитолинска тройца. Това твърдение обаче е само предположение, на което липсватъ доказателства

колегия на химнодитѣ (ὑμνῳδοὶ φιλοσεβαστοί), която е била специално учредена за официалния култъ на императора. Тя си води началото вѣроятно отъ М.-Азия и въ други случаи (напр. въ Пергамъ) носи името ὑμνῳδοὶ Θεοῦ Σεβαστοῦ καὶ Θεᾶς Ῥώμης или пъкъ името на обоготворената Roma се изпуска, както въ единъ надписъ отъ Смирна: ὑμνῳδὸς Θεοῦ Ἀδριανοῦ. Главната задача на тая колегия на „химнодитѣ“ — „пѣвци на химни“ е била изпълнение на религиознитѣ церемонии въ култа на императора. Въ Пергамъ, напр., химнодитѣ празнували годишнината отъ раждането на императора (и конвенционалната годишнина отъ раждането на Livia Augusta), римската нова година на 1 януарий, „празника на розитѣ“ (Rosalia) отъ 24 до 26 май и „празника на мистериитѣ“ отъ 23 до 25 юний[1]. Въ Nicopolis ad Istrum химнодитѣ навѣрно се дѣлѣли на νεώτεροι и πρεσβύτεροι, пѣли сѫ съотвѣтни религиозни химни, при което сѫ били управлявани отъ χοροστάτης.[2] Въ приведенитѣ по-горе надписи[3] частни лица правятъ посвещения на капитолинския култъ чрезъ химнодитѣ. Въ другъ надписъ отъ Nicopolis[4] самитѣ химноди (ὑμνῳδοὶ πρεσβύτεροι), на чело на своя хоростатъ Теагенъ (χοροστατοῦντος Θεαγένου) на свои разноски направили посвещения на официални култъ въ Никополъ: Διεὶ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ — за щастието и дълголенствието на императоритѣ (ὑπερ τῆς τῶν αὐτοκρατόρων τύχης καὶ διαμονῆς). Не само отдѣлно лице и религиозната колегия на химнодитѣ, но и цѣлиятъ градъ (ἡ πόλις) отъ благодарность поставилъ жертвеникъ съ епиграфическо посвещение на капитолинския Юпитеръ (Διὶ Κεραυνίῳ) презъ 233 год. сл. Хр.[5].

Но тоя върховенъ римски богъ, шефъ на официалния римски култъ, на когото легионитѣ и римската колонизация откриха широко вратитѣ за победоносно шествие изъ провинцията между Дунава и Балкана, не е могълъ да се изолира отъ мѣстни влияния и навредъ да отстои напълно своя римски характеръ. Съ него, завоеватель и колонизаторъ, закрилникъ на римската мощь въ чужда и населена съ варварски племена провинция, се е извършилъ процесъ, който е характеренъ за отношенията между официалнитѣ култове на една държава — завоевателка и религията на мѣстното покорено население. Той се призовава въ надписитѣ редомъ съ локални, чужди на римската теология божества, сдружава се съ тѣхъ, понѣкога приема тѣхното име като свой епитетъ. Характерно е въ това отношение посвещението на единъ contrascriptor stationis Dimensis, единъ чиновникъ отъ митнишката станция Dimum при с. Белени на Дунава до Novae

[1] CIGr. 3170; за химнодитѣ ср. Th. Reinach въ Daremberg et Saglio Dict. des antiquités s. v. Hymnodus.

[2] Reinach, ibid.

[3] Cagnat IGr. I № 565 = 1412 и № 1413.

[4] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 46, № 50; Cagnat IGr. I, № 562; AEM XV (1892), стр. 210, № 110; Мсб. XVIII стр. 726 № 20, фиг. 17; ср. Мсб. XX стр. 53, фиг. 21.

[5] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 41, № 38; Cagnat, ib. № 563 = 1410; AEM X (1886), стр. 242, № 7; Добруски, Мсб, стр. 729, № 21, фиг. 18.

(при Свищовъ), на име Memor Augustorum nostrorum servus, който следъ оздравяне отъ тежка болесть (gravi valetudine liberatus) поставя благодарственъ надписъ на божествата, които сѫ спасили живота му. А тия божества сѫ Iupiter optimus maximus ceterique dii deaeque Giridavenses. Селището Giridava, тракийско, както се вижда по окончанието -dava, се намирало при днешното село Пелишатъ (югоизточно отъ Плевенъ), дѣто е намѣренъ и самиятъ надписъ [1]. Следователно, Memor, митнишки чиновникъ въ станция Dimum — Белене на Дунава, прави посвещение на Юпитера и на всички богове и богини на Giridava. Той е билъ свързанъ въ едно или друго отношение съ Giridava, вѣроятно е билъ родомъ отъ това мѣсто [2]. Кои сѫ били призованитѣ въ посвещението богове Giridavenses, ние не знаемъ, но това, което е сигурно, то е, че тѣ сѫ локални тракийски божества, почитани отъ населението въ това мѣсто, подредени и споменати заедно съ Юпитеръ въ посвещението.

Въ лоното на Стара Планина, при Маркова капия (въ Троянския балканъ) римскиятъ Iupiter Optimus Maximus, посрѣщнатъ отъ локалнитѣ „богове и богини, които царуватъ надъ Хемусъ", се е видѣлъ принуденъ приятелски да имъ подаде рѫка и да се сдружи съ тѣхъ въ една обща група, на която прави посвещение и поставя олтаръ legatus ac praeses provinciae—Quintus Decius, римлянинъ, официално длъжностно лице: [I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [dis deab]usq(u)e praesid[ibu]s [H]aemi mont[is] [3]. Отъ този родъ е и посвещението: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [et dis] Samarie, издълбано върху олтаръ, поставенъ отъ единъ Geminius Herculanus въ околностьта на Novae (Свищовско) [4]. На друго мѣсто Iupiter optimus maximus е подреденъ до дакийския Liber pater: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Libero patri четемъ върху единъ олтаръ, намѣренъ въ Troesmis-Иглица на Дунава, т. е. до самата граница на Дакия. A. v. Domaszewski [5] е изтъкналъ, че тоя популяренъ срѣдъ дакитѣ Liber pater е проникналъ въ римската армия благодарение принципа на локалнитѣ набори, въведенъ отъ иператорътъ Хадрианъ. Чрезъ дакийскитѣ войници Liber започналъ да се почита и срѣдъ римскитѣ легиони, дори се настанилъ въ лагернитѣ светилища. Голѣмата популярность на Liber pater въ Дакия трѣбва да си обяснимъ съ обстоятелството, че римскиятъ Liber pater ще да е намѣрилъ срѣдъ дакитѣ сродно на себе си локално божество, на чието мѣсто е стѫпилъ. Отъ Дакия той лесно е могълъ да проникне и въ Moesia Inferior, въ ония нейни области, които сѫ въ близко съсѣдство съ

[1] CIL III 12399; AEM XVII (1894), стр. 175.

[2] AEM ibid., стр. 175.

[3] CIL III 13724; AEM XVII (1894), стр. 179, № 24.

[4] CIL III 12403; AEM XVII (1894), стр. 179, № 23—въ надписъ отъ Караагачъ (Свищовско).

[5] Die Religion des römischen Heeres, Trier, 1895, стр. 54 (цитираме първото издание, което имаме подъ рѫка).

Дакия. Посвещения на тоя богъ въ Долна Мизия намираме главно въ гарнизоннитѣ градове и въ военни пунктове, дето сѫ квартирували едни или други войскови части: Troesmis-Иглица, Novae (Свищовско), въ Oescus-Гигенъ, въ Tropaeum Traiani-Адамклисе, Istros-Каранасуфъ. Това обстоятелство и неговата дружба съ върховния държавенъ култъ ни изтъкватъ официалния колоритъ на тоя богъ въ Долна Мизия. Въ Tropaeum Traiani посвещението: I(ovi) o(ptimo) m(aximo), Her(culi) in(victo), Cer(eri), Lib(ero) patr(i), е направено отъ войникъ на XI Клавдиевъ легионъ, M. Stabius M. f. Fab. colonus d(omo ?) Luca. Споменаването на самия управитель въ надписа L. Vitrasius Pollio, legatus Augusti pro praetore и цельта на посвещението: pro salute Imp(eratoris) Caes(aris) T. Ael. Hadr(iani) Ant(onini) Aug(usti) Pii et Aur(eli) Ces(aris) liber(orum)q(ue) eo(rum) — измолване спасение за самия императоръ и неговата фамилия, ни изтъкватъ официалния нюансъ на божествата, подредени до капитолинския Юпитеръ. Въ сдружаването на Liber pater съ Ceres нѣма нищо чудно: първоначално Liber pater, подобно на Ceres и Pluto хтоническо божество, още въ 496 г. пр. Хр. е билъ сдруженъ съ Ceres въ посветения отъ A. Postumius храмъ [1]; по-късно, обаче, той е билъ отъждественъ съ гръцкия Дионисъ и станалъ богъ на лозата и виното. Презъ време на империята Liber pater е билъ разпространенъ главно въ Африка, отъ една страна, и въ Далмация, Панония, Мизия (горна и долна) и Дакия, отъ друга. На Liber pater отдѣлно прави посвещение въ Novae единъ примипилъ отъ I-ия Италийски легионъ C. Julius Carianus—ex equite Romano. [2] Отъ Oescus Гигенъ произхожда единъ четвъртитъ жертвеникъ съ надписъ: [Lib]ero patri conservatori. [3]

Капитолинскиятъ Юпитеръ е схванатъ и като богъ Херосъ въ единъ надписъ отъ Tomis: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Heroi [4]. Локаленъ прякоръ на Iupiter optimus maximus срѣщаме въ единъ надписъ отъ с. Рибенъ (Плевенско): I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Tamiteno [5], издълбанъ върху олтаръ. Че тукъ посвещението е отправено къмъ капитолинския Юпитеръ, се вижда ясно както отъ постояннитѣ и главнитѣ епитети на последния: optimus maximus, така и отъ личностьта на дедиканта съ tria nomina: Marcus Iulius Frontinianus, изслужилъ войникъ (veteranus Augustorum nostrorum). Но въ прякора Tamitenus капитолинскиячъ Юпитеръ носи съ себе си белегъ, че пребивава въ чужда за римската култура страна, че новото мѣсто на неговия култъ, е оставило своя отпечатъкъ върху него. Прякорътъ

[1] G. Wissowa, Religion u. Kultus der Römer, стр. 298; за Liber pater вж. ibid., стр. 120, 138 298 сл., 302 сл., 378; Toutain, Les cultes païens, I, 360 сл.; Daremberg—Saglio, Dict. s. v. Liber III 1189 сл.

[2] CIL III 750 — отъ Стъкленъ Novae при Свищовъ.

[3] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926-27), стр. 97, обр. 21; за единъ жрецъ на Liber ни говори надписъ CIL III 12489.

[4] CIL III 7534.

[5] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 180 сл., № 4, обр. 5.

Tamitenus, неизвестенъ по-рано, изглежда тракийски и е произведенъ отъ името на областьта, въ която е билъ почитанъ Юпитеръ, както и други подобни прякори съ окончание -enus (-ηνος)[1].

Официалниятъ римски култъ на капитолинскитѣ божества, начело съ Iupiter Optimus Maximus, който, като се почне отъ времето на Републиката и се стигне чакъ до края на III-ия вѣкъ сл. Хр., е запазилъ своето централно мѣсто въ държавната религия на Римъ. Само въ времето на Августа прѣтърпѣлъ извѣстна криза. Защото Августъ, известенъ като templorum omnium conditor ac restitutor[2] и като реорганизаторъ на западналата републиканска религия презъ последнитѣ години на Републиката, въ реформитѣ, които предприелъ за тая цель, се държалъ преди всичко не за старитѣ римски култове, а за graecus ritus и затова сега, благодарение на Августа, излѣзли на пръвъ планъ Аполонъ и неговата другарка Диана, като напущали постепенно кржга на частното богопочитание и се подреждали въ редицата на държавнитѣ божества. Аполонъ и Диана, чийто култъ още преди Августа проникналъ въ Римъ заедно съ други гръцки божества, сега добили пълно равноправие съ капитолинската тройца. Ала това било само временно явление, свързано съ личнитѣ желания и предпочитания на Августъ. Капитолинската тройка успѣла да добие надмощие въ конкуренцията, която срещнала за известно време отъ страна на Apollo Palatinus и Mars Ultor въ Августовия частенъ култъ[3], и да утвърди отново своето мѣсто на върха на римския държавенъ култъ. Нейното реноме и влияние особено било повдигнато при Флавиевитѣ императори, отъ които Домицианъ се отличилъ въ тази насока съ въвеждане на блѣскавия Agon Capitolinus, а следъ тѣхъ значително и отъ Траяна[4].

Къмъ капитолинския култъ се присъединилъ и се практикувалъ презъ всичкото време на императорската епоха културъ на императора и на обоготворената столица Roma. По такъвъ начинъ държавната римска религия въ императорската епоха се изразявала 1) въ почитане на капитолинската тройца, най-вече на първитѣ два члена отъ нея: Iupiter Optimus Maximus и Iuno Regina, поотдѣлно или заедно, като на чело на цѣлия капитолински култъ стоялъ Iupiter Optimus Maximus; 2) въ поклонение предъ обоготворения Римъ — Roma, Θεὰ Ῥώμη; 3) въ поклонение предъ умрѣлитѣ императори, Divi imperatores, ала само ония, които не сж били отдадени отъ сената на damnatio memoriae; 4) въ поклонение предъ Гения на императора и на неговитѣ близки, а сжщо така предъ персонифицирани качества на императора и на отдѣлни страни отъ неговия животъ и неговото управление, превърнати въ самостойни божества, като Fortuna Augusta, Victoria Augusta и др. и най-сетне 5) въ поклонение предъ живия императоръ като богъ, отдѣлно или заедно съ Roma.

[1] Кацаровъ, ibid. 181; Dumont-Hom., Mélanges стр. 497. Ср. Tasibastenus прякоръ на Диониса отъ Tasibasta (CIL III 703 и 704, сжщо Perdrizet BCH XXIV 312 сл.), Σαλδηνός, Σαλδοκεληνός, Σαλδοβυσσηνός, прякори на Асклепия (Арх. Изв., стр. 25 сл.) и др.: Кацаровъ, ib.

[2] Liv. X 20, 7.

[3] Wissowa, Religion u. Kultus der Römer, стр. 83.

[4] Roscher Lex. II 749 сл.; Wissowa ib., 83.

Още отъ началото на II вѣкъ пр. Хр. гръцкитѣ градове въ Мала-Азия превърнали Римъ въ божество и му устроили специаленъ култъ. Смирна се е гордѣела съ това, че тя първа издигнала храмъ на богинята Roma въ 195 г. пр. Хр.[1] Образътъ на Римъ започналъ да се явява върху гръцки монети отъ малоазийски градове съ надписъ Ῥώμη или Θεὰ Ῥώμη. Римлянитѣ последвали примѣра на гръцитѣ въ времето на Цезарь, като обоготворили не своя градъ, а господаря на Римъ, Цезарь, който още приживе билъ нареченъ богъ и билъ почитанъ като такъвъ. Въ 45 г. пр. Хр., върху подставката на една негова статуя били надписани думитѣ: Θεῷ ἀνικήτῳ[2]. Следъ насилствената му смърть той билъ официално обявенъ за Divus Iulius — билъ превърнатъ въ богъ. Макаръ Октавианъ да е отказвалъ съ думи да приеме приживе божески почести, той въ сжщность е вървѣлъ въ това отношение по стжпкитѣ на своя „баща" и предшественикъ. Въ 27 г. пр. Хр., по предложение на L. Munatius Plancus, той добилъ отъ сената и народа името Augustus, което по-рано се употрѣбявало само за боговетѣ и съ това личностьта му добила свещенъ, божественъ характеръ[3], а следъ смъртьта сенатътъ не закъснѣлъ да му опредѣли божески почести и титлата divus. Неговиятъ осиновеникъ Тиберий му построилъ храмъ, учредилъ специална колегия жреци Sodales Augustales и единъ Flamen Augustalis[4]. Още приживе, обаче, Августъ направилъ въ провинцитѣ това, което въ Римъ не е посмѣлъ и не е желалъ да направи. Въ 29 г. пр. Хр. той, като позволилъ на римскитѣ граждани въ Азия и Битиния да построятъ храмъ на Dea Roma и на Divus Iulius, въ сжщото време разрешилъ на провинциалиститѣ, за които му било докладвано, че сж гърци, да построятъ храмъ на самия него и на Римъ въ Никомидиа и въ Пергамъ[5]. Съ построяване на такива храмове започнали да се създаватъ и провинциални concilia, предназначени главно за култа на императора въ провинциитѣ.

Toutain е изтъкналъ убедително, че при императорския култъ въ провинциитѣ се е касаяло до поклонение на живия императоръ като на богъ, а не на нѣкаква абстрактна идея за императоръ; че

[1] Tacit., Ann. IV 56; Toutain, Les cultes païens, I, стр. 20.

[2] Dio Cass. XLIII 14

[3] Res Gestae divi Aug. (éd. Mommsen²), стр. 149.

[4] Toutain, ib., стр. 29.

[5] Tac. Ann. V 37; cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum — sisti non prohibuisset . . .; ср. още Dio Cass. II 20; E. G. Hardy, The Provincial Concilia from Augustus to Diocletian въ The English Historical Review № XVIII, априлъ, 1890 г., стр. 227.

въ изразитѣ flamen Augusti, sacerdos Romae et Augusti, Augusto sacrum и др. се говори за култъ на живия императоръ, който е царувалъ въ даденъ моментъ, а не за единъ абстрактенъ Augustus, изразитель и символъ на идеята за римското могжщество или власть[1].

Култътъ на Dea Roma, култътъ на живия императоръ и тоя на divi образуватъ тритѣ главни форми на императорския култъ изобщо[2].

Култътъ на Roma въ Долна Мизия е засвидетелствуванъ съ единъ надписъ отъ Nicopolis ad Istrum[3], съ единъ надписъ отъ Odessos-Варна[4] и съ нѣколко монети отъ Марцианополъ, Одесосъ и Томи. Въ Никополисъ е билъ организиранъ общественъ култъ на Ῥώμη съ специално учредено жречество за тоя култъ.

Надписътъ отъ Nicopolis ни запознава съ единъ жрецъ на обоготворения Римъ (ἱερεὺς Ῥώμης), на име К. Ἰού[λιος], който по своето обществено положение принадлежалъ къмъ муниципалната аристокрация: билъ е βουλ(ευτής), градски съветникъ. Също така въ Odessos-Варна е засвидетелствувалъ общественъ култъ на Θεὰ Ῥώμη. Въ варненския надписъ[5] отъ 238 г., посветенъ на Θεὸς Μέγας Δερζελάτης[6], четемъ за единъ ἱερεὺς θεᾶς Ῥώμης, който сжщевременно билъ и πρῶτος ἄρχων въ града; името на жреца е заличено. Монетитѣ, които ни даватъ образа на Dea Roma, сж малко. Тѣ произхождатъ само отъ три града на Moesia Inferior: Marcionopolis-Девня презъ първата половина на III вѣкъ—отъ Макринъ-Диадумениан[7] и отъ Гордианъ III[8], Odessos-Варна — отъ Елагабалъ[9] и Tomis-Кюстенджа — отъ предримско време (на автономна монета)[10], а въ императорската епоха отъ Каракала[11], Гордианъ III[12] и Гордианъ съ Транквилина[13].

Пакъ въ Nicopolis ad Istrum ни е пряко засвидетелствуванъ съ два надписа[14] и култътъ на императора. Въ единия случай[15] е призованъ Numen Augustorum[16] заедно съ Genius publici portorii[17].

---

1 Toutain, Les cultes païens, I, стр. 46 и сл. противно на Ed. Beaudouin, Le culte des empereurs dans les cités de la Gaule Narbonnaise.

2 Toutain, ib. 62.

3 Cagnat IGr., № 589; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 68, № 87; AEM XV (1892), стр. 216, № 99.

4 Kalinka, 114; Cagnat IGr. I № 1439.

5 ibid.

6 За тоя богъ вж. по-долу.

7 Мушмовъ, Античнитѣ монети, № 567 (тб. X, 1).

8 ibid. № * 776, * 777.

9 ib. 1619.

10 ib. 1766.

11 ib. * 1965.

12 ib. 2250, * 2251.

13 ib. * 2281.

14 CIL III 7434, 7435.

15 CIL III 7434=751.

16 За Numen Augusti вж. Toutain ib.. стр. 51 (контроверса съ Beaudouin, Le culte des empereurs, стр. 19—20).

17 За култа на генитѣ вж. по-долу.

Двамата Augusti, за които става дума, сж М. Аврелий и Л. Веръ (161—169 г. сл. Хр.). При императоритѣ М. Аврелий и Луций Веръ илирийското мито било откупено отъ откупвачитѣ (conductores) Iulius Capito, Iulius Ianuarius и Iulius Epaphroditus[1]. Посвещението Numini Augustor(um) et Genio p(ublici) p(ortorii) е направено отъ единъ Hermes Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphroditi conductorum p(ublici) p(ortorii) Illyrici et ripae Thraciae ser(vus) vil(icus) въ времето на Маркъ Аврелий и Л. Веръ. Въ втория случай[2] Numen Augusti Nostri et publici portorii е призовано заедно съ Iupiter Optimus Maximus. При императоръ Комодъ (176—192 г.), приемника на М. Аврелий, системата на даване митото въ откупъ била замѣнена съ прякото събиране на илирийското мито отъ държавата; последнята назначавала свои чиновници — procuratores, които разполагали съ съответния персоналъ: vilicus (може би началникъ на митнишката станция), arcarius (касиеръ) и др. Частенъ персоналъ сж имали по-рано и откупвачитѣ (conductores). Поменатитѣ по-горе Iulius Capito, Iulius Ianuarius и Iulius Epaphroditus сж били последнитѣ откупвачи на илирийското мито; подиръ тѣхъ, презъ времето на имп. Комодъ, се явяватъ държавни прокуратори. Посвещението: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Num(ini) Agu(sti) n(ostri) et p(ublici) p(ortori), кждето Augustus noster е императоръ Комодъ, е направено пакъ отъ единъ робъ, държавенъ митнишки чиновникъ (servus vilicus vectigalis Illyrici), който се е намиралъ подъ ведомството на прокуратора Avianius Bellicus Maceius.

Направо сж отдадени божески почести на живия императоръ въ единъ надписъ отъ Tomis[3]. Посвещението гласи: θεῷ μεγάλῳ Σαράπι[δι καὶ] τοῖς συννάοις θεοῖς [καὶ τῷ αὐ]τοκράτορι Τ. Αἰλίῳ Ἁδριαν[ῷ Ἀ]ντωνείνῳ Σεβαστῷ Εὐσεβ[εῖ] καὶ Μ. Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ Καίσαρι. Тукъ императоръ Антонинъ Пий и Маркъ Аврелий цезаръ, подредени до великия богъ Сараписъ и други божества, приематъ заедно съ тѣхъ божески почести: на тѣхъ посветява олтаръ (βωμὸν) единъ отъ членоветѣ на търговското сдружение въ Томи, съставено отъ Александрийци (τῷ οἴκῳ τῶν Ἀλεξανδρέων). Подобенъ случай имаме и въ посвещението: [θ]εοῖς π[ατρῴοις?] Ἀντων[είνῳ . . Σεβ]αστῷ καὶ . . въ единъ надписъ отъ Мангалия-Callatis[4].

Култътъ на императора въ Долна Мизия ни е засвидетелствуванъ въ надписитѣ чрезъ различнитѣ видове жреци, които сж извършвали тоя култъ въ една или друга форма. Муниципалниятъ императорски култъ въ града Oescus-Гигенъ се е извършвалъ отъ единъ flamen perpetuus — жрецъ, специално назначенъ за тоя култъ, на име M. Titius M(arci) fil(ius) Pap(iria) Maximus[5] който е принадлежалъ къмъ

---

1 Daremberg-Saglio Dict. s. v. Portorium, 591.

2 CIL III 7435 = 752.

3 Cagnat, IGr. I, № 604.

4 ibid. № 651; AEM I, стр. 7, № 13.

5 Kalinka 388, фиг. 124; CIL III 14211²; Добруски, Мсб. XVI, стр. 120 сл. № 30, фиг. 46; [Rev. arch. XXIX (1896) стр. 259 II, 404 № 117; XXXVI (1900) стр. 308, № 25].

висшата градска аристокрация и, както се вижда отъ неговия cursus honorum, изброенъ въ надгробната му плоча, е изпълнявалъ приживе най-важнитѣ муниципални длъжности. Билъ е два пѫти дуумвиръ и веднажъ quinquennalis coloniae. Дуумвиритѣ били върховнитѣ магистрати въ колонията, избира ли се ежегодно, упражнявали известно сѫдопроизводство (IIviri iure dicudo) и върховния надзоръ надъ градскитѣ финансии, а когато извършвали ценза всѣки петь години, наричали се quinquennales, били председатели на ordo decurionum (сената въ колонията), като рѫководили още изборнитѣ и законодателни събрания[1]. Нашиятъ M. Titius Maximus, който се срѣща и въ единъ жертвеникъ отъ Oescus-Гигенъ, посветенъ отъ него на бога Митра[2], е билъ още patronus fabrum, закрилникъ или патронъ на занаятчийския еснафъ въ колонията[3] и управитель на императорското имение, на мѣри и гори (praefectus saltus)[4]. Надгробниятъ паметникъ на Маркъ Тиций е билъ поставенъ отъ неговия арендаторъ, роба Narciscus actor. Въ изброения на паметника cursus honorum: (duum)virali iter(um), q(uin)q(uennalicio) col(oniae), flamini perpetuo, praef(ecto) saltus, patr(ono) fabr(um) жреческата длъжность flamen perpetuus не стои на върха на cursus honorum. Маркъ Тиций Максимъ е заелъ жреческата длъжность, преди да достигне до висшата муниципална магистратура — дуумвирата. Отъ тоя и отъ подобни примѣри[5] въ други провинции се вижда, че не се оправдава схващането на нѣкои учени (Beurlier, C. Iulian)[6], какво жреческата длъжность е съставлявала върховното стѫпало въ муниципалния cursus honorum. Жрецитѣ (flamines) въ муниципалния императорски култъ били избирани за една година[7]. Случвало се е, че нѣкои отъ тѣхъ сѫ били избирани презъ живота си за втори пѫть (flamen bis[8]) или за повече пѫти[9]. Епитетътъ perpetuus не означава, че дадениятъ жрецъ е изпълнявалъ до животъ жреческата длъжность, но се отнася до титлата flamen и показва, че жрецътъ е могълъ до животъ да носи тая почетна титла[10].

---

1 Marquardt, Röm. Staatsverwaltung I 157 сл. и Daremberg-Saglio Dict. s. v. Duumviri.

2 CIL III 6127.

3 За patronus fabrum: Walzing, Corporations proffessionelles chez les romains I стр. 246.

4 За praefectus saltus ср. Schulten, Die römischen Grundherschaften стр. 77 сл. и 82., Röm. Mitt. 1898 XII 226, цит. у Kalinka, № 388 (вж. тамъ и останалата литература).

5 Нѣкои изброени у Toutain, Cultes, I, стр. 158—160.

6 ib., 158.

7 flamines annui: CIL VIII 17167, II 3279.

8 CIL II 3864.

9 Примѣри у Toutain, Cultes,, стр. 156.

10 ib.

За култа на императора въ цѣлата провинция сѫществували специално организирани за тая цель провинциални събрания — concilia provinciae.

Тия събрания били съставени отъ представители на отдѣлни общини, градове, племена и области безъ градска уредба въ дадена провинция. Тия представители или пратеници (legati) въ провинциалното събрание, числото на които се опредѣляло споредъ голѣмината на мѣстото, което представлявали, били избирани главно измежду декурионитѣ (градски съветници). Председательтъ на провинциалния култъ на императора и рѫководитель на свързаното съ тоя култъ събрание, е билъ жрецътъ при провинциалния олтаръ или храмъ. Жрецитѣ се избирали въ куриитѣ измежду ония лица, които сѫ преминали презъ всички служби въ дадената община и често пѫти изборътъ се е ограничавалъ и съсрѣдоточавалъ въ една и сѫща фамилия, стояща на чело на общинскитѣ работи. Функциитѣ на sacerdotes provinciae[1] изтъкватъ сѫщевременно цельта и задачитѣ на самото concilium, доколкото тѣ носятъ религиозенъ характеръ. Провинциалнитѣ жреци сѫ председателствували въ събранията отъ името на цѣлата провинция; сѫщевременно тѣ сѫ рѫководили религиознитѣ церемонии на императорския култъ и сѫ уреждали свързанитѣ съ тоя култъ игри. Рѫководенето на събранието отъ жрецъ достатъчно ясно изтъква основния религиозенъ характеръ на цѣлия институтъ. Въ време на провинциалното празненство процесия отъ делегатитѣ на чело съ провинциалния жрецъ е отправяла молитви при императорския олтаръ за Roma и Augustus (и за всички предшествуващи divi Audusti), а следъ тържествено жертвоприношение били устройвани пиршество и игри въ деня на основаването на съответния олтаръ. Въ сѫщия день е заседавало и провинциалното събрание, което покрай своитѣ религиозни функции е изпълнявало и свѣтски задачи, като е упражнявало важното право на особенъ родъ провинциално самоуправление и контролъ надъ дейностьта на управителя на провинцията, legatus Augusti pro praetore. Събранието не само е издигало почетни статуи и издавало почетни декрети на заслужили и обикнати отъ населението управители, но имало право да формулира и отправя оплаквания въ сената срещу единъ или другъ управитель[2]. Като жрецъ въ провинциалното събрание въ Moesia Inferior е засвидетелствувалъ M. Ulp(ius) Antipater Sacerdos provinciae et bis duumvira(lis) въ единъ надписъ отъ Troesmis-

---

1 За sacerdotes provinciae въ Долна Мизия вж. по-долу; въ другитѣ дунавски провинции, напр. въ Панония познаваме единъ sacerdos provinciae Pannoniae Superioris (CIL III 4108) и arae Augusti въ Савария — Горна Панония (CIL III 4170); единъ sacerdos arae Augusti (CIL III 6452) и sacerdotes totius provinciae (CIL III 3343); въ Дакия, когато тая провинция била раздѣлена при Маркъ Аврелий на три части: sacerdos arae Augusti nostri coronatus Daciarum trium (CIL III 1433) и пр.

2 Kornemann, въ Pauly-Wissowa Realenc. IV 812 сл. — Библиография по въпроса: I. Marquardt, De provinciarum romanarum conciliis et sacerdotibus въ

Иглица[1], отъ времето на Елагабалъ (218 — 222 г.). Troesmis, изглежда, е билъ срѣдище на провинциялния култъ на императора и седалище на провинциалното събрание въ Долна Мизия. Пакъ отъ Troesmis[2] познаваме единъ . . . Vitales ex [beneficiario?] vet(eranus) leg(ionis) V Mac(edonicae), [sa]cerd(os)q(ue) provin[ciae][3]. Къмъ тѣхъ трѣбва да причислимъ, може би, и L(ucius) Petronius Sentius sacerdotalis, засвидетелствуванъ въ единъ надписъ отъ Вишовъ градъ (Търновска околия). Тоя sacerdotalis поставилъ приживе на себе си и на своята съпруга Fl(avia) Margarita надгробна плоча. Редъ надписи отъ с. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum и отъ околнитѣ села, но намиращи въ явна връзка съ Nicopolis ad Istrum, сжщо така надписи отъ Tomis, Dionysopolis, Istros, ни даватъ имената на редица върховни жреци (ἀρχιερεῖς) и бивши такива (ἀρχιερατικοί) отъ тоя градъ: 1) Μ(άρκος) Ἰούνιος Λουκιανὸς ἀρχιερατικὸς καὶ Οὐλπία Ἀγριππεῖνα ἀρχιερατικὴ σύμβιος αὐτοῦ поставили въ Nicopolis ad Istrum жертвеникъ въ честь на Юлия Домна, жена на Каракала (193—211 г. сл. Хр.)[4]; 2) на една подставка отъ варовникъ, намѣрена въ с. Липница (Търновско), но довлечена изъ Nicopolis ad Istrum, четемъ името на Ἀσκληπιόδ[ωρ]ος Ἀσκληπιάδου ἀρχιερατικός[5]; 3) на единъ олтаръ отъ Поликрайще (Търновско), но пакъ изъ Nicopolis ad Istrum — името на единъ Ἰούλιος Εὐτύχους ἀρχιερατικός[6] 4) една подставка отъ статуя на имп. Гордианъ III (138 — 244 г. сл. Хр.), намѣрена въ с. Никюпъ, ни говори за единъ Ἰούλιος Ἰουλι[α]νὸς ἀρχιερατικὸς καὶ πρῶτος ἄρχων[7] и 5) Πόπλιος Αἴλιος Μηνιανὸς ἀρχιερεὺς φιλότιμος[8]; 6) единъ Ἰούλιος ἀρχιερεύς се споменава въ надписъ отъ с. Ресенъ (Търновско) — изъ Nicopolis ad Istrum[9]; 7) градътъ Tomis (ἡ βουλὴ καὶ ὁ

Ephemeris Epigraphica (Corporis Inscriptionum latinarum Supplementa), 1872, Romae, стр. 200—214; сжщиятъ, Staatsverwaltung I стр. 503—216; Mommsen, Römische Geschichte V, стр. 84—89, 242—244, 317—322; E. G. Hardy, The Provincial Concilia from Augustus to Diocletian въ The English Historical Review, № XVIII—April, 1890, стр. 221—254; Kornemann, Concilium въ Pauly-Wissowa Realenc. IV[1] 801—820. За императорския култъ специално вж. литературата, посочена отъ G. Hergog-Hauser въ Pauly-Wissova Realenc. Supplem. IV, s. v. Kaisercult 853 и самата статия; сжщо Kornemann, Κοινόν въ Pauly-Wissowa Realenc. IV (Supplem.), 914—941, литература 941.

[1] CIL III 6170 = 773.

[2] CIL III 7506; AEM VI (1882) № 45, стр. 92.

[3] CIL III 12428; AEM XV (1892), стр 217, № 103.

[4] Seure, Rev. arch. X (1907), стр. 419, № 7; Cagnat IGr. I № 577 = 1419; Добруски, Мсб., стр. 718, № 5, фиг. 2.

[5] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 39, № 80; Cagnat, IGr. I, № 582; AEM XV (1892) стр. 211, № 86.

[6] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 39, № 33; Cagnat, IGr. I, № 593; Dumont-Homolle, Mélanges, стр. 364, № 62[33]; AEM X (1886), стр. 243, № 10.

[7] Seure, Rev. arch. X (1907), стр. 420, № 9; Cagnat IGr. I, № 580; Добруски, Мсб. XIII, стр. 721, № 10, фиг. 3.

[8] ibid.

[9] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 38, № 32; Cagnat IGr. I, № 583 = 1425; AEM XV (1892), стр. 215, № 96.

δῆμος τῆς μητροπόλεως Τόμεως) е почелъ своя върховенъ жрецъ Πό(πλιον) Αἴλιον Ἀντώνιον Ζωΐ[λο]ν τὸν ἀρχιερέα [κ]αὶ ἱερέα[1]; 8) единъ ἀσύνκριτος ἀρχιερεὺς καὶ ἱε[ρεὺς] θ[εῶν] δώδεκα въ Dionysopolis (Балчикъ) ни е засвидетелствуванъ въ единъ надписъ отъ с. Юнусчиларъ (Балчишка околия)[2]; 10) единъ ἀρχιερεύς въ града Istros, на име Γ. Ἰούλιος, е билъ почетенъ отъ градската община (ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος) въ надписъ, намѣренъ при с. Каранасуфъ[3].

Нѣмаме основание да виждаме въ изброенитѣ до тукъ жреци (ἀρχιερεῖς и ἀρχιερατικοί) отъ Долна Мизия sacerdotes provinciae и sacerdotales, както погрѣшно бѣ предложилъ Toutain[4], а заедно съ него и Cagnat[5]. За провинциални жреци можемъ да считаме само тия sacerdotes, които въ надписитѣ сж изрично изтъкнати като sacerdotes provinciae. Pick[6] и по-късно Кацаровъ[7] въ критичнитѣ си бележки къмъ статията на Toutain съ право забелязватъ, че въ изброенитѣ по-горе ἀρχιερεῖς и ἀρχιερατικοί трѣбва да виждаме локални жреци, свързани съ императорския култъ въ отдѣлнитѣ градове.

Жреческа длъжность въ връзка съ култа на императора е изпълнявалъ и понтархътъ, председательтъ на пентаполията и по-късно на хексаполията — съюзъ или конференция (κοινόν) на първоначално петь, а по-късно шесть отъ гръцкитѣ колонии по нашия черноморски брѣгъ. Въпросътъ за религиознитѣ функции на понтарха и неговото отношение къмъ sacerdos provinciae дълго време е билъ предметъ на разискване и разногласие въ науката[8]. Изразитѣ, които придружаватъ понтарха въ надписитѣ: ἄρξας τοῦ κοινοῦ τῆς Πενταπόλεως[9], ἄρξας τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων[10], ἄρξας τῆς Ἑξαπόλεως[11], го характеризиратъ като

---

[1] Cagnat, IGr. I, № 600; AEM VI (1882), стр. 21, № 41.

[2] Cagnat, IGr. I № 664; AEM XVII (1894) 210, № 102 и X (1886), стр. 184, № 3.

[3] Pârvan, Histria IV, стр. 631, № 29.

[4] Toutain, Les Pontarques de la Mésie inférieure.

[5] Cagnat, IGr., № 600: за архиерея Πόπλιος Αἴλιος Ἀντώνιος Ζωίλος.

[6] Pick, Die antiken Münzen I, стр. 73, заб. 2.

[7] Kazarow, Klio IX 4, стр. 493. Toutain се корегира въ книгата си Les cultes païens I стр. 91—32 и приема това схващане, което изключва изброенитѣ по-горе ἀρχιερεῖς и ἀρχιερατικοί отъ списъка на sacerdotes provinciae въ Долна Мизия. Той е наклоненъ, обаче, да смѣтне [τὸν] ἀσύνκριτον ἀρχιερέα . . . καὶ πρεσβεύσαντα παρὰ θε[ὸν] Ἀντωνεῖνον εἰς τὴν βασιλίδα Ῥώμ[η]ν (AEM XVII 210, 102; Cagnat, IGr. I, № 664) за sacerdos provinciae. Но и това не е никакъ сигурно. Този ἀσύνκριτος ἀρχιερεύς, който билъ сжщевременно ἱερεὺς θεῶν δώδεκα, е могълъ да бжде изпратенъ съ мисия въ Римъ не отъ името на concilium provinciae, но като мѣстенъ представитель на Dionysopolis съ специална мисия на града.

[8] Вж. напоследъкъ J. Toutain, Les Pontarques de la Mésie Inférieure въ Bulletin et Mémoires de la Société Nationale des Antiquaires de France, Paris, 1903, томъ LXII, стр. 123—144 и критичнитѣ бележки на G. Kazarow, Zur Geschichte des linkspontichen κοινόν въ Klio, 1909, т. IX, 4. стр. 492—493 (съ приведената въ заб. 3. библиография по въпроса). Списъкъ на понтарситѣ дава Kalopothakes, De Thracia provincia Romana, стр. 65 сл. и Pick, Die antiken Münzen I, стр. 79, заб. 2.

[9] Cagnat, IGr. I, № 658; CIGr. 2056.

[10] Cagnat ib., № 630.

[11] ib., № 634.

ἄρχων на черноморския κοινὸν, т. е. като лице съ граждански, чисто свѣтски, административни функции, стоящо на чело на конфедерацията. Надписитѣ ни показватъ, че нѣкои понтарси сж били избирани изъ срѣдата на мѣстнитѣ жреци ἱερεῖς и ἀρχιερεῖς. Така понтрахътъ Прискъ Аниань (ὁ ποντάρχης Πρείσκιος Ἀννιανὸς ἄρξας τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων... καὶ ἀρχιερασάμενος)[1] и понтархътъ Аврелий Прискъ (Αὐρήλιος Πρείσκιος Ἰσίδωρος ὁ ποντάρχης... καὶ ἀρχιερασάμενος)[2] сж били бивши архиереи (ἀρχιερατικοί), т. е. изпълнявали сж архиерейска длъжность, преди да станатъ понтарси. Жената на последния, Улпия Матрона, е била жрица, изпълнявала е архиерейска длъжность, когато мжжътъ й е билъ понтархъ; тя е била почетена заедно съ него въ надписа (... καὶ τὴν ἀρχιέρειαν σύνβιον αὐτοῦ Οὐλπίαν Ματρῶναν)[3]. И двамата понтарси били ἀρχιερασάμενοι, т. е. бивши архиереи. На понтарха Т. Коминий Клавдианосъ Хермафилъ се изброяватъ въ надписа жреческитѣ длъжности, които е изпълнявалъ (Τ. Κομίνιον Κλαυδιανὸν Ἑρμάφιλον ... τὸν ποντάρχην τῆς Ἑξαπόλεως καὶ ἀρχιερέα καὶ ἱερέα τῶν β' αὐτοκρατόρων)[4]. Този понтархъ е билъ, следователно, ἀρχιερεύς и ἱερεύς на императорския култъ въ Томи. Въ единъ надписъ отъ Istros-Каранасуфъ градътъ е почелъ τὸν ἀρχιερέα καὶ ποντάρχην, чийто име е заличено[5]. За предидущитѣ двама понтарси надписитѣ ни говорятъ, че сж били само бивши архиереи. За други понтарси (Φαῖδρος ποντάρχης καὶ υἱὸς τῆς πόλεως[6], Γ. Φλάουιος Ποσειδώνιος ποντάρχης καὶ ἄρξας τῆς Ἑξαπόλεως υἱὸς τοῦ Πόντου)[7] не се споменаватъ никакви жречески длъжности. Ние познаваме освенъ това архиереи отъ градоветѣ на конфедерацията, които не сж понтарси: Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς μητροπόλεως Τόμεως Πόπλιον Αἴλιον Ἀντώνιον Ζωΐλον τὸν ἀρχιερέα ...[8]. Отъ приведенитѣ примѣри и казаното до тукъ не може да се разрѣши въпроса, дали изобщо понтархътъ винаги е изпълнявалъ сжщевременно жреческа длъжность въ култа на императора. Една стихотворна епитафия[9], обаче, поставена въ паметь и възхвала на единъ сириецъ отъ Неаполъ, който станалъ гражданинъ на Томи, ни дава възможность да отговоримъ положително на тоя въпросъ. Отъ тоя паметникъ се вижда, че понтархътъ носѣлъ златенъ венецъ и пурпурна мантия: ...ἢ μ' ἄλλων μερόπων πλέον εἴσιδε κοσμηθέντα | χρυσείοις στεφάνοις πορφυραίοις τε πέπλοις | δὶς γαρ ἐποντάρχησα... т. е „видѣлъ ме е повече, отколкото другитѣ смъртни, украсенъ съ златни венци и пурпурни одеяния; защото два пжти

[1] Cagnat, IGr. I, №. 630.

[2] ib. № 631.

[3] ib.

[4] ib., № 632.

[5] Pârvan, Histria IV, стр. 625, № 28.

[6] Cagnat, ib., № 634.

[7] ib.

[8] ib. № 600.

[9] Cagnat, ib., № 636; AEM VI (1882), стр. 29, № 59.

бѣхъ понтархъ..." Това сж пъкъ отличителнитѣ знаци на ἀρχιερεύς[1]. Предлогътъ γαρ изтъква тукъ връзката между поменатитѣ инсигнии и понтархията: понтархътъ е носѣлъ златна корона и пурпурна дреха, защото е билъ понтархъ[2]. Отъ обстоятелството, че понтархътъ не носи тукъ и въ други случаи титлата ἀρχιερεύς, може да се направи заключение, че понтархътъ изобщо не е носѣлъ тая титла, макаръ да е изпълнявалъ службата на ἀρχιερεύς въ култа на императора[3]. Поменатитѣ инсигнии Кюмонъ изтъква като характерни за архиерей (insignes distinctifs de l' ἀρχιερεύς или sacerdos provinciae[4]). По тоя пунктъ именно възникватъ и разногласията: трѣбва ли да считаме понтарха за идентиченъ съ провинциалния жрецъ на императорския култъ или напротивъ трѣбва да правимъ разлика между тѣхъ[5]? Съ право Toutain[6], съ когото се съгласява и Кацаровъ[7], е изтъкналъ, и то убедително, че, когато се говори за Долна Мизия, sacerdos provinciae, отъ една страна, и понтрахътъ като жрецъ на императорския култъ — отъ друга, сж две различни неща, че тѣ въ култно отношение не може да се отъждествяватъ. Дори ако за други провинции (напр. Азия) подобна идентичность би могла да бжде напълно доказанъ фактъ (както е, напр., между азиарха и провинциалния жрецъ въ Азия), то съ обобщенията и аналогиитѣ трѣбва да се борави много внимателно и пестеливо, като се разглежда и изучва всѣки отдѣленъ случай като нещо напълно самостойно и се прибегне до помощьта на всички детайли, които епиграфиката е въ състояние да ни даде. Въ нашия случай трѣбва да не се изпуска изъ предвидъ сжщностьта на понтарха и на sacerdos provinciae.

Понтархътъ стои на чело на една конфедерация отъ петь или шесть града, разположени по черноморския брѣгъ на провинция Moesia Inferior. Провинциалниятъ жрецъ (sacerdos provinciae) е стоялъ на чело на едно concilium provinciae, въ което сж били представени не само тия петь или шесть крайбрѣжни градове, но и такива отъ вжтрешностьта на провинцията и край Дунава, като Nicopolis ad

[1] Fr. Cumont въ Rev. des études grecques, 1901, стр. 138 сл.

[2] Toutain, Les Pontarques, стр. 139.

[3] Kazarow, Klio I, стр. 493.

[4] Cumont, ib., стр. 141 и цитиранитѣ тамъ извори.

[5] Вж. за разнитѣ мнения Toutain, ib.; Mommsen, Ramsay и Anderson, съ който се съгласява Cumont, приемать тази идентичность. Сжщо така E. Beurlier (Essai sur le culte rendu aux empereurs romains, стр. 122 сл.), като резюмира различнитѣ мнения по тоя въпросъ, особено относно азиарха — мненията на Waddington, Perrot, Marquardt, Monceaux, P. Guiraud, Mommsen, приема и той тази идетичность: Nous soumes amenés à conclure que très probablement presque partout le président du κοινόν était en même temps le prêtre provincial et l'agonothète. Les exceptions étaient dues à des circonstances particulières".

[6] Toutain, Les pontarques.

[7] Kazarow, Klio I 493.

Istrum, Troesmis, Oescus, Durostorum и др. Понтархътъ не може да се смѣсва съ sacerdos provinciae, както и конфедерацията τὸ κοινόν τῶν Ἑλλήνων (Πεντάπολις или Ἑξάπολις) не може да се смѣсва съ провинция Moesia Inferior. Конфедерацията е била включвана въ провинцията като часть отъ последната и се намирала подъ властьта на управителя. Понтархътъ е стоялъ на най-високото стѫпало като председатель на τὸ κοινόν, но само за градоветѣ, които сѫ влизали въ τὸ κοινόν. За другитѣ градове на провинцията той не е притежавалъ никаква власть. Той е носѣлъ жречески инсигнии, характерни за императорския култъ, но е священодействувалъ въ тоя култъ само отъ името на градоветѣ, които сѫ влизали въ τὸ κοινόν, но не и отъ името на останалитѣ градове въ провинцията. Понтархътъ е изпълнявалъ жреческа длъжность въ култа на императора отъ името на τὸ κοινὸν τοῦ Πόντου, на цѣлата конфедерация, а sacerdos provinciae отъ името на цѣлата провинция.

Възъ основа на изложеното до тукъ ние можемъ накѫсо да представимъ отношенията на жреческитѣ длъжности въ понтархията, чрезъ следнитѣ примѣри:

1. Tomis

Αὐρήλιος Πρείσκιος Ἰσίδωρος

ὁ ποντάρχης … — жречествувалъ въ култа на императора отъ името на τὸ κοινόν;

— καὶ ἀρχιερασάμενος — билъ е по-рано ἀρχιερεύς въ Tomis за култа на императора, т. е. жречествувалъ въ тоя култъ само отъ името на града.

2. Tomis

Τ. Κομίνιος Κλαυδιανὸς Ἑρμάφιλος

ὁ ποντάρχης τῆς Ἑξαπόλεως — жречествувалъ въ култа на императора отъ името на τὸ κοινόν;

— καὶ ἀρχιερεὺς καὶ ἱερεύς — билъ е въ града Tomis ἀρχιερεύς и ἱερεύς; като такъвъ е билъ избранъ понтархъ.

3. Istros

Ἀγαθῆι τύχηι
Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τὸ[ν]
ἀρχιερέα καὶ ποντάρχην
. . . . ἐ[ν] πολ-
λοῖς и прочее

говори се за лице, което е било ἀρχιερεύς въ Istros, локаленъ жрецъ въ култа на императора, а следъ това е билъ избранъ и за понтархъ; като такъвъ той е жречествувалъ въ култа на императора отъ името на цѣлата конфедерация (τὸ κοινόν), въ която е влизалъ и градътъ Istros.

4. Istros

Ἀγαθῆι τύχηι
Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος
τον ἀρχιερέα
Γ. Ἰούλιον . . . .

Отдадена е почить на единъ мѣстенъ ἀρχιερεύς на града Istros, по име Γ. Ἰούλιος. Но въ надписа (редъ трети) следъ думата τὸν ἀρχιερέα е изобразенъ листъ и оставено празно мѣсто, въ очакване да бѫде избранъ въ бѫдеще този ἀρχιερεύς на Istros и за ποντάρχης на τὸ κοινόν; въ такъвъ случай би се прибавило въ бѫдеще на празното мѣсто въ надписа, следъ τὸν ἀρχιερέα, още: καὶ ποντάρχην [1].

И така, разгледанитѣ и споменати до тукъ надписи ни изтъкватъ въ връзка съ **култа на императора** въ Долна Мизия следнитѣ

1. sacerdotes provinciae:

M. Ulpius Antipater, [2],
. . . Vitales [3],
L. Petronius Sertius [4], secerdotalis;

2. понтарси, разгледани тукъ само отъ гледище на религиознитѣ имъ функции въ връзка сь култа на императора:

Φαῖδρος, [5],
Γ. Φλάουιος Ποσειδώνιος [6],
Τ. Κομίνιος Κλαυδιανὸς Ἑρμάφιλος [7],
Αὐρήλιος Πρείσκιος Ἰσίδωρος [8],
Πρείσκιος Ἀννιαν[ό]ς [9],
Διονυσόδωρος [10],
[Οὐ]αλέριος [11],
Ἡρόσοδος Φαρνάγου [12],

---

[1] Тази хипотеза за попълване празното мѣсто въ надписа принадлежи на Pârvan (Histria IV, стр. 99, № 21), но въ коментаритѣ си къмъ надписа Pârvan, изглежда, не е напълно изясненъ въ разбиране жреческитѣ функции на понтарха.

[2] CIL III 6170 = 773 — при Елагабалъ.

[3] CIL III 7506.

[4] CIL III 12428.

[5] Cagnat IGr I № 634 — при Траяна или Хадриана.

[6] ibid.

[7] ibid. 632 и 633 — при Маркъ Аврелий.

[8] ibid. 631 — при Септимий Северъ.

[9] ibid. 630 — при Северъ Александъръ.

[10] ibid. 635.

[11] ibid. 636.

[12] ibid. 658.

3. Мѣстни жреци (архиереи и иереи) въ отдѣлни градове:

а) Μ. Ἰούνιος Λουκιανός [1],
Ἀσκληπιό[δωρ]ος Ἀσκληπιάδου [2],
Ἰούλιος Εὐτύχους [3],
Ἰούλιος Ἰουλι[α]νός [4],
Ἰούλιος [5],
Πόπλιος Αἴλιος Μηνιανός [6],
Πό(πλιος) Αἴλιος Ἀντώνιος Ζωΐ[λο]ς [7],
Γ. Ἰούλιος [8]

б) двама отъ горе-изброенитѣ понтарси:

Αὐρήλιος Πρείσκιος Ἰσίδωρος
и Πρείσκιος Ἀννιαν[ό]ς

сж означени и като архиереи и иереи — мѣстни жреци.

в) жени-архиереи:

Ἰούλια Ἀπολαύστη [9],
Οὐλπία Ἀγριπεῖνα [10],
и Πεῖα Ἀπολλοδώρου [11],

4. flamines:

M. Ticius M(arci) fil(ius) Pap(iria) Maximus [12];

5. религиозни дружества:

ὑμνῳδοὶ φιλοσέβαστοί [13],
ὑμνῳδοὶ πρεσβύτεροι [14],
ὑμνῳδοὶ ἱερονεῖκα[ι] καὶ φιλοσέβαστοί [15],

---

[1] Cagnat, IGr. I., № 577 = 1419.
[2] ibid. 582 = 1424.
[3] ibid. 593.
[4] ibid. 580.
[5] ibid. 583 = 1424; може би идентиченъ съ предидущия.
[6] ibid.
[7] ibid. 600.
[8] Histria IV, № 29.
[9] ibid. 630.
[10] ibid. 577 = 1419.
[11] ibid. 660 = 1443; първитѣ две сж жени на понтарси, а последнята — на ситархъ.
[12] Kalinka 388.
[13] Cagnat IGr. I, № 565 = 1412.
[14] ibid. 562.
[15] ibid. 1413.

За култа на Dea Roma:

6. жреци:

Κ. Ἰού[λιος] — ἱερεὺς Ῥώμης [1],
. . . . ἱερεὺς θεᾶς Ῥώμης [2]

Dii militares

Освенъ на Iupiter optimus maximus и на императорския култъ, легионитѣ сж се покланяли на специални божества, dii militares.

Характеренъ за тѣхния култъ е единъ олтаръ отъ Novae [3], т. е. отъ лагера на legio I Italica, съ надписъ: Dis militaribus, Genio, Virtuti, aquilae sanct(ae), signisque leg(ionis) I Ital(icae) Severianae Iustus domo Horrei Margensis m(unicipio) Moesiae Superioris ex (trecenario) p(rimus)p(ilus) d(ono) d(edit). Dedicat(um) XII Kal. Oct. Iuliano et Crispino cos. per Annium Italicum leg(atum) Aug(usti) pr(o) (praetore). Надписътъ изброява божествата, на които се покланя легиона. Това сж dii militares, Genius, Virtus, Aquila sancta и знамената (Signa) на легиона. Съ тѣхъ е свързано сжществуванието и успѣхитѣ на легиона. Освещението на олтара е станало официално отъ самия управитель на провинцията, а деньтъ на освещението, който не фигурира въ римския календаръ, е dies natalis aquilae, единъ отъ найважнитѣ празници на легиона. Споредъ тоя надписъ, legio I Italica е била основана на 20 септемврий 67 г. сл. Хр. [4]

---

[1] Cagnat, IGr. I, № 589.
[2] ibid. 1439.
[3] CIL III 7591 отъ 224 г. сл. Хр.
[4] За горното, сжщо за Dii militares и за лагернитѣ светилища вж. A. v. Domaszewski, Die Religion des römischen Heeres, стр. 1 сл.

ЧАСТЬ II.

ГЛАВА I.

НЕОФИЦИАЛНИ КУЛТОВЕ

Римски и гръко-римски божества; сближени или отъждествени съ тѣхъ домашни. тракийски божества.

Разгледанитѣ до тукъ официални култове, които въ завладяната провинция сѫ бици изразители на римското могѫщество, на римския суверенитетъ, не сѫ били единственитѣ, които се разпространили въ Moesia Inferior. Римската колонизация донесла съ себе си тукъ старитѣ римски култове, почитани въ Римъ и Италия въ края на републиката и началото на империята, а сѫщо така и божествата отъ така наречения гръко-римски пантеонъ, който се сформиралъ презъ последнитѣ вѣкове на републиканската епоха, когато гръцкитѣ митове и божества проникнали въ старата религия на Римъ, на латинцитѣ и на Италия; Юпитеръ е билъ асимиранъ съ Зевсъ, Юнона съ Хера, Меркурий съ Хермесъ, Нептунъ съ Посейдонъ и пр.[1] Божествата отъ чисто гръцкия или гръко-римския пантеонъ проникнали тукъ, както видѣхме въ увода на настоящата книга, дълго време преди римското завоевание, и пионери на това проникване била гръцката конолизация по западния брѣгъ на Черно море.

И римскитѣ и гръко-римскитѣ божества, обаче, дошли не въ една пуста terra nuova, но въ тракийска областъ, въ която цъвтяла домашна тракийска религия и домашни тракийски култове. При настѫпилото взаимодействие, асимилиране, отъждествяване и приспособяване божествата-пришелци ставатъ въ много случаи неузнаваеми. Запазвайки своето римско или гръцко име, тѣ изгубили съвсемъ своето съдържание и го замѣнили съ тракийско. По нѣкога до римското или гръцко име се явяватъ тракийски епитети, които свидетелствуватъ за извършения процесъ.

Една строга класификация въ това отношение, ясно отдѣляне на официалнитѣ римски отъ полуофициалнитѣ гръко-римски култове и строго разграничаване на домашния тракийски елементъ отъ

---

[1] Toutain, les cultes païens, I, 240.

свързания съ него гръко-римски религиозенъ елементъ, е невъзможно.
Затова и мѣстнитѣ култове, култоветѣ на заварената тракийска
религия, ще бѫдатъ разгледани едновременно съ гръко-римскитѣ въ
тѣхнитѣ допирни точки и взаимоотношения. Източнитѣ култове,
египетски, малоазиатски, сирийски и персийски, ще бѫдатъ разгле-
дани накратко въ отдѣлна глава дотолкова, доколкото сѫ засви-
детелствувани въ епиграфическитѣ и археологическитѣ паметници на
Moesia Inferior, безъ да се спускаме въ подробности и аналогии,
които не влизатъ въ задачата на тая книга.

Iupiter-Ζεύς и Iuno-Ἥρα

Великиятъ хтонически богъ Δαρζάλας **или** Δερζελάτης; **небесниятъ тракийски богъ** Ζβελθιουρδος. — Ζεὺς Ὕψιστος.

Въ надписитѣ, въ които Юпитеръ не е придруженъ съ епитети
optimus maximus, ние имаме работа съ единъ неофициаленъ култъ
на Юпитеръ, изразенъ въ гръцкитѣ надписи съ името Ζεύς, богъ на
небеснитѣ простори, господаръ на Олимпъ (Ζεὺς Ὀλύμπιος) и на цѣлия
свѣтъ. Сѫщото се отнася за Iuno (Ἥρα), когато тя не е придружена
съ прякора regina.

На такъвъ неофициаленъ Iupiter-Ζεύς и Iuno-Ἥρα прави посве-
щение[1], едновременно на гръцки и латински, трако-римлянинътъ Aure-
lius Mucianus отъ тракийското село Μασκιοβρία:[2]

Jovi et Iunoni
Aurel(ius) Mucianus votu feci
Διὶ κὲ Ἥρα Αὐρήλ(ιος) Μουκιανός
εὐχὴν κώμης Μα-
σκιοβρί[ας]

Надписътъ е отъ с. Батембергъ (Разградско) и е снабденъ съ
релиефъ, изобразяващъ Зевсъ и Хера. Зевсъ прави жертвоприно-
шение съ патера надъ четиристраненъ жертвеникъ, въ лѣвата си
рѫка държи жезълъ, а до краката му е кацналъ орелъ съ разпе-
рени крила. Надѣсно отъ Зевса стои Хера, права и en face като
Зевса, съ було на главата и съ жезълъ и патера въ рѫце.

Въ римското градище Кривъ градъ, южно отъ с. Карашъ (Тете-
венска ок.), сѫ намѣрени две четиристранни подставки отъ варовникъ,
съ профилувани сокли и корнизи, снабдени съ два благодарствени
надписа (χαριστήρια)[3]. Единътъ надписъ е поставенъ на олимпийския
Зевсъ (Διὶ Ὀλυμπίῳ) отъ тракиеца Μαρτιάλης Βείθυος, а другиятъ — на
олимпийската Хера (Ἥρᾳ Ὀλυμπίᾳ) отъ сѫщото лице. На горната
плоскостъ на двętѣ подставки сѫ издълбани два продълговати длъба

[1] Gagnat, IGr. I, № 1435; Добруски, Арх. Изв., стр. 169, № 216, фиг. 138.

[2] За тракийското село — κώμη Μασκιο-βρία, което се явява тукъ за първи пѫть, ср. Добруски, Арх. Изв., стр. 170.

[3] Добруски, Арх. Изв., стр. 167 сл., № 213., фиг. 135 и № 214, фиг. 136.

съ следи отъ олово, съ което сѫ били заляти желѣзни пръчки за
закрепване статуитѣ на Зевса и Хера[1]. Тия статуи ще да сѫ били
поставени въ храмъ, който сѫществувалъ тукъ, както предполага
Добруски[2], въ римско време. На сѫщото мѣсто е намѣренъ отло-
мъкъ отъ плоча съ посвещение на капитолинския Юпитеръ: I(ovi)
o(ptimo) m(aximo)[3]. Възможно е въ римско време да е имало тукъ
храмъ на Зевса и Хера или на капитолинския култъ. На това мѣсто
сѫ открити още основи отъ зидове на църква, построена при Юсти-
ниана I (527—565 г.), заедно съ разни метални, глинени и каменни
старини: чирепи отъ глинени сѫдове и дѣлани камъни, старохристиян-
ски бронзови кръстове, желѣзно кандило съ кръстъ и монети рим-
ски и византийски, предимно отъ Юстиниана I[4].

На бога Зевсъ (Δεῷ Διεῖ)[5] прави посвещение върху квадратна
бронзова плочка, съ двуножна подставка и халка за придържане
отгоре, единъ балистарий отъ I италийски легионъ, на име Πρισκεῖνιος
— βαλιστές λεγι(ῶνος) πρώτης Ἰταλικῆς. Балистариитѣ въ II в. сл. хр.
били войници отъ легиона, които боравѣли съ тежкитѣ обсадни машини
(ballistae). Освободени отъ нѣкои общи войнишки задължениия, тѣ
образували къмъ IV в. отдѣлни военни подраздѣления[6].

Съ локални епитети Зевсъ се явява въ надписъ отъ Горна Оря-
ховица (Διὶ Διμερανῷ)[7], отъ с. Каменецъ (Плевенско): Διὶ Ὀκκοληνῷ (или
Ὀκκονηνῷ)[8], отъ Търново: Διὶ Ὀκονην[ῷ][9].

[1] ib. стр. 168

[2] ib. стр. 168, № 215

[3] ib. стр. 168.

[4] ib. стр. 166 и 167.

[5] надписъ отъ Стъкленъ (Novae), описанъ отъ Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1922/1925 г., стр. 157, № 2, обр. 227.

[6] Pauly-Wissowa Realenc. II 2831.

[7] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 43, № 42; AEM XV (1892), стр. 218, № 105; ср. Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 47: Διμερανός отъ мѣстность, която ще да е носѣла името Διμέρα.

[8] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 42, № 40; Cagnat, IGr. I 560=1396; AEM XVII (1894), стр. 176, № 15; ср. Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 47: ὀκκοληνός отъ мѣстностьта Ὄκκολα.

[9] Seure, Rev. ach. XII (1908), стр. 42 № 41; [Kanitz, Donau-Bulgarien III, стр. 314. № 71]. Несполучливо и не на мѣсто е сравнението, което Seure прави между ὀκκοληνός (въ тия падписи отъ римско време) съ българската дума „околенъ“, (на фр. voisin!), както и сравнението му на друго мѣсто между Аполоновия прякоръ προγωνικός съ българската дума „прогоненъ“. (Seure, Rev. arch. XII. 1908, стр. 42, заб. 1; ср. Кацаровъ, Rev. arch., 1913, I, стр. 344, заб. 1; за надписа ср. Dumont-Homolle, Mél., стр. 376, № 62 d). Може би по-умѣстно е да се обърне внимание, че въ днешната българска топономастика се срѣщатъ мѣстни имена „Околъ“, безъ да може да се твърди, обаче, че тѣхниятъ произходъ е старъ: такъва е мѣстностьта „Околъ-глава“ до с. Гниляни (Софийско) съ предисторично селище отъ неолита и бронзовата епоха (съобщение на г. В. Миковъ), после селата горни Околъ и долни Околъ (Самоковско).

И върху редица релиефи отъ Долна Мизия сж изобразени божества, които се считатъ за Зевсъ и Хера. Въ една четвъртита бронзова плоча отъ Разградъ[1] Зевсъ, изобразенъ правъ, en face, съ химатионъ и жезълъ, прави жертвоприношение съ жертвено блюдо въ дѣсната ржка върху четвъртитъ олтаръ или жертвеникъ, на който гори огънь; на лѣво Хера, съ було, облѣчена съ двойна дреха и опряна на жезълъ, сжщо така държи жертвено блюдо (патера) въ дѣсна ржка надъ пламтящъ олтаръ. Зевсъ, изобразенъ заедно съ Хера, е представенъ въ актъ на жертвоприношеие въ споменатия по-горе релиефъ отъ с. Батембергъ (Разградско)[2]. Въ една мраморна плоча отъ с. Сопотъ (Ловешко)[3] Зевсъ и Хера правятъ жертвоприношение съ патера въ ржка надъ пламтящъ олтаръ, предъ който стои орелъ; до Хера се вижда още единъ жертвеникъ. Отдѣлно Зевсъ прави жертвено излияние отъ патера върху олтаръ на една мраморна плоча отъ Варна-Odessos[4]; до бога е кацналъ орелъ; Зевсъ е съ брада, дълга коса и химатионъ. Пакъ отъ Варна[5] е единъ релиефъ на Зевсъ и Хера върху мраморенъ стълбъ: Зевсъ съ буйна коса и брада, съ химатионъ, държи жезълъ въ лѣвата ржка и може би патера въ дѣсна ржка съ цель за жертвено излияние надъ олтарь (отчупенъ): между Хера, изобразена съ жезълъ въ лѣвата ржка и вѣроятно патера въ дѣсната, и Зевса се вижда орелъ съ отворени крила. Въ единъ отломъкъ отъ мраморна плоча, намѣрена въ с. Аптаатъ (Добричко)[6] личи четиристраненъ жертвеникъ, орелъ съ отворени крила и часть отъ Зевса. Върху мраморната плоча отъ с. Осенецъ (Разградско)[7] е представена Хера отдѣлно; въ дѣсницата си държи патера надъ пламтяшъ жертвеникъ, а съ лѣвата си ржка се опира върху високъ жезълъ: сжщо въ релиефъ отъ Стъкленъ[8] (съ атрибута й паунъ до нозетѣ).

Фрагментъ отъ оброчна плочка на Зевса е намѣренъ въ Мездра (Врачанско)[9], а бронзови статуйки на Зевса: при Яларе (Търновско)[10], въ Поповско[11], въ с. Ковачовецъ (Поповско)[12], Русе[13], с. Опжка

[1] Kazarow, Arch. Anzeiger, 1922, стр. 190, № 7, обр. 7.

[2] Добруски, Арх. Изв, стр. 169, № 316, фиг. 138; вж. по-горе, стр. 42

[3] Г. И. Кацаровъ, Год. Нар. Музей за 1921, стр. 148

[4] Kalinka, 131

[5] ib. 134.

[6] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. инст. IV (1926/27 г.), стр. 100, № 24.

[7] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768, № 68.

[8] Добруски, Арх. Изв., стр. 171, № 218, фиг. 140.

[9] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 224.

[10] S. Reinach, Rev, arch. XXXIV (1899), стр. 120

[11] Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. д-во IV (1926/27), стр. 316.

[12] ib.

[13] Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. инст. I (1921/22), свезка II, стр. 246.

(Поповско)[1], Преславъ[2] (бронзова статуйка отъ II в. сл. Хр. — Зевсъ държи съ дѣсната си ржка орелъ).

Групата Зевсъ-Хера-Палада Атина е изобразена на единъ релиефъ отъ Ески-Джумайско[3], а въ единъ релиефъ отъ с. Голѣмо Яларе (Търновско)[4], Зевсъ и Хера, които правятъ жертвоприношение надъ пламтящи жертвеници, се срѣщатъ заедно съ Палада Атина, Хермесъ и Хераклъ.

Въ три релиефа: отъ с. Сухаче (Бѣлослатинско)[5], с. Паскалевецъ (Търновско)[6] и с. Самоводене (Търновско)[7] заедно съ Зевса долу на земята е изобразена пълзяща змия. Въ релиефа отъ с. Сухаче Зевсъ и Хера сж представени въ колесница съ 4 колелета, теглена на дѣсно отъ два коня; Зевсъ стои правъ, en face, голъ, съ мантия на гърба, въ лѣвата ржка държи юздитѣ на конетѣ, а въ дѣсната — мълния. До него е Хера, права, en face, съ дългъ двойно препасанъ хитонъ и съ було на главата. Подъ конетѣ пълзи надѣсно змия. Въ релиефа отъ с. Паскалевецъ Зевсъ държи мълния въ дѣсната ржка, дигната въ замахъ, а на лѣвата, простряна напредъ, е кацналъ орелъ; долу на земята пълзи змия надѣсно къмъ дървенъ пънъ. И най-сетне въ релиефа отъ с. Самоводене Зевсъ, съ кждрава коса и брада, държи пакъ мълния въ дѣсната си ржка, а въ лѣвата е кацналъ орелъ; задъ Зевса по земята пълзи змия въ дѣсно[8].

Както Зевсъ, така и Хера се срѣщатъ най-често изобразени върху монети отъ Марцианополъ[9], Томи[10] и Никополъ[11]. Много рѣдко

[1] ib. 247.

[2] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 41, № 34, фиг. 34; Seure Rev. arch. XVII (1923), стр. 1, № 189, фиг. 64.

[3] Добруски, Арх. Изв., стр. 172, № 219, фиг. 141.

[4] Добруски, Мсб. XVIII, стр., 729 сл., № ¿?, фиг. 19.

[5] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 42, № 35, фиг. 35.

[6] Добруски, Арх. Изв., стр. 170, № 217, фиг. 139.

[7] Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 51, № 3.

[8] Вижъ за тия релиефи по-долу, стр. 48.

[9] върху монети отъ Септимий Северъ — Зевсъ: Мушмовъ, Ант. монети, № 376 (тб. VIII 16), 377 (тб. VIII 7), Хера: *399 (тб. XI, 22); Каракала — Зевсъ: ib. *479, Хера: 458; Каракала и Юлия Домна — Зевсъ (храмовъ образъ) 509, Макринъ и Диадумениaнъ — Зевъ *549, 550, *551, *552, Хера: *582; Елагабалъ — Зевсъ: 630, *631, Хера: *656; Елагабалъ и Юлия Меза — Зевсъ: 678, Хера: *688; Сев. Александъръ — Хера: *723; Сев. Александъръ и Юлия Меза — Зевсъ: *728, Хера; *732; Сев. Александъръ и Юлия Мамея — Зевсъ: 741, *742, Хера: 749; Гордианъ III — Хера: 781; Гордианъ и Сараписъ — Зевсъ: *797, *798, *799, *800; Гордианъ и Транквилина — Зевсъ: *828, *829; Филипъ баща и Отацилия — Зевсъ: *849, Хера: *855; Филипь синъ и Сараписъ — Зевсъ: 860, Хера: 866.

[10] Автономни бронзови монети — Зевсъ: 1710, 1711, 1712, *1713 (тб. III 9) 1714 (тб. III 22), 1733 (тб. III 6), 1734, 1735 (тб. IV 12), 1736 (тб. IV 38), 1745 (тб. III 14), 1750 (тб. III 16), 1756 (тб. IV 25), 1758 (тб. IV 14); отъ Маркъ Аврелий — Зевсъ, 1840 (тб. VIII 16), 1841 (тб. VIII 20); Комодъ — Зевсъ: 1861; Септимий Северъ — Зевсъ: 1882, Хера: 1896 (тб. XI 21); Юлиа Домна — Зевсъ: 1908; Каракала — Зевсъ: *1943, *1944 (тб. VIII 18), 1945 (тб. VIII 21); Гета — Зевсъ: *2013, *2014, 2025, *2026; Елагабелъ — Зевсъ: 2071; Северъ Александъръ — Зевсъ: 2127, Хера: *2153; Максиминъ — Зевсъ: *2173, Максимъ Цезарь — Зевсъ (храмовъ образъ): *2206; Гордианъ III — Зевсъ: *2227, *2228, *2229, 2230, 2231, Хера: *2260; Гордианъ и Транквилина — Зевсъ: *2272, *2273, *2274, *2275, Хера: 2287; Филипъ синъ и Сараписъ — Хера: 2336.

[11] отъ Комодъ — Зевсъ: *891, Хера: *901; Септимий Северъ — Зевсъ: 945, 946, *947, Хера: 1006, *1007, *1008; Юлия Домна — Хера: *1060; Каракала — Зевсъ;

се срѣщатъ въ другитѣ градове: въ Дионисополъ отъ Александра Велики[1] (т. е. въ предримско време) и отъ Гордианъ съ Сараписъ[2]; въ Istros — отъ Каракала[3] и отъ Гордианъ III[4]; въ Callatis — само отъ Каракала[5]; въ Odessos — въ автономни сребърни[6] и бронзови монети[7], а въ римско време върху монети отъ Септимий Северъ[8], Каракала[9], Гордианъ съ Сараписъ[10] и Гордианъ съ Транквилина[11]. Следов., въ Odessos, Dionysopolis и Tomis Зевсъ и Хера се срѣщатъ върху монети още отъ предримско време. Зевсъ е изобразенъ повечето пѫти правъ[12] съ свѣткавица или патера въ дѣсната рѫка и жезълъ въ лѣвата. Отдолу понѣкога се вижда до Зевса орелъ. Но срѣща се доста и седналъ[13], съ жезълъ и патера. Въ седящия Зевсъ, изобразенъ на монети отъ Никополъ, съ простряна дѣсна рѫка, която държи Nike, Pick[14] вижда Ζεὺς Ὀλύμπιος. Въ тоя си видъ олимпийскиятъ Зевсъ се срѣща и въ други градове отъ римско време[15]. За моделъ на тоя типъ е служила статуята на Зевса отъ Фидиасъ[16]. Зевсъ държи понѣкога орелъ и жезълъ[17]. Зевсъ изобразенъ седналъ въ тетрастиленъ храмъ съ патера и жезълъ въ рѫка, а до краката му орелъ, се срѣща върху реверата на една монета отъ Каракала и Юлия Домна въ Марцианополъ[18], сѫщо отъ Елагабалъ въ Никополъ[19] и отъ Максимъ Цезаръ въ Томи[20]. — Хера е изобразена права съ патера и жезълъ[21]; понѣкога държи патерата надъ жертвеника[22]. Срѣща се рѣдко и паунъ до нея[23].

---

*1094, Хера: *1130; Каракала и Гета — Зевсъ: 1144; Гета — Зевсъ: 1181, Хера: *1200; Макринъ — Зевъ: *1249, *1250, *1251, *1252, Хера: 1283, *1284, 1285; Диадуменианъ — Зевсъ: *1327, 13‥8, 1329, 1330, 1331, Хера: *1359, *1360; Елагабалъ — Зевсъ: *1404, *1404а, *1405, *1406, 1407, 1469 (храмовъ образъ), Хера: 1453, *1454, 1455; Гордианъ III — Зевсъ: *1484, *1485, *1486.

[1] Мушмовъ ib. *82 (Зевсъ).
[2] ib. — Зевсъ: *121, Хера: *131.
[3] ib. — Хера: 180.
[4] ib. — Хера: 196.
[5] ib. — Хера: 296.
[6] ib. — Зевсъ: *1525.
[7] ib. — *1536 (глави на Зевсъ и Хера).
[8] ib. — Зевсъ: *1596.
[9] ib. — Зевсъ: *1610.
[10] ib. — Зевсъ: 1660, *1661, *1662.
[11] ib. — Зевсъ: *1687, 1702, 1703.
[12] ib. 376, 377 и др.
[13] ib. *479, *552 и др.
[14] Pick, Die antiken Münzen I, стр. 336.
[15] напр. Tomis: Мушмовъ, ib. *1943.
[16] Pick, ibid., стр. 336.
[17] Мушмовъ, ib. 1841, 1861 и др.
[18] ib. 509.
[19] ib. *1469.
[20] ib. *2206.
[21] ib. 458, *688 и др.
[22] ib. 180, 196.
[23] ib. *399, 1453.

М. Ростовцевъ е изказалъ мнение, че въ много отъ гореописанитѣ релиефи и въ други подобни тѣмъ, намѣрени въ Тракия, подъ външното прикритие на грѫцкия Зевсъ и Хера е представенъ въ сѫщность великиятъ тракийски хтонически богъ (θεὸς μέγας) съ неговата женска хипостаза[1]

Въ грѫцкитѣ черноморски колонии, основани главно отъ Милетъ и Синопъ, особено често се срѣщатъ хтоническитѣ богове като богове на плодородието и богатството; тѣ сѫ изобразени въ видъ на брадатъ мѫжъ съ дълги коси, съ патера въ едната рѫка и рогъ на изобилието въ друга или въ видъ на жена, снабдена сѫщо съ патера и рогъ. Единъ отъ главнитѣ центрове на хтоническитѣ култове по тракийското крайбрѣжие на Понта е билъ градътъ Odessos, както свидетелствуватъ за това редъ автономни и императорски монети, а сѫщо така и други паметници. Одескитѣ монети, нѣкои отъ които датиратъ отъ IV в. пр. Хр., означаватъ тоя богъ като Θεὸς μέγας: една сребърна тетрадрахма отъ II в. пр. Хр. на лицето изобразява брадата глава на великия богъ, а на реверата е изобразенъ сѫщиятъ богъ и се чете надписъ: Θεοῦ μεγάλου Ὀδησιτῶν — Κυρσας.[2] Този грѫцки хтонически богъ θεὸς μέγας подъ влиянието на тракитѣ добилъ тракийския прякоръ Δερζελάτης[3] и въ единъ варненски надписъ отъ времето на Гордианъ III, датиранъ по имената на консулитѣ въ 238 г. сл. Хр. (Πείῳ καὶ Πρόκλῳ ὑπάτοις) четемъ Θεοῦ Μεγάλου Δερζελάτου[4]. Върху една монета отъ сѫщия императоръ, върху реверата на която е изобразена корона съ две палмови вѣйки[5], се споменаватъ Δαρζάλεια, праздници и обществени игри, устройвани въ честь на тоя богъ[6]. Но великиятъ хтонически богъ на Odessos въ формата, въ която се е изразилъ въ Odessos, е билъ почитанъ и вънъ отъ тоя градъ, въ вѫтрешностьта на Долна Мизия: намѣрената въ ески-джумайска околия мраморна плоча съ надписъ: [Κυ]ρίῳ Δαρζάλ[α Τ]ούρβων βου(λευτής) εὐχαριστήρι(ο)ν ἀνέ[θ]ηκεν[7] изобразява сѫщия богъ правъ, насрѣща, съ кѫдрава коса и брада, облѣченъ съ дългъ препасанъ хитонъ и мантия, на която гънкитѣ висятъ отъ лѣвото рамо и лѣвата рѫка, въ лѣвицата си държи рога на изобилието, а въ дѣсницата — патера надъ четиристраненъ пламтящъ жертвеникъ. Съ тоя релиефъ, изобразяващъ великия хтонически богъ

---

[1] М. Ростовцевъ, Роспись Керченской гробницы, открытой въ 1891 году (отпечатъкъ отъ сборника въ честь на графа А. Бобринскій, С-Петербургъ, 1911).
[2] Pick, Die antiken Münzen I2, стр. 549, № 2214; Κύρσα е вѣроятно име на монеторѣзача или на магистратъ. Тълкуванията Κύρσα = κυρ(ίου) Σα(ράπιδος) или κυρ(ίου) Σα(βαζίου) не сѫ приемливи (ср. Ростовцевъ, ib. стр. 13 на отпечатъка, заб. 2)
[3] Pick, Thrakische Munzbilder въ Jahrbuch des arch. Instituts, XIII (1898), 156 сл.
[4] Kalinka, 114.
[5] а не урна за игри, както се е считало по-рано (Pick, ant. Münzen, I2, стр. 580, № 2370).
[6] Pick, ib.
[7] Добруски, Арх. Изв., стр. 178, № 228, фиг. 248.

θεὸς μέγας Δερζελάτης или Δαρζάλας трѣбва да се сравни единъ релиефъ отъ Тракия, посветенъ на Зевса:[1] [Κυρ]ίῳ Διί. Това, на което трѣбва да се обърне внимание и което дава голѣма правдоподобность на изказаната отъ Ростовцевъ и помената по-горе хипотеза, то е поразителното сходство въ лицето и цѣлата фигура на двете божества.

Къмъ това обстоятелство отъ първостепенна важность трѣбва да се прибави още едно. Въ сжщото мѣсто (ески-джумайска околия) е намѣренъ заедно съ релиефа на бога Δαρζάλας още единъ релиефъ, изобразяващъ Зевсъ, Хера и Палада Атина. Фактътъ за съвмѣстното намиране на двата релиефа, на който обръща внимание Ростовцевъ[2], не говори почти нищо за подтвърждение на неговата теория. Релиефи и статуи на разни божества, подарени въ светилището на единъ богъ, не сж нѣщо необикновено въ римско време. Онова, което е важно въ случая и което иде да подкрепи тая теория, е пакъ доста голѣмото сходство, по черти на лицето, по общия видъ на фигурата и по цѣлата стойка, между бога Δαρζάλας и фигурата, изобразяваща Зевса въ групата Зевсъ-Хера-Палата Атина. Тия две обстоятелства даватъ възможность да се приеме, заедно съ Ростовцевъ, че релиефитѣ на Долна Мизия, представящи Зевсъ и Хера (по отдѣлно или заедно), и подобнитѣ тѣмъ релиефи отъ Тракия, изобразяватъ въ сжщность великия хтонически, тракийски богъ отдѣлно или заедно съ неговата женска хипостаза. Последнята трѣбва да виждаме и въ толкова популярното за Тракия женско божество, изобразявано върху мизийскитѣ и тракийски монети отъ римско време съ рогъ на изобилие и патера въ ржце, съ модий или калатъ на главата. На Ростовцевъ се пада заслугата, дето е изтъкналъ погрѣшностьта на общеприетия възгледъ, споредъ който това женско божество съ хтонически атрибути, представя римски персонифицирани божества — Concordia или Fortuna[3].

Характерното за тия релиефи, изобразяващи подъ формата на Зевсъ или Хера великия хтонически богъ на Тракия (релиефитѣ отъ Разградъ, Батембергъ, Сопотъ, Варна, Аптаатъ, Осенецъ, Стъкленъ, Ески-джумайско, Яларе) е пламтящиятъ жертвеникъ, на който и богътъ и богинята правятъ жертвоприношение — жертвено излияние отъ патера. Видѣхме още, че художествениятъ типъ на тъй наречения Зевсъ въ тия релиефи си прилича съ тоя на великия богъ Δαρζάλας въ релиефа отъ Ески-джумайско. Тази прилика е особно поразителна въ поменатия по-горе релиефъ отъ Тракия, посветенъ на Зевса. Ала въ всички тия релиефи, които споредъ Ростовцевъ изобразяватъ великия хтонически богъ на тракитѣ и неговата женска хипостаза,

[1] Издаденъ отъ Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 52, № 4, фиг. 25; ср. още пловдивския релиефъ, описанъ у Dumont-Homolle, Mél., стр. 333, бр. 34.

[2] Ростовцевъ, Росписъ, стр. 16 (на отпечатъка).

[3] ib., стр. 17 (на отпечатъка).

се виждатъ още несъмненитѣ атрибути на небесния Зевсъ: свѣткавицата (мълнията) и орелътъ. Отъ друга страна, не бива да се изпуска изъ предъ видъ и влиянието, което гръцкиятъ хтонически θεὸς μέγας на Odessos е упражнилъ върху предполагаемото общетракийско хтоническо божество, което е изразило своята сжщность въ различни „аспекти“ и „хипостази“[1] (Дионисъ, Сабазий, тракийски конникъ). Затова ние сме въ правото да кажемъ, че къмъ тракийския хтонически субстратъ, който е несъмненъ тукъ, сж присъединени елементи отъ небесния гръцки Зевсъ, проникналъ по западния черноморски брѣгъ чрезъ гръцкитѣ колонии още отъ предримско време, както и отъ гръцкия хтонически θεὸς μέγας, че, съ други думи, въ тия релиефи се отразява синкретически процесъ на Зевсъ съ великия хтонически богъ на тракитѣ и съ θεὸς μέγας на гърцитѣ въ Odessos.

Въ останалитѣ три релиефа: отъ Сухаче, Паскалевецъ и Самоводене, въ които е изобразенъ Зевсъ съ несъмненнитѣ му атрибути (съ мълния въ дѣсна ржка и съ кацналъ орелъ въ простряната лѣва ржка), се срѣща змията като култовъ символъ. Змията, която се намира въ тѣсно отношение съ земята, е хтонически символъ. Душата следъ смъртьта, споредъ схващанията на много примитивни народи, продължава живота си въ форма на нѣкакво животно, особено на змия[2]. Въ много релиефи на хтоническия тракийски конникъ змията е изобразена обвита около дърво предъ коня. И въ нашитѣ три релиефа змията свидетелствува за хтоническия характеръ на изобразеното върху тѣхъ божесто[3]. Въ него ние трѣбва да виждаме не небесния Зевсъ, а хтоническия богъ, приелъ името на Зевса[4].

Релиефътъ отъ Сухаче е изключителенъ и рѣдъкъ. Защото Зевсъ е изобразенъ твърде рѣдко на колесница. Релиефътъ отъ Сухаче е може би единствениятъ отъ нашитѣ земи, който ни представя Зевсъ и Хера на колесница. Въ колесницата Seure иска да види Дионисиевъ атрибутъ[5].

[1] Ср. Ростовцевъ, ib., стр. 16; . . . „передъ нами только една изъ ипостасей великаго хѳоническаго бога, почитавшагося повсюду въ разныхъ образахъ и въ разныхъ аспектахъ своей многоликой натуры“.

[2] За сближението между змията и душата, както и за разнитѣ мнения по тоя въпросъ вж. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во V (1915), стр. 17 и посочената тамъ литература за змията като култовъ символъ.

[3] Кацаровъ, ib, стр. 17, заб. 1.

[4] Harrisson въ своята хубава книга за гръцката религия: Prolegomena to the Study of the Greek Religion, Cambridge 1903 г. (достжпно ни бѣ първото издание), изтъквайки разликата между божества ouranioi и chthonioi, разглежда нѣколко релиефа отъ Пирей (стр. 18, фиг. 1 и стр. 19, фиг. 3, 4 и 5), които изобразяватъ змия и носятъ надписъ; Διὶ Μειλιχίῳ. Този хтонически срѣдиземноморски Зевсъ Мейлихиосъ, почитанъ въ видъ на змия още преди сформирването на гръцкия Зевсъ Ouranios, е изобразенъ на фиг. 1 съ брада — етапъ къмъ антропоморфозирането на бога-животно.

[5] G. Seure, Les images thraces de Zeus Koraunos въ Rev. des études grecques XXVI 1913, стр. 236.

Всички гореописани релиефи издаватъ несъмнени хронически елементи. Но единъ релиефъ отъ Долна Мизия, намѣренъ при с. Хайдаръ (Поповско)[1] — въ гетска область, ни е запазилъ стария тракийски небесенъ богъ Ζβελθιουρδος, отъждественъ съ грѣцкия Зевсъ. Въ този релиефъ, на горната рамка на който се чете надписъ: [Κυ]ρίῳ Ζβελθιούρδ[ῳ], е изобразенъ богъ съ издигната дѣсница, въ която държи мълния; въ дѣсно отъ него стои орелъ съ разперени крила. Този е единствениятъ известенъ до сега релиефъ отъ Долна Мизия, посветенъ на бога Збелтиурдосъ. Защото известниятъ отъ по-рано релиефъ съ посвещение: Διὶ Ζβελθιούρδ(ῳ), направено отъ тракиеца Μοκάπορις и изобразяващъ Зевъ съ орелъ и снопъ отъ мълнии въ ръце, не е отъ Берковица (Долна Мизия), но е пренесенъ тамъ отъ с. Бузаджиларе — Сливенска околия (Тракия)[2]. Този тракийски богъ Збелтиурдосъ[3], приелъ релиефната форма на грѣцкия Зевсъ керавносъ аетофоръ, е преди всичко богъ на свѣткавицата. Свѣткавицата е главниятъ атрибутъ на бога; орелътъ, макаръ да се срѣща често, въ нѣкои релиефи липсва[4]. Збелтиурдосъ не е име на бога, а неговъ прякоръ[5]. Самото име на старото тракийско небесно божество, което тукъ се явява като Зевсъ Збелтиурдосъ, ние не познаваме. Може би, същинското име на тоя небесенъ богъ, който тракитѣ донесли отъ своята индоевропейска родина и който е сроденъ съ грѣцкия Зевсъ и латинския Юпитеръ, се е запазило въ нѣкои тракийски лични и племенни имена като Diu-zenus, Deospor, Dio-scuthes, Dioi, Diobessi[6] (съ idg. * deivos може да се сравни лат. deus, гр. Ζεύς, лит. diēwas, лат. Dies-piter, Iuppiter)[7].

---

[1] Надписътъ, още неиздаденъ, ми е съобщенъ отъ Д-ръ Ив. Велковъ.

[2] Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 49, № 1. Този надписъ и изобщо богътъ Збелтиурдосъ е разгледанъ обстойно отъ G. Seure, Les images thraces de Zeus Keraunos, стр. 235; ср. още AEM XVI (1900), стр. 49, № 1, фиг. 23 (S. Frankfurter); Dumont-Homolle, Mélanges, стр. 570, № 72a; Добруски, ib., стр. 46.

[3] Други варианти: Ζβέλσουρδος въ надписъ отъ с. Шатрово — Дупнишка околия, (Добруски, Арх. Изв., стр. 152, № 203, фиг. 122; Ζβελθιουρδος въ надписъ отъ Бузаджиларе-Сливенско (Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 49, № 1), Ζιβέλσουρδος въ надписъ отъ Пиринъ (Dumont-Homolle, Mélanges стр. 381, № 72a), Svelsur(di)us (Tomaschek, Die alten Thraker, II[1] (CXXX), стр. 60—62, дето е обяснено значението на думата; Kretschmer, Eineitung, стр. 231; Dumont-Homolle, Mélanges, стр. 381) Ζβέρθουρδος въ Есквилинския надписъ и Zperturdus въ единъ латински надписъ отъ Любанци — Скопско (Dessau II, pars I, стр. 135, № 4077); ср. Seure, ibid и Добруски, Арх. Изв., стр. 152 и сл.

[4] Seure, ibid, 241.

[5] За етимологическото значение на думата, коренътъ на която: ζιβ-ελ, означава свѣтлина, слънце (Kretschmer, Einleitung, 170) вж. Seure, ibid; Tomaschek, ibid.

[6] Kretschmer, Einleitung, 241. Tomaschek, Die alten Thraker I, стр. 71 сл. Seure, Rev. des Ét. grecques XXVI, стр. 251; Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во IV (1914), стр. 80.

[7] За индогерманския богъ на небето: Schrader, Reallex. der indogerm. Altertumskunde, Strassburg, 1901, стр. 170.

Θεὸς Ὕψιστος отъ боспорскитѣ надписи се явява съединенъ съ Зевсъ като Ζεὺς Ὕψιστος въ единъ релиефъ отъ Долна Мизия, намѣренъ при с. Марковча (Новопазарска ок.)[1], на югоистокъ отъ Кечидере, въ гетска область: . . . μου ὁ καὶ Παπίας οἰκοδ[ομήσας καὶ καθιερώσ?]ας τὸν τόπον Διὶ ὑψίστῳ. [Τούτου δὲ τὸ τέταρ?]τον μέρος ἐστὶν Διοσκ[όρων], т. е. даденото мѣсто било опредѣлено и посветено на Ζεὺς Ὕψιστος, но една часть отъ свещенната територия принадлежи на Диоскуритѣ. Релиефътъ представя жрецъ въ моментъ на жертвоприношение: жрецътъ сипва върху разпаленъ жертвеникъ тамянъ(?), а до него стои бикъ, украсенъ съ жертвенъ поясъ, който е овитъ презъ гърба му. Надъ бика се вижда розета, а до нея две букви: [θεοῖς σ]υν[νάοις]?

Въ тоя Зевсъ Ὕψιστος Pârvan вижда гетския Zalmoxis—Gebeleïzis, почитанъ по самотнитѣ височини; неговитѣ мѣста за поклонение се намирали въ Дакия по върховетѣ на планинитѣ[2].

Силванъ

Презъ императорската епоха Италия е била оголена, лишена отъ гори. Само въ провинциитѣ, богати съ гъсти гори, е запазена жива представата за римския богъ на горитѣ Silvanus, и тоя богъ се означава тукъ като Silvanus silvestris, като горски Силванъ, защото най-старото първоначално значение на Силванъ е побледняло, та е билъ нуженъ прякорътъ silvestris да подчертае основния характеръ на този богъ на горитѣ и на всички занаяти и дейности, които се извършватъ въ гората или сѫ свързани по единъ или другъ начинъ съ нея. Вънъ отъ Италия, въ провинциитѣ, култътъ на Силванъ е билъ особено разпространенъ въ Илирикумъ и съседнитѣ земи: Далмация, Панония, Дакия,[3] но е засвидетелствуванъ и въ Долна Мизия, въ гориститѣ склонове на Хемусъ. Въ Илирикумъ, споредъ A. v. Domaszewki, Silvanus е римско наименование на мѣстно божество[4]. Можемъ да

---

[1] Kalinka, 133; Добруски, Мсб., XVIII, стр. 768 сл., № 69, фиг. 49

[2] V. Pârvan въ Dacia I (1924), стр. 277. Докато Cumont (Pauly-Wissova Realenc. s. v. Hypsistos и Un Ex-voto au Théos Hypsistos въ Bull. de l'Ac. royale de Belgique, cl. des lettres etc. № 5; (mai, 1912, стр. 251—253) вижда въ θεὸς ὕψιστος израилския върховенъ богъ, отъждественъ съ Зевса, а Schürer (Die Juden im bosporanischen Reiche und die Genossenschaften der σεβόμενοι θεὸν ὕψιστον въ Sitzungsber. d. k. Preuss. Akad. 1897, стр. 200—225, цит. у Латышевъ, Эпиграфическія находки 1901—1903 годовъ въ Изв. Имп. Арх. коммисій, вып. 10, бр. 29) иска да открие въ него една „неутрализация" на юдейството и езичеството. Ростовцевъ (Iranians and Greeks in South Russia, стр. 179—180) отрича юдейския елементъ въ тоя култъ и сближава θεὸς ὕψιστος съ тракийския Сабазий.

[3] Примѣри у A. v. Domaszewski, Die Religion des römischen Heeres, Trier, 1895, стр. 77; вж. статията на Klotz, Silvanus у Pauly-Wissowa Realenc. II Reihe, V Halbband, 1927, 117—125, който обаче нищо не споменава за Долна Мизия.

[4] A. v. Domaszewski, ibid., стр. 53.

предполагаме, че и въ Долна Мизия, въ гориститѣ й области, населени съ тракийски племена, култътъ на Силвана почива върху национална тракийска основа. Единъ отъ главнитѣ занаяти, присѫщи на горскитѣ области, е ловътъ, и ние намираме горското божество Силванъ сдруженъ върху редица надписи[1] съ богинята-ловджийка Диана. Сѫщото родство на групата Silvanus—Diana съ тракийския ловджийски богъ-конникъ е засвидетелствувано върху паметницитѣ отъ Глава Панега, дето съ релефи на тракийския конникъ сѫ правени посвещения на Силванъ и Диана[2]. Тракиецътъ Diszas Taesi, който върху релефъ на тракийски конникъ прави посвещение на Силванъ:

Diszas Taesi Silvano
v]otum solvit[3],

се покланя въ сѫщность, може би, не на римския Силванъ, а на локално горско божество, което се сближило съ Silvanus и се отъждествило съ него. Това мѣстно божество на горитѣ и на горскитѣ занаяти бихме били наклонни да си представимъ подредено между dii deaeque praesides Haemi montis[4].

Въ Долна Мизия сѫ намѣрени релефи и надписи на следнитѣ мѣста:

1. Берковица. Релефътъ представя отлѣво женска фигура, а отдѣсно Силванъ, изобразенъ съ обикновенитѣ си атрибути: въ лѣвата си рѫка държи борово клонче, а въ дѣсната косеръ; до краката му лежи куче, атрибутъ на Силвана като покровитель на стадата. Между дветѣ фигури се чете надписъ: Silvano et Silvestri s(acrum). Iulianus [e]x [v(oto) b(ene)]me(ritis)?[5] Макаръ Диана като богиня на горитѣ и на лова да се срѣща често заедно съ Силвана, въ нашия релефъ женската фигура не може да бѫде Диана, защото не е изобразена като ловджийка, а като нимфа: облѣчена е въ дългъ препасанъ хитонъ, подгънатъ подъ пояса, въ дѣсната си рѫка държи борово клонче, а съ лѣвата понадига гънкитѣ на хитона. Нимфитѣ, наречени Silvanae, които се срѣщатъ и заедно съ Силвана, сѫ засвидетелствувани епиграфически на много мѣста[6]. Въ нашето посвещение вмѣсто Silvano et Silvestri по-скоро би трѣбвало да стои Silvano Silvestri et Silvanae[7]. Обикновено тия нимфи, които образуватъ антуража на горския богъ Silvanus, сѫ на брой три или четири.

---

[1] Изброени у Добруски, Арх. Изв., стр. 78—80.
[2] ibid.
[3] ibid. № 113, фиг. 56.
[4] CIL III 13724.
[5] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 69 сл., фиг. 37; A. Merlin, Antiquités romaines de la Bulgarie въ Rev. arch. XXXVI (1900), стр. 420 сл., фиг., 1; CIL III 12367
[6] Напр. CIL III 10460 (Aquincum); CIL III 3393, 4441; V 3303.
[7] ср. CIL III 12367.

Въ релефа отъ Берковица може би за първи пѫть срѣщаме само една отъ тия нимфи заедно съ Силвана[1].

Но възможно е, както предлага Филовъ[2], тукъ да имаме работа не съ нимфа Silvana, а съ сродна ней горска богиня, чийто име въ номинативна форма е, споредъ тоя надписъ, Silvestris. Сѫщата богиня, изглежда, е изобразена сама на единъ релефъ отъ Котеновци (Берковско), седнала и опряна на широка скала съ голѣмъ клонъ въ дѣсната рѫка и 10 голѣми листа, забодени въ косата й. Култътъ на тая горска богиня, както предполага Филовъ, е билъ може би ограниченъ само въ гористата берковска область. Отъ обстоятелството пъкъ, че богинята е била различно представяна (въ Берковския релефъ права, а въ Котеновския седнала), може да се извади заключение, че нейниятъ типъ не е билъ точно установенъ: нѣщо твърде естествено за единъ локаленъ култъ, който късно проникива въ пластиката и е твърде ограниченъ по време и по мѣсто, за да създаде установенъ пластически типъ[3].

2. Търново. Надписътъ е посветенъ на Silvanus Dominus[4].

3. Глава Панега:

Оброчни надписи на Силвана и Диана върху релефи съ образи на тракийски конникъ:

a) Silvano sancto[5].
b) Silvano et Dianae[6].
c) Deo Si[lvano][7].
d) Silvano[8].
e) Silvano san[cto][9].
f) Sil[vano][10].

Оброчни надписи на Силвана и Диана върху релефи съ образи на Асклепий, Хигия и Телесфоръ:

a) San(c)to Silvano [et] Dian(a)e[11].
b) San(c)to Silbano[12].
c) Sa[nct]o Silvano Deo et Dianae[13].

Освенъ изброенитѣ паметници за култа на Силвана въ Долна Мизия свидетелствува и една малка статуйка на Силванъ, намѣрена

---

[1] A. Merlin, ibid., стр. 424.
[2] Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912—13), стр. 51, № 44.
[3] Филовъ, ibid.
[4] CIL III 12341 = 6143; AEM XV (1892), стр. 217: Silvano Do[min]o T. Octavius [Fr]on[t]o pos(uit) voto An[ti]och(iano) [i]i [e]t Or[fito cos?] . . .
[5] Добруски, Арх. Изв., стр. 78, № 109, фиг. 54.
[6] ibid., стр. 79, № 110, фиг. 55 (релиефъ на тракийския конникъ и на Диана):
[7] ibid. № 112 (откѫслекъ отъ релиефъ на конникъ).
[8] ibid. № 113, фиг. 56.
[9] ibid. № 114 (горна часть отъ релиефъ на конникъ).
[10] ibid. № 115, фиг. 57 (отломъкъ отъ голѣмъ релиефъ).
[11] ibid., стр. 55, № 33, фиг. 25.
[12] ibid., стр. 55, № 34, фиг. 26.
[13] ibid., стр. 56, № 35, фиг. 27.

въ Гигенъ-Oescus[1]. Силванъ правъ държи плодове въ една дипла на своята кожена туника, а въ лѣвата ржка се вижда pedum.

Всички посвещения на Силвана отъ Долна Мизия сж написани на латински, макаръ че въ едно отъ мѣстата, дето сж намѣрени (Глава Панега), голѣмъ брой надписи, посветени на тракийския конникъ и на други божества, сж грѣцки. Дарители сж: единъ Iulianus, T. Octavius Fronto, ветеранътъ L. Naevius Probus, Valerius Proculus, единъ тесарарий[2] на име Cocceius Priscus, единъ войникъ Aurelius Marcius, а въ два надписа дарителитѣ сж тракийци: Diszas Taesi въ единия надписъ и наследницитѣ на тракиеца Ефтекентъ отъ тракийското селище Longinopara въ другия[3]. У поклонницитѣ на Силвана, следов., както се вижда отъ имената, се подчертава чисто римски елементъ; двама отъ поклонницитѣ се явяватъ съ своитѣ tria nomina. Между тѣхъ се подреждатъ военни чинове отъ легионитѣ: veteranus, tessararius, miles. Съ това Силванъ ни напомня въ тая тракийска страна за своя римски характеръ. Такъвъ Силванъ поне сж имали предъ очи дарителитѣ-римляни и римски легионери, които сж му засвидетелствували своя пиететъ съ оброчни релиефи и надписи. Но тоя Силванъ, както видѣхме по-горе, крие въ основата си туземно божество. Тоя си характеръ той издава и съ своята готовность да се отъждествява съ тракийския богъ-конникъ — най-популярния тракийски богъ въ тая страна. Не съ римско-италийско съдържание сж схващали Силвана, разбира се, тракийскитѣ му поклонници: Diszas Taesi и „наследницитѣ на Ефтекента“. Съ право забелязва Drexel, че туземното население въ дунавскитѣ страни е чувствувало Силвана, Диана и Аполонъ като свои родни, туземни божества, макаръ тѣхниятъ варварски характеръ да е изчезналъ подъ тежестьта на една двойна interpretatio (graeca и latina)[4].

Аполонъ

Въ Долна Мизия ние можемъ да проследимъ култа на Аполона въ три направления. Въ източната часть на Мизия и Тракия, въ черноморскитѣ грѣцки колонии още преди римското завоевание се е разпространилъ култа на грѣцкия Аполонъ; отъ тия градове той е проникналъ и въ вжтрешностьта, кждето се е чувствувало грѣцкото влияние. Съ проникването на римското оржжие и на римската цивилизация тукъ въ надписитѣ се е отразилъ култа на Аполона въ

[1] S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897) стр. 234, фиг. 37.

[2] Тесарариитѣ сж били военни чинове, които разнасяли и съобщавали дадени заповѣди на своя началникъ, написани на дъсчица (tessera); ср. Marquardt, Mommsen, Römische Altertümer V, 545.

[3] ср. по-долу: за съответнитѣ надписи вж. притуркага s. v. Silvanus.

[4] F. Drexel, Die Gottheiten der Equites singulares und die Juppitersäulen въ Germania, год. VIII (1924), Heft. 2, стр. 54.

interpretatio latina[1]: посвещения на тоя Аполонъ сж правили римляни, главно римски легионери. Изъ вжтрешностьта, главно въ надписи, на които дедиканти сж тракийци, може да се последи и открие тракийски субстратъ на Аполоновия култъ; въ тѣхъ посветительтъ се обрѣща къмъ тракийско божество, което е съответствувало на грѣко-римския Аполонъ, отъждествило се е съ него и приело неговото име. И Томашекъ поставя Аполона въ реда на тракийскитѣ божества. Изследвачитѣ, които сж се опитвали да проследятъ оня първоизточникъ, отдето Аполонъ е преминалъ както у гърцитѣ, така и у тракитѣ, достигнали сж до заключението, че тоя първоизточникъ трѣбва да се търси въ „малоазиатското“, т. е. неиндоевропейското население, което обитавало Мала-Азия и островитѣ на Егейско море преди идването на гърцитѣ[2].

По черноморскитѣ грѣцки колонии на Мизия и Тракия култътъ на Аполона се разпространилъ отъ метрополията Милетъ, която била главно огнище на Аполоновия култъ. Разпространението на тоя култъ чрезъ грѣцкитѣ колонисти стои въ връзка още съ обстоятелството, че Аполонъ е билъ почитанъ и като богъ на колонизацията[3]. Аполоновиятъ култъ е билъ съсрѣдоточенъ тукъ най-напредъ въ черноморската колония Созополъ, наречена Appollonia по името на тоя богъ. Въ тоя градъ се е издигалъ Аполоновъ храмъ и колосална статуя на Аполона отъ Каламисъ[4]. Култътъ на Аполона, който доста често се срѣща въ черноморскитѣ колонии и рѣдко въ другитѣ грѣцки области[5], е тоя на Ἀπόλλων Ἰητρός.

На Istros-Каранасуфъ Ἀπόλλων Ἰητρός още въ предримската епоха е билъ главенъ богъ, както се вижда това отъ единъ надписъ въ честь на Аполоновия жрецъ Ἀρισταγόρας Ἀπατουρίου[6], който е заемалъ жреческа длъжность въ най-критични моменти отъ историята на Istros. Петьтѣ венци, изобразени върху камъка надъ надписа, означаватъ петьтѣ жречески длъжности, които е изпълнявалъ Аристагоръ. Той е билъ най-напредъ жрецъ на Ζεὺς Πολιεύς, а следъ това четири пжти е изпълнявалъ по-висшата и свързана съ по-голѣми разноски жреческа длъжность, а именно длъжностьта жрецъ на главния богъ въ тоя градъ — Ἀπόλλων Ἰητρός, който не само въ Истъръ, но и въ

[1] По това вж. напоследъкъ бележкитѣ на F. Drexel за Аполона и Диана въ Тракия и Мизия: сп. Germania, год. VIII (1924), Hett 2., стр. 50 сл.

[2] До тия заключения достига U. v. Wilamovitz, Hermes, 38 (1903), стр. 575 — 586 (ср. стр. 582: Apollon ist kein Hellene, er ist vielmehr von den Hellenen bei dei vorgriechischen Bevölkerung angetroffen . . .) и Hommel, Grundriss, der Geogr. und Geschichte des alten Orients 53.

[3] Pick, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, Berlin 1898 I, стр. 191

[4] Pick, ibid.

[5] Pick, Thrakische Münzbilder въ Jahrbuch des deutschen arch. Institus XIII, 1898, стр. 171

[6] AEM VI (1882), стр. 37, № 78.

другитѣ милетски колонии на Черно море, особено въ Аполония, Пантикапея, Синопе, се е ползвалъ съ голѣма почить[1].

И монетитѣ ни говорятъ за култа на Аполона въ черноморскитѣ гръцки колонии. Аполонъ е изобразенъ както върху автономнитѣ, така и върху императорскитѣ монети на Istros. Автономнитѣ монети издаватъ тая особеность, че на тѣхъ Аполонъ е изобразенъ седналъ на омфалосъ, съ стрела въ дѣсната ржка, а лѣвата подпрѣлъ на своя лжкъ[2]. На императорскитѣ монети отъ Истъръ Аполонъ се срѣща винаги правъ, засвирилъ на китара, облѣченъ съ дълга дреха, по нѣкога при олтаръ[3]. Pick[4] предполага, че тоя новъ типъ на Аполона върху монети отъ Istros е билъ създаденъ въ честь на Неронъ, за да се изрази благодарностьта на града къмъ тоя императоръ, който надарилъ града съ монетно право. Въ Marcianopolis-Девня главниятъ монетенъ типъ на Аполона представя тоя богъ въ почивка следъ борба съ дѣсница, сложена върху главата, и съ лжкъ въ лѣвата ржка[5].

---

¹ За предримския култъ на Аполонъ-Ἰητρός въ Istros свидетелствуватъ още:

а) единъ почетенъ декретъ отъ Istros, издаденъ въ честь на единъ κολλυβιστής, чужденецъ, който е оказалъ голѣми услуги на гражданитѣ отъ Истъръ и затова бива обсипанъ сь отличия: бива освободенъ отъ данъци въ своя занаятъ на банкеръ (сарафъ). Този почетенъ декретъ билъ поставенъ на съхранение въ храма на Аполона-Iatros, закрилникъ на града: τὸ δὲ ψήφισμα τοῦτο ἀναγραφῆναι εἰς στήλην λευκοῦ λίθου καὶ ἀναθεῖναι εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (вж. V. Parvan, Histria III въ сборника, Dacia II, стр. 205, № 9;

б) единъ надписъ отъ първата половина на IV в. пр. Хр.: [Θε]όξενος Ἱππολόχο Ἀπόλλωνι Ἰητρῶι ἀνέθηκεν ἐπὶ Ἱππολόχο τὸ Θεοδότο ἱερέω (Pârvan, Histria IV, стр. 534), отъ който се вижда, че жрецътъ на Аполонъ Iatros е билъ сжщевременно и епонимъ на града Истъръ;

в) известниятъ отдавна (Arch.-epigr. Mitt. XI (1887), стр. 38, № 43: Ἱππολόχου παῖδες [τ]οῦ Ἡγησαγόρε[ω] Ξενοκλῆς Θεόξεν[ο]ς Ἀπόλλωνι [Ἰητρῶι] ἐπὶ ἱερέω Ἡγησαγ[όρ]εω τοῦ Θεοδότου), но не датиранъ по-рано надписъ, който сега може да се постави въ връзка съ предидущия възъ основа на личнитѣ имена въ двата надписа и да се датира поточно (за генеалогията на поменатитѣ въ тия надписи лица — жреци на Аполонъ Iatros и за датирането вж. Pârvan, Histria IV, стр. 5 сл.). Редицата надписи отъ Пантикапеумъ и Фанагория (Minns, Scythians and Greeks, стр. 616), отъ Теодосия (Ditt. Syll.² I 128) или може би и Олбия, както Латышевъ е искалъ да допълни единъ тамошенъ фрагментиранъ надписъ (ср. Minns, ibid., стр. 477, № 2), ни показватъ, че споменатитѣ отъ насъ надписи отъ Istros не сж отдѣлни случаи, но свидетелствуватъ за свързани факти, които говорятъ за хомогенния характеръ на ионийско-милетската колонизация на Черно море (ср. Pârvan, Histria, IV, стр. 536). За култа на Аполонъ Иатросъ въ скитско-гръцкия северъ ср. Minns, ibid., стр, 361 и 477: за Олбия и нейнитѣ околности, ibid., стр. 581; надписи отъ Пантикапеумъ (III в. пр. Хр): стр. 616; Аполонъ Иатросъ като главенъ богъ на Пантикапеумъ, ibid. стр. 616; сжщата страница за Apollo Iatros въ Phanagoria.

² Pick, Die antiken Münzen, I, № 478 сл., табл. III 4.

³ Pick, ibid. № 514, 515, 519, табл. XIV, 26, 27.

⁴ Pick, ibid., стр. 156.

⁵ Pick, ibid. табл. XV, 1 — 3.

Само тоя образъ се явява като храмовъ типъ върху монети — Аполонъ, изобразенъ въ храмъ[1]. Този типъ възпроизвежда статуята на Аполонъ Ликейски, споредъ описания отъ Лукияна екземпляръ, който се е пазѣлъ въ Атинския Ликейонъ. Pick предполага, че и въ Маркианополъ ще да е имало такава статуя[2]. Срѣщатъ се още: Аполонъ, до който е изправенъ отлѣво дънеръ съ увита змия около него; Аполонъ, свирящъ на китара[3]. Върху монети отъ Nicopolis ad Istrum изображенията на Аполонъ сж многобройни и разнообразни. Той се явява като свирачъ на (лира) китара, опрѣнъ на триножникъ[4]; съ лаврово клонче и лжкъ[5]; съ блюдо и лжкъ[6]; голъ съ блюдо и лаврово клонче[7]. Но най-важенъ монетенъ типъ на Аполона въ тоя градъ е Аполонъ Савроктонъ[8].

На многобройни малки и голѣми монети се вижда фигурата на Аполона съ момчешки видъ; той се е опрѣлъ съ лѣвата си ржка о дънера, а съ дѣсната запраща стрела къмъ пълзящия по дънера гущеръ[9]. Така той се явява тукъ върху една отъ най-старитѣ монети, издадени при императоръ Антонинъ Пий[10]. Монетниятъ майсторъ, както предполага Pick[11], ще да е ималъ за образецъ нѣкое копие отъ статуята на Праксителя, която се е намирала въ града. Типътъ на Аполонъ Савроктонъ се намира още върху монети отъ Пловдивъ, но тамъ той е билъ заетъ отъ Nicopolis ad Istum[12]. Въ Tomis-Кюстенджа Аполонъ е билъ твърде много почитанъ въ предримската епоха. Жрецътъ на Аполона е билъ тукъ епонимъ на града: ἐπὶ ἱερέω Ἀπόλλωνος[13]. Но въ императорската епоха Аполонъ е билъ изтиканъ на заденъ планъ и като монетенъ типъ се срѣща много рѣдко. — Върху монети отъ Odessos-Варна Аполонъ навредъ е представенъ седналъ, съ лаврово клонче въ дѣсна ржка, а съ лѣвата опрянъ на лирата си.

Въ монетитѣ, сѣчени въ гръцкитѣ черноморски градове, Аполоновиятъ култъ се отразява, бихме могли да кажемъ, въ interpretatio graeca.

---

¹ Pick, ib. табл. XX, 21.

² ib. стр. 192.

³ ib. № 1132, табл. XVI, 24.

⁴ ib. № 1517, табл. XIV, 29.

⁵ ib. табл. XV, 5.

⁶ ib. табл. XV, 7.

⁷ ib. табл. XV, 8.

⁸ Изтъкнатъ най-напредъ отъ Friedländer, Archaeologische Zeitung, 27 (1869) 97, табл. XXIII, 4; Pick. ib., стр. 338, заб. 3.

⁹ Pick ib., напр. табл. XIV 34, 35.

¹⁰ ib., № 1295.

¹¹ ib., стр. 338.

¹² ib., стр. 339.

¹³ AEM., XIV, стр. 22, № 50.

Повече римски колоритъ личи въ шесть надписа отъ Долна Мизия, на които всички дедиканти, съ изключение на единъ, издаватъ чрезъ имената си своя римски произходъ; между тѣхъ има и представители на легионитѣ: единъ центурионъ на legio I Italica и единъ консуларски бенефициарий отъ сѫщия легионъ. И шестьтѣ надписа сѫ латински. Въ три отъ тѣтъ Аполонъ носи епитета sanctus или е безъ епитетъ[1]; четенето на епитета propitius е съмнително[2]. И къмъ групата Apollo-Diana се прилага епитетътъ sanctus. На Диана и Аполонъ съ тоя прякоръ (Dianae et Apollini sanctis) прави посвещение консуларскиятъ бенефициарий на I-ия италийски легионъ [B?]illanius T[ro]ilus[3].

Римскитѣ поклонници на Аполона и Диана, макаръ да се намираме въ тракийска областъ, въ която още отъ дълбока древность Аполонъ и Диана сѫ били почитани като туземни тракийски божества, подложени по-късно на гръцко влияние, — гледали сѫ както на Аполона, така и на Диана, естествено, презъ призмата на своята религия. Това е Аполонъ, чийто култъ, приетъ въ Римъ още въ републиканско време, е билъ издигнатъ отъ Августъ, при реорганизацията на западналата републиканска религия, на особена голѣма висота. Тоя богъ-закрилникъ на първия императоръ излѣзълъ изъ крѫга на частното богопочитание и се подредилъ въ редицата на държавнитѣ божества. Заедно съ своята другарка Диана той добилъ поне въ Августовата епоха пълно равноправие съ капитолинската тройца. И макаръ последнята подиръ Августа да излѣзла победителка въ тая временна конкуренция, Аполонъ и Диана все пакъ постоянно сѫ заемали почетно мѣсто въ римската религия. Такива Аполонъ и Диана е ималъ, естествено, предъ очи центурионътъ на I италийски легионъ, Елий Артемидоръ, когато имъ е правилъ посвещение за здравето и спасението на своя легатъ, управителя на провинцията L., на име Statilius Severus, и за цѣлото му семейство[4]. Въ единъ надписъ отъ Голѣмо село до Калоферъ (Тракия), този Аполонъ се явява сдруженъ съ Minerva и Genius Oescensium[5]. На Аполона и Диана е посветена

[1] Deo sancto Apollini; CIL III 12462 отъ Адамклисе-(Tropaeum) Traiani. На Apollo sanctus прави посвещение и единъ мѣстенъ princeps, на име Antonius Zinenis, който е може би романизиранъ тракиецъ: Apol(lini) sancto Antonius Zinenis princeps p(ro) s(e) et suis vo(tum). Kalinka, 160; CIL III 7470 = 14210 отъ Сараджа, донесено отъ Адамклисе или Абтаткалеси.

[2] CIL III 7463 отъ Разградъ: [Deo pro]pitio Apol[l]ini; но и Pit(h)io Adol[l]ini: ср. забележката на Момзенъ въ CIL III 7463.

[3] Kalinka, 171; CIL III 7447; Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 57, № 5. — отъ Фердинандъ.

[4] Dianae | reginae et Apol | lini pro salute | L. Iu[l]i Statilii Severi leg(ati) Aug(usti) pr(o) | pr(aetore) et l[ibero]rum ei | us Aelius | Artemidoru[s | (centurio) [l]eg(ionis) [I] Ital(icae): CIL III 12371 отъ Фердинандъ; Добруски, Мсб. II, стр. 12. Надписътъ е отъ срѣдата на II в. сл. Хр.

[5] CIL III 12331.

намѣрената въ с. Брѣстовецъ (Плевенско) четвъртита мраморна плоча, издадена неотдавна отъ проф. Г. И. Кацаровъ[1]: Apolloni et Dianae A | Victorina Primi vil(ica) v(otum).

Тоя надписъ е издълбанъ върху долната рамка на релиефъ, който изобразява Аполона en face, правъ, облѣченъ съ отметната назадъ мантия и съ китара въ лѣвата рѫка. Въ дѣсно отъ Аполона е представена Диана, облѣчена съ двойно препасанъ хитонъ, съ лѫкъ въ лѣвата рѫка и съ вдигната нагоре дѣсница, готова да извади стрела отъ колчана. До Аполона се вижда жертвеникъ, а до Диана предни части на сърна и куче.

Въ чисто тракийски колоритъ ни се представя Аполоновиятъ култъ въ надписитѣ отъ вѫтрешностьта на Долна Мизия, отъ севернитѣ предпланини на Източния Балканъ. Той се явява тукъ съ мѣстенъ, тракийски прякоръ като Θεὸς Ἀπόλλων Αὐλαρχηνός. На този Аполонъ прави благодарствено посвещение тракиецътъ Αὐλούπορις Αὐλουπόρεος въ надписа отъ с. Асарджикъ (Провадийско)[2] и Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος Ἰ[β]ουβᾶ въ надписа отъ Девня[3]. Въ надписъ отъ Т~~ърновско~~[4] той се явява като Θεὸς ἐπήκοος. Къмъ тоя Аполонъ (Ἀπόλλωνι Αὐλαριόχῳ θεῷ ἐπηκόῳ) се обръщатъ и работницитѣ-рудари, по народность гърци, и на него правятъ посвещение като на свой патронъ-закрилникъ чрезъ своя шефъ Στράτων Στράτωνος въ времето на императоръ Антонинъ Пий. Стратонъ подарява олтаръ на тоя „изслушващъ молитвитѣ" Аполонъ Αὐλαριόχος както за своето лично спасение, така сѫщо за спасението и благоденствието на своитѣ роднини и на всички работници въ рудницата (ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν ἐργαστῶν σωτηρίας καὶ εὐεργεσίας).

Въ тия надписи Аполонъ е застѫпилъ старо тракийско божество. Този тракийски богъ Αὐλαριόχος или Αὐλαρχηνός, който се крие подъ формата Аполонъ, се явява и отдѣлно само съ домашното си име въ единъ релиефъ на тракийския конникъ отъ Стара-Загора: θεῷ ἐπηκόῳ μεγίστῳ Αὐλαρχηνῷ[5]. Подобно застѫпване е станало и съ

[1] Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926—1927), стр. 113, № 32, бр. 32.

[2] Kalinka, 153, фиг. 44.

[3] Kalinka, 154.

[4] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 48 сл., № 51; Cagnat Igr., I, № 592=1433; AEM XIV (1891), стр. 153, № 36. Въ надписа се говори за работници „въ желѣзни рудници" (ἐν τοῖς σιδηρείοις). Стари рудници въ севернитѣ предпланини на Балкана посочва Иречекъ въ студията си Alte Bergwerke [AEM X (1886), стр. 84]. Ср. сѫщо бележкитѣ на G. Seure ib. и критичната забележка къмъ тѣхъ на Cagnat, ib.

[5] Добруски, Арх. Изв., стр. 113, № 163; O. Weinreich, Θεοὶ ἐπήκοοι въ Mitteilungen des arch. Instituts in Athen XXXVII (1912), № 44; ср. B. Müller, Μέγας Θεός (Diss. Philol. Halenses XXI 3, 327); ср. още Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. Институтъ, VII (1919—1920) IV статия, стр. 3. За Αὐλαρχηνός: Weinreich, ibid., стр. 40.

Аполонъ Κενδρισός[1], подъ който се крие тракийскиятъ богъ Κενδρισός; последниятъ е билъ отъждественъ и слятъ съ Аполона, но се явява и самостойно въ единъ релиефъ на тракийския конникъ отъ Intercisa (Унгария): Κυρίω Κενδρεισῷ Βειθυνικὸς Τάρσου εὐχήν[2]. Аполонъ Αὐλαριόχος (Αὐλαρκηνός) е сжщевременно богъ ἐπήκοος. Тоя епитетъ, както е изтъкналъ O. Weinreich[3], носятъ въ Тракия, Мизия и Дакия преди всичко лѣчебнитѣ божества. И тракийскиятъ богъ Ауларкеносъ (Аулариохосъ) ще да е притежавалъ лѣчебни свойства: къмъ него се обръщали съ молитви мѣстнитѣ тракийци, за да пропжди неджзи и болести и донесе здраве. За пиететното съзнание на тракиеца той е показалъ най-голѣми прилики и най-голѣмо съответствие съ гръцкия Ἀπόλλων Ἰατρός затова и се отъждествилъ съ него и покрай тракийското си име приелъ и името на Аполона. Аполонъ съ епитета ἐπήκοος е засвидетелствуванъ още въ надписа отъ с. Бѣжаново (Луковитско)[4]. Сжщо така групата Ἀπόλλω-Ἄρτεμις носи тоя епитетъ въ единъ надписъ отъ Гигенъ[5]. Надписътъ е издълбанъ върху релиефъ, който представя Аполонъ Musagetes (ржководитель на музитѣ) съ лира въ лѣвата ржка и Артемида en face, съ хитонъ до колене и тулъ на гърба.

Освенъ поменатитѣ по-горе два релиефа, снабдени съ надписи, намѣренъ е въ Девня още единъ релиефъ[6], който изобразява Аполона като младъ юноша, безъ брада, съ вдигната и сложена на главата дѣсница. За първи пжть и единствено въ тоя надписъ е изобразена змия до Аполона. Въ дѣсно отъ Аполона се вие змията около единъ високъ дънеръ и изобразява вѣроятно Genius loci[7].

Къмъ това трѣбва да прибавимъ една статуйка на Аполонъ-Хелиосъ отъ Стъкленъ, главата на която е снабдена съ 5 отвора, въ които е имало лжчи[8], и едно торсо отъ мраморна статуйка на Аполона, намѣрено въ Глава Панега[9].

Скулптурниятъ типъ на гръцкия Аполонъ не е могълъ да запази на трако-мизийска почва своята чистота. Добруски[10] е обър-

[1] Въ единъ надписъ отъ Пловдивъ: Ἀπόλλωνι Κενδρισῷ Βίθυς Κότυος ἱερεὺς Συρίας θεᾶς δῶρον ἀνέθηκεν: Добруски, Мсб. XVIII, стр. 772; Th. Reinach, Rev. des études grecques XV (1902), стр. 32; Г. И. Кацаровъ, Пер. спис. LXIII, стр. 470.

[2] Hampel, Arch. Értesitö, 1911, стр. 410; A. Reinach, Rev. épigr. I 389; Г. И. Кацаровъ, Изв. на Истор. д-во IV, стр. 2; Kazarow, Jahreshefte des österr arch. Instituts XVI, Beil. 208.

[3] O. Weinreich, Θεοὶ ἐπήκοοι, стр.1—68.

[4] Ив Велковъ, Стари селища и градища, стр. 34, заб. 34.

[5] Διονύσιος Ἀπόλλω[νι κ]αὶ Ἀρτέμιδι [θεοῖς] ἐπηκόοις [εὐχαριστήριον?]: Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 34, № 9.

[6] Kalinka, 166, фиг. 45; Добруски, Мсб. XVI и XVII, стр. 74, фиг. 39.

[7] Kalinka, ibid.

[8] S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 228, фиг. 15.

[9] Добруски, Арх. Изв., стр. 84, № 126, фиг. 65.

[10] Мсб. XVI—XVII, стр. 75.

налъ внимание, че единствениятъ релиефъ, който предава обикновения типъ на гръцкия Аполонъ е тоя отъ с. Мартенъ (Русенско), намѣренъ въ развалинитѣ на римското градище Tigra. Аполонъ е изобразенъ правъ, насреща, съ хламида, наметната презъ раменетѣ му и закопчана на дѣсното рамо; въ лѣвата си ржка държи китара (лира), опряна върху подставка, а въ дѣсната патера надъ четиристраненъ пламтящъ жертвеникъ. На подставката се вижда релиефъ на женска богиня, която напомня Артемида.

Тракийскиятъ характеръ на почитания въ Долна Мизия Аполонъ се изтъква не само съ тракийския прякоръ Αὐλαριόχος или Αὐλαρκηνός, но и съ неговата наклонность да се сближава и слива съ тракийския херой-конникъ. Въ два релиефа отъ Девня-Marcianopolis[1], [2], въ единъ отъ околностьта на Провадия[3], въ единъ отъ Османъ-Пазаръ (Шуменско)[4] и въ другъ отъ Петричъ-калеси (Провадийско)[5], както и въ една фрагментирана статуя отъ Шуменско[6] е изобразенъ тракийски конникъ, но отъ надписитѣ се вижда, че посвещението се прави на Аполона. Като изключимъ статуйката, която е подарена на Аполона отъ виденъ римлянинъ, Ant. Valentinus, дуумвиръ(?) на Colonia Aurelia Naposa (въ Дакия), измежду гореизброенитѣ релиефи само два споменаватъ имената на дарителитѣ. И въ двата случая дарителитѣ сж тракийци: [Μου]κάκενθος Βίθυ[ος][7] и Μου[κάτραλις?][8].

Въ два релиефа: отъ Кара-хюсеинъ (Варненско)[9] и Хасърджикъ (Провадийско)[10], а сжщо и въ една статуйка отъ Джиздаркьой (Провадийско)[11] е изобразенъ тракийски богъ-конникъ съ китара въ лѣвата ржка. Очевидно Аполонъ тукъ се е слѣлъ съ конника и приелъ неговата форма.

Артемида — Диана

Diana Regina. Бендида. Diana Germethita. — Хеката.

Още по-многобройни сж въ Долна Мизия надписитѣ и релиефитѣ, свързани съ култа на Диана (Артемида). Редомъ съ Аполонъ, и Диана, която се срѣща тукъ главно съ прякора

[1] Добруски, Арх. Изв., стр. 113, № 162.

[2] Шкорпилъ, Описъ II (1926), № 34.

[3] ib., стр. 42, № 88, фиг. 59.

[4] Добруски, Мсб. XIII, стр. 424, № 2.

[5] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 795, № 5.

[6] Шкорпилъ, Описъ, II (1926), стр. 45, № 97.

[7] Въ релиефа отъ Османъ-Пазаръ: Добруски, Мсб. XIII, стр. 424, № 2.

[8] Въ релиефа отъ Петричъ-Калеси: ib. XVIII, стр. 795, № 5.

[9] Шкорпилъ, ib., № 42, фиг. 29.

[10] ib. № 52, фиг. 32.

[11] ib. № 64, фиг. 41.

е въ основата си тракийска богиня[1]. Така я схваща и
regina, е въ основата си тракийска богиня. Така я схваща и
Херодотъ, като говори за нея; той изтъква, че тъкмо на Diana
regina — Ἄρτεμις βασιληΐη тракийскитѣ и пеонски жени сж правили
дарения[2]. На друго мѣсто той я поставя въ реда на главнитѣ и
единственитѣ тракийски богове[3]. Въ Долна Мизия Diana съ прякора
regina е засвидетелствувана въ два надписа отъ Фердинандъ-Municipium
Montanensium[4], въ единъ отъ Гигенъ-Oescus[5], въ единъ отъ Речка—
Romula[6] и въ единъ между Исакча и Тулча въ Добруджа[7]. Подъ тая
почитана у тракитѣ Diana regina се крие националната тракийска богиня
Бендида (Βενδίς), както се изтъкна и изясни тази идентификация отъ
последнитѣ научни изследвания[8]. Старитѣ автори споменаватъ нейното
име, като я изтъкватъ като тракийска богиня: μεγάλη θεός Ἀριστοφάνης
ἔφη τὴν Βένδιν· Θρακία γάρ ἡ θεός[9] и я отъждествяватъ съ гръцката
Артемида: Βένδις παρ'αὐτοῖς (Θρᾳξί) ἡ Ἄρτεμις καλεῖται[10].

При тази идентификация трѣбва да се има предъ видъ ефе-
ската Артемида, която е не само богиня на плодородието, но и
наказваща, отмъстителна богиня въ чисто ориенталски духъ[11]. Спо-
редъ Hesychios[12] тая Бендида-Артемида-Диана се отъждествява съ
богинята на луната, Selene: τὴν γαρ Σελήνην Βενδῖν καὶ Ἄρτεμιν νομίζουσι.
Въ единъ орфически фрагментъ у Proclos[13] тя се явява като богиня

[1] G. Wissowa въ Pauly-Wissova Realenc. V1, 337, s. v. Diana и другата посочена тамъ литература; вж. още Fr. Richter, De deorum barbarorum interpretatione romana questiones selectae, Diss. Hal. 1906 г., стр. 45, дето е използванъ Wissowa; но ср. къмъ това критичнитѣ бележки на F. Drexel въ Germania VIII (1924), Helt 2.

[2] Herodot, IV, 33.

[3] Herodot V, 7: θεοὺς δε σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν.

[4] Kalinka 169; CIL III 12370, 12375, 14209; AEM XVII (1894), стр. 213, № 108 и 111; Мсб. XI, стр. 59, № 13. За втория надписъ отъ Фердинандъ вж. CIL III 12372.

[5] CIL III 7423; AEM III (1879) стр. 46, № 22.

[6] CIL III 14486.

[7] CIL III 7497 = 6160 отъ 227 г. сл. Хр.: Dianae regin(ae) sacrum pro salut(e) imp. . . . надписътъ е неясенъ, заличенъ.

[8] За Бендида вж. Rapp у Roscher Lex der griech. und röm. Mythologie s. v. Bendis; Preller — Robert, Griech. Mythol. I 327 сл.; Knaack у Pauly-Wissowa Realenc. III 269—271 s. v. Bendis (съ посочената въ тия статии литература) и Suppl. I, 247; P. Hartwig, Bendis, eine archäol. Untersuchung, Leipzig, 1897, (Festschrift zum 70. Geburtstage O. Ribbeck); Franz Cumont, Une statuette de Bendis въ Rev. arch. 1903, II, стр. 381—386; Г. И. Кацаровъ, Бендида въ Изв. на историческото дружество, кн. II (1906) стр. 30—40.

[9] Hesich. II, стр. 553 (Ioannes Alberti); въ изд. Schmidt (III 78 Z. 458), цит. у Dölger (Ἰχθύς, II, стр. 419): Βενδῖν вм. Βένδιν. ср. още Photii lex. μεγάλην θεόν Ἀριστοφάνης ἐν Λημνίαις ἴσως τὴν Βενδῖν· Θρᾳκία γάρ.

[10] Schol. Plat. Rep. 1. (ed. Ruhnken, стр. 143; ср. още Hesych. s. v.: Βένδις· ἡ Ἄρτεμις, Θρακιστί.

[11] Dölger, Ἰχθύς II, стр. 419.

[12] Hesych. I, 516 Z. 1856 (Schmidt).

[13] In Platonis rempublicam I 18 Z 9 ff. Kroll.

на нощьта и царството на мъртвитѣ. W. Tomaschek[1] извежда името
й Bendî, Mendî отъ корена bend, idg.: bhendi, немски: binden, „вър-
званъ“, „съединяванъ“, така че Бендида се явява като богиня „свър-
зваща, съединяваща“, Ζυγία,—богиня на половото съединяване и
съвмѣстно живѣене. Отъ Платонъ виждаме, че нейниятъ култъ е
билъ въведенъ презъ Периклово време въ Атина, храмътъ й се
намиралъ въ Мунихия близо до тоя на Артемида, а празникътъ й,
съпроводенъ съ надпреварвания на коне и съ оргиастични пирове,
се е празднувалъ въ Пирея презъ месецитѣ май и юний. Единъ
декретъ на τὸ κοινὸν τῶν ὀργειώνων (дружество отъ тракийци-почитатели
на Бендида) показва, че култътъ на Бендида билъ въведенъ въ
Атина като официаленъ, държавенъ култъ по решение на Додон-
ския оракулъ.

Въ единъ оброченъ жертвеникъ на Диана, намѣренъ въ с. Габаре (Бѣлослатинска околия) се чете надписъ, въ който Диана носи епитета Scoptitia[2]. Тоя епитетъ, за първи пжть известенъ отъ този надписъ, ще да изразява мѣстно географско име — името на мѣстото, дето се е почитала Диана. Въ оброчния релиефъ отъ с. Островъ (Орѣховска ок.), изобразяващъ богиня-ловджийка, съ дългъ, препасанъ хитонъ безъ ржкави, седнала върху животно, четемъ Diana initia[3]. И тоя прякоръ изглежда да е мѣстенъ, топогравски. На Diana aeterna прави посвешение въ 218 г. сл. Хр. Flavius Antonius Romanus, консуларски бенефициарий на legio XIII Gemina Antoniniana[4].

Безъ епитетъ Диана е призована въ три надписа, отъ които единиятъ е намѣренъ при Гигенъ-Oescus[5], другиятъ при Свищовъ[6], а третиятъ, произхождащъ отъ Глава Панега[7], представя посвещение на Диана отъ единъ войникъ на I италийски легионъ и е издълбанъ върху релиефъ на конникъ (фрагментъ). — Въ връзка съ голѣмия римски празникъ rosalia, въ който култътъ на мрътвитѣ е стоялъ на централно мѣсто, се намира единъ надписъ отъ с. Карахарманъ (Vicus Celeris) въ Добруджа, посветенъ на Диана[8]. Лицата, които правятъ посвещението, току що празнували rosalia. Диана е била едно отъ божествата, които били призовавани и почитани презъ време на тържествения моментъ, въ който живитѣ сж влизали, така да се рече, въ съприкосновение съ мрътвитѣ, съ роднини и приятели — покойници, на които устройвали тържествено угощение и обикчвали

[1] Die alten Thraker, II, 1, стр. 47.

[2] Kalinka, 172; Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 34 сл., № 11 и 144, фиг. 70; CIL III 13722; 14207[41]; Cagnat-Besnier, Rev. arch. XXXVI (1900), стр. 306 №,14.

[3] Kalinka, 174; ср. Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 30, № 3 фиг. 11.

[4] CIL III 6161.

[5] CIL III 14414; Добруски, ib. стр. 34, № 10

[6] Kalinka, 168; CIL III 12365; AEM XVII (1894), стр. 177, № 17;

[7] Добруски, Арх. Изв., стр. 80, № 111.

[8] CIL III 7526; AEM VIII (1884), стр. 249; BCH 1900, стр. 304; за rosalia вж. подолу, дето е разгледанъ цѣлиятъ надписъ.

гробоветѣ имъ съ рози и съ други пролѣтни цвѣтя, символъ на мимолетность и на буйна радость.

При Плевенъ (въ „Кайлъка") [1] е намѣренъ единъ ценен надписъ отъ времето на Септимий Северъ (193—211), въ който за първи пѫть въ Долна Мизия се срѣща territorium Dianensium, т. е territorium, което е наречено по името на Диана. Territorium е означавало „селище" или область на племенни общини, неорганизирани въ градове, или областьта на крепости (castella) съ самостойна полуградска уредба. Въ „Кайлъка" е имало римска крепость, покрай която миналъ пѫтьтъ, що свързвалъ Филипополъ съ Oescus-Гигенъ на Дунава. И territorium Dianensium ще да е била областьта край тази крепость. Въ връзка съ това трѣбва да се постави единъ сѫщо тъй важенъ надписъ пакъ отъ околностьта на Плевенъ: Dianae Germetithae sacrum. M(arcus) Iulius Niger voto posuit [2]. Епитетътъ Germetitha, който може да се сближи съ известнитѣ вече тракийски имена Γερμανία [3], Γερμανός [4], Γερμαννή, е, споредъ схващането на Проф. Кацаровъ, име на самостойна тракийска богиня, която после била отъждествена съ Диана-Артемида. Името пъкъ Германъ, запазено въ известния нашъ обичай, ще да е било, мисли Кацаровъ, име на старо тракийско слънчево божество. И това предположение се подтвърдява до известна степень отъ приведения по-горе надписъ, въ който тракийскиятъ коренъ germ- се явява вече въ едно божеско име [5].

Diana е богиня ловджийка и такава е изобразена върху релиефитѣ. Нейната тракийска основа — Бендида — е богиня майка, която храни хора, животни и растения, богиня, на която се подчинява цѣлата природа [6]. Въ релиефитѣ Диана е представена съ лѫкъ въ

[1] Severi et Anto | nini [etGetae Cae | saris] et Iuli(a)e | Aug(ustae) territorio | Dianensiu(m) P. Aeli | us Victorinu[s | exmag(ister) ex decur(ionum) [deereto]: Г. И. Кацаровъ, Приносъ къмъ археологията на България въ Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 116; възпроизведено въ Année épigr. 1911, № 16 и G. Seure, Archéologie Thrace въ Rev. arch. XIX 1912, стр. 319 № 19. Seure вѣрно се е догадилъ за името: P. A[eli]us, но невѣрно транскрибира: PAI S = P. A[eli]us. Въ сѫщность, както въ надписа, така и въ напечатаното отъ него факсимиле, ясно се отличаватъ буквитѣ: PÆLIVS = P. Aelius.

[2] Г. И. Кацаровъ, Нови антични паметници отъ България въ Изв. истор. д-во София IV (1915), стр.; 1; сѫщиятъ, Ein neuer Beiname der Diana въ Jahreshefte des österr. archäol. Instituts, Bd. XVI, Beibl.

[3] Име на старъ градъ при днешна Сапаревска баня, родно мѣсто на Велизарий: Kazaroff, Nouvelles inscriptions relatives au dieu thrace Zbelsoudros въ Rev. arch. 1913 (XXI), стр. 344.

[4] Името Γερμανός Γερμανοῦ се срѣща въ единъ написъ отъ с. Туркмишли (Чирпанска околия), който съдържа списъкъ на συνποσιασταὶ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ, членове на религиозенъ съюзъ, който извършвалъ жертвоприношения и устройвалъ угощения въ връзка съ култа на Асклепия. Всички членове на този съюзъ — на брой 12 — сѫ тракийци по народность, както се вижда отъ тѣхнитѣ имена (за тоя надписъ вж. Добруски, Арх. Изв., стр. 92 сл., № 135, фиг. 72.

[5] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во IV (1915), стр. 3.

[6] Roscher, Lex. I 1, 781.

рѫка, готова да извади или вече извадила стрела отъ своя колчанъ, за да удари бѣгаща предъ нея кошута, подгонена отъ кучето й. Нейно поле за дейность, нейно обиталище, нейно царство сѫ горитѣ, девственитѣ гори, въ които волно живѣе сърната и еленътъ. Отъ тукъ и нейното родство съ Силвана, бога на горитѣ. Двойката Silvanus — Diana въ Долна Мизия е засвидетелствувана въ три надписа отъ Глава Панега [1]. Но и въ тритѣ тия надписа на Силванъ и Диана се правятъ посвещения не толкова като на богове на горитѣ, растителностьта и лова, колкото като на божества, които изслушватъ молитвитѣ и даряватъ здраве. На единъ гръцки надписъ отъ сѫщото мѣсто, Диана (на гръцки Артемида) носи епитета ἐπήκοος: Ἀρτὲμιδι ἐπηκόῳ е посвещението на Τίτος Στατιλίου, издълбано върху релиефъ на Артемида, опъваща лѫкъ [2]. Тукъ Артемида ловджийка е схваната сѫщевременно като богиня ἐπήκοος, съ епитетъ, който въ Долна Мизия и Дакия се прикачва главно на божества лѣчители. Посвещението на римския тесарарий Cocceius Priscus: Sancto Silvano et Dianae, е издълбано върху релиефъ на Асклепий, Хигия и Телесфоръ [3]. Сѫщо и другото посвещение: Sancto Silvano deo et Dianae [4], на което името на дедиканта липсва, е издълбано пакъ върху релиефъ на Асклепий, Хигия и Телесфоръ. Съ тия два паметника се прави посвещение не на Асклепий, Хигия и Телесфоръ, изобразени на релиефа, но на Силванъ и Диана, споменати въ надписа като обектъ на посвещението. Отъ Силванъ и Диана тукъ се очакватъ здравеносни действия, лѣчебни влияния, т. е. приписватъ имъ се свойства, които сѫ присѫщи на лѣчебнитѣ божества Асклепий, Хигия и Телесфоръ. Поменахме два отъ тритѣ латински релиефа, посветени на Силванъ и Диана. Третото посвещение: Silvano et Dianae [5], поставено отъ ветерана Луций Невий Пробъ, е издълбано върху релиефъ, който представя тракийския конникъ и Диана. Силванъ тукъ е отъждественъ или сближенъ съ тракийския конникъ, който пъкъ отъ своя страна се отъждествява или сближава съ Асклепий върху други релиефи отъ Глава Панега. Артемида, която въ единъ тукашенъ надписъ приема и мѣстния топографски прякоръ Σαλδοβυσσηνη [6], направо е сдружена съ самия Асклепий върху посвещението на Οὔλπιος Βάσσος [7], намѣрено на сѫщото мѣсто: Κυρίοις Σαλδηνοῖς Ἀσκληπιῷ καὶ Ἀρτέμιδι четемъ върху релиефа, който изобразява отъ дѣсно Асклепий, а отъ лѣво Артемида.

[1] Добруски, Арх. Изв., стр. 79, № 110, фиг. 55; стр. 55, № 33, фиг. 25; стр. 56 № 35, фиг. 27.

[2] ibid. стр. 81, № 117, фиг. 59.

[3] ibid. стр. 55, № 33, фиг. 25.

[4] ibid. стр. 56, № 35, фиг. 27.

[5] ibid., стр. 79, № 110, фиг. 55.

[6] [Κυρίᾳ Ἀρτέμιδι Σαλδοβυσ]σηνῇ Τήρης | ..... κος δῶρον: Добруски, ib., стр. 82, № 119.

[7] ibid., стр. 83, № 121, фиг. 60.

Още два гръцки надписи, поставени на Артемида, сѫ намѣрени въ с. Садина (Поповско). И въ двата е почетена θεᾷ Ἄρτεμις, която въ едното посвещение, поставено отъ жена Ἀρτεμεισία Ἀρτέμωνος носи гръцкия епитетъ „девствена", „свята": Ἁγνῇ θεᾷ Ἀρτέμιδι[1]. Този епитетъ е характеренъ за гръцкитѣ богини Персефона и Артемида. Името и презимето на дедикантката сѫ еднокоренни съ името на самата богиня. Дедикантката—гъркинята Артемизия, дъщеря на Артемонъ, е била по име свързана съ Артемида, считала е тая богиня за своя патронка, била е повѣрена на закрилата на Артемида. Въ второто посвещение пакъ отъ Садина, поставено на θεᾷ Ἄρτεμις отъ жена Αἰλια Στατίλια[2], е издълбано върху характеренъ релиефъ: Артемида е представена en face, разкрачена въ лѣво, облѣчена въ кѫсъ двойно препасанъ хитонъ безъ рѫкави, обута съ високи ловджийски обувки. Хламидата ѝ, метната презъ лѣвото рамо, се развѣва въ лѣво. Съ лѣвата си рѫка държи лѫкъ. Характерно е тукъ, че съ дѣсницата си се готви да хвърли кѫсо копие. Въ дѣсно отъ богинята бѣга кошута, а въ лѣво се вижда куче. Кацаровъ[3], който прави описание на релиефа, обрѫща внимание на особеното въ тоя релиефъ, което се състои въ това, че отъ намѣренитѣ до сега у насъ релиефи, изобразяващи тая богиня, за първи пѫть въ тоя релиефъ Артемида се явява съ копие; така е представена тя често въ скалнитѣ релиефи при Филипи, че замѣрва елена съ копие[4].

Върху мизийскитѣ монети не липсва образътъ на Артемида. Въ монети отъ Nicopolis ad Istrum тя е изобразена въ храмъ като ловджийка[5]. Върху монети отъ тоя градъ тя е изобразена и самостойно пакъ като ловджийка, придружена съ кучето си. Само веднъжъ я намираме въ монета отъ тоя градъ съ дълго облѣкло, спокойна, права, съ факла въ дѣсната рѫка и съ лѫкъ въ лѣвата[6]. Сѫщо така между монетитѣ отъ Marcianopolis се срѣща веднъжъ тоя рѣдъкъ типъ за Мизия—Артемида въ дълго облѣкло[7].

Релиефи безъ надписи, изобразяващи Артемида, сѫ намѣрени по единъ въ с. Ютюклеръ[8] (Разградска ок.), с. Бистрилица (Берковска ок.)[9], с. Вълчедърма (Ломска ок.)[10], с. Гигенъ (Никополска окол.)[11] и два въ Глава Панега[12]. Ютюклерскиятъ релиефъ изобразява Артемида, облѣчена съ дългъ препасанъ хитонъ и седнала върху еленъ. Съ лѣвата си рѫка държи лѫкъ, а съ дѣсната изглежда, че вади стрела отъ тула. Еленътъ извива главата си къмъ богинята. Подъ елена бѣга напредъ глиганъ, захапанъ отъ куче, задъ което си подава главата другъ глиганъ. Подобенъ е и релиефътъ отъ Бистрилица. Характерно е сродството, което издаватъ тия релиефи съ тракийския конникъ. Артемида, възседнала еленъ, представя народния тракийски типъ на тая богиня. Другъ е Вълчедръмскиятъ релиефъ. Той изобразява Артемида en face, разкрачена на лѣво, облѣчена съ подгънатъ и препасанъ хитонъ безъ рѫкави, съ хламида, метната презъ лѣвото рамо и развѣта отъ двѣтѣ страни на бедрата ѝ. Косата ѝ е причесана въ вѫзелъ, украсенъ съ мѣсечния сърпъ. Съ лѣвата си рѫка държи лѫкъ, а съ дѣсната вади стрела изъ нарамения тулъ. На релиефа се вижда еленъ, захапанъ отъ куче, а до главата на богинята дѫбово дръвче съ листа и желъдъ. Съ право Добруски[1], който описва релиефа, го причислява къмъ по-хубавитѣ паметници на гръко-римската скултура въ България. Типътъ на богинята наумява прочутитѣ статуи на Диана въ Ватиканъ и Лувръ[2]. Подобенъ на тоя е фрагментираниятъ релиефъ отъ Гигенъ[3]. Единиятъ отъ двата релиефа, намѣрени при Глава Павега[4], е фрагментиранъ и представя Артемида възседнала на еленъ, а другиятъ, посветенъ отъ Τίτος Αὐρήλιος, — бюстъ на Артемида en face.

[1] Добруски, Мсб. XI, стр. 94, № 1.

[2] Г. И. Кацаровъ въ Изв. бълг. арх. институтъ IV (1926—1927), стр. 95—96, № 20, обр. 45.

[3] ibid., стр. 96.

[4] Ch. Picard, Rev. de l'hist. des relig. LXXXVI, 161 сл.; Кацаровъ, ibid.

[5] Pick, Die antiken Münzen I № 1984.

[6] ibid., № 1360, табл. XV, 12.

[7] ibid., табл. XV 11.

[8] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 28, № 1.

[9] Добруски, Мсб. XI, табл. XVII, фиг. 2.

[10] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 31, № 5, фиг. 13.

[11] ibid. стр. 31, № 6.

[12] Добруски, Арх. Изв., стр. 82, № 118 и стр. 83, № 123.

Хеката

Съ Бендида е била отъждествявана и Хеката споредъ едно предание у Hesychios[5]: Ἀδμήτου κόρη· Ἑκάτη· τινες δὲ τὴν Βενδῖν. Страбонъ[6], като говори за тракийския празникъ въ честь на Бендида, посочва произхода на орфиката у тракитѣ, а Павзаний[7] споменава, че жителитѣ на Егина извеждали своя култъ на Хеката отъ тракиеца Орфей. Култътъ на Хеката — както изглежда, първоначално тракийска богиня — се съединилъ по-късно съ тоя на Диониса[8]. Отъ Долна Мизия притежаваме единъ релиефъ съ надписъ: Ἑκάτη ἐπηκόῳ. Релиефътъ, намѣренъ при Варна-Odessos[9], представя въ една aedicula Хеката, права, насреща, въ двойно препасанъ хитонъ, съ калатъ на

[1] Добруски, Мсб. XVI—XVIII, стр. 31, № 5.

[2] Roscher, Lex. I 603; Добруски, ib.

[3] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 31, № 6.

[4] Добруски, Арх. Изв., стр. 82, № 117 и стр. 83, № 123.

[5] Hesich. I 46 Z. 5o (Schmidt).

[6] Strabo X 3 § 16 (II 384) Z. 9 ff (Kramer).

[7] Pausan., II 30, 2 (I 207 Z. 9 ff Spiro). За отъждествяването Бендида = Хеката вж. Dölger, Ἰχθύς II, стр. 450; Farnell, Cults of Greek States, II, стр. 507 у Pauly-Kroll Realenc. 2780; ср. Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во V (1915), стр. 9.

[8] CIL VI 261; сѫщо надписа отъ Караорманъ: Кацаровъ, ib, стр. 9.

[9] Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 46, № 41, обр. 41.

главата и було; въ лѣвата си ржка държи малко дете, а въ дѣсната — запалена факла, обърната надолу; отлѣво и отъ дѣсно се вижда по едно куче. Другъ релиефъ отъ Стъкленъ-Novae[1], но безъ надписъ, изобразява тройната Хеката права; и тритѣ й глави сж обърнати на среща и носятъ по единъ калатъ; всѣко едно отъ тритѣ тѣла е облѣчено съ по единъ дългъ двойно препасанъ хитонъ; ржцетѣ на срѣдното тѣло сж разперени надъ два жертвеника и държатъ дълги пръчки.

Херкулесъ (Хераклъ)

Култътъ на Херкулесъ, почитанъ най-вече въ армията, е билъ доста разпространенъ въ Долна Мизия и Дунавскитѣ провинции изобщо. Най-интересниятъ и най-типичниятъ паметникъ за култа на Херакла въ Долна Мизия е оброчниятъ релиефъ, намѣренъ при с. Мадара (Шуменско)[2]. Релиефътъ представя Херкулесъ брадатъ, голъ, легналъ върху лъвска кожа и услужванъ отъ една нимфа и два сатира, които му наливатъ да пие. Надписътъ надъ релиефа: Herculis (=Herculi) invicto, е характеренъ за разваления латинки езикъ на мѣстното романизирано население. Въ римската империя култътъ на Херакла е преминалъ отъ Гърция чрезъ гръцкитѣ колонии въ Италия и Сицилия, и то най-напредъ проникналъ въ Римъ, дето възприелъ много елементи отъ мѣстната митология, та по тоя начинъ се получилъ римскиятъ Херкулесъ[3], култътъ на който е разпространенъ и въ провинциитѣ. Мадарскиятъ релиефъ е посветенъ на Hercules invictus. Тъкмо тоя култъ, култътъ на Hercules invictus или Hercules victor е билъ най-разпространениятъ и най-важниятъ култъ на Херкулеса въ Римъ, кждето чествуването му се е извършвало всѣка година на Ara Maxima край р. Тибъръ съ голѣми тържества. Между нѣколкото прякора на Херкулеса: Hercules Magnus Custos, Hercules Musarum и др., които сж засвидетелствувани въ Римъ, прякорътъ invictus се най-често срѣща върху латинскитѣ надписи въ провинциитѣ. Съ проникването на римскитѣ легиони въ Мизия проникналъ е тукъ и култътъ на Херкулесъ[4]. Въ Мадарския релиефъ Херкулесъ е представенъ легналъ въ светилището на нимфитѣ; това се обяснява съ характерната за римската митология представа за Херкулесъ като богъ на земното плодородие, на горитѣ и на изворитѣ, отдето произтича неговото родство съ нимфитѣ и Силвана[5]. Тази представа е минала

[1] Филовъ, ibid., стр. 46 сл.. № 42, обр. 42.

[2] За първи пжть издаденъ и подробно разгледанъ отъ Б. Филовъ въ Изв. бълг. арх. д-во (1911), т. II, свезка 1, стр. 85 сл.; ср. още S. Reinach, Répertoire des reliefs grecs et romains, томъ II, стр. 154.

[3] Roscher, Lexikon der Mythol., I, 2258 и сл.

[4] Peter у Roscher, Lexikon II 2923; Б. Дяковичъ, Оброчни барелиефи на Херкулесъ въ България въ Год. на Нар. Библ. въ Пловдивъ, 1922 г., стр. 21.

[5] Peter у Roscher, Lexikon II 2950 сл.; Б. Филовъ, ibid., стр. 89.

заедно съ римскитѣ колонисти и въ Северна България. Присжтствието на сатиритѣ до Херкулеса е лесно обяснимо, като имаме предъ видъ близкото родство, което е сжществувало между Херакловия култъ и тоя на Диониса. По-долу излагаме надписитѣ, които свидетелствуватъ за това родство. Конникътъ на Мадарския релиефъ, представенъ съ амазонски щитъ и двойна брадва, не е Митра, както се приемаше по-рано, но амазонка: до това заключение съ право достигна проф. Г. И. Кацаровъ възъ основа на намѣрения при с. Ютюклеръ (Разградско) и съобщенъ отъ него релиефъ на Херкулесъ[1]. Хераклъ е представенъ полулегналъ, както и въ Мадарския релиефъ. Въ долния поясъ се вижда легналъ бикъ. Срещу бика е клекналъ триглавиятъ Церберъ; задъ него амазонка върху конь държи съ лѣвата си ржка амазонски щитъ, а съ дѣсната двойна брадва. Тази изцѣло запазена фигура на амазонка въ Ютюклерския релиефъ даде възможность на проф. Кацаровъ да открие и посочи, че и съответната фигура отъ Мадарския релиефъ, която не е запазена цѣла, представя амазонка. Въ народния музей се намира и другъ фрагментиранъ релиефъ на Херкулеса отъ неизвестно произхождение, който е подобенъ на мадарския[2]. Филовъ предполага, че и двата паметника сж излѣзли отъ едно и сжщо ателие въ с. България, дето култътъ на Херкулесъ е билъ доста разпространенъ[3]. Той изтъква, че типътъ на лежащия Херкулесъ, почиващъ и пируващъ следъ трудни подвизи, макаръ да е билъ създаденъ още въ елинистическо време по подражание на нѣкоя известна статуя, като напр. Hercules Olivarius отъ по-младия Скопасъ, или нѣкоя позната картина, въ сжщность добилъ популярность и разпространение чакъ въ римско време, но не е билъ ограниченъ само въ известна провинция. Запазенитѣ реплики, обаче, сж долнокачествени и произхождатъ отъ далечни едно на друго мѣста; при по-каснитѣ повторения не може да се допусне съзнателно подражание на известенъ оригиналъ, ала само едно механическо възпроизвеждане на веднажъ създадената традиция, безъ да се знае първоначалния оригиналъ[4].

Популярностьта, съ която се ползвалъ култътъ на Херакла (Херкулеса) въ Долна Мизия, се вижда отъ намѣренитѣ на различни мѣста въ с. България надписи и релиефи[5].

[1] Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. инст. IV 1926/27, стр. 102, № 25.

[2] Б. Филовъ. ibib., стр. 89.

[3] ib., стр. 90.

[4] Б. Филовъ, ib. стр. 91.

[5] Изброени сж отъ Б. Дяковичъ, Археологически излетъ въ крайдунавска България (Мсб XX, 1904, стр. 34 сл.) и сжщиятъ, Оброчни барелиефи на Херкулесъ въ България въ Год. на Нар. Библ. въ Пловдивъ, 1922, стр. 21 сл.; вж. още Б. Филовъ ibid., стр. 90.

Единъ камъкъ отъ Бѣла (Бѣлоградчишко), който е служилъ за пиедесталъ на статуя, е посветенъ пакъ на Hercules invictus[1]. На Херкулесъ прави посвещение центурионътъ L. Messius Primus отъ legio I Italica за „спасението" на управителя на провинцията — pro salute T. Vitasi Pollioni legato Augusti pro praetore[2]. Управительтъ, както е известно, е билъ прякиятъ замѣстникъ на самия императоръ въ дадена провинция. Посвещението, което офицерътъ L. Messius прави на Херкулеса, напомня по своя характеръ официалнитѣ посвещения, които ветерани, войници и офицери отъ легионитѣ сж правѣли на върховния държавенъ богъ Iupiter Optimus Maximus. Въ Tropaeum Traiani-Адамклисе Hercules invictus е призованъ заедно съ Iupiter Optimus Maximus въ посвещението, което единъ войникъ отъ XI-ия Клавдиевъ легионъ е направилъ „за спасението на императора" и неговото домочадие: I(ovi) o(primo) m(aximo), Her(culi) in(victo), Cer(eri), Lib(ero) patr(i)[3].

Съ прякора Augustus Херкулесъ се явява върху единъ фрагментъ отъ мраморна статуйка, намѣрена при с. Павликени (Търновско)[4]; отъ статуйката е запазенъ лѣвиятъ кракъ на Херкулеса, лъвската кожа, чашата въ ржката и ходилото на дѣсния кракъ.

Всичко това ни дава право да изведемъ заключение, че освенъ като божество на простолюдието Херкулесъ ни се представя въ нашитѣ надписи и като богъ, който се е издигналъ въ римския пантеонъ твърде високо, та се е подредилъ до самия Iupiter Optimus Maximus и се е призовавалъ отдѣлно или заедно съ него въ официалнитѣ посвещения на римскитѣ легионери. Съ това Херкулесъ — Hercules Invictus, Hercules Augustus, — къмъ когото отправятъ молби за спасението на legatus Augusti pro praetore и на самия императоръ, е носѣлъ до известна степень официаленъ характеръ.

Въ една четвъртита бронзова плоча отъ Разградъ[5] съ форма на едикула, обградена съ два косо канелирани стълба, е изобразенъ Херкулесъ правъ, насреща, съ лъвската кожа и тоягата; до него отдѣлно се вижда глиганъ. Въ една кржгла бронзова плоча отъ сжщото мѣсто[6] до образа на Херкулеса се вижда кржгълъ жертвеникъ съ пламъкъ. Бронзови статуйки на Херкулеса сж намѣрени въ с. Крепча (Поповско)[7], въ Русе[8], с. Черчеланъ до Гигенъ[9], с. Никюпъ

[1] CIL III 8082.
[2] Въ надписъ отъ Ломъ: CIL III 6125.
[3] CIL III 14214; за Ceres и Liber pater въ тоя надписъ вж. по-горе стр. 24 сл.
[4] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912—13), стр. 33, № 28, обр. 28.
[5] Kazarow, Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens въ Arch. Anzeiger, 1922, стр. 189, № 4, обр. 4.
[6] ibid., стр. 195, № 15, обр. 15.
[7] S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 231, фиг. 29.
[8] Rev. arch. ibid. № 30,
[9] Дяковичъ, Мсб. XX, стр. 35, № 6.

на Росица[1], единъ оброченъ релиефъ отъ с. Мъртвица (Плевенско)[2] и другъ единъ пакъ отъ Плевенско. Отъ Варна произхожда една глава на Херакла[3] и единъ оброченъ релиефъ, изобразяващъ сводести порти, при които Хераклъ, en face, голъ, подпира съ дѣсницата си своята тояга, а върху лѣвата ржка е наметналъ лъвската кожа; релиефътъ е снабденъ съ фрагментиранъ надписъ: [Ἡρακλεῖ . . . . ν]ῶ[. . . . εὐχαριστήριο?]ν [ἀνέθ]ηκε[ν[4]. Пакъ отъ Варна произхожда единъ важенъ фрагментиранъ релиефъ, който представя единствения случай на съвмѣстно призоваване Херакла съ богинята Майка. Релиефътъ изобразява Херакла, а до него богинята Майка, и е снабденъ съ надписъ: εὐχαριστήριον Μητρ[ὶ καὶ Ἡ]ρακλεῖ[5]. Въ Callatis (Мангалия) е намѣрена оловна мѣрка за тежина, на която е изобразена главата на Хераклъ съ неговитѣ оржжия: боздуганъ и колчанъ за стрели[6]. Култътъ на Херакла въ Callatis, засвидетелствуванъ още и въ монетитѣ, е преминалъ тукъ отъ Хераклея, метрополията на Callatis. За Хераклея пъкъ Хераклъ е билъ богъ-закрилникъ и епонимъ на града. При с. Стратидже (Ески-Джумайско) е намѣренъ откжслекъ отъ статуя, която ни представя Хераклъ въ борба съ лъва[7]. Изобразениятъ Хераклъ е Hercules invictus, както се вижда отъ самото епиграфическо посвещение: Herculi invicto Aur(elius) Disdosi mil(es) v(otum) p(osuit). Редица сцени отъ подвизитѣ на Херкулеса ни даватъ релиефитѣ върху римския саркофагъ отъ с. Лъжене (Ловешко)[8]. Върху единъ отъ страничнитѣ акротери е представено убиването на тракийския царь Диомеда отъ Херкулеса[9], а върху другия борбата на Херкулеса съ Антея[10]. Отъ коритото на саркофага сж запазени петь малки фрагмента, върху които се виждатъ сжщо следи отъ подвизитѣ на Херкулеса: убиване на стимфалскитѣ птици, улавянето на керинитския еленъ. На трижгълния фронтонъ пъкъ е изобразенъ тракийскиятъ конникъ[11]. Въ Народния музей се пази намѣрениятъ въ Durostorum-Силистра сребъренъ прѫстенъ, върху лицето на който

[1] ibid., № 8.
[2] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 276, обр. 10: релиефъ, снабденъ съ надписъ: Herculi s[a]nc(to) M. Valens ex v(oto) p(osuit), изобразяващъ Херкулесъ голъ правъ, en face, опрѣлъ дѣсната си ржка на кривака, а на лѣвата му е преметната лъвската кожа: задъ Херкулеса въ дѣсно се вие змия около дърво.
[3] Kalinka, 199.
[4] Kalinka, 196, фиг. 56.
[5] Kalinka, 197, фиг. 57. За отношението на Херакла къмъ Μήτηρ вж. Roscher, Lexikon I, 2185 сл.
[6] Dacia II 1925, стр. 132, фиг. 54.
[7] Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ Б-ия въ Изв. бълг. арх. институтъ IV 1926-1927, стр. 100, № 23.
[8] Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во, 1911, II, стр. 276, обр. 13, 14 и 15 и III (1912-13), стр. 319.
[9] ibid., обр. 14.
[10] ibid., обр. 15.
[11] ibid., обр. 13.

има елипсовиденъ щитъ, а на щита е гравиранъ надписъ vot(um) Her(culi)[1]. Златенъ пръстенъ съ подобно посвещение е намѣренъ при с. Николаево (Ловешко); на него се чете надписътъ: Aurelius Bitus botu (=votum) Herculi[2].

Тия два надписа иматъ несъмнено сакрално значение и показватъ, че притежателитѣ на пръстенитѣ правятъ съ тѣхъ посвещение на Херкулесъ. Този характеренъ начинъ на посвещение — върху пръстени тъй удобни за носене, се е предпочиталъ въ армията, може би поради голѣмото удобство, което представляватъ: пръстенътъ се поставя безъ никаква мжчнотия върху самата статуя на бога или въ всѣки случай въ малкия лагеренъ олтаръ, който лесно е могълъ да се носи[3].

Херкулесъ ни е засвидетелствуванъ заедно съ Диониса въ релиефи отъ Nicopolis ad Istrum[4], отъ монастиря Св. Богородица до Свищовъ[5], отъ Oescus Гигенъ[6] и с. Горна Липница[7] (Търновско). Въ Никополския релиефъ, отъ който е запазенъ само откжслекъ, отъ дѣсно е изобразенъ Дионисъ съ гроздъ въ ржката, а отъ лѣво Хераклъ съ лъвска кожа. Въ втория релиефъ до краката на Диониса лежи пантера, а на дѣсно отъ него се вижда Хигия. Херкулесъ е представенъ голъ съ лъвска кожа и кривакъ. Релиефътъ отъ Oescus-Гигенъ представя на дѣсно Херкулесъ, en face, съ кривакъ въ дѣсницата и съ лъвската кожа върху лѣвото рамо; до него израства лоза съ грозде и листа. Отлѣво е изобразенъ Дионисъ, en face, съ кжсъ хитонъ и мантия, съ лѣвата си ржка бере грозде, увиснало на лозата, която се вие подъ горната рамка; до него отлѣво се вижда пантера.

Тоя съюзъ на Херкулеса съ Диониса е познатъ въ островъ Тасосъ още отъ края на VI в. пр. Хр.[8].

Разпространилъ се въ крайдунавскитѣ провинции благодарение на римскитѣ легиони, култътъ на Херкулесъ, който въ гръко-римската митология е билъ свързанъ и съ топлитѣ лѣчебни извори, ималъ за свое срѣдище Мехадия-Херкулесбадъ (ad Mediam) въ Дакия, което мѣсто още въ старо време било прочуто по своитѣ топли лѣчебни извори[9]. Дали обаче Херкулесъ е застжпилъ мѣстото на

[1] Б. Филовъ, Римското съкровище отъ Николаево въ Изв. бълг. арх. д-во IV (1910), стр. 9.

[2] Филовъ, Изв. арх. д-во I 1910, стр. 224; Seure, Arch. Thrace въ Rev. arch. XXII 1913, стр. 249, № 126; Я. Тодоровъ, Durostorum въ сборника Силистра и Добруджа, София 1927, стр. 38.

[3] Seure, Trésors de monnaies antiques en Bulgarie, Paris, 1923, стр. 38.

[4] Добруски, Мсб. XVI — XVI, стр. 86, № 4.

[5] Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912), стр. 199.

[6] Добруски, XVI — XVII, стр. 91, № 12.

[7] ibid., стр. 86, № 5.

[8] Gh. Picard, Les dieux de la colonie de Philippes въ Rev. de l'Histoire des Religions, Paris, 1922, стр. 24.

[9] Б. Филовъ, Релиефъ на Херкулесъ отъ Мадара въ Изв. бълг. арх. д-во II (1911) стр. 96—97.

нѣкой националенъ дакийски богъ, както заключава Poinssot[1], а заедно съ него и Pârvan, който отъждествява Херкулесъ съ тракийския Асклепий[2], не може да се каже. Култътъ на Херкулеса въ Дакия и Мизия е билъ внесенъ отвънъ[3], и негови разпространители били римскитѣ войници и чиновници.

Най-старото епиграфическо посвещение на Херкулеса въ Долна Мизия презъ императорската епоха изглежда да е надписътъ отъ Адамклисе (Tropaeum Traiani): I(ovi) o(ptimo) m(aximo), Her(culi) in)victo), Cer(eri), Lib(ero) patr(i) отъ времето на императора Антонинъ Пий (138—160 г.)[4]. Ала особено отъ времето на императоръ Комодъ (176 — 192 г.) и благодарение на неговата подкрепа, както изтъква това Ростовцевъ[5], култътъ на Херкулесъ е заелъ видно мѣсто въ религията на римската армия и е добилъ, така да се каже, разрешение да се примири и сдружи съ мѣстнитѣ национални култове на дадената провинция. Презъ тази епоха римскитѣ войски се рекрутирали въ по-голѣмата си часть отъ мѣстни селски набори, а селското население винаги се е държало здраво за своята локална религия.

Хераклъ обаче е билъ почитанъ въ нашитѣ земи, въ крайморскитѣ градове съ гръцка култура, още преди римското завоевание на Мизия, както може да се сжди отъ автономнитѣ златни, сребърни и бронзови монети на Dionysopolis (Балчикъ), Callatis (Мангалия), Odessos (Варна), Tomis (Кюстенджа).

Както забелязахме по-горе, той се счита за митически основатель на Heraklea, затова въ нейнитѣ черноморски колонии се срѣща често като монетенъ типъ. Върху императорскитѣ монети Хераклъ е изобразенъ най-често правъ съ тояга[6]. Една монета отъ Томи възпроизвежда точно статуята на Фарнезкия Хераклъ[7], също и друга една монета отъ Nicopolis ad Istrum[8]. Други монети изобразяватъ подвизитѣ на Херакла, напр. върху монетитѣ на Томи отъ времето на Елагабалъ: 1) Хераклъ носи на гръбъ еримантейския глиганъ съ крака, вирнати нагоре[9]; 2) Хераклъ улавя критския бикъ за рога и устата[10] или сваля пояса на победената амазонка Хипо-

[1] Въ Mémoires de la Société Nat. des Antiquaires de France, t. LX (1899), стр. 355.

[2] V. Pârvan, Getica.

[3] J. Toutain, Les cultes païens I, стр. 409.

[4] CIL III 14214.[1]

[5] Вж. M. Rostovzeff, The Social and Economic History of the Roman Empire, стр. 348 и стр. 596, заб. 7.

[6] Напр. на монети отъ Tomis: Pick, Die antiken Münzen, табл. XX 29; на монети отъ Nicopolis ad Istrum: ibid., табл. XVIII 13, 17 и стр. 341.

[7] Pick, ib. № 2734, табл. XXI 21.

[8] ibid, табл. XVII 18.

[9] ibid., № 3078, табл. XVII 22; също върху монети отъ Callatis: табл. XVII 23 и отъ други градове.

[10] ibid., № 3081, табл. XVII 25; също върху монети отъ Никополисъ, табл. XVII 24 и другаде.

лита [1]; 3) Херакълъ е натисналъ елена съ колѣно и го бие съ раз-
махана тояга [2]. Върху монети отъ Nikopolis е изобразена борбата на
Херакла съ лъва [3], съ хидрата [4] и др. [5] Подвизитѣ на Херакла се
срѣщатъ често върху монети отъ Callatis [6]. Заслужва внимание изо-
бражението, което представя Херакла като момче на колѣне, удуш-
вайки съ всѣка ржка по една змия [7]. Тоя подвигъ на Херакла не
е билъ засвидетелствуванъ до сега върху монети отъ нашитѣ чер-
номорски градове, а е билъ известенъ само върху монети отъ
Кизикъ, Хераклея въ Аркадия, Тарентъ, Кротонъ, Пруса въ М.-Азия,
Тива и върху една тесера отъ Трир [8].

На една монета отъ времето на императоръ Гета върху релиефъ
на отворени градски врата е изобразенъ Херакълъ, че чисти обо-
ритѣ на Augias. Това дѣло на Херакла е било известно до сега
само върху монети отъ Александрия [9]. Между издаденитѣ следъ
Pick-Regling мизийски монети отъ L. Ruzicka въ Inedita aus Moesia
Inferior има една монета отъ Istros-Каранасуфъ [10], съ която Херакълъ
се явява за първи пжть върху монетитѣ отъ тоя градъ, а върху
друга отъ времето на Северъ Александъръ [11] Херакълъ е изобразенъ съ
тоягата си на рамо. Съ тия монети става ясно, че култътъ на Херакла
е намѣрилъ разпространение въ всички черноморски градове. На една
монета отъ времето на императоритѣ Макринъ и Диадумениан отъ
Маркианополъ Херакълъ е изобразенъ съ блюдо и тояга [12]. Една
много добре запазена и художествено изработена монета отъ импе-
раторъ Елагабалъ увеличава числото на монетитѣ въ Томи, които
изобразяватъ подвизитѣ на Херакла [13]: Херакълъ стои правъ предъ
дървото на Хесперидитѣ съ извоюванитѣ ябълки на лѣвата ржка;
На дървото виси убитата отъ него змия.

Асклепий, Хигия и Телесфоръ

Преди да се открие Асклепиевото светилище при Глава Панега, известни бѣха въ Долна Мизия само четири надписа, свидетелствуващи

[1] ib. № 3080, табл. XVII 26
[2] ib. № 3079, табл. XVII 20.
[3] ib. табл. XVII 21.
[4] ib. табл. XVII 19; № 1275.
[5] Всички тия подвизи, що се касае до монетитѣ отъ Томи, сж разгледани отъ
Regling: Pick-Regling, Die antiken Münzen I², стр. 630—631 и описани подъ
№№ 3077—3081.
[6] Напр. ib., № 331, 354, 367.
[7] Leon Ruzicka, Inedita aus Moesia Inferior (отдѣленъ отпечатъкъ отъ Nu-
mism. Zeitschrift, 50. Band, 1917) Wien, 1917, № 298 y; това изображение, казва
Ruzicka, представя отклонение отъ монетнитѣ типове 3 и 4, отбелязани у Bräuer,
Herkulestaten auf antiken Münzen въ Zeitschr. für Numistatik XXVIII 93 сл.
[8] L. Ruzicka, ibid., стр. 13 (85).
[9] L. Ruzicka, Inedita, стр. 13 (= 85).
[10] ibid., стр. 104 (= 32).
[11] ibid., № 519 b.; стр. 104 (= 32).
[12] ibid., № 753 a, b.
[13] ibid., № 3081 a, табл. XXX.

за култа на Асклепия и на лѣчебнитѣ божества тукъ: единиятъ е отъ с. Липница (Орханийско) [1], посветенъ на Асклепия: [Κ]υρίῳ Ἀσκλ[ηπιῷ], и издълбанъ върху релиефъ на тракийския конникъ (отъ релиефа е запазенъ само кучето съ отчупена глава); другиятъ е отъ с. Конинò (Врачанско) [2], посветенъ на тритѣ лѣчебни божества: Ἀσκληπιῷ Παιᾶνι Τελεσφόρῳ ἠδὲ Ὑγεία. Третиятъ надписъ е отъ Никюпъ и представя посвещение на Asklepios Soter [3], а въ четвъртия отъ Томи се срѣща групата Asklepios-Demeter [4]. Следъ откриването на Асклепиона при Глава Панега презъ 1903—1906 г. [5] числото на релиефитѣ и надписитѣ, свързани съ култа на Асклепия въ Долна Мизия, се увеличи значително. Намѣриха се 67 релиефи, повечето снабдени съ надписи, съ които се правятъ посвещения билò на Асклепия отдѣлно, билò на Асклепий и Хигия, билò на групата Асклепий-Хигия-Телесфоръ. Цѣлата находка принадлежи къмъ императорската епоха, отъ I до IV в. сл. Хр. Но може да се предполага, че и въ предримско време чудниятъ бистъръ изворъ на Глава Панега срѣдъ живописна околность съ здравъ климатъ е билъ тракийски лѣчебенъ центъръ, въ който тракитѣ сж се покланяли на свои домашни божества на здравето и на лѣкуването. Като разглежда Телесфора, S. Reinach [6] обръща внимание на обстоятелството, че Телесфоръ, който въ гръцката литература и изкуство се явява чакъ презъ елинистическата епоха и добива по-голѣмо значение едва въ време на империята, е изобразенъ върху релиефитѣ съ не-гръцко облѣкло (ямурлукъ и качулка на главата като тракийската ζεῖρα), което го издава като преселникъ отъ северъ; че тоя богъ често се срѣща върху монети на тракийски градове, че втората съставна часть на името му се сближава съ тракийското-πόρις (Dale-poris, Ketri-polis и пр.) Отъ всичко това той вади заключение, че Телесфоръ е тракийско божество. И Асклепий може

[1] Kalinka, 175; Добруски, Мсб. XII, стр. 322, № 11 и Арх. Изв., стр. 91, № 133, фиг. 70.

[2] Добруски, Арх. Изв., стр. 97, № 141, фиг. 78; AEM. XV (1892) 206, стр. № 72. Прякорътъ Παιάν=ἰατρός — лѣчитель, избавитель отъ всѣкакви болести и неджзи, е преминалъ къмъ Асклепия отъ баща му Аполона (Usener, Götternamen, стр. 153).

[3] [Σωτῆ]ρι Ἀσκ[ληπιῷ] и пр.: Seure, Rev. arch. XII. (1908), стр. 57, № 62; AEM XVII (1894), стр. 182, № 29.

[4] ...[Ἀσκλη]πιῷ Δήμη[τρι...] и пр.: Cagnat, Igr. I, № 620; AEM VIII (1884), стр. 11, № 25.

[5] Подробно описание на светилището, както и на открититѣ въ него паметници: у Добруски, Тракийско светилище на Аклепия до Глава Панега въ Арх. Изв. на Нар. музей I (1907), стр. 1—86. Светилището е било построено въ форма на правожгълникъ: съ дължина на кжситѣ стени 5·70 м., на надлъжнитѣ 7·70 м. и дебелина 0·80 м. Освенъ тоя храмъ на Асклепий открити сж и останки отъ правожгълна сграда, дълга 10·57 м. и шир. 5·20 м., която ще да е служила (Добруски, ibid., стр. 9) като лѣчебница, т. е. мѣсто, дето се събирали поклонницитѣ на Асклепия и болнитѣ, които търсѣли тукъ лѣкъ и избава отъ своитѣ болести и неджзи

[6] Cultes, Mythes et Religions II, стр. 255 сл.

би е застжпилъ старо тракийско божество на лѣкуването, Δάρρων. Спо-
редъ Hesychios[1], въ Македония се молѣли на Дарона болни, за да оздра-
вѣятъ: Δάρρων, Μακεδονικὸς δαίμων, ᾧ ὑπὲρ τῶν νοσούντων εὔχονται[2]. — Изворътъ
при Глава Панега е билъ прочутъ не само въ близката окол-
ность, но и много по-далечъ. Надписитѣ ни даватъ имената на
жители отъ Pautalia-Кюстендилъ; последнитѣ сж идвали въ Глава
Панега да се покланятъ на Асклепия и се лѣкуватъ при него, макаръ
и въ Pautalia да е имало лѣчебни извори. Асклепий носи въ пове-
чето отъ Панежкитѣ надписи мѣстенъ тракийски прякоръ споредъ
името на мѣстото, дето се е намиралъ Асклепиона; въ посвещенията
четемъ: Ἀσκληπιῷ Σαλδηνῷ[3], Ἀσκληπιῷ Σαλδουσηνῷ[4], Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ
Σαλδοουσσηνῷ[5], Ἀσκληπιῷ Σαλτουυσηνῷ[6]. Въ единъ надписъ[7] Асклепий е
назованъ сжщевременно богъ ἐπήκοος: Κυρίῳ ἐπηκόῳ Σαλδοουισσηνῷ Ἀσκλη-
πιῷ. Срѣща се още: Θεῷ Ἀσκληπιῷ Σαλτοβυσσηνῷ[8], Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ Σαλδο-
κεληνῷ[9], Ἀσκληπιῷ Σαλδουσηνῷ[10]. Мнозина отъ дедикантитѣ сж тракийци
или романизирани траки, както се вижда това отъ тѣхнитѣ лични
имена: Δίζας Μουκασήους, градски съветникъ въ града Ulpia Pautalia
(βουλευτὴς Παυταλεώτης)[11]; Αἴλιος Βειθύκενθος (първото име римско, второто
тракийско), филархъ[12]; Δεινίας ὁ τοῦ Ποταμῶνος[13], който е билъ φυλάρχων
καὶ εἰρηνολογῶν, т. е. управитель на една градска часть и сжщевре-
менно надзорникъ надъ реда и нравственостьта, длъжность възлагана
на най-видни първенци въ града; тоя филархъ и иренологъ, прави
посвещение на Асклепий ἐπήκοος: Κυρίῳ ἐπηκόῳ Σαλδοουισσηνῷ Ἀσκληπιῷ[14].
На Асклепий (Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ) поставя надписъ тракиецътъ Βρίζενις
Μουκακακέους[15]. Името на бащата — Μουκακάκης се срѣща тукъ за

[1] Hesych. s. v. Δάρρων.

[2] Проф. Дечевъ въ една своя студия („Асклепий като трако-гръцко божество), печатана въ Изв. бълг. арх. инст. III, 1925, стр. 131 сл. се опитва да докаже, че първоначално Асклепий е билъ лѣчебенъ богъ на тракитѣ въ северна и срѣдна Гърция.

[3] Добруски, Арх. Изв., стр. 33., № 1, фиг. 7.

[4] ib. стр 37, № 3, фиг 9.

[5] ib. стр. 40, № 7.

[6] ib. стр. 41, № 9.

[7] ib: стр. 42 сл., № 10.

[8] ib. стр. 52, № 21.

[9] ib. стр. 59, № 38.

[10] ib. стр. 63, № 43. За значението на Σαλδηνός, Σαλδο-βυσσηνός и Σαλδο-κεληνός, произведени отъ мѣстни имена: Σάλδη въ Дакия, Σαλδήνσιος, Saldenses, Saldae (Σάλδαπα, селище: Tomaschek ie Dlten Thraker, II 2, стр. 79), Σαλδοβύσσα и Σαλδο-κέλα: вж. Добруски, Арх. Изв., стр. 26 сл. Значението и на тритѣ думи се свързва съ студенъ, дълбокъ изворъ.

[11] ib. стр. 35, № 2.

[12] ib. стр. 37, № 3.

[13] ib. стр. 42 сл., № 10.

[14] ib.

[15] ib. стр. 64, № 45. Всѣко тракийско име обстойно е разгледано отъ Добруски на съотвѣтното мѣсто при описанието на всѣки релиефъ и надписъ по отдѣлно.

първи пжть. Сжщо и Βρίζενις е едно отъ рѣдкитѣ тракийски имена.
Други дарители тракийци сж: войникътъ Δεινίας[1]; Δίζας Κουλιοῦ[2];
Μάξιμος Βαζιτηνός[3] романизиранъ тракиецъ (Βαζιτηνός се срѣща тукъ
за първи пжть). На Асклепия Салдокеленски се моли единъ родоп-
чанинъ, който носи римско име, но бащата на когото е тра-
киецъ — Φλάουιος Ῥοδοπιανός[4]. Други романизирани тракийци сж:
Φλάουιος Ἀμάτοκος Ἀματόκου[5] (първото име — римско, вторитѣ — тра-
кийски) и Τίτος Φλάουιος Αμάτοκος[6]. Тракиецътъ Τάρσας Τάρσου (тракий-
ското име Τάρσας се срѣща често) дошълъ отъ Pautalia- Кюстен-
дилъ, за да се поклони на Асклепий Салдусенски (Ἀσκληπιῷ Σαλδου-
σηνῷ) и може би да потърси изцѣление отъ нѣкой неджгъ[7]. По
оброкъ на Монтанъ Флоръ дарява оброченъ релиефъ на Асклепия
(Ἀσκληπιῷ Σαλδηνῷ) не самъ той, а тракиецътъ Σεύθης Μουκαζένεος[8].

Между дарителитѣ тракийци сж още: Δίζουλος — войникъ (στρατιώτης)[9], Μουκιανὸς Αὐλουζένεος[10], Μουκάτραλος?[11], Μουκάτραλις?[12], Σεούηρος Μούκου[13] (личното име римско, бащиното тракийско).

Важни сж релиефитѣ (31 на брой), които изобразяватъ тракийския конникъ, а носятъ посвещение на Асклепия (отдѣлно или заедно съ Хигия и Телесфоръ): тѣ ни свидетелствуватъ за процеса на сближаване или отъждествяване на тракийския конникъ съ Асклепий. Въ тия релиефи сж едновременно съчетани елементи отъ релиефи на тракийския конникъ съ такива отъ релиефитѣ на лѣчебнитѣ божества. Конникътъ язди въ скокъ на дѣсно и е облѣченъ съ типичната си носия. Той замахва копие съ дѣсницата си, за да удари глиганъ, който е преследванъ или вече захапанъ отъ куче. Конникътъ е обикновено съ юношеско лице, но въ единъ релиефъ той се явява вече и съ брада, както се изобразява Асклепий върху релиефитѣ. Атрибутътъ на лѣчебнитѣ божества — дърво, около което се увива змия — не липсва нито въ единъ отъ тия релиефи, които ни сж запазени цѣли. Характеренъ е още шестостранниятъ или четиристранниятъ жертвеникъ, върху който настжпва коньтъ съ дѣсното си копито. Жертвеникътъ е изобразенъ съ горящъ, високъ пламъкъ. Конникътъ държи веднъжъ жертвено блюдо (патера) въ дѣсната си ржка, която патера допира до шията

[1] ib. стр. 47, № 15.

[2] ib. стр. 47, № 16.

[3] ib. стр. 49, № 18.

[4] ib. стр. 59, № 38.

[5] ib. стр. 61, № 40.

[6] ib. стр. 61 сл., № 41.

[7] ib. стр. 63, № 44.

[8] ib. стр. 65, № 46.

[9] ib. стр. 66, № 48; Cagnat Igr. I, 1406.

[10] ib. стр. 67, № 46, фиг. 38.

[11] ib. стр. 68 сл.. № 52.

[12] ib. стр. 70, № 64.

[13] ib. стр. 68, № 50, фиг. 39

на коня, снабденъ съ юзда. На единъ релиефъ[1] конникътъ държи
съ дѣсницата си дивечъ, може би сърна, захапана отъ лъвъ и куче,
а предъ тѣхъ стои повалена делва, изъ която се излива вода. Между
тия релиефи се срѣща и твърде рѣдката поза на конника — жестътъ
на дѣсната му ржка, известенъ по-късно подъ името benedictio latina:
конникътъ е представенъ съ повдигната дѣсна ржка, показалецътъ
и голѣмиятъ пръстъ на която сж изправени нагоре, а останалитѣ
пръсти притиснати къмъ дланьта[2].

Отъ 31 релиефа съ изображение на тракийския конникъ и еп
графично посвещение на лѣчебнитѣ божества 13 сж безъ имена на
дарителитѣ. Отъ останалитѣ 18 релиефа, на които се четатъ имената
на дарителитѣ, 12 сж посветени отъ тракийци или романизирани тра
кийци. Останалитѣ 6 релиефа сж подарени отъ римляни: отъ единъ
бенефициарий Κ(άϊος) Ἀνθέστιος Οὐαλεριανός[3], единъ φύλαρχος, виденъ граж-
данинъ отъ Pautalia, на име Πρεῖσκος Ἰουλίου[4], единъ надзорникъ на кара-
улитѣ или на водопроводитѣ (circitor), на име Μάρκος Λούκιος[5], после
единъ Αὐρήλιος Διογένης,[6] единъ Καπίτων Σαβείνου[7] и единъ Μαρκιανὸς
Διονυσίου отъ Пауталия (Παυταλιώτης)[8].

Къмъ тоя родъ паметници спада и вече поменатиятъ по-горе
фрагментиранъ релиефъ на тракийския конникъ отъ село Липница
(Орханийско)[9].

Върху релиефитѣ Асклепий е изобразенъ самъ или заедно съ
Хигия или съ Хигия и Телесфоръ. Обикновено Асклепий е предста-
венъ правъ, en face, съ кждрава коса и брада, облѣченъ въ дълга
мантия, наметната презъ рамото. Той е съ своитѣ атрибути: въ дѣс-
ната ржка държи тояга, увита съ змия. Сжщевременно той държи
между показалеца и палеца на дѣсната ржка яйце: то е символъ
на жизнена сила и здраве, които дарява тоя богъ на болнитѣ и
неджгавитѣ[10]. Характеренъ е релиефътъ, който тракиецътъ Δεινίας
посвещава на κύριος ἐπήκοος Σαλδοουισσηνός Ἀσκληπιός[11]: змията, която се
увива около тоягата, е изобразена съ брада. Тази фигура представя
единъ етапъ въ процеса на антропоморфозиране бога-змия—превръ.

[1] Добруски, ib., стр. 57, № 37.
[2] ib. стр. 65, № 46.
[3] ib. стр. 56, № 36.
[4] ib. стр. 68, № 51.
[5] ib. стр. 57, № 37.
[6] ib., стр. 62, № 42; второто име гръцко.
[7] ib., стр. 63, № 44.
[8] ib., стр. 66, № 47.
[9] Kalinka, 175; Добруски, Мсб. XII, стр. 322, № 11 = Арх. Изв., стр. 91,
№ 133, фиг. 70 (у Kalinka стои погрѣшно Орхание като мѣстопроизхождение на
тоя надписъ).
[10] За значението на яйцето: Nilson, Archiv für Religionswiss. XI, стр. 530 сл.
[11] Добруски, Арх. Изв., стр. 42, № 10.

щане змията въ богъ-човѣкъ.[1] Брадата змия е изобразена и върху
монети.[2] Въ повечето релиефи се вижда до Асклепия четиристраненъ
жертвеникъ. Хигия отлѣво или отдѣсно на Асклепия, е представена
съ дългъ, препасанъ презъ кръста хитонъ и мантия, метната презъ
дѣсното рамо. Телесфоръ е или отъ страни до Хигия или помежду
нея и Асклепия, нѣкой пжть горе между главитѣ имъ. — И въ тия
релиефи числото на дедикантитѣ-тракийци или трако-римляни (resp.
трако-гърци) е значително: Δίζας Μουκασήους,[3] Αἴλιος Βειθύκενθος,[4] Δεινίας
ὁ τοῦ Ποταμῶνος[5], Φλάουιος Μουκιανός[6], Δεινίας — войникъ[7], Δίζας Κουλιοῦ[8]
Μάξιμος Βαζιτηνός[9], Mucianus — ветеранъ.[10] Срещу осемь дарители съ
тракийски имена засвидетелствувани сж деветь дарители, имената
на които не сж тракийски, а римски или гръцки: Αὐρήλιος Λικίννιος,
бенефициарий на прокуратора въ провинция Тракия (βενεφικιάριος ἐπι-
τροπικός),[11] другъ единъ бенефициарий (βενεφικιάριος), на име Μαρτεῖνος,[12]
филархътъ Ἀσιατικὸς Θεοδώρου[13], Βείθιος Φλάβιος[14], Διογένης Μάρκου[15], бенефи-
циариятъ Σεβαστιανὸς Ἀλεξάνδρου,[16] който въ знакъ на благодарность за
добито излѣкуване подарява статуйка на Асклепия, войникътъ Αἴλιος
Μεστριανός[17], Valerianus[18], Aurelius Victor — eques[19].

Три плочи[20] представятъ релиефи съ изображение на Асклепий,
Хигия и Телесфоръ и епиграфически посвещения на Силванъ и Диана.
Силванъ и Диана сж схванати като лѣчебни божества и отъждест-
вени или сближени съ последнитѣ. Близостьта на гориста мѣстность
до лѣковититѣ извори на Панега ще да е послужила може би като
външенъ поводъ за такова сближение, и по такъвъ начинъ на горскитѣ
богове Силванъ и Диана били приписани лѣчебни свойства.

[1] За тоя процесъ: Дечевъ, Асклепий като трако-гръцко божество, стр. 151 сл.
[2] Две монети отъ Ulpia Pautalia—отъ времето на Септимия Севера и Каракала,
една отъ Augusta Traiana—отъ времето на Iulia Domna (въ Нумизматичната сбирка
на Соф. музей).
[3] Добруски, Арх. Изв. стр. 35, № 2.
[4] ib. стр. 37, № 3.
[5] ib. стр. 42, № 10.
[6] ib. стр. 45, № 13.
[7] ib. стр. 47, № 15.
[8] ib. стр. 48, № 17.
[9] ib. стр. 49, № 18.
[10] ib. стр. 50, № 20.
[11] ib. стр. 40, № 7.
[12] ib. стр. 41, № 8.
[13] ib. стр. 41, № 9.
[14] ib. стр. 45, № 12.
[15] ib. стр. 50, № 19.
[16] ib. стр. 38, № 4.
[17] ib. стр. 44, № 11.
[18] ib. стр. 52, № 12.
[19] ib. стр. 54, № 26.
[20] ib. стр. 55, № 33; стр. 55, № 34; стр. 56, № 35.

Образътъ на Асклепия самъ или съ Хигия и Телесфоръ се срѣща върху монети отъ Маркионополъ, Никополъ, Дионисополъ, Истросъ, Калатисъ, Одесосъ и Томи. Отъ тия монети се вижда, че култътъ на Асклепия проникналъ въ Долна Мизия заедно съ проникването на римскитѣ легиони въ тази область. Още отъ времето на Траяна (98—117) върху опакито на монети отъ Томи е билъ изобразенъ главниятъ атрибутъ на Асклепия — змията[1]. Култътъ на Асклепия е билъ на особена почить у императоръ Антонинъ Пий, който, още преди да стане императоръ, поправилъ лѣчебнитѣ бани на Асклепия въ Ахея и издигналъ отдѣленъ храмъ на Хигия, Асклепия и Аполонъ. Сжщо така и неговиятъ наследникъ Маркъ Аврелий е засвидетелствувалъ своята особенна преданность къмъ лѣчебнитѣ божества, и култътъ имъ закрепналъ въ Мизия още по-здраво. Въ Одесосъ тоя култъ е проникналъ, изглежда, по-късно, едва презъ царуването на Гордиана III; върху медалиони отъ негово време срѣщаме Великия богъ заедно съ Асклепия и Хигия[2]; само Асклепий и Хигия се срѣщатъ и отдѣлно върху медалиони[3] и монети[4]. На особена почить е билъ този култъ въ Nikopolis ad Istrum и Marcianopolis, дето е имало лѣковити горещи извори. Върху монети отъ Nikopolis Асклепий, изобразяванъ винаги брадатъ и въ обикновената си поза, се явява или самъ[5], или съ Хигия[6], или съ Хигия и Телесфоръ[7]. Образътъ на Хигия сама[8] се срѣща твърде често на монети отъ тоя градъ, а върху малки монети се явява Телесфоръ[9]. Въ тия два града, седалища на многобройна римска войска, е имало специални храмове на Асклепия, украсени отъ вънъ съ колони, а отъ вжтре съ статуи, изобразяващи Асклепия. Такива храмове намираме изобразени и върху монети отъ тия градове[10].

Дионисъ — Бакхусъ

Култътъ на Диониса въ Долна Мизия е оставилъ следи на нѣколко мѣста: с. Павликени (Търновско), с. Крепча (Поповско),

[1] Мушмовъ, ib. стр. 103, № 1813: увита змия съ изправена глава; Дяковичъ, Фриза на здравеноснитѣ божества въ Годишникъ на Народната Библиотека въ Пловдивъ за 1921 г., стр. 132.

[2] Pick., Die antiken Münzen, №№ 2214—2317.

[3] ib. № 2315.

[4] ib. № 2246—2350, 2388—2390.

[5] ib. табл. XVII 2, 3.

[6] ib. табл. XVII 7.

[7] ib. табл. XVII 89.

[8] ib. табл. XVII 6.

[9] ib. табл. XVII 11.

[10] Мушмовъ Античнитѣ монети, стр. 33, № 505, 583, 1021, 1141, 1163, 1205; една монета отъ Каракала и Юлия Донна въ Маркианополъ (Leon Ruzicka, Inedita aus Moesia Inferior, № 691 b) изобразява върху реверата си сжщо такъвъ тетрастиленъ храмъ съ статуята на Асклепия; съ тая издадена отъ Ruzicka монета числото на монетитѣ, изобразяващи върху опакото си такива храмове, става 7.

Горна Орѣховица, Търново, с. Ресенъ (Търновско), с. Рибенъ (Плѣвенско), Фердинандъ (Municipium Montanensium), с. Гигенъ-Oescus, Мангалия-Callatis, Балчикъ-Dionysopolis и неговата околность.

Отъ Павликени (Търновско) произхождатъ три мраморни групи[1], на тоя богъ съ неговия тиасосъ, както и единъ фрагментъ отъ статуйката на Диониса[2].

Въ фрагментираната статуйка сж запазени отъ фигурата на Диониса само стжпалата на краката му. Въ лѣво отъ тѣхъ се вижда пантера, а въ дѣсно високъ стълбъ съ тирсъ предъ него, на който (тирсъ) се е опиралъ Дионисъ. Отъ кошницата (cista mystica), която стои до стълба, се подава змия, а на подставката се чете латински надписъ:

Libero patri Domit(ius)
Saturninus v(otum) s(olvit).

Както вече поменахме по-горе[3], италийскиятъ богъ Liber отрано се слѣлъ съ гръцкия Дионисъ, и въ римската императорска епоха Liber е равнозначенъ съ Диониса[4].

Тритѣ мраморни групи по много черти си приличатъ една на друга. По срѣдата на едната отъ тѣхъ (№ 22, обр. 22) стои Дионисъ правъ, обърнатъ напредъ, голъ, само съ небрида презъ рамото, съ високи обуща на краката и съ чаша (kantharos) въ лѣвата ржка, която е спусната надолу. Въ групата е цѣлиятъ антуражъ на Диониса: голъ Сатиръ, пантера, брадатъ Силенъ съ дете въ ржка, възседналъ на магаре, малъкъ Панъ съ кози крака, засвирилъ на сиринксъ върху клона на високо дърво и женска фигура, която представя може би бакханка. Групата е посветена отъ Αἴλιος Μοσχιανός, както се вижда отъ гръцкия надписъ на подставката:

Αἴλιος Μοσχιανός ἀνέ-
θηκεν.

Отъ с. Ресенъ (Търновско) произхожда една глава на младъ Сатиръ безъ брада, увѣнчана съ листа[5]. Въ с. Рибенъ (Плѣвенско), при старата римска станция Ad Putea, е намѣрена неотдавна статуя на почиващия Сатиръ[6]. Отъ с. Крепча (Поповско) произхожда една малка статуйка на Диониса (Бакхусъ) отъ доста хубавъ стилъ[7].

[1] Описани отъ Б. Филовъ, Антични паметници въ Народния Музей въ Изв. бълг. арх. д-во III, 1912, свезка I, №№ 22, 23, 24, 25 (и образитѣ съ сжщитѣ нумера).

[2] ibid., № 21 (обр. 21.)

[3] Вж. стр. 25

[4] Wissowa, Religion und Kultus der Römer, стр. 138.

[5] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 733, № 27, фиг. 26; S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXIV (1899), стр. 123, фиг. 13.

[6] Ив. Велковъ, Една нова реплика отъ статуята на почиващия Сатиръ въ Изв. бълг. арх. институтъ, IV (1926/27), стр. 61—68.

[7] Reinach, ibid. XXXI (1897), стр. 225, фиг. 5.

Единъ по-рѣдъкъ типъ на Диониса се срѣща въ групата отъ
Гигенъ, изобразяваща Дионисиева сцена. На лѣво отъ Диониса
менада въ дългъ препасанъ хитонъ вие снага въ кръшна игра,
развѣвайки надъ глава булото, което държи съ двѣтѣ си ржце. До
нея отдѣсно стои Дионисъ брадатъ съ характернитѣ две кждри на
главата; въ дѣсната си ржка държи винена чаша надъ пантера.
Отгоре надъ групата се вие лоза съ увиснали гроздове и листа[1].

Отъ Гигенъ сжщо произхождатъ едно мраморно торсо на
Диониса (съ прехвърлена презъ лѣвото рамо кожа на пантера) и
една мраморна група, изобразяваща Диониса и Панъ. Панъ съ
кози крака и рогчета на главата[2], стои върху дървенъ пънъ на дѣсно
отъ Диониса.

Особена е сжщо така находката отъ околностьта на Балчикъ-
Dionysopolis, която е въ връзка съ култа на Диониса[3]. Тя пред-
ставя фрагментъ отъ голѣмъ глиненъ сждъ, на който е изобразенъ
Дионисъ правъ, en face, наметнатъ съ мантия и небрида и обутъ
съ високи обуща. Въ дѣсната си ржка държи чаша съ две дръжки
(cantharos). До него отъ лѣво стои пантера, а наоколо сж пред-
ставени гроздъ и лозови листа. Сждове отъ тоя видъ, произведения
на елинистическата епоха, съ релиефни изображения, се срѣщатъ
твърде рѣдко.

Грѣцки надписъ носи релиефътъ отъ Търново[4], изобразяващъ
голъ Дионисъ съ лоза въ ржката, единъ Сатиръ и млада жена:
Αἴλιος Δέξτερ Διόνυσον εὐχῆς χάριν. Релиефътъ отъ с. Никюпъ[5] съ надписъ:
Πείσων Ἀκύλου ἀνέστησεν, изобразява голъ Дионисъ съ небрида, Силенъ
и Панъ. Главата на Диониса е увѣнчана съ бръшляновъ вѣнецъ,
небридата му е наметната презъ лѣвото рамо, на нозетѣ му личатъ
обуща. Въ дѣсната си ржка държи чаша за вино — кантаросъ, а
съ лѣвата се опира о дългъ тирсъ. Между Диониса и козоногия
Панъ се вижда пантера, обърната съ глава къмъ Диониса; на дѣсно
е изобразенъ брадатъ Силенъ, полуголъ, съ кривакъ.

Три релиефа (отъ Гигенъ[6], Никюпъ[7] и Свищовъ)[8] изобразя-
ватъ Диониса заедно съ Херакла[9]. Въ релиефа отъ Свищовъ сж

[1] Добруски, Мсб. XVI, стр. 89 сл., № 10, фиг. 46; Kalinka, 468, фиг. 147).

[2] Ив. Велковъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. институтъ IV, 1926/1927 г., стр. 312

[3] Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во V (1915), стр. 227—228, обр. 163., преиздадена отъ G. Seure, Arch. Thrace въ Rev. arch. XXII (1925), стр. 1, бр. 236, фиг. 94

[4] Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 52, № 52; AEM XVII (1894), стр. 187, № 43.

[5] Seure, Rev. arch. ib. стр. 55, № 59; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 85, № 3 фиг. 42.

[6] Добруски, Мсб. XVI, стр. 91, № 12

[7] ib., стр. 86, № 4, фиг. 43; Seure, Rev. arch., XII (1908), стр. № 56, № 60.

[8] Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во, III (1912—1913), стр. 199, № 6.

[9] За връзката между Диониса и Херакла поменахме по-горе.

изброени до Диониса и Херакла лѣчебнитѣ божества (Хигия)[1]. Въ
Никюпския релиефъ е означенъ дарительтъ: Ζισύρας ὁ καλός[2].

Дионисъ принадлежи къмъ ония божества, които сж били почи-
тани отъ специално учредени за тѣхния култъ религиозни колегии
или дружества (θίασοι). Единъ дългъ списъкъ съ имената на лицата,
които сж били членове на такова Дионисиево дружество въ Нико-
полисъ ни дава CIL III 7437 = 6150 отъ 227 г. сл. Хр. Дружеството се
казва bacchium. Изброени сж nomina bacchii vernaculorum. Члено-
ветѣ сж означени като vernaculi, за да се покаже, че сж родени
въ страната, въ която е действувало дружеството. Мнозина отъ чле-
новетѣ сж роби и жени. Албумътъ (списъкътъ) на това дружество
съдържа 109 имена, на чело на които стоятъ имената на единъ
sacerdos, arcarius, frater и archimystae. И въ Municipium Montanensium
(Фердинандъ) е сжществувало култно дружество, spira (σπεῖρα или σπείρη),
предназначено за извършване култа на Диониса. Членовете на това
дружество сж били лица отъ азиатски произходъ (Ἀσιανῶν σπείρη):

Τὸν Ζηνὸς Σεμέλης τε γλ[υ]κὺν [γό]νον ἀγλαόδωρον
Λήναιον τέχνης ἰδίης ἱερεὺς Σατορνεῖνος
συν φιλίῃ ἀλόχῳ Μ[ά]γνῃ δῶρον πανάριστον
Ἀσιανῶν σπείρη [ἱ]ερατεύοντες ἔθηκαν[3]

Споредъ тоя надписъ, намѣренъ въ Фердинандъ, Сатурнинъ, жрецъ
на Диониса, собственоржчно (ἰδίης τέχνης) направилъ статуя на бога,
когато и жена му Магда изпълнявала заедно съ него жреческа
длъжность въ σπεῖρα Ἀσιανῶν. Дионисиевиятъ жрецъ, значи, е билъ
по занаятъ скулпторъ. Тукъ Дионисъ е означенъ, както и въ Тасосъ
като синъ на Зевса и на Semele, трако-фригийска богиня на земята[4].

[1] Образътъ на Асклепий е отчупенъ.

[2] Ср. Δυσυρηνός въ надписъ отъ с. Дийникли: Κυρίῳ Ἀπόλλωνι Γινκισηνῷ. Φλ. Οὐάλης στρατώτης Δυσυρηνός χαριστήριον (Кацаровъ, Тракийското светилище при с. Дийникли въ Год. на Нар. библ., 1925 г., стр. 151, № 34); село Diisure въ областьта на филипополъ (Dumont, Mél., стр. 484), личното име Διζύρα въ надгробния надписъ на единъ тракиецъ въ Олбия (E. v. Stern, Jahreshefte, Beibl. 1900, 80; Кацаровъ, ib., стр. 151, заб. 2. Seure (ib.) счита Ζισύρας, въ нашия надписъ за прякоръ на Диониса; Ζισύρας ὁ καλός означава тукъ, споредъ него, Диониса. Но не съ право. Тая формула, въ именителенъ падежъ, още на пръвъ погледъ напомня, че означава дарителя, а не божеството. Въ името Ζισύρας ὁ καλός нѣма нищо чудно: лични имена съ епитетъ καλός или κάλλιστος („Lieblingsnamen“ или „Lieblingsinschriften“, както сж ги нарекли немскитѣ археолози, καλός-names или „love-names“, както сж означени на английски) сж известни въ грѣцката древность като имена на дедиканти върху атически и др. вази и пр.: Πανταρκης καλός, Χαιρίας καλός (примѣри у H. B. Walters, History of Ancient Pottery, London, 1905, т. II, стр. 277; за „καλός-names“: ib., томъ II, стр. 265 сл., томъ I, стр. 379, 402 сл.); ср. Klein, Vasen mit Lieblingsinschriften, 1898 г. (2. изд.), цит. у H. B. Walters, ib. стр. 266; ὁ παῖς καλός ἀνέθηκε (W. H. Rouse, Greek Votive Offerings, Cambridge, 1902 г., стр. 279); Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγεία . . . ς κάλλιστος: Добруски, Арх. Изв., стр. 48, № 16.

[3] Kalinka, 186; AEM, XVII (1894), стр. 212 № 107; Х. и К. Шкорпилъ, Мсб, VIII, стр. 65, № 3; Басановичъ, Мсб. XI, стр, 60, № 16

[4] Gh. Picard, Les dieux de la colonie de Philippes vers le I-er s. de notre ère въ Rev. de l'Histoire des Religions, Paris, 1922., стр. 24.

Ревностно е билъ почитанъ Дионисъ и въ предримската епоха. Паметници отъ тази епоха ни разкриватъ живота на религиознитѣ съюзи, посветени на Дионисиевия култъ. Такъва е една стела отъ III в. преди Хр., намѣрена въ Callatis и поставена отъ единъ Дионисиевъ тиасъ. Стелата се намира сега въ Яшския музей[1].

Тъй като надписътъ, гравиранъ върху стелата, е важенъ по своето съдържание, защото ни дава възможность да надзърнемъ въ вжтрешния животъ на единъ типъ Дионисиевъ тиасъ, рожба на частната инициатива, то ние ще посветимъ нѣколко думи на него, макаръ да не принадлежи къмъ интересуващата ни епоха на императоритѣ.

Тиасититѣ на Диониса решили да построятъ храмъ на своя богъ (ἔδοξε τοῖς θιασίταις ὅπως κατασκευασθῆ(ι) ναὸς τῶι θεῶι). За тая цель много души подаряватъ пари въ злато, други — 30 монети сребро, за да иматъ право на почеститѣ, които се споменаватъ въ надписа. Нѣкои предлагатъ трудъ въ натура: 10, 15 или 30 работници (ἐργάτας τριάκοντα). Нѣкои се наематъ да построятъ известни части на храма, като врати, сводове (ἀλέαν εἰς το θύρωμα κοίλαν καὶ ψαλίδας), а единъ измежду дарителитѣ, на име Ἁγήμων Πυθίωνος, дава срѣдства за превозъ: единъ конь (καβαλεῖον) и 15 души работници (ἐργάτας δεκαπέντε). Изъ срѣдата на всички тиасити били избрани трима, които да надзиравать и ржководятъ работата, та да бжде построенъ храмътъ колкото се може по-хубаво и по-бързо (ὅπως δὲ καὶ κατασκευαθῆ(ι) ὁ ναὸς ὡς κάλλιστα καὶ συντομώ[τ]ατα ἑλέσθαι ἄνδρας τρεῖς ἐκ πάντων τῶν θεασιτᾶ[ν]). Тия, които записали помощи въ видъ на пари или въ натура, добиватъ награди: вложилитѣ злато, добиватъ вѣнецъ и вписване имената имъ въ почетната стела (τοῖς... ἐπαγγειλαμένοις ἔων μεν χρυσοῦ εἶμεν στέφανον φιλοτιμίας διὰ βίου καὶ ἐγγραφὰν εἰς στάλαν); тия, които вложили по 30 сребърни монети, добиватъ сжщо ἐγγραφή до животъ и вѣнецъ, даденъ презъ празника на бога, който се празнувалъ всѣки три години (τριερητίς). Сжщитѣ почести били обещани и на членоветѣ на комитета, ако си изпълнятъ добре задачата. — Надписътъ, следов., ни говори за Дионисиеви празненства, подобни на ония, които се празнували въ другитѣ гръцки градове. Но редомъ съ тия традиционни празници, общи за всички гърци, почитатели на Диониса, празнувани били въ Калатисъ и други Дионисиеви празници, за които споменава другъ надписъ отъ сжщото мѣсто[2]. Надписътъ е отъ I. в. пр. Хр. (12— 9 г. пр. Хр.) и е издълбанъ на стела, поставена отъ

[1] Цѣлиятъ надписъ на стелата е издаденъ отъ O. Tarfali, La cité pontique de Callatis въ Rev. arch. XXI (1925), стр. 238—292. За тоя надписъ ср. още Bernard Haussoullier, Observations surs deux inscriptions de Callatis въ Rev. arch. XXII (1925), стр. 62—65; Theophile Sauciuc Săveanu, Callatis въ сборника Dacia подъ редакцията на V. Pârvan, Bucarest I (1924), стр. 126 сл., и отъ сжщия авторъ, Observations concernant deux décrets des „Thiasites“ de Callatis въ сборника Dacia I, стр. 317—324.

[2] За надписа вж. O. Tarfali, ib., стр. 271 и Dacia I, стр. 140 сл.

Дионисиевъ тиасъ. Въ него се говори за ξενικὰ Διονύσια, т. е. за Дионисиеви празненства, празнувани отъ чужденци, които сж били, по всѣка вѣроятность, тракийци. Централна личность въ надписа е нѣкой си Аристонъ, който подобно на баща си Аристонъ е ималъ голѣми заслуги къмъ народа и къмъ тиасититѣ на Диониса (ἐν παντὶ καιρῶ καὶ κινδύνω σώζων καὶ εὐεργετῶν). Затова по решението на тиасититѣ Ἀρίστων Ἀρίστωνος е билъ почетенъ съ вѣнецъ εὐργεσίας μὲν καὶ ἀρετᾶς ἕνεκεν τὰς εἰς τὸν δᾶμον εὐνοίας δὲ καὶ φιλοτειμίας τὰς εἰς τοὺς θιασείτας. Съ такова отличие тиасититѣ почели Аристона τὸν εὐεργέτ[α]ν τοῦ δάμου καὶ φιλότειμον τοῦ θ[ιά]σ[ου] и опредѣлили да се впише решението въ стълбъ отъ бѣлъ мраморъ въ срокъ до месецъ Λύκηος, когато били празнувани τὰ ξενικὰ Διονύσια: ἐνγράψαι δ[ὲ] — τοῦ θιασείτας τὸ ψάφισμα τοῦτο εἰς τελαμῶνα λευκοῦ λίθου ἕως μηνὸς Λυκήου τῶν ξενικῶν Διονυσίων καὶ ἀναθέμεν εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τοῦ μυχοῦ τόπον).

За единъ жрецъ на Диониса (ἱερώμενος Διονύσω) отъ III в. пр. Хр., Ἀπολλώνιος Δημοφῶντος, ни говори една статуя отъ Балчикъ-Dionysopolis[1]. Статуята представя Панъ, седналъ голъ върху скала и свирящъ на сиринксъ. Жрецътъ подарилъ на Диониса отъ благодарность тая статуя ὑπὲρ τῶν Βακχεαστῶν.

Образътъ на Диониса е главенъ монетенъ типъ на града Dionysopolis (Балчикъ). Това е лесно обяснимо, като се има предъ видъ, че самиятъ градъ е нареченъ по името на бога Диониса, който въ единъ надписъ[2] отъ Балчикъ се изтъква чрезъ прякора κτίστης като основатель на тоя градъ. Въ другъ надписъ[3] отъ сжщото мѣсто Дионисъ изрично се споменава като епонимъ на града; τοῦ δὲ ἐπωνύμου τῆς πόλεως Διωνύσου οὐκ ἔχοντος и пр. Върху автономнитѣ монети на Дионисополъ Дионисъ се явява съ бръшляновъ вѣнецъ[4]. Като закрилникъ и главенъ богъ на града той се явява често върху императорскитѣ монети, понѣкога въ своя храмъ[5]. Образитѣ на гроздъ[6], факла[7] и тимиатерионъ[8] сж несъмнено въ връзка съ култа на Диониса. Повечето монети изобразяватъ Диониса правъ. Въ по-малко монети той е представенъ седналъ на скала, опрѣнъ о нея[9], или яхналъ на пантера[10] или най-сетне седналъ на колесница, теглена отъ две

[1] Kalinka, 188, фиг. 51; Добруски, Мсб. XIII, стр. 432, № 15.

[2] L. Mercklin, Arch. Zeitung VIII (1850), стр. 141, № 8; Pick, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, I, стр. 125, заб. 2.

[3] Cagnat, IGr. I, № 662; [Ditt. Syll.[1], стр. 547, № 342; Латышевъ, Жур. Мин. Нар. Просв., 1896, стр. 1 сл.]

[4] Pick, ib. табл. II, 16

[5] Pick, ibid. № 392, 393, табл. XX 20.

[6] ibid. № 383.

[7] ibid. № 372, 382.

[8] ibid. № 373.

[9] Н. А. Мушмовъ, Античнитѣ монети на Балк. п-въ., №№ 1835, 1836. (Odessos).

[10] ibid, № 275, 302, 321 (Callatis).

пантери[1]. Изобщо животното, на което язди Дионисъ, е пантера. Само въ две монети отъ Callatis той е изобразенъ върху лъвъ[2]. Въ повечето случаи той се явява голъ; малко сж монетитѣ, въ които е изобразенъ облѣченъ съ кжси дрехи или съ мантия и обутъ съ обувки.

Въ едната си ржка Дионисъ обикновено държи чаша съ две дръжки или вмѣсто чаша—гроздъ, а въ другата тирсъ (скиптъръ съ борова шишарка на върха, превързанъ съ панделка). Въ нѣкои монети излива отъ чашата вино върху пантера. До него обикновено стои пантера. Върху монетитѣ на Callatis главата на Диониса може да представя заемка отъ монетитѣ на метрополията Heraclea, но пантерата съ тирсъ и бръшляновиятъ венецъ съ тирсъ се считатъ отъ Pick за собствени типове на Callatis[3].

Трудно е да се отдѣли първичната, чисто тракийска основа въ Дионисиевия култъ отъ по-къснитѣ гръко-римски наслоения въ него. Че Дионисъ и неговиятъ култъ сж дошли въ Гърция отъ високитѣ тракийски планини, въ това не се съмняватъ и старитѣ гръцки автори. Но кога е станало туй и дали посрѣдници за пренасянето на култа сж били траки отъ тракийската diaspora въ време на тракийската „таласокрация" на Егейско море, не може да се каже[4]. Въ всѣки случай, въ едно твърде далечно минало траки сж пренесли тоя култъ въ Гърция. Въ черноморскитѣ градове на Мизия и Тракия, въ които е цъвтѣла гръцка или гръко-римска култура, ние имаме работа съ гръцкия култъ на Диониса и неговитѣ празненства сж били обикновенитѣ гръцки празненства въ честь на тоя богъ. Но покрай тѣхъ, въ Callatis, напр., е имало и ξενικὰ Διονύσια[5] — Дионисиеви празненства, чествувани отъ чужденци, по всѣка вѣроятность тракийци. Споредъ Херодотъ (IV, 7) тракитѣ си имали свой домашенъ култъ на Диониса. Въ чисто тракийскитѣ центрове туземното население е почитало несъмнено своя домашенъ Дионисиевъ култъ.

Въ всѣки случай, нѣкои елементи въ тоя култъ могатъ да се отдѣлятъ като чисто гръцки, не тракийски. Фалофориитѣ, напр., въ Дионисиевитѣ празненства не сж били тракийски. Никое свидетелство не ни позволява да твърдимъ, че фалусътъ е игралъ роля въ тракийския култъ на Диониса. Фалофориитѣ споредъ Херодота (II, 48—49) били пренесени въ Гърция отъ Египетъ. Самотниятъ тракийски Дионисъ по високитѣ тракийски планини не е търпѣлъ до себе си нито една богиня било̀ като жена, било̀ като майка. Първоначално богъ на растителностьта и на вегетативното възраждане,

[1] ibid., № 1878, (Odessos).

[2] L. Ruzicka, Inedita aus Moesia Inferior, № 312 z и 347.

[3] Pick, ib., стр. 90.; ср. №№ 217 и 218—224 a.

[4] По тия въпроси, изобщо за култа на Диони са вж. Paul Perdrizet, Cultes et Mythes du Pangée. Paris-Nancy, 1910; за тракийската таласократия: ibid., стр. 66, заб. 2.

[5] Вж. по горе, стр. 84 сл.

даряващъ εὐετηρία и εὐκαρπία[1], години на изобилие и добра реколта, той тепърва е станалъ богъ на виното и на лозарството[2]. Новиятъ атрибутъ и може би тотемъ[3], бръшлянътъ, съ който тракитѣ украсявали своитѣ оржжия[4] и татуирвали лицето си[5], а женитѣ — бакханки въ време на ἔκστασις разкжсвали неговитѣ клони и листа и ги изяждали[6], т. е. изяждали самия богъ въ форма на причастие, на богоядене, е билъ отхвърленъ отъ олимпийскитѣ богове като варварски атрибутъ на дошлото отъ варварска Тракия божество[7].

Сабазий

Родственъ на Диониса е Сабазий (Сабадий)[8]. Неговиятъ култъ е засвидетелствуванъ въ Moesia Inferior съ петь надписа. Въ намѣрения надписъ при Фердинандъ-Municipium Montanensium четемъ посвещение: Numini Sabazio[9]. Името на дедиканта липсва. Въ другитѣ два латински надписа отъ Търновско, едина, намѣренъ при с. Вишовъ градъ[10] и другия при с. Павликени[11], Сабадий е отъждественъ съ Iupiter и призованъ заедно съ Mercurius: Iovi Sabadio et Mercurio. Поклонници на тоя, така да се каже, поримченъ Сабазий сж двама римляни: M(arcus) E(nnius?) Celerinus и M(arcus) S[e]rvilius Verecundus.

Въ гръцки надписъ отъ Никюпъ[12] Сабазий ни се явява отдѣлно, освободенъ отъ римски елементи, нареченъ е Θεὸς ἐπήκοος, съпроводенъ е съ тракийски мѣстенъ прякоръ—явява ни се въ форма, която по-лесно ни напомня за неговата трако-фригийска природа: θεῷ ἐπηκόῳ Σαβαζίῳ Ἀρσιληνῷ. На него се покланя тракиецътъ Μουκαζένις Αὐλουκένθου. Прякорътъ на тоя Сабазий — Ἀρσιλενός, е мѣстенъ тракийски прякоръ, който може да се произведе отъ мѣстното име Ἄρσιλα или

[1] У тракийското племе крестони: Pseudo — Aristot., De miris auscultationibus, 122; Perdrizet, ib., стр. 64.

[2] Perdrizet, ib.

[3] Perdrzet, ib. 66.

[4] Pauly — Wissowa, Realenc. s. v. Epheu, 2830; Plin. XVI 144.

[5] Perdrizet ib, стр. 66.

[6] Plutarch. Quest. rom., 112; Perdrizet, ib. 66; S. Reinach, Cultes, mythes et religions t. II, стр. 105.

[7] Plut., Quaest. romanae, 112; Perdrizet, ib. 65.

[8] За бога Сабазий вж.: М. Ростовцевъ, Античная декоративная живопись на югѣ Россiи, С-Петербургъ, 1914, I, стр. 428 сл. (библиография: стр. 428, заб. 1); Г. И. Кацаровъ, Приносъ къмъ старата история на София, 1910 г., стр. 49 сл.; P. Perdrizet, Cultes et Mythes du Pangée, Paris, 1910, стр. 53 сл.; съответнитѣ статии (s. v. Sabazius) у Roscher Lexikon и Daremberg-Saglio Dictionnaire.

[9] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 79; Добруски счита за сигурно четенето: Sabazio, а не Sarapi[di], както е въ CIL III 7448.

[10] Добруски, Арх. Изв., стр. 173, № 220, фиг. 142.

[11] CIL III 12429; AEM XV (1892), стр. 210, № 84; Шкорпилъ, Мсб. VII, стр. 96 фиг. 5.

[12] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 79.

Αρσιλας и може да се сравни съ vicus Ardilenus въ единъ надписъ отъ 277 г. сл. Хр., намѣренъ на Есквилина въ Римъ, въ който се споменаватъ войници-тракийци отъ филипополската область[1].

Свързанъ съ великата Майка на боговетѣ и съ Helios, той се явява въ другъ гръцки надписъ отъ Никополисъ:[2] . . . Θεᾶς Ἰδείας μεγάλης μητρὸς, Διὶ Ἡλίῳ, μεγάλῳ κυρίῳ Σεβαζίῳ. И старитѣ автори[3] отъждествяватъ тракийския Сабазий съ Слънцето. Сдруженъ съ великата малоазиатска богиня Майка, той ни показва въ настоящия надписъ своята малоазиатска сѫщность. Символътъ на тая сѫщность на Сабазия, който свързва тоя богъ съ великата Майка и съ Атисъ, е изображението на кедъръ или пиния, накачени съ шишарки. Тоя главенъ символъ на Сабазий въ съкратенъ видъ, т. е. въ видъ на шишарки отъ кедъръ или боръ, се срѣща постоянно по предметитѣ на Сабазиевия култъ[4].

Единъ decurio отъ ala prima Dardanorum provinciae Moesiae Inferioris прави посвещение въ единъ надписъ отъ Римъ[5] на I(upiter) O(ptimus) M(aximus) Deus Sabadius; въ надписа сѫ вписани имената на 14 души дарители, военни чинове отъ поменатата ala, между които има и тракийци.

Почитанъ още въ V в. пр. Хр. въ Атина, култътъ на Сабазий започналъ да се разпространява въ римската империя главно отъ II в. сл. Хр., макаръ че 200 години пр. Хр. името на тоя богъ било вече известно въ Римъ[6].

Рѣзка граница между Диониса и Сабазия не сѫществува. Дори Сабазий се счита за тракийско наименование на Дионисъ[7]. Σαβάζιον τὸν Διόνυσον οἱ Θρᾷκες καλοῦσιν, се казва въ една схолия на Оси (ad. v. 9)[8]. Лозата се явява сѫщо като атрибутъ и на Сабазия. Особено ярко е изразено близкото родство между Диониса и Сабазий върху жреческия нагрѫденъ знакъ, намѣренъ въ Ampurias (Испания): по дѣсната рѫка на Сабазия, който се опира съ лѣвата си рѫка върху обикновения си жезълъ, е изобразено високо дърво съ листа и цвѣтове на бръшлянъ, изъ листата на който израства бюстътъ на Диониса, увѣнчанъ съ бръшляновъ вѣнецъ на главата. Върху дънера на дървото сѫ кръстосани тирсъ, тѫпанъ и кимвали. Въ това изображение ясно се подчертава Дионисиевата природа на Сабазий и тѣсната му връзка съ Диониса и специално съ Диониса δενδρίτης (най-старата, може би, форма на Дионисиевия култъ)[9].

[1] CIL III 2799; Добруски, ibid.
[2] AEM X (1886), стр. 241, № 6; Rev. arch. XII (1908), стр. 44, № 45.
[3] Alexandre Polyhistor у Macr. Satur. I 18, 11.
[4] Ростовцевъ, Античная декор. живопись, I стр. 430.
[5] Dessau, Inscr. lat. selectae I, 2189.
[6] Wissova, Religion und Kultus der Römer, стр. 376.
[7] Dölger, Ἰχθύς II, стр. 432.
[8] цитирани у Perdrizet, Cultes et mythes du Pangée, 1910, стр. 54.
[9] Ростовцевъ, ib. I, стр. 429 и 430.

Култътъ на гениитѣ

Чисто римски култъ е култътъ на гениитѣ. Едва ли гърцитѣ се покланяли на δαίμονες. Поклонението на гениитѣ е съставяло неразривна часть отъ римската религия. Всѣки човѣкъ има своя божественъ закрилникъ, своя гений, който бди надъ него и го пази отъ рождението до гроба. Ала не само хората и одушевенитѣ предмети, но сѫщо така войскови части, планини, рѣки и пр. си иматъ своя гений. Всѣки гений, обаче, е свързанъ съ даденъ предметъ и упражнява своето благодетелно влияние само върху него. Докато Меркурий, напр., закриля всички търговци, Минерва — всички работници и занаятчии, Цересъ — всички земедѣлци-орачи, гениитѣ сѫ божества, които сѫ свързани само съ дадена личность, съ дадено мѣсто, съ дадена група хора. Юпитеръ, напр., е божество, което се почита отъ всички легиони и отъ всички помощни войски, докато гениятъ на единъ легионъ се различава отъ тоя на другъ легионъ[1]. Въ Долна Мизия единъ sig(nifer) n(umeri) Surorum s(agittariorum) изпълнилъ оброкъ, като направилъ посвещение на Genius centuriae[2]. Въ единъ фрагментиранъ надписъ отъ с. Горско Калугерово (Севлиевска околия), донесено тамъ отъ развалинитѣ при с. Косово (Видинско), четемъ: Genio [e]mpori Pire[tensium][3]; това тържище, emporium Piretensium, си е имало своя богъ-закрилникъ, своя Genius. Управительтъ на Долна Мизия, G. Prastina Messalianus (144—146 г. сл. Хр.) прави посвещение въ Томи на гения на мѣстото: Genio loci[4]. И държавното мито, което се е събирало въ митнишкитѣ станции на Дунава и въ вѫтрешностьта, си има своя гений: Numini Augustor(um) et Genio p(ublici) p(ortorii) четемъ въ посвещението на митнишкиятъ чиновникъ Hermes (servus vilicus)[5]. Сѫщиятъ чиновникъ прави посвещение на гения на тримата откупвачи на илирийското мито: Genio I[uli]orum Ianuari Capitonis Epaphroditi n(ostrorum) c(onductorum) p(ortorii) p(ublici)[6]. Надписътъ съ това посвещение е намѣренъ въ Ломъ. Genius Oescensium се споменава въ една плоча отъ Тракия (Голѣмо село, Калоферско)[7].

И смъртьта има своя гений. Една мраморна статуйка отъ Гигенъ-Oescus представя Genius mortis[8]. Върху черното камънче на едно златно двойно пръстенче, намѣрено въ Свищовъ, се вижда образътъ на Genius mortis[9]. Крилати гении на смъртьта, полулегнали

[1] Toutain, Les cultes païens , стр. 440.
[2] CIL III 7493 при брѣга на р. Яломица, недалечъ отъ Дунава.
[3] CIL III 12417; Kalinka, 201.
[4] CIL III 7529.
[5] CIL III 7434 отъ с. Лъжене (Ловчанско); надписътъ е довлеченъ тамъ отъ Никополъ.
[6] CIL III 6124.
[7] CIL III 12331 = 7411.
[8] Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. инст. IV (1926/27), стр. 312.
[9] ibid., стр. 315

върху лъвска кожа, съ вѣнецъ и обърната надолу факла въ рѫцетѣ, сѫ изобразени върху два акротера (може би отъ единъ и сѫщъ похлупакъ) отъ римския мавзолий при с. Лъжене (Ловчанско), вѣроятно отъ II в. сл. Хр.[1]. — Върху монетитѣ гениятъ на смъртьта е изобразенъ обикновено правъ, съ кръстосани крака, държащъ въ рѫката запалена и обърната надолу главня[2].

Като монетни типове се явяватъ и други гении. Напр. крилатъ гений въ кѫса дреха, съ шапка на глава, държи патера и обърнато копие[3], гений голъ държи клонче[4], гений крилатъ яхналъ върху лъвъ[5], гений на града съ жезълъ, но и съ рогъ на изобилие[6].

Абстрактни божества

Абстрактнитѣ божества, като Fortuna, Victoria, Virtus и др. сѫ засвидетелствувани въ Долна Мизия главно чрезъ монетитѣ. Тѣ представятъ персонификации на отдѣлни качества на върховния богъ Юпитеръ. Но въ императорската епоха и другъ единъ процесъ е довеждалъ до сѫщитѣ резултати. Вѣрноподаническото око на жителитѣ на империята, заслѣпено отъ блясъка на монарха, чийто култъ станалъ основа на държавната религия въ всички провинции, е било наклонно да олицетворява отдѣлнитѣ качества на императора, благоденствието, което е внасялъ въ държавата (Felicitas, Pax), силитѣ, които сѫ го закриляли (Victoria, Fortuna) и успѣхитѣ или предимствата на управлението му[7]. Молитвата pro salute, victoria, concordia на императора се превръща въ поклонение предъ самостойни божества: Salus, Victoria, Concordia Augusta. Тия възвеличаващи императора абстрактни божества ставатъ по тоя начинъ прѣки носители на императорския култъ[8]. Въ провинциитѣ тѣ сѫ били внесени заедно съ римската колонизация.

Fortuna е олицетворявала сѫдбата, добрата сполука или неволята, оная неопредѣлима сила, която упражнява добро или лошо влияние върху всѣко сѫщество. Най-прочутитѣ и може би най-старитѣ светилища, които тя е притежавала въ Италия, сѫ били тия въ Пренесте и Анциумъ. Отъ тѣзи два латински града култътъ на

[1] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 321.

[2] въ монети отъ Калатисъ, Марциапополъ, Никополисъ и Томи. Ср. Мушмовъ, Античнитѣ монети, №№ * 267 (тб. XII, 14), * 887 (тб. VII 19) — отъ Юлия Домна; 425, 1934, 2005 — отъ Комодъ; 288 — отъ Каракала; * 512 — отъ Гета; 924, * 926 — отъ Септимий Северъ; 591, * 1313 — отъ Диадумедианъ; * 619, 1390 — отъ Елагабалъ

[3] Мушмовъ, ibid. 371 (въ Маркианополъ — отъ Септимий Северъ).

[4] ib. 925 (въ Nicopolis ad Istrum — отъ Септимий Северъ).

[5] ib. 1751 (автономна бронзова монета отъ Tomis).

[6] ib. * 1877 (въ Tomis — отъ Септимий Северъ).

[7] Wissowa, Religion und Kultus der Römer, стр. 83 сл.; Usener, Götternamen стр. 300 сл.

[8] Wissowa, ib., стр. 83.

Фортуна проникналъ твърде отъ рано въ Римъ и по-късно се разпространилъ въ провинциитѣ. И може би подъ влиянието на тази латинска богиня култътъ на гръцката Тихе добила въ Мала Азия и Гърция силенъ тласъкъ на развитие и разпространение[1].

Появата на Fortuna въ латинскитѣ провинции вобще и въ Мизия въ частность е била последица отъ римското завоевание и колонизация.

Въ Moesia inferior Фортуна е засвидетелствувана главно върху монетитѣ. Притежаваме само една статуйка на Fortuna отъ с. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum[2]; статуйката е висока 75 мм. и представя Fortuna правъ, съ modius на главата.

Сѫщото може да се каже и за Victoria: освенъ една статуйка на Виктория, вис. 70 мм.[3], отъ Варна-Odessos, само монетитѣ сѫ свидетели за нейния култъ въ Долна Мизия.

Интересна е сѫдбата на тѣзи персонификации. И на тия чисто римски абстрактни божества, внесени въ Долна Мизия и въ другитѣ провинции чрезъ легионитѣ и римската колонизация, е билъ сложенъ печата на религиозното влияние, на което били подложени тукъ. Въ образитѣ на Concordia, напр., или Fortuna се явява като атрибутъ рогътъ на изобилието и калатъ на главата. Калатътъ или модиятъ и голѣмата популярность на тия персонифицирани абстракции ни насочватъ да видимъ въ даденитѣ монетни образи, както е изтъкналъ Ростовцевъ[4], не римската Concordia или Fortuna, а мѣстния хтонически богъ или неговата другарка.

Виктория

Виктория се явява на монети въ Callatis отъ края на II-ия и началото на III-ия вѣкъ (презъ времето на Септимий Северъ — върху монети на жена му Юлия Домна)[5], въ Marcianopollis отъ времето на Маркъ Аврелий (161—180 г.)[6], въ Nicopolis ad Istrum — отъ времето на Антонинъ Пий (138—161 г.)[7], въ Odessos презъ първата половина на III-ия вѣкъ (върху монети отъ Елагабалъ: 218—222 г.)[8], а най-рано се явява въ Tomis (отъ епохата на Клавдий: 41—54 г.)[9].

Въ Callatis, Marcianopolis и Odessos Victoria се срѣща по-рѣдко. Въ Callatis освенъ на монета отъ Юлия Домна[10] срѣща се още

[1] Toutain, les cultes païens, I, стр. 424.

[2] S. Reinach, Statuettes de bronze . . въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 233, фиг. 34

[3] Ilid., стр. 233, фиг. 36

[4] Роспись Керченской гробницы, 1911, стр. 17 (на отпечатъка).

[5] Мушмовъ, ib. № 285

[6] ib., № 362, тб. XIV 13

[7] ib., № 876

[8] ib., № 1619; тази монета изобразява на реверата си Roma, седнала върху броня, въ дѣсната си рѫка държи малка Виктория, а отзадъ друга Виктория полага вѣнецъ на главата ѝ.

[9] ib., № 1792, табл. VII 15

[10] ib., № 285

върху монети отъ Каракала[1], Гета[2] и Гордианъ III[3]; въ Marcianopolis — само върху монети отъ Маркъ Аврелий[4], Елагабалъ[5] и Гордианъ съ Сараписъ[6]; въ Odessos — само върху монети отъ Елагабалъ[7], Гордианъ III[8], Гордианъ съ Сараписъ[9] и Гордианъ съ Транквилина[10]. Най-често се срѣща Виктория като монетенъ типъ въ Nicopolis ad Istrum[11] и Tomis[12]. Обикновено Victoria е представена права[13], или въ ходъ[14] съ вѣнецъ и палма въ рѫце.

Понѣкога е изобразена върху кълбо права[15] или въ колесница съ два коня (бига)[16], по-рѣдко въ колесница съ четири коня (квадрига)[17]. Въ Nicopolis ad Istrum и Tomis, а сѫщо въ Odessos се срѣща изображение на императора съ Victoria: представенъ е императорътъ правъ, въ военно облѣкло, понѣкога предъ разпаленъ жертвеникъ[18], надъ който прави жертвоприношение и държи жезълъ, а задъ него Victoria съ палма въ рѫка, му слага вѣнецъ надъ главата[19]. На една монета отъ Odessos[20] императорътъ е съ шлемъ и държи кълбо съ Victoria, която му подава вѣнецъ.

---

1 ib. № 291, тб. VII 14.
2 ib. № * 301.
3 ib. № 319, 320.
4 ib., № 362 тб. XIV 13.
5 ib. № * 616.
6 ib. № 790.
7 ib. № 1619.
8 Ib. № 1637:
9 ib. № * 1665.
10 ib. № * 1985.
11 върху монети отъ Антонинъ Пий: ib. № 876, Маркъ Аврелий: ib № 832, Комодъ: ib. * № 882, Септимий Северъ: ib. №№ * 917, * 920, * 957, Каракала: ib №№ * 1078,, * 1079, 1080, 1081, Плаутила: ib. №№ * 1155, * 1156; Гета: ib. №№ * 1172, 1173, 1183, Макринъ: ib. № № * 1229, * 1230, * 1255, * 1256, Диадумениань: ib. №№ 1309, * 1310, 1311, * 1312, Елагабалъ: ib. №№ * 1387, 1388, 1389, 1411, Гордианъ III: ib. №№ 1479, * 1480
12 върху монети отъ Клавдий: ib. № № 1792 (тб. VII 15), 1793, Неронъ: ib. № * 1799 (тб. VII 13), Домицианъ: ib. №№ 1804, * 1805, Нерва: ib. № 1809 (тб. VII 15), Хадрианъ: ib. № * 1815, Маркъ Аврелий: ib. № 1831, Комодъ: i>. № * 1856, Септимий Северъ: ib. №№ * 1375, * 1876, Юлия Домна: ib № 1906, Каракала: ib, №№ * 1932, * 1933, * 1947, * 1948, Плаутила: ib. №№ 1986, 1987, Гета: ib. №№ 2003, 2004, Елагабалъ: ib. №№ * 2048, * 2049, * 2050, Корнелия Павла (жена на Елагабалъ): ib. №№ 2092, 2093, Юлия Мамея (майка на Северъ Александъръ): ib. № 2161, Максинъ Цезаръ (синъ на имп. Максиминъ): ib. № * 2193, Гордианъ III: ib. №№ 2218, 2234, Отацилия (жена на Филипъ баща): ib. №№ 2311, 2312, Филипъ синъ: ib. № * 2322
13 ib. №№ 285, * 301, 319, 320 и пр.
14 ib. №№ 291 (тб. VII 14), * 616, * 1156, * 1312, * 1815, 1831, * 1876, 1906, * 1933, 1986, 2003, * 2049, * 2193, * 2322
15 ib. №№ 1792, * 1805, 1809, (таб. VII 15) и др.
16 ib. №№ 562 (тб. XIV 13), * 919, 1081, * 2048, 2093.
17 ib. № * 918.
18 ib. № 955.
19 ib. напр. № 1183 и др.
20 ib. № 1637, * 1665.

На монета отъ Nicopolis ad Istrum[1] императорътъ съ Victoria стои на колесница съ четири колелета (квадрига) въ ходъ надѣсно; конетѣ води войникъ, а отгоре сѫ изобразени двама пленника; или пъкъ императорътъ е сложилъ дѣсния си кракъ върху поваленъ пленникъ, въ лѣвата си рѫка държи копие, отзадъ Victoria слага на главата му вѣнецъ, а между императора и Victoria сѫ повалени други двама пленници и се виждатъ орѫжия[2]. Явно е, че монетни типове отъ тоя родъ символизиратъ и възвеличаватъ победитѣ на императора надъ враговетѣ. Въ други случаи (напр. въ Tomis върху монета отъ Каракала[3], отъ Плаутила[4], Елагабалъ)[5], Виктория носи трофеи въ рѫцетѣ си.

Внесена въ провинциитѣ отъ римскитѣ легиони и помощни войски, Victoria е имала предимно воененъ характеръ, сдружавала се е съ Mars, бога на войната и на орѫжието, на нея сѫ се молили въ полесражението, за да се добие победа и на нея сѫ отправяли благодарности за спечелена вече победа. Но, както е изтъкналъ Toutain[6], въ Виктория трѣбва да се види още и богиня, която закриля и дарява всѣки успѣхъ въобще, триумфи въ муниципалната кандидатура, не само спечелване военни победи на полесражението, но завладяване и на граждански привилегии.

Освенъ на монети Виктория е засвидетелствувана и съ една бронзова статуйка отъ с. Крепча (Поповско)[7]. Статуйката, вис. 14 см., представя Виктория съ вѣнецъ на главата ид ругъ вѣнецъ въ дѣсната й рѫка, протегната напредъ; съ крака си е стѫпила върху повалена делва. Една статуйка, изобразяваща Виктория въ ходъ, е намѣрена при Варна[8].

Фортуна

Монети съ образа на Фортуна се срѣщатъ най-много въ Tomis[9], Nicopolis ad Istrum[10] и Marcianopolis[11]. По-рѣдко ги намираме въ

---

1 ib. № * 1255.
2 ib. № 1411.
3 ib. № * 1932.
4 ib. № 1987.
5 ib. № * 2050.
6 Toutain, Les cultes païens, I, стр. 437.
7 Велковъ, Изв. бълг. арх. инст. II (1923—24); стр. 227, обр. 104.
8 S. Reinach, Statuettes въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 233, фиг. 36.
9 Монети отъ: Антонинъ Пий — Мушмовъ, ib. * 1924, Маркъ Аврелий: ib. 1844, 1845, 1846, Комодъ: ib. 1866, Септимий Северъ: ib. * 1894, 1895, Юлия Домна: ib. * 1917, Каракала: ib. * 1968, * 1969, * 1970, Плаутила: ib. 1994, Гета: ib. * 2024, Елагабалъ: ib. * 2070, 2084, Юлия Меза: ib. * 2085, Корнелия Павла: ib. 2102, Сев. Александъръ: ib. * 2148, 2149, * 2150, * 2151, Максимъ Цезаръ: ib. * 2201, 2202, Гордианъ III: ib. * 2254, * 2255, * 2256, 2257, Гордианъ и Транквилина: ib. * 2283, * 2284, * 2285, Транквилина: ib. * 2301, Филипъ баща и Отацилия: ib. * 2310, Филипъ синъ и Сараписъ: 2334.
10 Монети отъ Антонинъ Пий: ib. 881, Маркъ Аврелий: ib. * 883, Комодъ: ib. * 899, * 900, Септимий Северъ: ib. * 999, 1000, 1001, Юлия Домна: ib. * 1058, 1059, Каракала: ib. * 1128, 1129, Плаутила: ib. * 1161, Гета: ib. 1199, Макринъ: ib. 1279, * 1280, Диадуменианъ: ib. * 1356, 1357, Елагабалъ: * 1450, * 1451, Гордианъ III:: ib. * 1512, * 1513, * 1522.
11 Монети отъ Комодъ: ib. * 366, Септимий Северъ: ib. 394, Каракала ib. * 452, * 453, Каракала и Гета: ib. 468, 469, Каракала и Юлия Домна: ib. * 496,

въ Callatis само върху монети отъ Северъ Алек-
останалитѣ градове: въ Callatis само върху монети отъ Северъ Алек-
сандъръ[1]; въ Odessos — отъ Северъ Александъръ[2], Гордианъ съ
Сараписъ[3] и Гордианъ съ Транквилина[4], въ Dionysopolis — отъ
Каракала[5] и Гордианъ съ Сараписъ[6], а въ Istros — отъ Септимий
Северъ[7], Каракала[8], Гета[9], Елагабалъ[10], Гордианъ III[11] и Гордианъ
съ Транквилина[12].

Изобщо Фортуна е изобразена права, съ кормило и рогъ на
изобилие; срѣща се и седнала[13]. На главата си често пѫти носи
калатосъ[14], а нѣкога и крепостна корона[15]. На редица монети отъ
Tomis до Фортуна е изобразено морско божество до пояса съ рогове
на главата — олицетворение на Понтосъ[16]. Понѣкога Фортуна е опрѣна
на кълбо[17], понѣкога държи патера и прави жертвоприношение надъ
разпаленъ жертвеникъ[18]. Въ една монета отъ Istros Фортуна е изо-
бразена съ калатъ, права, съ кормило, до нея разпаленъ жер-
твеникъ и орелъ, който кълве делфинъ[19]. Въ Tomis и особено въ
Marcianopolis Фортуна е била особено на почить; на нея билъ орга-
низиранъ тамъ и общественъ култъ. Това се вижда отъ храмовитѣ
образи на Фортуна: върху реверата на монети отъ Маркианополисъ[20]
и Томи[21] е изобразенъ тетрастиленъ храмъ съ статуи на Fortuna въ
срѣдата.

---

* 497, 500, 503, Макринъ: ib. * 526, * 527, Макринъ и Диадумениaнъ: ib. * 570 * 571. * 572, * 573, * 574, * 575, * 584, Диадумедианъ: ib. * 604, 605, Елагабалъ: ib. * 654, Елагабалъ и Юлия Меза: ib. * 687, Сев. Александъръ: ib. 719. Сев. Александъръ и Юлия Мамея: ib. * 748, Гордианъ III: ib. * 779, Гордианъ и Сараписъ: ib. * 815, * 816, * 817, * 822, Гордианъ и Транквилина: * 837, 841, Филипъ баща: 853.

[1] ib. 314.
[2] ib. 1634.
[3] ib. * 1676.
[4] ib. * 1697, * 1698, 1700.
[5] ib. 94.
[6] ib. 130.
[7] ib. 169.
[8] ib. 178.
[9] ib. * 181.
[10] ib. * 187.
[11] ib. * 195.
[12] ib. * 199.
[13] ib. 572, 605, *816, *817, *1698, *2256, *2285; за Fortuna съ тоя атрибутъ и съ калатъ на главата вж. по-горе стр. 91.
[14] ib. 169, 575, *900, 1001, *1129, 1199, *1280 и др.
[15] ib. 574, 1895, *1969, 2149, *2257, *2301, 2334.
[16] ib. 1895, *1969, *1970, (Фортуна е стѫпила съ дѣсния си кракъ върху пред-
ната часть на корабъ, а до нея е изобразенъ морскиятъ богъ Понтосъ до поясъ),
*2150, *2201, *2257, *2301, 2334.
[17] ib. 199.
[18] ib. напр. 576.
[19] ib. напр. 169.
[20] ib. 500, 503, *584, *822, 841.
[21] ib. 2084 2085.

Отъ с. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum произхожда една статуйка
на Fortuna, права, съ modius на главата[1].

Конкордия

Въ Istros и Callatis Конкордия като монетенъ типъ не е засви-
детелствувана. Въ Dionysopolis се срѣща само върху монети отъ
Каракала[2], Сев. Александъръ[3] и Гордианъ съ Сараписъ[4], въ Nico-
polis ad Istrum се явява още на автономни монети[5], а въ импера-
торската епоха върху монети отъ Септ. Северъ[6], Юлия Домна[7], Кара-
кала[8], Гета[9], Макринъ[10], Диадумедианъ[11], Елагабалъ[12] и Гордианъ III[13].
Въ Odessos я намираме върху монети отъ 9 императори[14], като се
почне отъ Хадрианъ и се свърши съ Гордианъ и Транквилина.
Най-много се срѣща на монети отъ Marcianopolis[15] и Tomis[16].

Конкордия е изобразена върху монетитѣ съ патера и рогъ на
изобилие, обикновено права, но и седнала[17]. Често пѫти тя стои
предъ жертвеникъ, надъ който прави жертвоприношение[18]. На много
монети е изобразена съ калатъ на главата[19]. Въ Маркианополъ и
Томи се срѣщатъ и храмови типове[20]: въ тетрастиленъ храмъ стои

---

[1] S. Reinach. ibid XXXI (1897), стр. 233, фиг. 34.
[2] ib. *95.
[3] ib. 106.
[4] ib. 123, *124.
[5] ib. 869.
[6] ib. 962, *964.
[7] ib. 1041.
[8] ib. 1104, 1105.
[9] ib. *1185, 1186.
[10] ib. *1259, *1260.
[11] ib. *1336, *1337, *1338, 1339, *1340.
[12] ib. *1415, *1416, *1417.
[13] ib. *1494, 1495, *1521, *1524.
[14] Хадрианъ: ib. *1570, Ант. Пий; ib. *1578, Маркъ Аврелий: 1583; Септ. Северъ: 1597, *1598, Каракала: 1612, Сев. Александъръ: 1630, Гордианъ III: 1645, Гордианъ и Транквилина: 1688, 1707.
[15] Септ. Северъ: *385, *386, *387, Септимий Северъ и Юлия Домна: 405, Юлия Домна: *416, Каракала *438, *439, Каракала и Юлия Домна *489, *501, 506, Макринъ: *523, Макринъ и Диадумениaнъ: *557, *558, *559, *585, Диадумениaнъ: *596, Елагабалъ: 632, *633, *634, *635, Елагабалъ и Юлия Меза: *680, Сев. Александъръ: *706, 707, Сев. Александъръ и Юлия Меза: *730, Сев. Александъръ и Юлия Мамея: *744, Гордианъ III: *770, Гордианъ и Сараписъ: *803, *804, Гордианъ и Транквилина: *830, *831, Филипъ баща: 851 Филипъ синъ и Сараписъ: *862.
[16] ib. Ант. Пий: 1823, Септ, Северъ: 1887, *1901, Каракала: 1951, *1952, *1953, Гета: *2017, *2031, Елагабалъ: *2055, *2056, *2057, 2058, Корнелия Павла: *2096, Сев. Александъръ: *2133, *2134, *2153, Максиминъ: *2176, Гордианъ III: *2236, *2237, *2238, Гордианъ и Транквилиана: 2276, Филипъ баща: *2297, Филипъ баща и Отацилия: *2305, Филипъ синъ: *2316, Филипъ синъ и Сараписъ: *2327.
[17] ib. *523, *596, *1338, 1495, *1952.
[18] ib. 106, *387, *438, *489, 506, *680 и пр.
[19] ib. 123, (тб. IX 8), *439, *558, *680, *803, *830, *964, 1031 и пр.
[20] Въ Marcianopolis: ib. *501, 506, *585, въ Tomis: ib. *1901, *2031, *2153.

Конкордия, съ патера и рогъ на изобилие въ ржце и принася жертва надъ разпаленъ жертвеникъ или пъкъ е поставена въ срѣдата на храма статуята на богинята; сжщо въ Nicopolis ad Istrum[1] и въ Odessos[2]. Една малка плочка, намѣрена между с. Бутово и Никюпъ и описана отъ Добруски[3] като Конкордия — права, съ дългъ хитонъ и химатионъ, съ рогъ на изобилието въ лѣвата ржка и съ патера надъ жертвеникъ въ дѣсната, едва ли би могла да се счита за Concordia; въ нея се крие по-скоро мѣстно хтоническо божество.

И други римски персонификации (Abundantia, Felicitas и пр.) сж били изобразявани на монети.

Bonus eventus

Богътъ на добрата сполука, Bonus Eventus, е представенъ въ Долна Мизия съ монети и съ едно посвещение отъ 182 г. сл. Хр. Посвещението: Bono Eventui е направено отъ единъ примипилъ на I-ия италийски легионъ, M. Maesius Geminus[4]. И подобниятъ нему Tempus Bonus фигурира въ единъ надписъ отъ края на II в., намѣренъ въ Тугас-Акерманъ[5]. Посвещението (Tempori Bono) е направено за „спасението" на императоръ Септимий Северъ и Гета цезаръ около 198 г. сл. Хр.

Почитанъ отъ край време като богъ на добрия изходъ въ всѣкакви видове предприятия, особено на добрата реколта въ земледѣлието, въ нашитѣ надписи той се явява като богъ на военното щастие, а на Tempus Bonus дедикантътъ се моли за спасението на императора.

Върху монетитѣ Bonus Eventus е изобразенъ въ неговото първично значение като богъ на добрата сеидба, на добрата сполука въ земедѣлието и е представенъ като голъ юноша въ моментъ на жертвоприношение съ патера въ едната ржка надъ разпаленъ жертвеникъ; въ другата си ржка държи класове[6], а понѣкога и плодове[7] или клонче. Това изображение на Bonus Eventus е заемка отъ типа на гръцкия Триптолемъ, и две такива статуи, които споредъ Плиний[8] сж били творения на Праксителъ и Евфраноръ, били поставени на Капитола[9].

---

[1] ib. * 1521, * 1524.
[2] ib. * 1680, * 1707.
[3] Мсб. XVIII, стр. 743, № 26, фиг. 25.
[4] CIL III 6223 (incertae Moesiae Inferioris).
[5] CIL III 12510 = 13747.
[6] Мушмовъ, Ант. монети, №№ * 475, * 915, 1030, * 1976, * 1228 и др.
[7] ib. № 916, 2091 и др.
[8] Nat hist. XXXIV 77, XXXVI 23.
[9] G. Wissowa, Religion und Kultus der Römer, стр. 268.

Въ Долна Мизия Bonus Eventus е изобразенъ върху императорски монети отъ Marcianopolis[1] и Nicopolis ad Istrum[2]; рѣдко въ Tomis[3].

Немезида

Къмъ божествата, които сж били почитани особено отъ войницитѣ, принадлежи и Немезида. Въ Долна Мизия ние имаме само три паметника, свързани съ култа на Немезида; отъ тѣхъ едно е снабдено съ надписъ и произхожда отъ Ломъ-Almus. То представя жертвеникъ съ епиграфическо посвещение: Nemesi Aug(ustae), поставенъ pro salute Imp(eratoris)[4] отъ единъ бенефицнарий, на име Idius Amandus[5]. Другитѣ два паметника сж релиефни изображения на Немезида. Въ мраморната плоча, намѣрена при Павликени (Търновско),[6] Немезида е представена права, en face, облѣчена съ дългъ препасанъ подъ гърдитѣ хитонъ и съ мантия, държаща везни въ дѣсната ржка и аршинъ въ лѣвата. Това сж обикновенитѣ ѝ атрибути като богиня на справедливостьта. До краката ѝ е изобразено колело, което е сжщо нейнъ атрибутъ. Релиефътъ е повръхностна, шаблонна работа.

Въ единъ отломъкъ отъ колона, произхождащъ отъ Nicopolis ad Istrum[7], Немезида е представена сжщо така права, en face, съ кждрава коса, съ дългъ препасанъ подъ гърдитѣ хитонъ и наметнатъ презъ лѣвото рамо химатионъ. Отъ атрибутитѣ ѝ се вижда само аршинътъ въ лѣвата ржка; везнитѣ сж отчупени заедно съ дѣсната ржка, въ която богинята ги е държала. Долната часть на релиефа е отчупена[8].

Върху много монети отъ черноморскитѣ градове[9] и отъ Nicopolis ad Istrum[10] е изобразена Немезида — Еквитасъ, права, съ аршинъ или везни въ ржката, а до краката ѝ колело; понѣкога тя прави жертвоприношение предъ разпаленъ жертвеникъ. Въ монетитѣ съ рогъ на

---

[1] Въ Маркианополъ: отъ Каракала и Юлия Домна: Мушмовъ, ib. * 475, Макринъ: ib. * 521, Макринъ и Диадумедианъ: 540, Елагабалъ и Ю. Семия: * 660, Елагабалъ и Ю. Меза: * 667, Сев. Александъръ: * 697.

[2] Въ Никополисъ: отъ Септимий Северъ: ib. * 915, 916, Юлия Домна: 1030, Каракала: * 1076, Макринъ: * 1228, Елагабалъ: * 1385.

[3] Въ Tomis: въ две монети: № 1818 (отъ Антонинъ Пий) и № 2087 (отъ Корнелия Павла), които може би изобразяватъ Аполонъ вмѣсто Бонусъ Евентусъ, и въ № 2091 (отъ Корнелия Павла).

[4] името на императора заличено.

[5] Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 65, № 20.

[6] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III 1912/13), стр. 45, № 40, обр. 40.

[7] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 734, № 25.

[8] За Немезида като богиня на гладиаторскитѣ игри вж. v. Premerstein, „Nemesis und ihre Bebeutung für die Agone" въ Philologus, 1894, стр. 400 сл.: ср. още Toutain, Les cultes païens I, стр. 392 сл. и Wissowa, Religion und Kultus der Römer, стр. 377 сл.

[9] Мушмовъ ib. № * 128, * 177, 192, 280 и др.

[10] ib. 894, 941, * 976, * 977, * 978, 979 и др.

изобилие[1] и съ калатъ тя вече въплощава черти на мѣстния хтонически богъ[2].

Афродита-Venus, Еросъ, Приапъ

Въ светилището при Глава Панега два релиефа сѫ посветени на Афродита. Единиятъ[3] съ надписъ: Κυρί(α) Ἀφροδείτῃ, изобразява тая богиня права, на среща, съ диадема на главата; съ лѣвата рѫка стиска едната плитка на косата си, а съ дѣсната придържа химатиона, който е метнатъ на лѣвия лакъть и покрива само бедрата и нозетѣ: до нея стои Еросъ голъ съ тоалетна кутия въ рѫце. Другиятърелиефъ[4] представя посвещение на Асклепия и Афродита върху изображение на тракийския конникъ, който е представенъ въ бавенъ ходъ на дѣсно съ патера въ рѫка; на долната рамка се чете грѫцки надписъ: [Ἀσκλη]πιῷ καὶ Ἀδροφείτῃ χαριστήριον. Статуйка на Venus (Венера) е намѣрена въ Novae-Стъкленъ[5]. Една статуйка на Венера отъ Oescus-Гигенъ[6], висока 95 мм., представя богинята съ диадема, съ цвѣтя и съ ябълка въ прострѣната дѣсница; друга статуя отъ сѫщото мѣсто[7], висока 132 мм., е несполучливо подражание на мотива Venus pudica, трета статуйка отъ сѫщото мѣсто[8] е направена отъ сребро. Други статуйки на Венера сѫ намѣрени въ околностьта на Враца (две)[9], въ Никюпъ-Nicopolis ad Istrum[10], въ Мангалия-Callatis[11], въ с. Садовецъ (Търновско)[12] и въ с. Галово (Орѣховско)[13].

Nicopolis ad Istrum е притежавалъ една мраморна статуя на Еросъ, копие отъ знаменитото произведение на Праксителя, чийто оригиналъ се е намиралъ въ града Парионъ (Мала Азия); тая статуя (безъ глава) е намѣрена въ Никюпъ и прибрана въ Нар. музей[14]. Статуйки на Еросъ

[1] ib. 127, 276 и др.

[2] вж. по-горе стр.

[3] Добруски, Арх. Изв., стр. 83, № 124, фиг. 62.

[4] Ibid., стр. 84. № 125.

[5] S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev arch. XXXIV (1899), стр. 120, № 4, фиг. 4 = Rép. III 110, 2.

[6] S. Reinach, ib. № 6, фиг. 6 = Rép. III, 5.

[7] ib. № 5, фиг. 5 = Rép. III 109, 1.

[8] ib. XXXI (1897), стр. 228, фиг, 16 = Rép. II 803, 2.

[9] ib. стр. 229, № 17 = Rép. III 804, 7; ib. № 19.

[10] ib. № 22.

[11] O. Tarfali, Rev. arch. XXI (1925), стр. 280, № 28.

[12] Велковъ, Изв. бълг. арх. Институтъ, I (1921/22), стр. 245, обр. 145.

[13] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во, 1914, стр. 287, фиг. 66 [Arch. Anzeiger 1914, фиг. 10; Seure, Archéologie thrace въ Rev. arch. XVII (1923), стр. 20, № 199.

[14] Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во, V (1915), стр. 202, фиг. 142; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 731 и фиг. 21; Seure, Rev. arch. (II) 1907, стр. 273 сл., табл. XV; Reinach, Répertoire de la statuaire III 127, 9; Filow, Erosstatue aus Nicopolis ad Istrum въ Jahrbuch des arch. Inst. XXIV (1909), 60—73; сѫщиятъ, Археологически паралели въ Мсб. XXVI, стр. 30—45; P. Wolters, Arch. Bemerkungen въ Stitzugsber. der Bayer. Ак. 1913, 4, стр. 21—40.

сѫ намѣрени още въ с. Хотница (Търновско)[1], с. Чомаковци (Бѣлослатинско)[2] с. Крепча (Поповско)[3], с. Базауртъ-Добричко (сребъренъ медальонъ съ изображение на Еросъ)[4] и въ Русе[5] (една бронзова статуйка на Аморъ съ разперени криле).

Афродита-Venus се явява по-рѣдко върху монети. Срѣща се типътъ Venus pudica върху монети отъ Nicopolis ad Istrum[6] и Tomis[7].

Въ Nicopolis Афродита като монетенъ образъ се срѣща обикновено въ два вида: единътъ видъ[8] напомня съ накита на косата и положението на главата повече капитолинската статуя на Афродита, а съ другиятъ[9] повече медицейската. Тия два вида монетни изображения сѫ направени споредъ разпространенитѣ въ Никополисъ копия отъ съответнитѣ статуи[10]. Въ една монета отъ Мангалия — Callatis[11], съ името и бюста на императора Комодъ върху лицето, е изобразена на опакито Афродита съ Приапъ: права, гола, съ глава обърната на лѣво, Афродита сплита съ рѫце косата си, а предъ нея е изправенъ брадатъ итифалски Приапъ, който на рамото си носи торба съ плодове. Въ Nicopolis ad Istrum е имало доста многочислена битинска колония още отъ основаването ни града. Тия битински преселници сѫ дошли главно отъ Никея. Това се вижда както отъ азиатскитѣ култове, така и отъ собственитѣ имена (Ἀσιανός, Νεικαιεύς καὶ Νεικοπολίτης и др.), които сѫ засвидетелствувани въ паметницитѣ отъ тоя градъ. Тия колонисти[12] навѣрно сѫ пренесли тукъ и култа на азиатския Приапъ (Priapos), богъ на оплодотворителната сила въ всички области на природата и живота[13]. Въ Никюпъ е намѣрено мраморно торсо на Приапъ[14]; богътъ държи съ дѣсната си рѫка хитона, който пада отъ рамото му, а съ лѣвата придържа вдигнатия скутъ, на който неясно личатъ плодове; една овошка Приапъ държи съ първитѣ два пръста на лѣвата рѫка. Въ Никополисъ Приапъ е изобразенъ върху монети отъ Септимий Северъ[15],

[1] S. Reinach, Statuettes de bronze въ Rev. arch. XXXIV (1899), стр. 121.

[2] Велковъ, Изв. бълг. арх. Институтъ II (1923/24), стр. 226.

[3] ib. стр. 228, обр. 105.

[4] Велковъ, Изв. бълг. арх. д-во VII (1919/20), стр. 150, фиг. 112, 4

[5] Велковъ, Изв. бълг. арх. институтъ, I (1921/22), II, стр. 246, обр. 145.

[6] Отъ Iulia Domna: Мушмовъ, Античнитѣ монети, № 1028, Макринъ: ib. 1227 и Диадумедианъ: ib. * 1308.

[7] отъ Плаутила: ib. 1985 и Елагабалъ; ib. * 2047.

[8] Pick, ib., I, тб. XV, 32, 53.

[9] ib., тб. XV, 34.

[10] ib., стр. 339.

[11] L. Ruzicka, Inedita, № 300.

[12] За битинскитѣ колонисти въ Никополисъ: Seure, Rev. arch X (1907), стр. 275; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 726.

[13] За тоя богъ вж. Jessen y Roscher Lex. s. v. Priapos.

[14] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 737, № 28, фиг. 27 и Seure, Rev. arch., XII (1908), стр. 75, № 7.

[15] Мушмовъ, Античнитѣ монети, № 988.

Юлия Домна[1] и Елагабалъ[2]. Въ монета отъ Юлия Домна Приапъ е представенъ правъ, съ бръшляновъ вѣнецъ на глава, привдигналъ съ двете си ръце дрехата, за да му се види оголения phalus; на дѣсно се вижда кошница съ плодове, а на лѣво класове съ стебла и цвѣтя. Въ монетата отъ Елагабалъ Приапъ, правъ, обърнатъ на лѣво, разголенъ отпредъ, държи въ дѣсната си ръка патера, а въ лѣвата — кошница съ плодове, която подпира до фалуса. По единъ екземпляръ отъ тия два типа се намиратъ и въ Народния музей. Пакъ отъ времето на Елагабалъ е една монета отъ Marcianopolis[3].

Деметра

Култътъ на Деметра се е отразилъ върху монетитѣ, императорски и автономни, на Odessos[4], Tomis[5], Dionysopolis[6], Istros[7], Callatis[8], Marcianopolis[9] и Nicopolis ad Istrum[10]. Въ Маркианополъ Деметра се явява само върху императорски монети отъ времето на Каракала и Домна, а въ Никополъ — отъ времето на Септимий Северъ. Тази богиня на житнитѣ поля, закрилница на житата, е изобразена на повечето монети съ житенъ класъ и факла, права или седнала, понѣкога съ було на главата и съ вѣнецъ отъ житни класове. Въ редъ случаи тя не е сама, а заедно съ своята дъщеря

[1] ib. * 1052, табл. XIII 13; Pick. ib., стр. 391.

[2] Мушмовъ, ib. * 1439.

[3] Мушмовъ, ib. № 647, Pick. ib., табл. XVI 36.

[4] Автономни бронзови монети: Мушмовъ, Античнитѣ монети, № 1546 (тб. II 26), 1549 (тб. III, 5); императорски бронзови отъ времето на Хадриана нататъкъ и редъ други императори до Траквилина, жена на Гордианъ III: 1566, 1576 (тб. IV, 21), * 1590 (тб. IV, 21), * 1595, * 1606, * 1607, 1622, 1623, 1628, * 1642, 1658, 1659, 1686, 1708.

[5] Автономни бронзови монети: ib. 1718 (тб. III 26), 1720 (тб. IV, 6), 1629, 1732, 1741 (тб. III 10) и др.; императорски бронзови монети отъ времето на Антония (дъщеря на императоръ Клавдий) нататъкъ (Каракала, Плаутила — жена на Каракала, Гета, Елагабалъ и други до Филипъ синъ съ Сараписъ): 1935, 1988, 2007, 2008, 2051, * 2118, * 2119, * 2120, 2121, * 2170, 2220, * 2221, * 2222, * 2223 и др.).

[6] Автономни бронзови монети: ib. 71, * 72; императорски отъ времето на Антонинъ Пий, Гета, Юлия Меза (баба на Елагабалъ), Сев. Александъръ, Гордианъ III и Гордианъ съ Сараписъ: * 85, * 87 (тб. XII, 1), * 98, * 100, * 103, 109, * 110 и * 119 (тб. VII 23).

[7] Автономни бронзови монети: ib. 148, 149, 150 [и у Мушмовъ, Една находка монети) № 40 (тб. III)], императорски отъ времето на Комодъ: * 160, (Мушмовъ, Античнитѣ

[8] Автономни бронзови монети (Мушмовъ, Античнитѣ монети): 206, 207, 210 221, 222, 227, * 231, * 235, * 241, * 245, * 246, * 254; императорски — само отъ Гордиамъ III: 322.

[9] Императорски бронзови монети отъ времето на Каракала и редъ други императори до Филипъ синъ съ Сараписъ: * 427, 477, * 543, * 544 * 621, 622, * 670, * 698, * 699, * 739, * 761, * 793, 794, 848 [Мушмовъ, Една находка, № 27, (тб. III)].

[10] Императорски отъ времето на Септимий Северъ, Гета, Макринъ, Диадумедианъ, Елагабалъ и Гордианъ III: * 934, 935, * 1175, * 1176, * 1235, * 1236, * 1237, 2238, * 1316, 1317, * 1318, * 1396, * 1482.

Περσεφόνη (Κό η) или Proserpina[1]. Така е представена тя почти въ всички монети отъ Odessos. Въ Callatis Деметра е била главно божество[2]: на императорски монети е означенъ градскиятъ инициалъ **K** до главата на Деметра.

Две монети отъ Dionysopolis, описани отъ L. Ruzicka[3], ни показватъ, че тукъ Деметра въ предримско време се е почитала като градска богиня. Тя е изобразена въ тия монети съ корона отъ градски стени на главата, съ вѣнецъ отъ житни класове и съ було. Въ Никополисъ покрай обикновенитѣ изображения се срѣща и едно особено, представящо змия, която се изкачва на факлата на Деметра, както върху монети отъ нѣкои тракийски градове и върху единъ релиефъ отъ Пловдивъ. Тоя Асклепиевъ атрибутъ ни представя тукъ Деметра като лѣчебно божество[4]. Особено на почить е била Деметра въ Tomis, дето култътъ и е засвидетелствуванъ и съ надписи. Последнитѣ ни говорятъ за жреци на тоя култъ: за единъ ἱερεὺς Δ[ημήτ]ρος; това е известниятъ намъ отъ по-рано ἀρχιερεύς въ Томи, на име Πό(πλιος) Αἴλιος Ἀντώνιος Ζωίλος[5], и за единъ бившъ жрецъ на Плутона, Деметра и Коре, на име Μάρκος Ῥούφου, ἱερατεύσας Πλούτωνι καὶ Δήμητρι καὶ θεᾷ Κόρῃ, чийто приближенъ, може би синъ, е билъ сѫщо ἱερεύς[6]. Въ трети надписъ отъ Томи[7] Деметра се явява сдружена заедно съ бога на лѣкуването, Асклепия. Както видѣхме по-горе, на една монета отъ Nicopol s змията се явява увита около факлата на Деметра[8].

Други божества

На Квадривиитѣ (Quadrivis) е посветенъ единъ четиристраненъ олтаръ въ Oescus-Гигенъ[9].

На Хермесъ (Меркурий) прави посвещение тракиецътъ Δόρσας въ Nicopolis ad Istrum[10] съ единъ релиефъ, който изобразява познатия типъ на тоя богъ — голъ, правъ, съ кадуцей, съ жертвена паница въ лѣвата ръка надъ четиристраненъ жертвеникъ. Една бронзова статуя отъ Разградъ, вис. 12 см.[11], изобразява Хермесъ съ крилата шапка, съ керикей въ лѣвата ръка и плячка въ дѣсната. Меркурий,

[1] За Proserpina = Περσεφόνη вж. Carter у Roscher Lex. s. v. Proserpina III, 2, 3141.

[2] Pick, Die antiken Münzen, I, стр. 88.

[3] Inedita aus Moesia Inferior, стр. 100 (=28), № № 369 a, 369 b.

[4] Pick, ib., I, табл. XIV, 19; ср. стр. 341 и заб. 1 къмъ тая страница.

[5] Cagnat, IGr. I, № 600; AEM VI (1882), стр. 21, № 41, ср. по-горе, стр. 38.

[6] Cagnat, ib., № 603; AEM. VIII (1884), стр. 8, № 21.

[7] Cagnat, ib., № 620; AEM VIII (1884), стр. 11, № 25.

[8] За Деметра като лѣчебно божество вж. Rubensohn, Athen. Mitt. XX (1895) стр. 360 сл.; Pick, ib. I, стр. 341, заб. 1.

[9] Добруски, Арх. Изв., стр. 173, № 220 и CIL III 12429.

[10] S. Reinach, Rev. arch XXXI (1897), стр. 231, фиг. 23.

[11] ib. фиг. 25

споменатъ въ два надписа заедно съ Iupiter Sabadius[1], е изобразенъ въ една статуйка отъ Враца[2] и друга отъ Липница[3] (Орханийско).

На тракийския богъ Θεὸς Δαβατόπειος правятъ посвещение нѣколко души тракийци: Μουκιανὸς ἱερεὺς καὶ Ρυμητάλκης Δούδου, Λαπέπωρ καὶ Προκίλιος Αὐλουπόρεος και . . . Плочата съ тоя надписъ, намѣрена при с. Аптаатъ (Добричко)[4], за жалость, не съдържа релиефъ, отъ който бихме могли да се догадимъ, какво божество е означено съ името Δαβατόπειος.

Четири женски фигури, играещи хоро (4-тѣ хори), представя единъ релиефъ отъ Балчикъ-Dionysopolis[5].

Тритѣ нимфи, прави, съ коса накѫдрена, облѣчени съ препасанъ хитонъ, сѫ представени на единъ релиефъ (наполовина отчупенъ) отъ светилището при Глава Панега, съ посвещение: Νύμφαις Ἀμουείσσ[αις][6] или Νύμφαις Αἵμου εἰσι . . . (или Σισι[7]).

Тритѣ нимфи, но голи като грациитѣ, сѫ изобразени на една мраморна плоча отъ с. Сарѫ-Яръ (Свищовско)[8]; отъ дветѣ страни се вижда по една повалена делва, а крайната нимфа въ лѣво държи въ рѫката си ябълка. На нимфитѣ (Νύμφαις) е посветенъ единъ олтаръ, намѣренъ при с. Саръгьолъ до Istros[9].

Култътъ на Mars Ultor, богътъ на войната, е засвидетелствуванъ въ единъ надписъ отъ Tropaeum Traiani-Адамклисе[10]. Макаръ по-късно Марсъ да се е слѣлъ съ гръцкия Аресъ[11], въ първобитната си сѫщность той е чисто италийско божество, което е играло първостепенна роля въ най-старитѣ религиозни представи на римлянитѣ и италийцитѣ[12]. Една костена статуйка на Марсъ, която може би е служила за дръжка на нѣкой предметъ, е намѣрена въ Свищовъ до Novae[13]. Прякорътъ Ultor е характеренъ за Марсъ, който властвува надъ военния успѣхъ. Но въ Дунавскитѣ провинции този култъ е засвидетелствуванъ рѣдко, а въ Долна Мизия, както видѣхме, само единъ надписъ говори за него.

¹ Kalinka, 192 [Добруски, Мсб. II, стр. 43, № 5; AEM XIV (1891), стр. 146, № 10; CIL III 12349); за божествата Biviae, Triviae и Quadriviae вж. Roscher, Lex. I, 757 и Pauly-Wissowa Realenc III 550.

² Seure, Rev. arch. X (1907), стр. 429, № 17; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797, № 10.

³ Kazarow, Arch. Anzeiger, 1922, стр. 189, № 5, обр. 5.

⁴ Добруски, Мсб. XVIII, стр. 766, № 66, фиг. 47.

⁵ Kalinka, 189, фиг. 52 и Nachträge, стр. 375, № 189.

⁶ Добруски, Арх. Изв., стр. 84, № 125.

⁷ Seure, Rev. des études anc., XIV (1912), брой 2, 3 и 4, стр. 7.

⁸ Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 68, № 10.

⁹ AEM XVII (1894), стр. 88, № 12.

¹⁰ CIL III 12467.

¹¹ споменатъ въ единъ надписъ отъ Tomis (Cagnat, ICgr. I, № 635; AEM VI, 1882, стр. 29, № 59).

¹² Toutain, ibid., I 252; Wissowa, ibid. стр. 141.

¹³ Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27,) стр. 315.

Атина (Минерва) е слабо застѫпена въ Долна Мизия. Нейниятъ култъ е засвидетелствуванъ главно въ Nicopolis ad Istrum, дето се споменава въ паметницитѣ заедно съ Зевсъ и Хера.[1]. Въ надписъ отъ Oescus-Гигенъ тя се явява и отдѣлно: Minervae sarcum[2]. Въ Nicopolis ad Istrum Атина принадлежи къмъ главнитѣ божества на тоя градъ: това се вижда отъ ония монети, върху лицето на които е изобразена главата на Атина вмѣсто главата на императора[3]. Като монетенъ образъ Атина се срѣща, но много рѣдко, върху монети отъ Callatis[4] и Marcianopolis[5].

Хелиосъ (Солъ) е изобразенъ нѣколко пѫти върху монети отъ Никополисъ; въ европейска Гърция тоя богъ се явява много рѣдко на монети. Въ Никополскитѣ монети главата му е украсена съ вѣнецъ отъ лѫчи[6]. Този типъ е подражание на римския типъ, който се явява сѫщо така върху монети отъ Септимий Северъ и Каракала съ надписъ pacator orbis[7]. Въ цѣла фигура, съ вдигната дѣсна рѫка и скиптъръ, Хелиосъ се явява на колесница съ два коня върху една монета отъ Елагабалъ[8]; при това, тукъ той е изобразенъ съ панцеръ, та въ него трѣбва да виждаме споредъ Pick[9] императора въ образъ на Хелиосъ. Сѫщо така и тичащиятъ богъ съ повдигната дѣсница и съ камшикъ (римскиятъ Sol) се срѣща тукъ веднъжъ[10]. Въ единъ надписъ отъ Никополисъ Хелиосъ се явява сдруженъ или отъждественъ съ Великата майка и съ Сабазий[11]. Автономнитѣ монети на Istros-Каранасуфъ[12], съ глава на Хелиосъ безъ брада, ни показватъ, че богътъ на свѣтлината се е ползвалъ съ особена почить въ тоя градъ още въ предримско време. Една мраморна група отъ Павликени (Търновско), на подставката на която се чете посвещение:

¹ Cagnat, Igr. I, № 564 = 1411 [Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 45, № 47; AEM XV (1886), стр. 242, № 9]; Cagnat, ib. № 565 = 1412 [AEM XV (1882), стр. 220; Monatsber. d. Berl. Ak. 1881, стр. 459]; Cagnat, ib., № 562 [Seure, ib., стр. 46, № 50; Мсб. XVIII, стр. 726, № 20 и Мсб. XX, стр. 53, фиг. 21].

² Добруски, Арх. Изв., стр. 175. Още: мраморенъ бюстъ на Атина отъ с. Мартенъ (Русенско) въ римското градище Tigra (Добруски, ib., стр. 176, № 224, фиг. 145); релиефъ на Атина отъ Голѣмо Яларе (Търновско) заедно съ Зевсъ, Хера, Хермесъ и Хераклъ (Добруски, Мсб. XVIII, стр. 729 сл., № 22, фиг. 19; Seure, ib., стр. 73 № 1); спомената е въ надписъ CIL III 13718 (AEM XVIII, стр. 106, № 3) заедно съ други божества.

³ Pick, Die antiken Münzen, I, № 1217, табл. III, 18.

⁴ Pick, ib., № 309 и 340.

⁵ ib. табл. XV, 19—23, 25, 28.

⁶ Pick, ib. тб. XIV 24.

⁷ ib., стр. 339, заб. 3.

⁸ ib., № 1907, тб. XIV 55.

⁹ ib., стр. 339.

¹⁰ ib. № 2686.

¹¹ Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 44, № 45; AEM X (1886), стр. 241, № 6.

¹² L. Ruzicka, (Inedita, стр. 103 (=31); ср. №№ 464—467 и 476.

Aemilia Bettia pr[o] nepotes suos po[suit][1] представя, изглежда, божествата Sol и Luna (групата е отъ края на II в. сл. Хр.).

Диоскуритѣ, тая тъй популярна въ гръцкия свѣтъ двойка отъ благодетелни божества-спасители (σωτῆρες), приятели на справедливостьта и покровители на гостоприемството, сж били особено ревностно почитани въ Callatis и Tomis, а сжщо и въ другитѣ черноморски гръцки колонии. Повечето паметници, които свидетелствуватъ за тоя култъ, сж отъ предримско време. Главно срѣдище на тѣхния култъ въ Долна Мизия е билъ може би Tomis[2]; единъ надписъ отъ тоя градъ ни говори за жертвоприношения въ честь на Великата майка на боговетѣ и Диоскуритѣ (Μητρὶ θεῶν καὶ Διοσκόροις)[3]. Другъ надписъ отъ Tomis[4] направо ни говори за организацията и церемониитѣ на — τῶν μυστῶν θεῶν τῶν ἐν Σαμοθράκῃ: длъжностьта на доживотенъ жрецъ на тия богове била откупена отъ кандидатитѣ (цената била 7 златни и 60 бронзови монети, платени веднага)[5]. Общественията култъ на Диоскуритѣ въ Томи е засвидетелствуванъ съ храмовия имъ образъ (Диоскури въ храмъ) върху монети[6]; срѣщатъ се още като монетни типове: Диоскури при конетѣ си[7], Диоскури, качвайки се на коне[8], веднъжъ въ ходъ[9]. Въ Odessos-Варна храмътъ на Диоскуритѣ (τὸ Σαμοθράκιον) е билъ тъй просторенъ, че въ него се съхранявали сжщо държавнитѣ архиви: (ἀναγράψαι τὸ ψήφισμα τόδε εἰς τελαμῶνα καὶ θεῖναι εἰς ἱερὸν Σαμοθράκιον[10]. Въ Dionysopolis-Балчикъ между култоветѣ, за които се устройвали публични процесии, се споменава и този на Диоскуритѣ[11]. И въ Callatis е имало храмъ на Диоскуритѣ (Σαμοθράκιον)[12].

Istros-Каранасуфъ е притежавалъ подобно на Odessos голѣмъ храмъ на Диоскуритѣ, кждето се е съхранявала и държавната архива[13]. И въ вжтрешностьта е билъ застжпенъ тоя култъ; една мраморна

[1] Б. Филовъ, Антични паметници въ Народния музей—Изв. бълг. арх. д-во III, (1912), стр. 25, № 20 (обр. 20); Seure (Arch. Thrace въ Rev. arch. XXII, 1925, стр 33 сл., № 264, обр. 108) иска да види въ двата бюста двойката Liber-Libera.

[2] Pick, Die antiken Münzen I, стр. 95.

[3] AEM XIV (1891), стр. 22,№ 50.

[4] AEM VI, стр. 8, № 14 (по погрѣшка приписанъ на Callatis: Pârvan, Dacia I, стр 277).

[5] Pârvan, Une nouvelle inscription de Tomis, въ Dacia I, стр. 877.

[6] Pick, ib. № 2595 отъ Домицианъ.

[7] ib. № 2627, 2668—2669 (тб. XVII 28), 2775.

[8] ib. № 2498—2499 (тб. V 21, VI 9), 2577 (тб. XXI 12), 2628.

[9] ib. № 2629 (тб. XXI 15).

[10] Kalinka, 93.

[11] Kalinka, 95; ср. Pârvan, ib., стр. 277.

[12] AEM XIV, стр. 35, № 88 и XIX, стр. 31, № 67, стр. 110, № 67.

[13] Pârvan, Histria IV, стр. 344 сл. За култа на Диоскуритѣ въ Долна Мизия: надписи и релиефи у Kalinka, № 193, фиг. 54 (и Nachträge, стр. 375, № 193; № 194; фиг. 55; № 133 (Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768 сл., № 69, фиг. 49) и др.

плоча отъ Марковча (Шуменско)[1], изобразяваща жрецъ въ моментъ на жертвоприношение предъ олтаръ и съдържаща гръцки надписъ, ни учи, че било опредѣлено тукъ мѣсто за храмъ на Ζεὺς Ὕψιστος и на Диоскуритѣ: [τούτου δὲ τὸ τέταρ]τον μέρος ἐστὶν Διοσκ[όρων].

Изобразяването на Диоскуритѣ върху монети е характерно за всѣки морски градъ[2]. И затова Диоскуритѣ като монетни образи се срѣщатъ често върху монетитѣ на черноморскитѣ колонии.

Празникътъ Rosalia

Римската императорска религия, която проникнала въ нашитѣ земи заедно съ проникването на римското оржжие, оставила следи върху паметницитѣ и съ своя голѣмъ празникъ, който се е намиралъ въ връзка съ култа на мрътвитѣ и е носѣлъ името Rosalia[3]. Тоя празникъ е засвидетелствуванъ въ Moesia Inferior съ 3 надписа: единиятъ е отъ Кюстенджа-Tomis[4], другиятъ отъ с. Карахарманъ—Vicus Celeris[5] въ Добруджа и третиятъ отъ с. Каранасуфъ-Istros[6]. Празникътъ си носи името отъ розата. Въ нашитѣ надписи той се нарича dies rosaliorum[7], ῥοδισμός[8], rosalia[9]. Изобщо въ надписитѣ отъ Балканския полуостровъ и Италия най-често се срѣща името Rosalia[10]. Въ срѣдневѣковна Византия той се е наричалъ ἡ ἡμέρα τῶν ῥόδων, dies rosarum. Този първоначално италийски празникъ, засвидетелствуванъ най-напредъ въ I в. сл. Хр. презъ времето на Домициана въ Лукания[11] и разпространенъ отъ Италия въ Балканския полуостровъ и Мала-Азия, въ повечето паметници се изтъква като синтезъ на обикновения пролѣтенъ празникъ на розитѣ съ култа на мрътвитѣ[12]. Въ деня на rosalia всѣко семейство е ходило на гробищата, за да прави излияния върху гробоветѣ на роднинитѣ, да ги

[1] Kalinka, 133; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768 сл.

[2] Pick ib. I,, стр. 149.

[3] Литература за rosalia: Paul Perdrizet, Inscriptions de Philippes — les Rosalies въ Bulletin de Correspondance Hellénique 1900., стр. 299 –323 и посочената библиография тамъ; W. Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia въ Situngsberichte der Wiener Akademie, phill-hist. Classe, Bd. 60 (1868), стр. 375 сл.; Martin P. Nilsson, Das Rosenfest въ Beiträge zur Religionswiss. III (1914), стр. 134—154; отъ сжщия статия Rosalia въ Pauly-Wissowa Realenc. II R., 1. Halbb., 1111 сл.; P. Carolidis, Bemerkunden zu den alten kleinasiatischen Sprachen und Mythen, Strassburg 1913, стр. 139 сл.; на български М. Арнаудовъ, Кукери и русалии въ Мсб. XXXIV, София, 1920, стр. 138 сл. съ литература по въпроса.

[4] AEM. II, стр. 16; CIL III 7576; P. Perdrizet, Inscr. de Philippes стр. 304.

[5] CIL III 7526; AEM VIII., стр. 249; P. Perdrizet, ib., стр. 304.

[6] V. Parvan, Histria IV, № 20, стр. 64—79.

[7] CIL III 757o: ob [d]ie rosaliorum.

[8] Histria IV, № 20,: ἐπιδιδῶς εἰς ῥοδισμὸν δηνάρια χίλια.

[9] CIL III 7526: ipsi rosalia confrequentavimus.

[10] Nilsson въ Pauly-Wissowa Realenc. 1, ı, 1111

[11] CIL 444; Nilsson ibid.

[12] Nilsson, ibid.

обкичи съ цвѣтя, особено съ рози, съ които се окичвали и всички участници въ време на общото угощение[1]. Ала първоначално празникътъ на розитѣ не е билъ нищо друго, освенъ единъ езически пролѣтенъ празникъ, нѣщо като нашия първи май: въ най-старитѣ датирани документи розалиитѣ се явяватъ самостойно, безъ никаква връзка съ култа на мрътвитѣ. Заслуга на Nilsson е, че е обстойно проучилъ и обяснилъ съединителния процесъ между тия два елемента на празника rosalia.

Обичай е било отъ най-старо време да се окичватъ съ цвѣтя и особено съ рози гробоветѣ на мрътвитѣ, може би заради ясния символъ на мимолетность, недълготрайность, който крие въ себе си розата и други пролѣтни цвѣтя (теменугата, напр.) и който напомня за предивременната смърть. Прекрасна е розата, обсипана съ роса, но капкитѣ бърже излетяватъ и самата роза бърже увѣхва. И блестящиятъ съ ясно червени цвѣтове амарантъ, щомъ бѫде откѫснатъ, увѣхва за нѣколко минути. За връзката на недълготрайни пролѣтни цвѣтя съ предивременно починалъ покойникъ ни свидетелствува хубавиятъ надписъ отъ Никополъ, написанъ въ хекзаметри[2]: T. Ael. Fronto, Augustorum libertus, dispensator Moesiae Inferioris излива въ хекзаметри своята неутешима скръбь надъ гроба на своята мила Елия, покосена отъ ранна смърть, и желае гробътъ ѝ винаги да бѫде обкиченъ „съ рози, обсипани съ роса, и съ прекрасното цвѣте амарантъ“: roscida si rosula seu grato flore amaranti, а и нейнитѣ скѫпи останки винаги да почиватъ върху ароматни цвѣтя:

> Floribus ut saltem requiescant membra iucundis
> Aeliae carae mihi. . .

„Увѣхна като роза“ (ἐμαράνθη ὡς ῥόδον), се казва въ единъ паметникъ[3] за умрѣлъ на 22 годишна възрастъ момъкъ.

За съединяване празника на розитѣ съ култа на мрътвитѣ несъмнено е оказалъ влияние обичаятъ да се окичватъ гробоветѣ съ цвѣтя, но главниятъ поводъ за това съединяване трѣбва да се търси, споредъ Nilsson, другаде, а именно: въ силно разпространенитѣ презъ императорската епоха професионални и култови съюзи. И еднитѣ и другитѣ още отъ край време си уреждали свои погребални каси, които особено ценни били за бедното население, защото давали възможность на последното да не бѫде лишено отъ едно почетно погребение — най-важната религиозна нужда за оная епоха. Чрезъ редовни месечни вноски въ касата се набира фондъ, отъ който всѣки членъ на съюза получава или парична помощь за погребение или мѣсто въ колумбариума (съюзното гробище). Въ всѣки случай,

[1] Perdrizet, ib., стр. 300.

[2] CIL III 754 = 7436; надписътъ е преведенъ въ стихове на френски отъ G. Lejean, Voyage en Bulgarie въ Le Tour du Monde, II (1875), стр. 121.

[3] цит. у P. Perdrizet, ib. стр. 299; за обкичване гробоветѣ съ цвѣтя: ЕнеидаVI 883—886, Проперций V 21.

умрѣлиятъ добива прилично, макаръ и скромно, погребение и бива приетъ въ съюзния култъ на мрътвитѣ. По тоя начинъ е осигурена грижата за неговото спасение задъ гроба. Така не само богатиятъ, но и бедниятъ е добивалъ възможность да притежава това, което е било нужно за бѫдеще спасение на другия свѣтъ — гробъ и надгробни обреди.

Култътъ на мрътвитѣ билъ съсрѣдоточенъ въ специалния празникъ на мрътвитѣ (parentatio), въ празника на всички души или задушница (dies parentales) отъ 14 до 21 февруарий, който завършвалъ съ празника на „милото роднинство“ (cara cognatio) на 22 февруарий, и въ устроенитѣ тържествени погребални угощения на тия празници вземали участие душитѣ на всички мрътви.

Тъкмо въ I в. сл. Хр., мисли Nilsson, е възникнала идеята да се празнува култа на мрътвитѣ и въ пролѣтния празникъ на розитѣ, rosalia, за да се даде още една възможность на покойницитѣ да вcovered участие въ устроеното отъ живитѣ роднини и приятели религиозно угощение. Погребалнитѣ съюзи съ своитѣ погребални каси спомогнали за осѫществяването на тази идея, и тъкмо сега е станало съединяването на rosalia съ култа на мрътвитѣ. Розалиитѣ се празнували въ края на пролѣтьта. Но деньтъ на празненството не е билъ единъ и сѫщъ на всѣкѫде, а се избиралъ отъ роднинитѣ или отъ религиознитѣ съюзи. Отъ паметницитѣ на Долна Мизия се вижда, че въ града Томи dies rosaliorum се падалъ на 9 юний (V idus Iunias)[1], въ vicus Celeris до Istros на 30 май (III kal. Iunias)[2]. Въ Capua се празнували Rosalia на 13 май[3]. Другаде dies rosationis се е падалъ на 21 май[4].

Празникътъ rosalia като синтезъ на пролѣтния празникъ на цвѣтята и широко развития култъ на мрътвитѣ означава бележитъ преломъ въ обществената организация на римската религия: стариятъ родовъ култъ на мрътвитѣ е изтиканъ и заетъ отъ новия култъ на съюзитѣ, а създадениятъ новъ празникъ rosalia, който не е ималъ никаква връзка съ рода, отбелязва окончателното отдѣляне на религията отъ рода, който въ това отношение отстѫпя мѣсто изцѣло на държавата, на новитѣ съюзи и на индивида като обществени изразители на религията[5].

Отъ своитѣ скромни срѣдства и най-дребнитѣ съюзи могли да устройватъ най-разкошни празненства. Ала и мнозина заможни хора се изтъквали като благодетели на тия съюзи, за да се ползватъ отъ почеститѣ, които съюзътъ би имъ устроилъ още приживе или да си спечелятъ следъ смъртьта чрезъ завещаната отъ тѣхъ сума известно

[1] CIL III 7576.

[2] CIL III 7526.

[3] CIL X 3792.

[4] CIL VI 10239.

[5] Nilsson, Das Rosenfest, стр. 147.

безсмъртие. Не рѣдко е възникналъ съюзъ благодарение на такива дарения. Ние познаваме много съюзи главно отъ почетнитѣ надписи, които били издигани на такива благодетели отъ самитѣ съюзи.

Надписитѣ отъ Долна Мизия, които сѫ въ връзка съ розалиитѣ, ни даватъ ценни сведения за тоя религиозенъ празникъ.

Въ намѣрения до града Томи[1] фрагментиранъ надписъ се споменаватъ розалии, празнувани на 9 юний: [fi]liu[s parti?] | benemerenti | posuerunt | V idus Iunias ob | d]ie rosaliorum, т. е. „на добре заслужилия [баща?] поставиха (тоя надписъ) [синоветѣ?] въ петитѣ иди на юний (9 юний) за деня на розалиитѣ“.

Презъ време на розалиитѣ били издигани меморални надписи както на покойницитѣ-роднини, така и на отдѣлни богове. Надписътъ отъ с. Карахарманъ[2] (Vicus Celeris) въ околностьта на Istros-Каранасуфъ въ Добруджа е поставенъ на Диана:

А. (върху лѣвата страна на камъка)... Dianes o[pti|me meae titulum | po]suimus nos viv|e] ntes; ipsi rosalia | confrequentavimus | p[o]situ[m] . . . I[dus] Iunias.

B. (върху лѣвата страна на камъка)... ti]tulum | con]freq[u]ent[etis] III Kal. Iu|nias per mag(istros) q[ui | tunc erunt. Eadem | condicion[e] do | vico Ce(l)eris (denarios) LXXV | ut faciant pri(die) Kalendas Iunias | hoc loco. Quod si q[ui | ex eis vicis non feceri[nt | ab die iubeo at (=ad) eos reverti | qui perseverent facer[e]. т. е.

А. . . . „ние, живитѣ, поставихме този надписъ на Диана, най-добрата богиня, и отпразнувахме празника на розитѣ. Поставенъ. . . презъ идитѣ на юний . . .

B. . . „да ходите при паметника на 30 май (III Kal. Iunias) (и да изпълните заупокойнитѣ обреди) подъ ръководството на селскитѣ магистри, които ще бѫдатъ (тогава) на чело на управлението. При това условие подарявамъ на селото (vico Celeris) 75 динара — за да извършатъ обредитѣ на 21 май (pridie Kal. Iunias) въ това мѣсто. Ако нѣкои въ туй село не ги извършатъ, заповѣдвамъ (оставямъ поржка) да се прехвърлятъ сумитѣ на онѣзи лица, които биха постоянствували въ извършването имъ“.

Отъ надписа се вижда, че отдѣлни лица направили парични дарения на селото Vicus Celeris, та то да има грижата, подъ ръководството на магистратитѣ, които сѫ на чело на общинскитѣ работи въ селото, да се правятъ съответнитѣ възлияния и обреди въ паметь на покойницитѣ, роднини на дарителитѣ, презъ празника на розалиитѣ. Тукъ най-характерното е, че за изпълнение обредитѣ въ време на rosalia се изисква официалната намѣса и посрѣдничество на общинската власть, и самитѣ rosalia приематъ по тоя начинъ единъ видъ официаленъ, общественъ характеръ.

[1] CIL III 7576; AEM VI (1882), стр. 16; P. Perdrizet, ib., стр. 304.

[2] CIL III 7526; AEM VIII (1884), стр. 32, № 1 и стр. 249; Perdrizet, ib., стр. 304

Още по-ясно се подчертава държавниятъ характеръ на rosalia въ третия надписъ отъ тоя родъ, намѣренъ въ Istros-Каранасуфъ[1]. Надписътъ е издълбанъ на мраморенъ стълбъ, високъ 3'70 м., широкъ 0'87 м. и съдържа потетния декретъ на герузията на Istros въ честь на Артемидоръ и неговия синъ Карпъ по поводъ направения отъ двамата даръ на герузията, възлизащъ на сума 1000 динара, щото отъ лихвитѣ на този капиталъ да празнува корпорацията на герузиаститѣ всѣка година празника на розитѣ.

Членоветѣ на герузията въ Istros сѫ означени като γερουσίας φιλότειμοι οἱ μετὰ τὴν δευτέραν κτίσιν. Това второ основаване на герузията на Istros е станало, както предполага Pârvan, презъ времето на Хадриана, по случай неговото пѫтуване презъ Малка Скития (Добруджа) въ 124 г. сл. Хр.[2]. Всички членове на герузията сѫ означени съ почетната титла φιλότειμοι, съ трима председатели (συναγωγεῖς) на чело. Бившиятъ председатель на герузията, Ἀρτεμίδωρος Ἡροδώρου, се отличилъ съ особени заслуги: той често пѫти и съ готовность е облагодетелствувалъ герузията (πολλάκι καὶ τάχειον εὐεργετήσας τὴν γερουσιάν), билъ е полезенъ на герузията съ своя честенъ характеръ, който не му е позволилъ да издаде каква и да е тайна отъ държавната архива (φυλάξας τὴν τῶν γραμμάτων ἡμεῖν πίστιν), свръхъ всичко това той подарилъ и хиляда динара за празника на розитѣ (καὶ τὰ νῦν . . . . ἐπιδιδῶς εἰς ῥοδισμὸν δηνάρεια χείλια). Това е и главната заслуга на Артемидоръ. Поради тази и другитѣ му заслуги герузията решава (ἔδοξε τοῖς γερουσιασταῖς): 1) отъ лихвитѣ на подарената сума да се празнуватъ rosalia всѣка година (τὴν ἡμέραν ῎αγεσθαι κατ᾽ ἔτος ἐκ τῶν τόκων) и 2) да се окичатъ съ вѣнци баща и синъ въ време на празника, като бѫде разгласено това съ глашатай (στεφανωθῆναι αὐτοὺς ἐν τῷ ῥοδισμῷ ἀναγορεύοντος τοῦ κήρυκος); окичването имъ съ вѣнци се поставя въ връзка съ отдаване подобни почести на „боговетѣ и на императоритѣ“ (στεφανωθῆναι δὲ... τὸν συναγωγέα ἡμῶν Ἀρτεμίδωρον Ἡροδώρου μετὰ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς αὐτοκράτορας), т. е. следъ като бѫдатъ окичени съ вѣнци статуитѣ на боговетѣ и на императоритѣ, ще бѫде сѫщо окиченъ съ вѣнецъ Артемидоръ, синъ на Херодора. Въ тоя надписъ особено ясно се подчертава официалниятъ характеръ на розалиитѣ. Ῥοδισμός тукъ е общественъ празникъ, въ който се провъзгласяватъ съ градски глашатай (κήρυξ) заслугитѣ на лицето, което предстои да бѫде обкичено съ вѣнецъ непосрѣдствено подиръ „боговетѣ и императоритѣ“. Празнувани дру-

[1] съобщенъ и коментиранъ отъ Pârvan, Histra IV, стр. 64 сл., № 20.

[1] ib., стр., 70 (и на френски, стр. 188. Институтътъ на герузията е сѫществувалъ, може да се каже, въ всички гръцки елинистически градове. Но въ много отъ тия градове, поради упадъка, който преживѣли, старата социална и религиозна корпорация на герузиаститѣ, сѫщо така западнала и дори съвсемъ изчезнала, та е било необходимо въ началото на римското владичество и по-късно да се основава втори пѫть западналата герузия; това е ἡ δευτέρα κτίστη на герузията, Pârvan ib).

гаде отъ частни религиозни дружества, розалиитѣ въ Istros ни се засвидетелствуватъ отъ тоя важенъ надписъ като държавенъ празникъ. Още по-разпространени били розалиитѣ въ Тракия.

Култътъ на мрътвитѣ като основенъ елементъ на розалиитѣ е билъ възприетъ отъ християнството и практикуванъ въ старата му езическа форма. Подобно на езичницитѣ, и християнитѣ носѣли храна и вино на гробищата, дето били погребвани християнскитѣ мѫченици, и украсявали гробоветѣ имъ съ рози.

За да се обясни широкото разпространение, което добили италианскитѣ розалии на тракийска почва, трѣбва да се вземе предъ видъ единъ важенъ моментъ въ процеса на религиозенъ контактъ и взаимодействие въ Тракия: това е сближаването и съединяването на римско-италийскитѣ rosalia съ мѣстния тракийски култъ на Диониса, между които сѫществуватъ по съдържание допирни точки; последниятъ е въ сѫщность първоизточникътъ на вѣрата въ безсмъртие у елинската теология. Тоя моментъ, макаръ и признатъ, но не достатъчно изтъкнатъ и подчертанъ нито отъ изразителитѣ на „римско-италийската“ теория за балканскитѣ розалии (Perdrizet, Pârvan), нито отъ привърженицитѣ на една „балканска“, повече или по-малко ясно изразена, теория за тѣхния произходъ (Томашекъ), примирява въ сѫщность двѣтѣ теории и ни обяснява устойчивото, продължително сѫществуване на розалиитѣ срѣдъ тракийскитѣ племена на Балканския полуостровъ.

Тѣхното широко разпространение тукъ стои въ връзка не толкозъ съ италийско-римското имъ съдържание като празници, които сѫ били пренесени отъ Италия, колкото съ момента на „съединяването“ имъ съ мистериитѣ на Дионисиевия култъ (Nilsson), тъй ревностно практикуванъ отъ тракитѣ срѣдъ планинитѣ и усоитѣ на Пангей, Орбелъ, Родопитѣ и Хемусъ.

ГЛАВА II.

ТРАКИЙСКИ КУЛТОВЕ

Тракийскиятъ конникъ

Редица тракийски божества сѫ разгледани или споменати въ предидущитѣ глави редомъ съ римски и гръко-римски божества, съ които, при настѫпилия допиръ и взаимодействие, първитѣ се сближили или отъждествили.

„Тракийскиятъ конникъ,“ най-популярниятъ култъ въ нашата провинция, отъ който сѫ останали и най-много паметници, ще разгледаме отдѣлно въ настоящата глава.

Релиефи и надписи, посветени на „тракийския херой-конникъ“ въ Moesia Inferior, произхождатъ главно отъ светилища, въ които последниятъ е билъ почитанъ отдѣлно или заедно съ други божества.

I. Светилища при следнитѣ мѣста:

1. с. Люблянъ (Поповска ок.). Тукъ сѫ намѣрени 17 релиефа на конника, отъ които 5 сѫ снабдени съ гръцки надписъ и 2 съ латински[1]. Тази колективна находка била открита презъ 1902 г. въ единъ дворъ, кѫдето при по-нататъшно разравяне се открили и основи отъ зидове; последнитѣ представятъ може би останки отъ светилище на тракийския конникъ.

2. с. Кълново (Преславска ок.): 8 релиефа на конника, отъ които два съ нечетливъ надписъ[2].

3. с. Голѣма-Брѣстница (Тетевенска ок.): 8 релиефа, отъ които 3 съ гръцки надписъ и 1 съ латински, намѣрени въ развалинитѣ на римско селище въ областьта „Жидовецъ“[3].

4. Лѣсковецъ (Търновска ок.). На югоизтокъ отъ града, въ мѣстностьта „Честака,“ били намѣрени въ 1906 г. 4 фрагментирани релиефа на конници и една ваза (кратеръ) отъ варовникъ за вино, вис. 12 см. съ горенъ диаметъръ 1 м.; по стенитѣ сѫ изобразени две виящи се лози, съ гроздове и листа, пресѣчени въ срѣдата и извити нагоре въ видъ на змии съ зинали уста.

5. Глава Панега (Тетевенска ок.). Въ това светилище на Асклепия конникътъ заема видно мѣсто. Отъ намѣренитѣ тамъ 77 релиефа на тракийския конникъ 31 сѫ посветени на Асклепия, 6 на Силванъ и Диана, 1 на Асклепий и Афродита, а 39 изрично сѫ посветени на конника или пъкъ сѫ безъ надписъ[4]. Само посвещенията на Силвана и Диана сѫ латински; останалитѣ сѫ гръцки.

6. с. Ковачовецъ (Поповска ок.): 4 релиефа на конникъ въ мѣстностьта „Юртлукъ,“ дето сѫ открити останки отъ старо селище[5].

7. Габрово — на пѫтя между Габрово и Търново: 4 релиефа на конникъ[6].

8. с. Чиренъ (Врачанска ок.): 6 фрагмента на конникъ заедно съ единъ фрагментиранъ релиефъ на Митра[7].

9. с. Петричъ-калеси (Провадийска ок.): 5 релиефа на конникъ, отъ които 4 носятъ гръцки надписъ; единъ отъ последнитѣ е посветенъ на Аполона[8].

10. Варна-Odessos: 14 релиефа (отъ тѣхъ 4 сѫ фрагментирани плочи), изобразяващи конникъ, отъ които 5 релиефа сѫ надгробни плочи съ гръцки надписи и представятъ хероизиранъ мъртвецъ[9].

[1] Добруски, Арх. Изв., стр. 103 сл.
[2] Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1922/25 г., стр. 154 сл.
[3] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 19 сл.; Арх. Изв., стр. 100, № 142; Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1921 г., стр. 208, № 11, обр. 219.
[4] Добруски, Арх. Изв., стр. 14 и 15.
[5] Мсб.. XI, стр. 88.
[6] Kazarow, Heros въ Pauly-Wissowa Realenc. Suppl. III 1135.
[7] ib.
[8] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 795 сл.; К. Шкорпилъ, Описъ II, 1926, стр. 50 сл.
[9] Kalinka, 290, 291, 335, 207, 208; Шкорпилъ, ib., стр., 3, 8, 9 сл.

11. Пашакьой (Варненско): 8 релиефа[1].

12. Девня-Marcianopolis (въ развалинитѣ): 8 релиефа съ конници[2], отъ които единъ съ гръцки надписъ, посветенъ на Аполона[3].

13. с. Кара-Хюсеинъ (Варненско): 14 релиефа и една статуйка на конникъ; единиятъ релиефъ представя брадатъ конникъ съ лира (Аполонъ)[4].

14. с. Хасърджикъ (Провадийска ок.): 11 релиефа[5].

15. с. Джиздаркьой (Провадийска ок.). Южно отъ селото надъ лѣвия скалистъ брѣгъ на Провадийската рѣка, се издигатъ скалисти спускове на Платото Плуста, въ чийто юженъ край се намиратъ развалинитѣ на светилището. Изгледътъ отъ светилището е широкъ; отъ него се виждатъ околнитѣ възвишения, Султанларското поле, западнитѣ склонове на Авренската планина и веригата на източния Балканъ. Въ светилището били намирани още въ турско време много плочи, статуйки и фрагменти. Отъ тѣхъ сѫ попаднали въ Варненския музей 6 плочи съ релиефни изображения на конникъ, отъ които едната съ гръцки надписъ, и една статуйка на конникъ съ лира въ лѣвата рѫка (Аполонъ)[6].

16. Върхътъ Бабокъ (324 м. високъ.). На тоя върхъ, отгоре плосъкъ, който се спуска стрѫмно къмъ Ясѫтепенското поле, разположено между селата Ортакьой, Ясѫ-тепе и Тюркъ-Арнаутларъ (Провадийско), и чрезъ една седловина се свързва съ Делиорманскитѣ възвишения, се е намирало светилището; тамъ въ турско време били намѣрени релиефи на тракийски конникъ, отъ които 3 сѫ попаднали въ Варненския музей[7].

17. с. Теке-козлуджа (Шуменска ок): цѣлъ редъ фрагментирани мраморни плочи съ релиефи на конникъ[8].

18. На върха Джанаваръ тепе 2 релиефа[9].

19. На върха Кръстътъ (до Гебедже—Варненско) сѫ намѣрени релиефи на конникъ съ следи отъ жълто боядисване[10].

20. На върха Арковна[11] въ завоя Тича (Голѣма Камчия) между с. Реджебъ-махле и Кая-ардж (Провадийско)[12]. Намѣрената тукъ

[1] Шкорпилъ ibid. стр. 13 сл.

[2] Шкорпилъ, ibid. стр. 16 сл.; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 799, № 14.

[3] Добруски, Арх. Изв., стр. 113, № 102; Изв. русс. арх. Инст. въ К-полѣ X 27.

[4] К. Шкорпилъ, Описъ II стр. 20 сл.

[5] ibid., стр. 25.

[6] К. Шкорпилъ, id. стр. 29 сл.; сѫщо, № 86 и 87.

[7] ib. № № 67, 68, 69.

[8] К. Шкорпилъ, ib. стр. 45.

[9] ib. стр. 47.

[10] Шкорпилъ, ib., стр. 47; Kazarow, Heros, 1135.

[11] Името на върха, споредъ Шкорпилъ, е тракийско (ср. 'Αρκοῦνες въ Dacia mediterr., Proc. 282, 39 и Tomaschek, Die alten Thraker II, 2, стр. 54, Шкорпилъ, ib. стр. 55. заб. 1.

[12] Шкорпилъ, ib., стр. 55.

плочка съ гръцки надписъ изброява тракийски имена на жреци, които построили тукъ светилище или храмъ на Ἥρως Θαυμ..... Това сѫ: . . . καὶ Δαλ]ήποριϛ οἱ Ἄθυος καὶ Αὐλου[τράλεος καὶ] . . . [Μουκαπ]όρεος ἱερεῖς τὴν σ[το]ὰν [ἐκ τῶν ἰδίω]ν ἐποίησαν Ἥρωι Θαυμ [. . δῶ][1].

21. с. Авренъ (Варненска ок.): 6 релиефа на конникъ[2].

22. На върха Истенликъ: въ развалинитѣ на светилището били намирани релиефи на тракийски конникъ преди освобождението; 2 релиефа се пазятъ въ Варненския музей[3].

Тия светилища, които тепърва има да се изследватъ систематически, не сѫ били голѣми, както може да се сѫди по най-добре разученото до сега светилище при Глава Панега. Последното е било построено въ видъ на правоѫгълникъ: кѫситѣ му стени, обърнати къмъ изтокъ и западъ, сѫ дълги 5·70 м., а надлъжнитѣ, обърнати къмъ северъ и югъ — 7·70 м.[4].

Отдѣлни находки на релиефи и надписи, посветени на тракийския конникъ, сѫ намѣрени на следнитѣ мѣста: Мездра (Врачанско), Гривица (Плѣвенско), Бѣжаново (Луковитско), Дивдѣдово (Шуменско), Джбене (Луковитско), Овча-могила (Свищовско), Гложене (Тетевенско), Жгленъ (Луковитско), Тодоричене (Луковитско), Фердинандъ, Бѣлене (Свищовско), Котеновци (Берковско), Кара Исенъ (Свищовско), Арапларе (Поповско), Гулянци (Никополско), Хърлецъ (Орѣховско), Бѣла-черква (Търновско), Сазла (Разградско), Топчии (Разградско), Мангалия-Callatis, Конинó (Врачанско), Джаферлий (Варненско), Гюндоглу (Варненско), Миндя (Еленско), Горско-Албаново (Бѣленско), Каранасуфъ-Istros, Джевизли (Варненско), носъ Калиакра, Балчикъ-Dionysopolis, Екрене (Балчишко), Гелинджикъ (Добричко), Саръджа (Добричко), Николаевка (Варненско), Караачъ-Софуларъ (Провадийско), Тестеджи (Провадийско), Монастиръ (Провадийско), Тюркъ-Арнаутларъ (Провадийско), Ески-Арнаутларъ (община Дерекьой—Провадийско), Теке-Козлуджа (Шуменско), Омуръ-Факѫ (Куртъ-бунарско), Асълъ-бейли (Провадийско), Долни Чифликъ (Варненско), Дамлаѫ-Хумалѫ (Провадийско), Мадара (Шуменско), Драгоево (Шуменско), Атларово (при Преславъ), Садина (Поповско), Лисецъ (Ловчанско), Русе, Крамолинъ (Севлиевско), Кюстенджа-Tomis, Алакапу до Кюстенджа, Адамклисе-Tropaeum Traiani, Кюлевча (Шуменско), Дичинъ (Търновско), една находка до Ески-Джумая и друга до Варна[5].

Повечето отъ релиефитѣ и надписитѣ, които сѫ намѣрени въ нашитѣ земи и сѫ посветени на тракийския конникъ, принадлежатъ къмъ римската епоха, въ която Тракия е преживѣла време на религиозенъ подемъ; презъ тая епоха възниквали по градове и села съ

[1] К. Шкорпилъ, ib. стр. 55.

[2] ibid. стр. 50 сл.

[3] ibid., стр. 53.

[4] Добруски, Арх. Изв., стр. 7.

[5] Литература за всѣка находка по отдѣлно вж. въ притурка на края при „Heros".

стотици светилища, които се изпълняли съ посвещения — релефи, направени по гръцки образецъ; ала навредъ тракитѣ се покланяли на своитѣ домашни божества и чествували тѣхнитѣ празненства по мистическо-оргиастиченъ начинъ[1].

Терминътъ „тракийски конникъ“ е билъ изразенъ за първи пжть отъ френския археологъ А. Дюмонъ, който и е открилъ първото светилище на тоя богъ у насъ до с. Баткунъ, дето били намѣрени 10 мраморни релефа на конника. Макаръ тоя изразъ да е възприетъ и си остава като terminus technicus въ случая, въ него се криятъ обаче известни неудобства, които сж забелязани по-късно и отъ самия Дюмонъ. Този конникъ, казва Дюмонъ, не представя едно единствено и винаги едно и сжщо божество. Въ известно число случаи ясно е, че скулпторътъ е искалъ да представи хероизиранъ мъртвецъ . . . и понѣкога трудно е да се узнае, дали конникътъ представя божество отъ общъ характеръ, приeто въ тракийския пантеонъ или просто единъ хероизиранъ мрътвецъ, който се е превърналъ въ Κύριος и Ἥρως и на когото сж правили посвещения като на богъ[2].

Но въ много случаи конникътъ представя туземно тракийско божество; подъ името Ἥρως и изображения, заети отъ типа на гръцкитѣ хероизирани мъртъвци, тракийското население е почитало своето главно божество[3], и естествено е, че едно население, за което най-обичнитѣ занятия били ловътъ, войната и коневъдството, си представяло своя богъ като ловецъ и конникъ. Трако-келтскиятъ * eurus като богъ първоначално на устрема въ движението, като конникъ-яздачъ, а по-късно като покровитель и защитникъ отъ всѣкакви напасти за живота и смъртьта, лесно е могълъ да се доближи съ гръцкия ἥρως, въ който се отразява главно култа на прадѣдитѣ, макаръ етимологически гръцката дума ἥρως да е произведена отъ съвсемъ друга индо-европейска основа[4]. За такова доближаване е спомогнало

[1] Ростовцевъ, ЖМНП, 1911, IV, 42; Kazarow, Heros, ib. 1132.

[2] A. Dumont, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace въ Mélanges d'archéologie et d'histoire, стр. 512.

[3] Специалиститѣ по въпроса за тракийския конникъ сж съгласни съ това. Напо-следъкъ, обаче, Н. Вулиђ въ краткитѣ си бележки по въпроса, озаглавени „Трачки коньаникъ“ въ Глас српске Краљевске акад. CXIV, стр. 87—89, изказва набърже мнение, че въ конника трѣбва да виждаме изключително хероизуванъ мъртвецъ. Сжщо Dr. Buday Árpád въ сп. Dolgozatok II (1926) е разгледалъ въпроса за тра-кийския конникъ въ обширната си студия на маджарски „Az u. n. Thràk lovas isten problémaja (стр. 1—56) и резюме на нѣмски Das Problem des sog. thrakischen Reiters (стр. 56—71), сжщо и въ III (1927), стр. 130—132. Той счита, че конникътъ не изобра-зява нѣкое божество, но само почитатель на божество (адорантъ), а обяснението на релефитѣ, изобразяващи тракийския конникъ, трѣбва да се дири въ връзка съ религиознитѣ идеи за изкуплението отъ късната римска епоха. Ср. критиката на тая статия отъ A. Hekler въ маджарското списание Archaeologiai Értesitö XL (1923/1926), стр. 260—262.

[4] Вж. по това студията на Д. Дечевъ, Една келто-тракийска религиозна успоредица: ieuru—ἥρως въ Изв. на истор. д-во V (1922), стр. 17—33.

обстоятелството, че тракитѣ се намирали подъ непосрѣдното влияние на гърцитѣ, отъ които заели вънщнитѣ скулптурни черти на своя богъ конникъ.

Въ други случаи тракийскиятъ конникъ се отъждествилъ съ други божества като Аполонъ, Асклепий, Силванъ, както ще видимъ по-долу. Това отъждествяване личи било по общия видъ и атрибутитѣ на конника, било по изрично епиграфическо посвещение на гръцки или латински. И Дюмонъ предложи вмѣсто le héros thrace израза les héros thraces[1]. Сжщо Seure[2] обосновава подобна мисъль: въ Тракия сж били почитани много богове - конници подъ различни имена, костюми, физиономии и положения, но подъ болшинството отъ тѣхъ се крие единъ домашенъ богъ-ловецъ, тракийски по произходъ и култъ.

Ние ще се опитаме да разпредѣлимъ въ нѣколко категории намѣренитѣ въ Долна Мизия надписи върху релефитѣ за тракийския конникъ.

I. Въ отдѣлна категория могатъ да се отдѣлятъ тия релефи на тракийския конникъ, които представятъ хероизиранъ мрътвецъ. Тѣ сж надгробни плочи, почватъ съ посвещение D(is) M(anibus), а името на хероизирания мрътвецъ е въ именителенъ падежъ; за него се казва въ надгробния надписъ, колко години е живѣлъ, или че е погребанъ тукъ. Обикновено хероизираниятъ мъртвецъ е нареченъ νέως ἥρως, къмъ когото е отправено приветствие: χαῖρε. Въ други случаи съпругата говори въ надписа за своя мжжъ, хероизиранъ мрътвецъ, колко години е живѣлъ или служилъ войникъ, или обратно мжжътъ за своята жена. Надписитѣ сж снабдени съ релиефи, изобразяващи типичния тракийски конникъ. Ето нѣколко примѣри:

1. надписъ отъ с. Галата (Варненско)[3]: Ἀγαθήνωρ Κλεάνορος νέος ἥρως ζήσας ἔτη ις' χαίρε; релиефътъ представя младъ конникъ въ галопъ надѣсно, облѣченъ съ хитонъ и развѣта хламида и замахналъ съ копие въ дѣсна ржка; отпредъ се вижда дърво съ главата на змия, а подъ коня останки отъ куче, преследващо нѣкакво животно.

Отъ тоя видъ сж, напр., надписитѣ:

а) отъ Варна - Odessos[4]: Ἀγαθήνωρ Ἀπατουρίου νέος ἥρως: въ релиефа, изобразяващъ конника се виждатъ: олтаръ, дърво съ увита змия, куче и двама младежи, отъ които единътъ държи опашката на коня.

б) пакъ отъ тамъ[5]: Με[νε]κρά[της] . . . [νέος] ἥρως[ς].

в) отъ с. Голѣма Франга (Варненско)[6]: Μακεδὼν Μακεδόνος νέος ἥρως χαῖρε; релиефъ както по-горе.

[1] Dumont, Mélanges, стр. 509.

[2] G. Seure, Étude sur quelques types curieux du cavalier thrace въ Revue des Ét. Anciennes XIV (1912), № 4, 3 и 4, стр. 45.

[3] Kalinka, 286, фиг. 88.

[4] К. Шкорпилъ, Описъ II стр. 9, № 2.

[5] ibid. № 3, фиг. 5.

[6] ibid., стр. 13, № 22; Kalinka, 287.

г) отъ Варна[1]: Ἀριστοκλῆς Ἕλληνος ἥρως χαῖρε; следва стихотворна епитафия на долната рамка: ἐξ ἀγαθῶν γονέων παῖς ὀρφανός, ᾧ παροδεῖτα λειφθείς и пр., въ която се споменава Νέμεσις като богиня на смъртьта и δαίμων като подземенъ богъ. Пръститѣ на дѣсната ржка у конника сж събрани въ жестъ на тъй нар. benedictio latina.

2. Въ надписъ отъ Варна[4]: . . . Χρυσογόρου χαῖρε съ релиефъ на тракийски конникъ (олтаръ, дърво съ змия).

3. Въ надписъ отъ с. Абоба (Шуменско)[3]: Rulator (отъ I Итал. легионъ) mil(itavit) X vixit annis XL qui militavit in numero scutariorum. Плочата е поставена отъ майка му Susa.

4. Въ надписъ отъ Варна[2]: [D(is) M(anibus)] et memoriae Antistiae Firmin(ae) co(n)iugi rarissim(a)e, която живѣла 23 години съ мжжа си, Malius Secundus, консуларски бенефициарий. Следва на гръцки заплашване: εἴ τις ἐν τούτῳ τῷ ἡρώῳ ὅπου κεῖτε ἡ προγεγραμμένη поиска да постави другъ, ще се плати глоба на ковчежника и на общината.

5. Въ надписъ отъ с. Чомаковци (Бѣлослатинско)[5]: D(is) M(anibus). Мжжъ и жена, които сж живѣли по толкова години, hic sepulti sunt; надгробната плоча е поставена отъ синоветѣ. Отбелязано е и лицето, което е изработило плочата. Релиефътъ, който е раздѣленъ на 4 прегради, съдържа: въ горната преграда изображение на тракийски конникъ (глиганъ, предъ коня жена, отзадъ мжжка фигура държи опашката); въ втората преграда изображение на хероизиранитѣ покойници мжжъ и жена, до тѣхъ въ по-малки фигури отъ двѣтѣ страни двамата синове; въ третата преграда е надписътъ, а въ четвъртата сж изобразени два лъва (или пантери).

Хероизирани мъртъвци сж изобразени въ релиефитѣ отъ с. Кочуларъ (Силистренско)[6], отъ Варна[7], Екрене (Балчишко)[8], с. Кара Исенъ (Свищовско)[9], Варна[10], Никюпъ[11] (на с.-и. отъ развалинитѣ).

II. Къмъ втора категория ще причислимъ тракийски конници, подъ формата на които се криятъ други божества, отъждествени съ конницитѣ:

а) Отъждествяване на конника съ Аполонъ.

Въ Долна Мизия и Тракия божеството, което най-често е отъждествено съ конника, е Аполонъ. Констатирани сж до сега 9 случаи на подобно отъждествяване въ тая провинция.

---

1 Kalinka 335, фиг. 107.
2 К. Шкорпилъ, ib., стр. 8 № 12, фиг. 8.
3 CIL III 7465.
4 Kalinka, 386.
5 Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797, № 13.
6 Kalinka, 288, фиг. 89.
7 ib. 291, фиг. 92.
8 Шкорпилъ, Описъ II (1927), № 75, фиг. 50.
9 Добруски, Арх. Изв., стр. 112, № 161, фиг, 91.
10 Kalinka, 290, фиг. 91.
11 Ив. Велковъ, Год. Нар. музей за 1921, стр. 214, № 3. — Въ два релиефа отъ Istros (Pârvan, Dacia II, стр. 230, № 28, фиг. 48 и стр. 235, № 31 фиг. 53 и 54)

1. Една голѣма плоча отъ варовникъ (висока 1 м. и 30 см., широка 78 см. и дебела 22 см.), намѣрена въ Девня-Marcianopolis[1] и изобразяваща тракийски конникъ, чийто конь настжпва жертвеникъ, предъ който стърчи дървенъ пънь, а подъ коня лъвъ захапва животно, — носи посвещение: θεῷ Ἀπόλ[λωνι]. Отъ надписа се вижда, че плочата, изобразяваща тракийски конникъ, е посветена не на конника, а на Аполона, който е схванатъ тукъ като конникъ.

Подобни случаи сж:

2. релиефъ пакъ отъ Девня[2] съ изображение на тракийски конникъ и посвещение: θεῷ Ἀπόλλωνι;

3. релиефъ отъ околностьта на Провадия[3] съ изображение на тракийски конникъ и съ посвещение: θεῷ Ἀπόλλωνι;

4. върху статива на фрагментирана мраморна статуя на тракийски конникъ, намѣрена въ старото селище до държавния конезаводъ „Кабиюкъ“ (Шуменско), се чете латинско посвещение: Deo Apollini, направено отъ виденъ римлянинъ, Ant. Valentinus, който може би е заемалъ върховна магистратура въ Colonia Aurelia Napoca (Дакия), билъ е може би дуумвиръ на този градъ;

Два надписа ни свидетелствуватъ за дарители тракийци:

5. единиятъ е отъ Османъ-Пазаръ (Шуменско)[4]; посвещението: Ἀπόλλωνι е направено отъ тракиецъ [Μου]κάκενθος Βίθυ[ος];

6. другиятъ е отъ Петричъ-калеси (Провадийско)[5] съ сжщото посвещение, направено пакъ отъ тракиецъ Μου[κάτραλις?].

Въ изброенитѣ до тукъ релиефи отъждествяването е засвидетелствувано чрезъ самия надписъ[6]. Въ други два релиефа и една

---

lapidarius-ътъ е съединилъ сцената на „погребаленъ банкетъ“ (coena funebris) съ тракийски конникъ.

1 Добруски, Арх. Изв. стр. 113, № 162.
2 Шкорпилъ, Описъ II (1926), № 34.
3 ibid., стр. 42, № 88, фиг. 59.
4 ib. XIII 424, № 2.
5 Добруски, Мсб. XVIII, стр. 795, № 5.
6 Поставянето релиефъ на едно божество въ светилището или храма на друго божество е било нѣщо обикновено въ римско време (Kubitschek, Jahrb. f. Altertumsk. IV 149; Kazarow, Heros, ibid., 1144). Обичай е било сжщо да се посветява на едно божество релиефъ или статуя на друго божество. Статията на Letronne, Sur l'usage des anciens de consecrer la statue d'un dieu, à un autre dieu, цитирано непълно и неточно у W. H. D. Rouse, Greek Votive Offerings, Cambridge, 1902, стр. 391, заб. 9, не можахъ да имамъ на ржка. Не може, разбира се, съ пълна сигурность и всѣкога да се приема въ подобни случаи отъждестяване на изобразеното върху релиефа божество съ божеството, което е споменато въ епиграфическото посвещение, ако не разполагаме и съ други данни за подобно заключение. Въ всѣки случай, известно сближение и родствено отношение между изобразеното върху релиефа и поменатото въ надписа божество не би могло да се отрича.

статуя, които сж безъ надписъ, можемъ да констатираме сжщото отъждествяване съ по-голѣма сигурность чрезъ атрибутитѣ на конника:

7. единиятъ релиефъ е отъ светилището при Кара-Хюсеинъ (Варненско); конникътъ държи въ ржката си китара съ 7 струни[1];

8. вторията релиефъ е отъ светилището при с. Хасърджикъ (Провадийско)[2]; конникътъ, облѣченъ въ кжсъ хитонъ и развѣта хламида, държи въ дѣсната си ржка кржгло тасче, а до главата на дѣсно се вижда китара;

9. статуйката на конника е отъ светилището при с. Джиздар-кьой (Провадийско)[3]; конникътъ държи въ лѣвата си ржка китара.

Китарата, атрибутъ на Аполона, който е известенъ подъ името „свирачъ на китара", е очевиденъ белегъ, че конникътъ тукъ представя Аполонъ. Аполонъ на конь съ китара е тракийско произведение.

Вѣроятно е, че култътъ на предгръцкия Аполонъ е билъ разпространенъ и въ Тракия[4]; за тракийски Аполонъ — за Аполонъ като тракийско божество, както видѣхме по-горе, говори и Томашекъ. Съ това би могло да се обясни както голѣмата популярность на Аполоновия култъ срѣдъ тракийцитѣ, така и наклонностьта на тоя богъ да се слива съ тракийския конникъ и да приема неговата форма.

б) Отъждествяване на тракийския конникъ съ Силвана. — Релиефитѣ, които изобразяватъ тракийски конникъ, а носятъ посвещения на Силвана, произхождатъ отъ светилището при Глава Панега и сж на брой 6. Отъ четиритѣ надписа, които ни посочватъ имената на лицата, що сж направили посвещението, двата засвидетелствуватъ дарители-тракийци:

1) лицата, които правятъ посвещение на Silvanus sanctus[5], сж тракийци, наследници на Ефтекентъ (heredes Eftecenthi) отъ селото Longino-para, което съ окончанието си -para издава своя тракийски произходъ[6]. Конникътъ е изобразенъ въ скокъ надѣсно; коньтъ е съ юзда и е стжпилъ върху жертвеникъ; отзадъ глиганъ напада куче;

2) релиефътъ съ посвещение: Silvano[7], направено отъ тракиеца Diszas Taesi[8], изобразява конникъ въ бавенъ ходъ надѣсно съ виснала мантия на гърба му, съ жертвено блюдо (патера), опряна до шията на коня: отпредъ се вижда четиристраненъ жертвеникъ.

---

[1] Шкорпилъ, ib. стр. 22, № 42, фиг. 29.
[2] ibid., № 52, фиг. 32.
[3] ibid., № 64, фиг. 41.
[1] Arch. für Religionswissenschaft, IX 289; Kazarow, Heros, 1143.
[1] Добруски, Арх. Изв., стр, 78, № 109, фиг. 54.
[2] За тракийския суфиксъ -para: Tomaschek, Thraker II 1 (Bd CXXX), стр. 16; за Longinopara: Добруски, ibid., стр. 79.
[3] Добруски ibid., стр. 80, № 113, фиг. 56.
[4] И двѣтѣ имена сж тракийски; ср. Taesi съ личното име Τεῖσις (Kalinka, 177) за Diszas вж. Tomaschek, ib. II 2, стр. 32 и AEM XVIII (1895), стр. 107; други примѣри у Добруски, ibid.

Останалитѣ две посвещения сж подарени отъ римляни:

3. посвещението Deo Si[lvano][1] е направено отъ нѣкой си Val(erius) Procu[us] върху фрагментиранъ релиефъ на конникъ;

4. релиефътъ, съ който римскиятъ ветеранъ L(ucius) Naevius Probus прави посвещение на групата Silvanus — Diana[2], е запазенъ цѣлъ: той изобразява брадатъ конникъ (който рѣдко се срѣща), въ бавенъ ходъ надѣсно, съ жертвено блюдо въ дѣсната ржка, което опира до шията на коня (безъ юзда); отпредъ се вижда четиристраненъ жертвеникъ, предъ който стои Диана съ патера надъ жертвеника и съ опряна до земята запалена факла въ лѣвата ржка.

с) Отъждествяване тракийския конникъ съ Асклепия. Релиефитѣ, които изобразяватъ тракийския конникъ, а сж посветени на Асклепия, произхождатъ главно отъ светилището при Глава Панега: 31 сж отъ това светилище[3] и единъ отъ с. Липница (Орханийско)[4]. Характерно за тия релиефи е: дърво, увито съ змия[5], четиристраненъ[6] (и веднажъ шестостраненъ)[7] пламтящъ жертеникъ, върху който настжпва коньтъ съ копитото си. Конникътъ е изобразенъ обикновено въ скокъ надѣсно и замахалъ копие; въ единъ релиефъ[8] показалецътъ и голѣмиятъ пръстъ сж изправени нагоре, а останалитѣ пръсти сж притиснати къмъ дланьта (benedictio latina). Вмѣсто копие конникътъ държи понѣкога въ дѣсницата си жертвено блюдо (патера), което опира до шията на коня. Конникътъ е съ юношеско лице и типичното си облѣкло. Въ единъ релиефъ[9] се вижда и поваленята делва, изъ която се излива вода.

Отъ 18 релиефа на тракийския конникъ въ Панежкото светилище, върху които се четатъ имената на дарителитѣ, 12 сж съ тракийски имена: Φλάουιος Ῥοδοπιανός[10], Φλάουιος Ἀμάτοκος Ἀματόκου[11], Τιτος Φλάουιος Ἀμάτοκος Ἀματόκου[12] (може би идентиченъ съ предидущия), Τίτος Φλάουιος Ἀμάτοκος[13] (и този може би идентиченъ съ двата предидущи), Τάρσας Τάρσου[14], Βρίζενις Μουκακακέους[15] Σεύθης Μουκαζένεος[16], Διζοῦλος[17], Μοκια-

---

[1] Добруски, Арх. Изв., стр. 80, № 112.
[2] ibid. стр. 79, № 110, фиг. 55.
[3] Описани отъ Добруски, Арх. Изв., стр. 71 сл.
[4] Kalinka, 175; Добруски, ibid., стр. 91, № 133, фиг. 70.
[5] Добруски ib., № 36, 38, 40, 41, 44, 43, 44 и др.
[6] ibid. № 40, 42, 43, 45 и др..
[7] ibid. № 39.
[8] ibid. № 45
[9] ibid. № 37.
[10] ib. стр. 59, № 38.
[11] ib. стр. 60, № 39.
[12] ib. стр. 61, № 40.
[13] ib. стр. 61 сл., № 41.
[14] ib. стр. 63, № 43.
[15] ib. стр. 64, № 45.
[16] ib. стр. 65, № 46.
[17] ib. стр. 66 сл., № 48.

νὸς Αὐλουζένεος[1], Σεουῆρος Μούκου[2], [Μουκάτ?]ραλος[3] и Μουκά[τραλις?][4]. Останалитѣ дарители[5] не сж тракийци; между тѣхъ фигурира единъ бенефициарий[6], единъ circitor[7], единъ φύλαρχος[8] отъ Пауталия-Кюстендилъ и единъ гражданинъ пакъ отъ Пауталия[9].

Когато конникътъ държи въ дѣсната си ржка жертвено блюдо, коньтъ е изобразенъ въ бавенъ ходъ и мантията на конника не е развѣта. Отъ надписитѣ пъкъ се вижда, че въ тия именно случаи конникътъ е отъждественъ съ Асклепий или съ Силванъ[10]. Жертвеното блюдо и жертвеникътъ несъмнено показватъ, че конникътъ е въ моментъ на жертвоприношение или пъкъ пристжпя къмъ тоя актъ. И повалената делва съ излѣта отъ нея вода, която се срѣща изобразена върху единъ отъ тия релиефи, е знакъ за извършено и прието жертвоприношение.

III. Къмъ трета категория ще причислимъ ония релиефи, които сж посветени на тракийския богъ — херой-конникъ. Както тия последнитѣ, така и разгледанитѣ въ втора категория изобразяватъ божество, а не хероизиранъ мрътвецъ. Релиефитѣ сж обикновено тънки четвъртити плочи отъ мѣстенъ мраморъ или варовикъ, и размѣритѣ имъ сж малки (отъ 10—70 см. високи). Надписътъ е издълбанъ върху горната и долната рамка. Това не сж надгробни плочи, а вотивни релиефи, оброчни плочи, както се вижда отъ надписитѣ, които въ повечето случаи свършватъ съ думата εὐχήν или ex-voto posuit, votum solvit; въ други случаи надписътъ е благодарственъ (χαριστήριον); а такива сж надписитѣ, посветени на различни божества, римски или гръцки. Въ надписа, напр., отъ Tomis-Кюстенджа: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Heroi, дарительтъ очевидно се покланя не на хероизиранъ мъртвецъ, а на богъ — Heros, съединенъ съ Iupiter optimus maximus, върховния богъ на римската религия. Надписитѣ отъ Мизия и Тракия ни свидетелствуватъ за сжществуването на религиозни колегии за култа на тракийския богъ-херой, подобно на колегиитѣ (тиаси, спейри), които се намирали въ връзка съ култа на други богове, Дионисъ, Митра и пр. Такива религиозни дружества се създавали за култа на божества, а не на хероизирани мъртъвци. Мнението на Вуличъ и на Д-ръ Будай издаватъ недостатъчно запознаване съ паметницитѣ на тракийския конникъ въ Мизия и Тракия и не изяснено ориентиране по въпроса.

---

1 ib. стр. 67, № 49.
2 ib. стр. 68, № 50.
3 ib. стр. 68 сл., № 52.
4 ib. стр. 70, № 64.
5 изброени по-горе.
6 Добруски, ib. стр. 56, № 36.
7 ib. стр. 57, № 37.
8 ib. стр. 68, № 51.
9 ib. стр. 66, № 47.
10 G. Seure, Étude sur quelques types curieux du cavalier thrace въ Rev. ét anc. XIV (1912), брой 2, 3 и 4, стр. 37.

Въ нѣколко надписа хероятъ направо е нареченъ Θεός: въ надписъ отъ Враца[1] четемъ посвещение: Θεῷ Ἥ[ρ]ωι, направено отъ Ἰουλιανὸς Δαμοσ[τ]ράτου; сжщото посвещение (Θεῷ Ἥρωι) четемъ въ единъ релиефъ отъ Люблянското светилище[2]; дарительтъ е трако-римлянинътъ Αὐρ(ήλιος) Μουκιανὸς, войникъ (στρατιώτης). Конникътъ е изобразенъ въ скокъ на дѣсно; въ релиефа се виждатъ: четиристраненъ жертвеникъ, глиганъ, нападнатъ отъ куче, две женски фигури до жертвеника и мжжка фигура отзадъ, която държи коня за опашката. — Хероятъ-богъ е призованъ само съ думата Ἥρως безъ никакъвъ епитетъ: въ единъ благодарственъ релиефъ отъ Глава Панега, поставенъ отъ тракиеца Βειθυς Διερνεος[3], четемъ посвещение Ἥρωι; конникътъ е въ скокъ надѣсно, облѣченъ съ хитонъ и кжса хламида; жестътъ на дѣсната ржка е т. н. benedictio latina (показалецътъ и голѣмиятъ пръстъ сж изправени нагоре, а останалитѣ пръсти сж притиснати къмъ дланьта); вижда се още дръвче съ увита змия, предъ него четиристраненъ жертвеникъ, върху който настжпва коньтъ съ предното си дѣсно копито. Въ релиефъ отъ Люблянското светилище[4] посвещението: Ἥ[ρωι], прави пакъ тракиецъ, на име Μουκιανὸς Δό[λης?]. Въ надписъ отъ Русе[5] срѣщаме латинско посвещение: Heroni, направено отъ единъ центурионъ на I италийски легионъ, на име . . . Marcianus. Въ единъ Люблянски релиефъ[6] посвещението: Heroni, е направено отъ единъ тракиецъ или трако-римлянинъ Aurelius Mucapaibe[s], войникъ (miles). Въ другъ релиефъ отъ Люблянъ[7] посвещението на Хероя, изразено въ формата Er(oni) безъ придихание, е направено отъ единъ войникъ, поримченъ тракиецъ Aurelius Surius — miles cohortis Primasens(ium)[8]. Хтоническиятъ характеръ на конника е изразенъ съ думи въ единъ двуезиченъ надписъ (латински и гръцки) отъ Алакапу (до Кюстенджа)[9]. Посвещението гласи на латински: Heroi и подъ него на гръцки Ἥρωι κατα(χθονίῳ) и е поставено отъ поримчения тракиецъ Ti. Claudius Mucasius[10] (написано отдолу и на гръцки: Τι. Κλαύδιος Μ[ο]υκάσιος). — Източнитѣ култове не сж могли да останатъ безъ влияние върху мѣстния тракийски култъ. Подобно на дошлитѣ отъ Изтокъ войствени божества (Dolichenus, Mithras), и тракийскиятъ херой-конникъ носи прякоръ invictus. Посвещение: Heroi invicto срѣщаме върху единъ

---

1 AEM XV стр. 205 № 69.
2 Добруски, Арх. Изв., стр. 106, № 150.
3 За името вж. Добруски, ibid., стр. 74, а за надписа ib. стр. 73 сл., № 71.
4 Добруски, Арх. Изв., стр. 106, № 151.
5 CIL III 7472.
6 Добруски, ib. стр. 106, № 152. За Mucapaibes вж. Добруски ib.
7 Добруски, Арх. Изв., стр. 108, № 154.
8 За името на войника и за тая неизвестна по-рано кохорта Primasens(ium), вж. Добруски, ib.
9 CIL III 14214[23]; AEM XIX (1896), стр. 93, № 36.
10 За Mucasius и лични имена съ тракийски коренъ muca- вж. Tomaschek Thraker II, 2, стр. 25.

надписъ отъ Адамсклисе — Tropaeum Traiani)[1]. Лицето, което прави посвещението, е единъ робъ, митнишки чиновникъ, vilicus L. (A)eli Marciani c(larissimi) v(iri) s(ervus), отъ ориенталска народность, както може да се сѫди отъ името му Iaehetav, което не е гръцко, римско или тракийско, а напомня за семитски произходъ. За забелязване е, че, докато римлянинътъ Q. Trebellius Q. f. [F]ab. Maximus Roma, центурионъ отъ legio V Macedonica и треценарий на cohors III pr., вижда въ лицето на тракийския херой самия върховенъ богъ на римската държавна религия, Iupiter optimus maximus — за ориенталеца Iaehetav хероятъ-конникъ носи характерния за Митра епитетъ invictus, и той прави своето посвещение на Heros invictus.

Други епитети на хероя сѫ: sanctus[2] и dominus[3]. Лицата, които се покланятъ на хероя съ епитетъ sanctus сѫ: единъ eq(ues) n(umeri) C(ontariorum?) P(annoniorum?), на име Ant. Mercurius[4]; нѣкои си Iul(ianus?)[5]; Messianus[6]; войникътъ Sirmer Aurelius Pirurus[7]; P. Ael(ius) Felix[8]. Дедикантътъ въ посвещението: Her[oni] D[omino] е [Iu]lius Seve[rus][9], а въ посвещението Ero et Domno[10] — членоветѣ на религиозно дружество, свързано съ култа на тракийския херой.

Само въ единъ релиефъ отъ Долна Мизия хероятъ-конникъ носи прякора ἐπήκοος. Релиефътъ произхожда отъ с. Миндя (Еленска околия)[11]; той представя обикновенъ типъ конникъ въ скокъ съ копие въ рѫка и носи посвещение: ἐπηκόῳ. Сѫщо така само въ единъ отъ долномизийскитѣ надписи, намѣренъ въ с. Дичинъ (Търновско)[12], се срѣща, ако е вѣрно попълването на надписа, κύριος Ἥρως. Вънъ отъ Moesia Inferior Κύριος Ἥρως се срѣща по-често. Прякорътъ ἰσχυρός се чете въ единъ надписъ отъ Мангалия-Callatis[13].

---

[1] CIL III 12463; AEM XIV (1891), стр. 18, № 40; сѫщото посвещение още въ CIL III 7592 (incertae Moesiae Inferioris) и въ надписъ, намѣренъ до Tomis отъ 216 г. сл. Хр.: CIL III 7531.

[2] Въ надписъ отъ с. Лѣсковецъ, Берковско (Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 111, № 2): Eroni sancto; въ надписъ отъ Конино — Врачанско (CIL III, 14412 [2] = 12391); AEM XV (1892), стр. 207; Добруски, Мсб., VII, стр. 95: Sancto Heroni; въ надписъ отъ Джбене (CIL III 14425; Добруски, Мсб. XI, стр. 19, № 26): Heroni sancto; въ надписъ отъ Ески-Джумая — Шуменско (Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 61, № 136): Hero(i) sancto и въ надписъ отъ Лисецъ—Ловчанско (Шкорпилъ, ib., 1927, стр. 61, заб. 1).

[3] Въ надписъ отъ Бесиулъ (CIL III 7530; AEM XI 1887, стр. 65, № 137): [Her]oni Do[mino] и въ надписа отъ Хасидулукъ около Кюстенджа (CIL III 7532; AEM VIII, 1884, стр. 3 и 7): Ero et Domno.

[4] въ надписъ отъ Лѣсковецъ (вж. заб.1.).

[5] въ надписъ отъ Конино (ib.).

[6] въ надписъ отъ Джбене (ib.).

[7] въ надписъ отъ Лисецъ (ib.).

[8] въ надписъ отъ Ески-Джумая (ib.).

[9] въ надписъ отъ Бесиулъ (вж. заб. 2).

[10] въ надписъ отъ Хасидулукъ (ib.); за това дружество вж. по-долу, стр. 126.

[11] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 796, № 9.

[12] Добруски, Арх. Изв., стр. 131, № 185: [κυρίῳ Ἥρ]ωι.

[13] Dacia I, стр. 145 сл.; № 6; Rev. arch. XXI (1925), стр. 271, № 3.

Ала надписитѣ ни даватъ и цѣль редъ тракийски прякори на конника:

1. [Ἥρω]ι Βετεσπίῳ[1]. Посвещението прави тракиецътъ Δυζάτραλις Ἰουλίου. Релиефътъ представя обикновенъ типъ тракийски конникъ.

2. Ἥρωι Ουτασπίῳ[2]. Посвещението прави римлянинътъ Κλαύδιος Ἰουλ[ιανός], стационарий (полицистъ). Релиефътъ представя младъ конникъ съ развѣта хламида.

3. Κυρίῳ θεῷ ἐπιπ(π)ίῳ[3]. Тоя благодарственъ релиефъ (χαριστήριον) съ надписъ е поставенъ отъ бенефициария Κλαύδιος Μάξιμος. Релиефътъ представя конникъ въ скокъ на дѣсно; въ дѣсницата си държи дивечъ, увисналъ съ главата надолу и захапанъ отъ две кучета; последнитѣ съ преднитѣ си крака сѫ стѫпили върху повалена делва, изъ която тече вода; коньтъ е настѫпилъ съ предното си дѣсно копито четиристраненъ жертвеникъ.

Οὐτάσπιος може да се сближи съ Βετ-έσπιος, въ който елементътъ -εσπιο- съответствува споредъ Tomaschek[4] на гръц. ἵππιο-, скр. áçvya, знд. açpya, перс. aspa, скр. asva (конь), и трѣбва да се свърже съ коня, който е игралъ такава сѫществена роля въ живота на старитѣ траки. Прякорътъ ἐπίπιος (написанъ навѣрно вмѣсто ἐφίπ(π)ιος) може да се схване като гръцки преводъ на тракийския οὐτάσπιος[5].

4. а) Ἥρωι Πυρυμηρούλα[6]. На тоя богъ се покланя тракиецътъ Διζάλας Διζάλου. Релиефътъ изобразява конникъ въ бавна езда на дѣсно. Опашката на коня държи женска фигура вмѣсто мѫжка (въ всички други тракийски релиефи е представена мѫжка фигура въ това положение.)

б) Πυρμηρούλα[7]. Посвещението прави тракиецътъ Μουκαπαίβης. Релиефътъ е отъ груба направа и представя конникъ въ бавенъ ходъ на дѣсно.

в) [Π]υρμηρούλα[8]. Името на дарителя липсва. Релиефътъ е фрагментиранъ.

г) [Ἥρωι Πυρμη]ρούλῳ[9]. Посвещението прави тракиецътъ Σαικίθης Ζουρήους. Името на тоя богъ е тракийско[10]. Въ единъ надписъ отъ с. Кова-

---

[1] въ надписъ отъ Петричъ-калеси: AEM XVII (1894), стр. 202, № 77; Шкорпилъ, ib., стр. 49, № 105, фиг. 68.

[2] въ надписъ отъ с. Авренъ (Варненско): издаденъ отъ Г. И. Кацаровъ, Новъ релиефъ на тракийския конникъ въ Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 125-126.

[3] въ надписъ отъ Глава Панега: Добруски, Арх. Изв., стр. 71, № 68.

[4] Tomaschek, Thraker II 1, стр. 58.

[5] вж. за горното Кацаровъ, ibid., стр. 127. За ἥρωι Βετεσπίῳ (Οὐτασπίῳ) сравнено съ келтското Epadatextorigi вж. Дечевъ, Една келто-тракийска религиозна успоредица въ Изв. истор. д-во, кн. V, стр. 20.

[6] въ надписъ отъ Люблянското светилище: Добруски, Арх. Изв., стр 103, № 148, фиг. 84.

[7] въ надписъ отъ Люблянското светилище: Добруски, ibid., № 149, фиг. 85,

[8] въ надписъ отъ Голѣма Брѣстница: Добруски, ibid., стр. 100, № 142 фиг. 79.

[9] въ надписъ отъ с. Арабларъ (Поповско): Добруски, ibid., стр. 149, прибавки.

[10] вж. Добруски, ibid., стр. 105; сѫщо за тракийскитѣ имена на дарителитѣ вж. у Добруски, ib., дето сѫ описани съответнитѣ надписи.

чево[1] въ Македония, на североизтокъ отъ Мелникъ, тоя богъ се нарича Θεὸς Μέγας Πυρμηρούλας. По тоя начинъ ἥρως Πυρμηρούλας се изтъква като хтоническо божество подобно на Θεὸς Μέγας Δερζελάτης. Съ тракийския богъ херой, следователно, се е слѣлъ хтоническиятъ богъ Πυρμηρούλας[2], и това не е чудно, като се има предъ видъ, че и самиятъ тракийски конникъ презъ римската императорска епоха, отъ която произхождатъ нашитѣ паметници, ни се явява като хтоническо божество par excellence, както ще видимъ това по-долу.

5. Ἥρωι Σαλδοκεληνῷ[3]. Посвещението прави лице съ тракийски cognomen: Γάι(ο)ς Γοληοῦς[4]. Релиефътъ, изобразяващъ тракийски конникъ въ скокъ надѣсно, съ вдигната въ замахъ, но стисната въ юмрукъ ржка безъ копие, е характеренъ съ това, че вмѣсто дивечъ подъ коня се явява змия; тя е свита подъ дѣсния кракъ на конника въ нѣколко извивки и пълзи къмъ четиристраненъ жертвеникъ. Такъвъ типъ на конника се срѣща върху релиефа отъ Кара Исенъ, чийто описание следва непосрѣдствено по-долу, и въ нѣкои монети[5]. Друга характерна черта на релиефа е, че конникътъ е изобразенъ брадатъ, а брадатъ тракийски конникъ, както казахме, се срѣща доста рѣдко[6]. Коньтъ е безъ юзда и е стжпилъ на валчестъ предметъ, сложенъ върху жертвеника. Въ тоя релиефъ, произхождащъ отъ Асклепиевото светилище и изобразяващъ конника съ брада, както е изобразенъ Асклепий, и съ змия, не можемъ ли да приемемъ, че върху конника сж пренесени черти отъ релиефитѣ на Асклепия и че въ дадения релиефъ е оставилъ следи процесътъ на отъждествяване конника съ Асклепий? Къмъ това ни навежда и мѣстниятъ прякоръ на хероя — Σαλδοκεληνός, който почти постоянно съпровожда Асклепия въ това светилище. Отъ голѣмия брой релиефи съ тракийски конникъ този е единствениятъ съ прякоръ Σαλδοκεληνός.

Дарител съ тракийското име Γοληοῦς се срѣща и върху единъ релиефъ отъ с. Липница (Орханийско)[7], изобразяващъ тракийски конникъ въ скокъ на дѣсно съ олтаръ и дръвче съ увита змия: Γάϊος Μακούτου καὶ Γολειοῦς θεῷ δῶρον.

6. Heroni Ithiostlae[8]. Дарительтъ е L(ucius) Tanicius Zosimus. Релиефътъ представя грубо и примитивно изображение на тракийския

[1] Добруски, ibid., стр. 104, заб. 4.

[2] ср. и Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 129.

[3] въ надписъ отъ Глава Панега: Добруски, Арх. Изв., стр. 73, № 70, фиг. 43.

[4] За Γοληοῦς вж. ibid.; ср. географското име Γολόη (Tomaschek, Thraker, I 2, стр. 88).

[5] Tlos (Ликия) — отъ Гордиана III и въ Baris (Пизидия): вж. Добруски, ib., стр. 73.

[6] въ цѣлата находка отъ Глава Панега само три релиефа изобразяватъ конника брадатъ: Добруски, Арх. Изв. № 51, 70 и 110.

[7] Добруски, Мсб. XI, стр. 77, № 4.

[8] въ надписъ отъ Кара Исенъ (Свищовско): Добруски, Арх. Изв., стр. 111 № 160, фиг. 90.

конникъ, подъ който змия пълзи надѣсно, както въ релиефа отъ Глава Панега.

Змията въ тия релиефи е явно доказателство за хтоническия характеръ на изобразеното въ тѣхъ божество.

7. Θεῷ Ἥρωι Βορκηθία?[1] Дарительтъ на тая благодарствена плоча е Αἴλιος Ποτάμων, който прави посвещението ὑπὲρ Αὐρηλιανοῦ Φήλεικος Πουδεντιανοῦ[δ]ε[ντι]α[ν]ο[ῦ].

8. Ἥρω Μανιμάζω[2]. Дарительтъ е Ἑστιαῖος Νεικίος, който поставилъ благодарственъ надписъ за своитѣ синове — ὑπὲρ τῶν υἱῶν Νεικίου καὶ Ἀγαθήν[ο]ρος.

9. Ἥρωι Παλαδε[ινηνῷ][3] съ релиефъ на тракийски конникъ.

10. Ἥρωι Θαυμ. . . δῷ[4]. На тоя ἥρως построили светилище на върха Арковна (Провадийско) неговитѣ жреци-тргкийци: . . . Δαλ]ήπορις οἱ Ἄθυος καὶ Αὐλου[τράλεος καὶ . . . Μουκαπ]όρεος.

11. Ἥρωι Στου. . .[5] Дарительтъ е нѣкой си Μουκιανός.

12. Θεῷ Ἥρωι σγ. . . ητλα[6]. Дарительтъ е единъ бенефициарий Κορνήλιος Ἀ[ν]είκητος. Надписътъ е гравиранъ върху голѣма ваза за вино съ две дръжки и орнаменти: две лози съ гроздове и листа, които се виятъ една срещу друга въ форма на змии съ зинали уста. Култътъ на тоя θεὸς ἥρως трѣбва да е стоялъ въ връзка съ култа на Диониса: свидетелство за това сж Дионисиевитѣ атрибути върху вазата: лози съ гроздове, змии и бръшлянъ[7].

13. Her(oi) Divesanto[8]. Дарительтъ е единъ войникъ отъ cohors II Lucensium, на име Fl(avius) Mestrius. Релиефътъ съ тракийския конникъ е фрагментиранъ. Не може да се каже, дали прякорътъ Divesantus е тракийско или не.

14. [He]roni Suregeti idemq(ue) Prae[hi]b(enti).[9] Посвещението прави Aurelius Maturus, центурионъ отъ legio XI Claudia Antoniniana.

[1] въ надписъ отъ Горна Орѣховица: AEM XV (1892), стр. 218, № 106.

[2] въ надписъ отъ Габрово: S. Reinach, Rulletin archéologique, 1894, стр. 420, № 8; Мсб. VII, стр. 109; Мсб., стр. стр. 78; AEM XV (1892), стр. 107, № 58.

[3] въ надписъ отъ Ески-Арнаутларъ: К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 43, № 89, фиг. 60.

[4] въ надписъ отъ върха Арковна (Провадийско): Шкорпилъ, ib., стр. 55, № 124, фиг. 76.

[5] въ надписъ отъ Арабларъ (Поповско): Добруски, Арх. Изв., стр. 133 № 187; AEM XVII (1894), стр. 195 сл., № 61.

[6] въ надписъ отъ Лѣсковецъ: Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во III, стр. 128 № 10; ср. Добруски, Арх. Изв., стр. 134, № 191, фиг. 110. Прякорътъ на хероя е ΣΓ. . . ΗΤΛΑ. Втората буква следъ Σ е пресѣчена, намирайки се на края на отломеното мѣсто, и може да се схване, освенъ като Γ, и като часть отъ Π. Четенето на Добруски. ib.: Ἰσ. . . ητλα е погрѣшно.

[7] Добруски, ibid., стр. 135; за изображение на Диониса въ форма на конникъ: Perdrizet, Rev. arch. 1904, януари—февруари, стр. 19—27; ср. Kazarow, Klio XII,3, стр. 358, заб. 7.

[8] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 20, № 33.

[9] въ надписъ отъ Durostorum-Силистра: V. Pârvan, Rivista di Filologia, nuova serie, anno II, fasc. III, 1924, Torino, стр. 6.

Този тракийски богъ-херой Suregetes се срѣща и въ единъ надписъ отъ околностьта на Bessapara, недалечъ отъ Т. Пазарджикъ, дето е живѣло тракийското племе беси: θεῷ Σουρεγέθῃ ἐπηκόῳ[1]. Култътъ на Него Suregetes е билъ пренесенъ на северъ отъ Балкана чрезъ онеправданитѣ и прокудени отъ римското орѫжие беси, които се поселили въ Малка Скития (Добруджа) и тамъ оставили за своето сѫществуване следи върху епиграфическитѣ паметници[2].

Въ Tomis е сѫществувало религиозно дружество за култа на хероя-конникъ. Списъкъ на лицата, които влизали като членове въ това дружество, ни дава благодарствениятъ надписъ, който дружеството поставило на хероя-конникъ: εὐχαριστήριον — ἥρωα — ἀνέθηκαν (изброяватъ се имената на членоветѣ) и който е намѣренъ при Кюстенджа[3]. Върху мраморната плоча, на която е издълбанъ надписътъ, изобразенъ е отгоре тракийски конникъ и дърво съ увита змия. Дружеството е имало: единъ συναγωγεύς, на име Ἡρόξενος Διοσκουρίδου, който е стоялъ на чело на колегията, билъ е, тъй да се каже, нейнъ председатель; петь души φιλότειμοι: Νουμήνιος Λυσιμάχου, Ἄττας Λουκίου, Σεκοῦνδος Ἐπικράτους, Χρῆστος Νινίου, Δημῶναξ Δη[μ]ωνάκτου и единъ διὰ βίου φιλότειμος Θάλλος Ἀγάθωνος (всички тия лица сѫ носѣли титлата φιλότειμοι заради известни заслуги къмъ дружеството); една ἱέρεια, на име Βούτεις Ἡροξένου, която изглежда е била жена на председателя на колегията; единъ γραμματεύς, Φιλώτας Εὐβούλου; единъ νομοφύλαξ, Ἀκορνίων Λυσιμάχου; единъ ἔκδικος, Πάππας Ἡροξένου; единъ ἱεροκήρυξ, Δῖος Ἀσταίου и 14 души членове (συναγόμενοι), имената на които сѫ изредени въ края на надписа[4].

За друго дружество въ връзка съ тракийския херой-конникъ ни свидетелствува единъ латински надписъ, намѣренъ въ околноститѣ на Tomis, при с. Хасидулулукъ[5] съ посвещение: Ero et D(omno) и релиефъ на тракийския конникъ (съ куче, преследващо глиганъ, и дърво, увито съ змия). Надписътъ ни съобщава членоветѣ на дружеството съ една mater collegii на чело; всички членове на дружеството сѫ поселени въ Tomis отъ околнитѣ провинции: Тракия (Перинтъ), Битиния—Понтосъ (Тиусъ, Никомедия, Хераклея, може би и Цезарея), Галатия (Абонотейхосъ, който градъ е принадлежалъ по-рано къмъ Битиния) и Кападокия (Мазака): mater на колегията — Menia Iuliane — Tiana, членове: Lucius Antonius Capito — Nicomedia,

[1] Dumont, Mélanges, стр. 8, № 2.

[2] Dio LI, 22. За етимологията на Σουρεγέθης ср. Tomaschek, Thraker II 1., стр. 49, който сравнява тая дума съ скитското име на Аполона Γοιτό-συρος (Herodot IV, 59), т. е. gaithâ-çûra — „укрепващъ живия свѣтъ" . . . Ср. още съ gaēθōsūra „богатъ съ имоти и добитъкъ" (Vasmer, Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven, I, 1923 г., стр. 3) или „защитникъ на скотовъдството" (вж. по това сборникъ „Силистра и Добруджа", стр. 44), та и богътъ Сурегетесъ би могълъ да се счита като богъ на скотовъдството, пазитель на стадата отъ болести и напасти.

[3] A E M VI (1882), стр. 19, № 39.

[4] За φιλότειμοι вж. Poland, Geschichte des griech. Vereinswesens, стр. 411 сл.; за ἔκδικος ib. стр. 404 сл., за ἱεροκήρυξ ib. стр. 395, за νομοφύλαξ ib. стр. 404 сл., за συναγωγεύς ib. стр. 355 сл., за γραμματεύς ib. стр. 383 сл.

[5] CIL III 7532; A E M VIII (1884), стр. 3, № 7.

Gaius Licinius Clemens n(atus) Abonutichu, Gaius Aurelius Alexandrus n. Heraclia, Cludius Secundus n. Abonutichus, Gaius Cabinius Modestus n. Perintho, Ailius Barbario n. Nicomedia, Aurelius Vitus n. Caesaria, Vettius Ponticus n. Tio, Fabius Paulinus n. Mazaca, T. Ailius Pompeius n. Tio, Papirius Celer n. . .

Единъ надписъ отъ Istros-Каранасуфъ[1] ни свидетелствува за едно бедно дружество, което се е покланяло може би на Heros Domnus или на друго божество. Броятъ на членоветѣ (всичко 6) е твърде ограничено: въ надписа се чете единъ Ἀλέξανδρος ἱε[ρ(εύς)], единъ Ἀπολλώνιος φιλ(ότειμος), другъ Ἀλέξανδρος—εὐθυ(νος), единъ Κουθιούρας φ(ιλότειμος), една Μαξιμίνα Σίσι и единъ Θεόφιλος. Лицата трѣбва да сѫ били роби, както се вижда отъ обстоятелството, че носятъ по едно име. Въ такъвъ случай, узнаваме, че и роби сѫ могли да станатъ φιλότειμοι на религиозно дружество. За спестяване на мѣсто, предполага Pârvan, не сѫ били вписани всички членове на дружеството. Между шестьтѣ имена, отъ които 4 сѫ гръцки, а 1 — римско, срѣщаме и две тракийски имена: Κουθιούρας и второто име на Μαξιμίνα Σίση, която е била дъщеря или жена на тракиеца Σίσης[2].

Жреци-тракийци на бога-конникъ се споменаватъ въ надписа отъ върха Арковна (Провадийско)[3]: единъ Δαλήπορις οἱ Ἄθυος καὶ Αὐλουτράλεος καὶ Μουκαπόρεος; тѣ сѫ построили на свои разноски светилище на своя богъ — на Ἥρως Θαυμ... δῶ върху самия върхъ Арковна.

Релиефитѣ съ изображение на тракийски конникъ могатъ да се разпредѣлятъ, споредъ класификацията на Кацаровъ[4], въ три групи.

Въ едната група конникътъ е изобразенъ въ бавенъ ходъ на дѣсно или пъкъ застаналъ на едно мѣсто.

Въ втората група релиефи конникътъ е изобразенъ въ галопъ на дѣсно, отиващъ на ловъ, съ развѣта хламида и съ размахано копие въ повдигната дѣсница.

Въ третата група конникътъ се връща отъ ловъ съ увисналъ дивечъ въ дѣсната рѫка.

Въ повечето релиефи е изобразенъ олтаръ, върху който, както е особено въ релиефитѣ отъ втората група, коньтъ стѫпя съ предното си дѣсно копито. Въ олтаря (или жертвеника) е изобразенъ често пѫтя горящъ пламъкъ. Отпредъ се вижда дърво съ увита змия около него. Олтарътъ или жертвеникътъ стои несъмнено въ връзка съ жертвоприношение. Змията е хтонически символъ.

Почти въ повечето релиефи сѫ изобразени женски фигури — адоранти предъ коня и мѫжка фигура (една или повече), която държи опашката на коня. Въ единъ отъ нашитѣ релиефи, вмѣсто мѫжъ, жена държи опашката на коня. Въ първата група релиефи

[1] Pârvan, Histria VII, стр. 91, № 59.

[2] Вж. Pârvan, ibid., стр. 94.

[3] Шкорпилъ, Описъ, стр. 55, № 124, фиг. 76.

[4] Kazarow, Heros въ Pauly-Wissova Realenc. Suppl. III 1137 сл.

конникътъ държи вмѣсто копие — патера, а предъ коня стои жертвеникъ съ пламъкъ; когато патерата липсва, дѣсната ржка е допряна до шията на коня. Въ третата група релиефи задъ увисналия дивечъ вървятъ куче и лъвъ или две кучета и лъвъ, подъ краката на които се вижда повалена делва, отъ която се излива течность. Повалената делва не е символъ на извори и не стои въ връзка съ нимфитѣ, както предполага Seure[1], но трѣбва по-скоро да се свърже съ култа на самия Херосъ и означава, че на Хероя-конникъ предстои да приеме жертвоприношение[2].

Въ релиефитѣ отъ втората група се виждатъ подъ коня гли-ганъ или сърна, преследвани отъ кучета, или пъкъ лъвъ и куче, които нападатъ бикъ.

Характеренъ за нашитѣ релиефи е тъй нареченията жестъ на benedictio latina, който не е още обясненъ: въ повдигнатата дѣсна ржка показалецътъ и срѣдниятъ пръстъ сж изправени, а останалитѣ пръсти свити къмъ дланьта; характерна е сжщо така изобразената въ отдѣлни релиефи змия, която се вие подъ краката на коня, както и въ три релиефа отъ Долна Мизия, изобразяващи Зевса.

Конникътъ рѣдко се срѣща брадатъ. Въ повечето случаи той е младоликъ, безъ брада. Брадатъ конникъ се срѣща измежду релиефитѣ, които сж посветени на Асклепия и въ които, както възъ основа на надписа предположихме, конникътъ е отъждественъ съ Асклепий; брадатъ конникъ се срѣща сжщо така и въ единъ релиефъ, посветенъ на Силвана.

И рогътъ на изобилието, атрибутътъ на гръцкото хтоническо божество Θεὸς Μέγας, се явява веднъжъ като атрибутъ на тракийския конникъ: единъ релиефъ отъ Шуменско[3] ни представя брадатъ конникъ съ кждрава коса, облѣченъ съ хитонъ и хламида, въ скокъ на дѣсно; въ дѣсницата си държи рогъ на изобилието; коньтъ стжпя съ дѣсния си преденъ кракъ върху валчестъ олтаръ; задъ него се вижда глиганъ, захапанъ отъ куче. Такъвъ типъ на тракийски конникъ се явява и върху монетитѣ — Тракийски конникъ върху монети. Брадатъ конникъ съ калатъ на главата се срѣща изобразенъ често върху монети отъ Istros-Каранасуфъ. Отъ времето на императоръ Северъ нататъкъ този образъ е главниятъ монетенъ типъ на по-голѣмитѣ номинали. Тъй като брадатъ богъ съ калатъ напомня Сараписъ, то и тоя образъ сж считали за Сараписъ. Pick[4] изтъкна като немислима представата за коненъ Сараписъ и вижда въ тоя брадатъ конникъ съ калатъ — тракийския богъ-конникъ.

---

[1] Seure, Etude sur quelques types curieux du cavalier thrace въ Rev. des Ét. Grecques XIV (1912), бр. 2, 3 и 4.

[2] Както съ право предполага Кацаровъ, който отхвърля предложението на Seure да се вижда въ женскитѣ фигури нимфи: Кацаровъ; Изв. бълг. арх. д-во III (1912), стр. 339—342 и Heros ib. 1144.

[3] Kazarow, Klio XII, Hest 3, стр. 359.

[4] Pick, Die antiken Münzen II, стр. 157.

Въ нѣколко монети отъ Istros[1] е изобразенъ „великиятъ богъ на конь", но съ вѣнецъ отъ лжчи на главата: виждатъ се три лжча задъ калата и два отпредъ до челото на бога. Тѣзи монети представятъ, следов., единъ Θεὸς Μέγας, съединяващъ въ себе си тракийския конникъ, Сараписъ (съ калатъ) и Хелиосъ (съ лжчестъ вѣнецъ), съ други думи, единъ Θεὸς Μέγας—Ἥρως—Ἥλιος—Σάραπις, още едно доказателство за характерния въ римската епоха ралигиозенъ синкретизъмъ.

Върху монети отъ Nicopolis ad Istrum тракийскиятъ конникъ не се срѣща. Конникътъ върху една монета отъ Домна[2], въ който Mordtmann[3] иска да види хероя-богъ, въ сжщность представя императоръ на конь[4]. И върху други монети конникътъ не представя божество, но императоръ на конь[5]. Като монетенъ типъ тракийскиятъ конникъ се срѣща въ Odessos.

Върху реверата на цѣла редица монети отъ тоя градъ, както автономни[6], така и императорски[7], е изобразенъ брадатъ конникъ въ ходъ къмъ дѣсно и съ рогъ на изобилието въ дѣсната ржка; въ нѣкои отъ тѣхъ[8] конникътъ препуска въ дѣсно, съ развѣта мантия; въ повдигната дѣсна ржка държи копие, а съ лѣвата е хваналъ юздитѣ. Първитѣ монети отъ Odessos, върху които е представенъ конникътъ, сж сѣчени около 200 год. пр. Хр. На всички тия образи не липсва хламидата, характерна за тракийския конникъ; въ повечето отъ тѣхъ се вижда рогътъ на изобилието, който конницитѣ държатъ въ дѣсната си ржка и който е атрибутъ на Θεὸς Μέγας. Въпрѣки това, конникътъ не представя Θεὸς Μέγας и не е Сараписъ, както се е смѣтало, защото, както казахме по-горе, Сараписъ на конь е невъзможенъ. А рогътъ на изобилието първоначално не е билъ атрибутъ на конника; това се вижда отъ изображенията на конника върху по-стари тракийски монети, каквито сж били монетитѣ отъ старитѣ тракийски князе: Севтесъ I, Котисъ I, Скостокосъ и върху нѣкои автономни монети отъ Odessos[9]. Въ тѣхъ конникътъ[10] е изобразенъ въ своя първоначаленъ войственъ видъ, въ галопъ, безъ гръцкия хтонически атрибутъ — рога на изобилието, и обикновено съ копие въ ржка.

---

[1] Ruzicka, Inedita aus Moesia Inferior, №№ 494, 516; ср. сжщо стр. 31 (=103); типътъ № 494 е отъ Септимий Северъ, а типътъ № 516 отъ Северъ Александъръ.

[2] Pick, Die antiken Münzen, I, № 1464.

[3] AEM VIII (1884), стр. 209.

[4] Pick, ib. стр. 337.

[5] ib. I2, стр. 527.

[6] Pick, Die antiken Münzen I2 №№ 2200—2213.

[7] ibid., №№ 2230, 2231 (отъ Траяна), 2243 (отъ Антонинъ Пий), 2248 (отъ Маркъ Аврелий) и др.

[8] ibid., №№ 2210, 2212, 2231, 2243 и др.

[9] Pick, ib. I2, № 2210—2213.

[10] ако, обаче, тукъ се касае действително за богъ, а не за нѣкой царь-конникъ: Kazarow, Heros, 1146.

на Pick, че тукъ е станало сливане
Приемливо е предположението на мирния гръцки хтонически Θεὸς Μέγας, богъ на подземния свѣтъ, съ
на мирния гръцки хтонически богъ-конникъ. Отъ друга страна и гръцкиятъ
войнствения тракийски богъ-конникъ. Отъ друга страна и гръцкиятъ
Θεὸς Μέγας е трѣбвало да се подложи на влиянието на тракийската
религия, и ние го виждаме да се явява съ тракийски прякоръ Δερζελάτης
върху единъ надписъ[1] отъ Гордиана III, а и монетитѣ отъ това време
показватъ, че сѫ били празнували въ негова честь игри, известни подъ
името Δαρζάλεια. Въ основата си, обаче, мисли Pick[2], този Θεὸς Μέγας Δερ-
ζελάτης не е тракийско божество, а гръцкиятъ хтонически богъ Θεὸς
Μέγας, който подъ влиянието на тракийскитѣ съседи се е превърналъ
въ Θεὸς Μέγας Δερζελάτης. Тъкмо въ тоя пунктъ, който засяга не само
Θεὸς Μέγας Δερζελάτης, но и сѫщината на тракийския богъ-конникъ, ние
навлизаме въ областьта на хипотезитѣ. Можемъ съ право да предпо-
лагаме, заедно съ Pârvan[3] че, преди да изпита влиянието на гръцкия
хтонически „великъ“ богъ, религията на тракитѣ, които дошли и се наста-
нили на Балканския полуостровъ въ много отдалечени времена — преди
идването на гърцитѣ, се подложила на единъ хтонизирващъ процесъ
подъ влиянието на завареннитѣ тукъ хтонически и натуралистически
култове, носитель на които било прединдоевропейското население
между Срѣдиземно море и Балкана. Хтоническиятъ атрибутъ — рогътъ
на изобилието, е могълъ, както препполага Pick, да бѫде заетъ дей-
ствително отъ гръцкия хтонически Θεὸς Μέγας, но тракийскиятъ богъ Κύριος
Δαρζάλας въ релиефа отъ Ески-джумайско[4], както и тракийскиятъ конникъ
съ рога на изобилието въ Шуменския релиефъ[5] вече сѫ били напоени
съ хтонически елементи, още преди да изпитатъ гръцкото хтони-
ческо влияние върху себе си, били сѫ поради това наклонни да се
сродятъ съ гръцкия хтонически Θεὸς Μέγας, напр., въ формата Θεὸς
Μέγας Δερζελάτης и да възприематъ отъ тоя гръцки Θεὸς Μέγας хтони-
ческия атрибутъ — рога на изобилието, и не само тоя атрибутъ, но
и много елементи въ скулптурния типъ на конника, както и името
Ἥρως. Индоевропейскиятъ небесенъ субстратъ на тракийската религия,
върху който се спира Pârvan въ своята хипотеза за гетския Залмо-
ксисъ и за южнотракийскитѣ култове, може действително да се
предполага, но не може да се проследи върху паметницитѣ, които
сѫ достигнали до насъ и които произхождатъ почти изключително
отъ римско време. Може би тоя небесенъ субстратъ трѣбва да видимъ
въ култа на тракийския Збелтиурдосъ, който стърчи като оазисъ въ
хтоническата Дионисиево-Сабазиева основа на тракийската религия.

---

[1] Kalinka, 114; Rev. arch. XXXV (1879), стр. 114, № 6 отъ 238 г. сл. Хр.

[2] Pick, Jahrbuch des arch. Instituts, XIII (1898), стр. 156 сл. и die antiken Münzen, I_2, стр. 528.

[3] Rivista di filologia, II (1924), стр. 7 и 22.

[4] Добруски, Арх. Изв., стр. 778, № 228.

[5] Kazarow, Klio XII, Heft 3, стр. 359.

Да се възвърнемъ къмъ тракийския конникъ. Изразътъ „тра-
кийски конникъ“ (cavalier thrace) е свързанъ, както поменахме
по-горе, съ известни неудобства. Божеството, което наричатъ тра-
кийски конникъ, въ едни случаи представя Аполона, въ други
случаи Асклепий, въ трети случаи Силванъ; върху монети отъ
Odessos и Istros и въ Шуменския релиефъ съ рогъ на изобилието той
се е слѣлъ съ гръцкия Θεὸς Μέγας; когато е изобразенъ върху над-
гробни плочи, сѫщиятъ този тракийски конникъ е свързанъ съ култа
на хероизиранъ мъртвецъ. Върху подробности на облѣклото и орж-
жието на конника е обърналъ внимание Seure[1]. Облѣклото на
конника обикновено е конвенционално. Подробноститѣ, които май-
сторътъ възпроизвежда, често пжти нескопосно, сж инспирирани отъ
гръко-римската традиция. Рѣдко богътъ е изобразенъ съ черти, които
да сж характерни за туземенъ тракийски богъ. Редомъ съ лисичата
шапка (alopékis) и зеирата, редомъ съ дългата коса и изострената
шапка, които напомнятъ за фригитѣ, срѣща се и надиплената туника
и хитона, които напомнятъ за кавалериститѣ отъ римската армия.
Оржжието на конника често е оржжие на римски кавалеристъ.
Патерата (жертвеното блюдо) не означава туземенъ ритуаленъ актъ,
но е заемка отъ погребалнитѣ гръцки релиефи. Съ право изтъква
Seure, че на тракийска почва ние не разполагаме съ единъ строго
опредѣленъ типъ на конника, но имаме различни варианти на
последния, които въ по-голѣмата си часть се дължатъ на чуждо
влияние, въ зависимость отъ националностьта на скулптора или
дарителя. Ала подъ различнитѣ имена, облѣкла, физиономии и поло-
жения се крие действително едно национално конно божество на
лова, което нѣма установенъ типъ, но общото въ неговитѣ разно-
образни варианти е това, че богътъ винаги е представенъ на конь.
Обстоятелството, че тракитѣ не сж успѣли да създадатъ за своя
богъ-конникъ единъ опредѣленъ националенъ скулптуренъ типъ, би
могло да се обясни както съ народностьта на майстора или дари-
теля, така и съ неспособностьта на тракитѣ да си представятъ бога
съ характерни черти[2].

Мисъльта на ученитѣ[3] е наклонна напоследъкъ да открие едно
основно божество на тракитѣ, спрямо което Дионисъ, Сабазий,
Залмоксисъ-Гебелеизисъ, Θεὸς ὕψιστος сж само отдѣлни хипостази.
На това основно божество примитивната тракийска религиозна

---

[1] Étude sur quelques types curieux du cavalier thace (Rev. des études grecques, XIV, 1914, бр. 2, 3 и 4).

[2] Seure, Quelques types curieux, стр. 52.

[3] Напр. Ростовцевъ: „Тракийскиятъ херой-конникъ би се оказалъ само като единъ отъ хипостазитѣ на основния богъ въ тракийската религия; едно отъ имената на този основенъ богъ е Сабазий“ (Античная декоративная живопись на югѣ Россiи, 1914 I, стр. 431); ср. още Perdrizet, Cultes et Mythes du Paugée, стр. 79: „Σαβάζιος както и Βάκχος, изглежда да е не име, а прякоръ на великия тракийски богъ“.

мисъль не е могла да намѣри собствено име, а го е назовавала съ обяснителни прякори, които сж разкривали една или друга страна отъ неговата сжщность. Този единственъ богъ, който тракитѣ донесли отъ своето индоевропейско отечество, е билъ въ своята първобитна основа слънчевъ и небесенъ богъ; неговото превръщане въ хтоническо божество е станало на Балканския полуостровъ, на югъ отъ Балкана, покрай Срѣдиземно море, подъ влияние на завареннитѣ хтонически култове. Напротивъ, гетитѣ на северъ отъ Хемусъ могли да бждатъ по-добре опазени отъ мѣстното хтоническо влияние и продължавали да си живѣятъ съ своитѣ примитивни индоевропейски схващания отъ наивно идеалистиченъ и небесенъ характеръ, които се запазили и въ историческо време[1]. Въ една смѣла, но необоснована хипотеза Pârvan претендира да е открилъ собственото име на тоя основенъ тракийски богъ. „Въ действителность, казва той, ние познаваме доста добре автентичното име на бога, на тракийския богъ-конникъ като представитель на солярната идея: това е θεὸς Σουρεγέθης ἐπήκοος отъ Бесапара, Heros Suregetes idemque Praehibens отъ Durostorum"[2]. Като вижда въ ведийския богъ Sourya (Слънце) прототипъ на Suregetes и въ ведийскитѣ Açvin — прототипове на Диоскуритѣ, синове на слънцето, той изтъква по-нататъкъ, че великиятъ солярень трако-гетски богъ не е притежавалъ никакъвъ антропоморфенъ образъ, а както въ бронзовата епоха, така и въ историческо време е билъ означаванъ чрезъ дискъ, забоденъ на върха на единъ прътъ[3].

По какъвъ начинъ се е отнесла римската религия къмъ най-популярния култъ на мѣстното население, култа на хероя конникъ? Римскитѣ завоеватели и колонизатори, както и гръцкиятъ елементъ срѣдъ тракийската маса не сж могли да не обърнатъ внимание и да не отдадатъ заслужена почить на мѣстния култъ. Тѣ на драго сърдце сж му дарявали оброчни релиефи и сж му отправяли чрезъ тѣхъ своитѣ молитви и благодарности, за да си осигурятъ неговата милость и закрила въ тая чужда страна. На тракийския богъ-конникъ сж се покланяли както тракийци, отъ които значително число имена сж ни засвидетелствувани въ надписитѣ, така сжщо гърци и римляни, между които единъ офицеръ (центуриомъ) на първия италийски легионъ, единъ кавалеристъ (eques), единъ центурионъ на V-ия македонски легионъ,

[1] V. Pârvan, Getica, стр. 161.

[2] V. Pârvan, Une nouvelle inscription de Tomis въ сборникъ Dacia I (1924), Bucarest, стр. 278.

[3] Pârvan, Dacia I, стр. 279. Pârvan напразно търси въ бесския богъ Suregethes слънчево небесно божество, тракийски представитель на ведийския Sourya. Беситѣ около Бесарапа и другитѣ тракийски племена на югъ отъ Балкана отдавна, както и самъ Pârvan е изтъкналъ това, се подложили на локално хтоническо влияние. Беситѣ отъ Малка Скития (Добруджа) сж късни преселници отъ Родопската область (вж. по-горе стр. 13) и тѣ донесли заедно съ себе си тукъ Deus Suregethes idemque Praehibens.

единъ центурионъ отъ XI-ия Клавдиевъ Антонинински легионъ, трима бенефициарии, единъ станционарий (полицистъ), единъ войникъ (miles) отъ cohors Primasensium Aureliana, единъ войникъ отъ cohors II Lucensium, други трима войници, единъ киркиторъ, единъ ветеранъ, единъ митнишки чиновникъ — робъ, а сжщо така лица отъ висшата провинциална градска аристокрация: двама декуриони — градски съветници и единъ филархъ отъ Пауталия-Кюстендилъ.

Келтски божества

Епона. Келтски култове въ Долна Мизия сж били пренесени тукъ въ римско време отъ галски войници. Известно е, че презъ времето на Траяна е пребивавала въ тази провинция cohors II Gallorum, която е взела участие и въ Трояновитѣ войни срещу дакитѣ[1]. До сега въ Долна Мизия и изобщо въ България сж намѣрени следи отъ култа на келтската конна богиня Епона само на три мѣста:

1. Въ римскитѣ развалини до с. Горско Калугерово (Севлиевска околия) е намѣрена бронзова статуйка, която представя Епона, яхнала на конь[2].

2. Отъ с. Аптаатъ (Добричка околия) произхожда една мраморна плоча съ релиефно изображение, което представя Епона en face, седнала на престолъ, и отъ скута и зобатъ зърна две жребчета, едното отъ дѣсната, а другото отъ лѣвата ѝ страна. Релиефътъ е снабденъ съ надписъ:

Θεὰν ἐπήκοον [Ἐπόνην ?]
Αἴλιος Παυλῖν[ου ἀνέθηκεν][3]

И Епона, следов., принадлежи къмъ божествата съ епитетъ ἐπήκοος.

3. Релиефътъ отъ с. Хърлецъ-Augusta (Орѣховска ок.) представя за първи пжть съединение на тракийски конникъ (въ горната преграда на плочата) съ келтската Епона (долната преграда)[4].

4. Подобенъ паметникъ е намѣренъ и въ с. Гигенъ-Oescus[5]; отъ тракийския конникъ сж останали само краката на коня, а отъ долното поле бюста на Епона до колѣне и лѣвия конь.

[1] вж. дипломи XXXI, XXXIII, XXXVIII отъ 99, 105 и около 112 г. сл. Хр.; ср. Pauly-Wissova Realenc. IV, 1, 288 и S. Reinach, Divinités equestres въ Rev. arch. XI (1902), стр. 238.

[2] Добруски, Мсб. XVI и XVII, стр. 35 и 36, фиг. 15; преиздадена отъ S. Reinach, Quelques statuettes de bronze inédites въ Rev. arch. XXXV (1899), стр. 61, фиг. № 2.

[3] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 767, № 67, фиг. 48.

[4] Добруски, Арх. Изв., стр 135, № 192, фиг. 111. A. Reinach въ Rev. d'Histoire des religions 1911[2], стр. 160, заб. 1 отхвърля мнението, че тия изображения представятъ келтската богиня Епона; той по-скоро е наклоненъ да види въ тѣхъ една конна тракофригийска богиня.

[5] Добруски, Арх. Изв., стр. 136, № 193.

Неотдавна проф. Г. И. Кацаровъ съобщи единъ новонамѣренъ надписъ отъ римското селище при с. Ковачовецъ (Поповско), въ който за първи пѫть срѣщаме богъ Магутисъ: Deo Maguti | pro salute f- | ratrorum | Iulius Herculan(us) | aram ex vo|to posuit[1].

Този богъ изглежда сѫщо келтски[2], защото напомня келтското име Μαγουτι въ единъ надписъ отъ Cavaiollon[3].

---

[1] Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. Институтъ IV 1926/27, стр. 98, № 22.

[2] Г. И. Кацаровъ, ibid.

[3] у Dottin La langue gauloise 152; Кацаровъ, ibid.

ЧАСТЬ III

ИЗТОЧНИ КУЛТОВЕ

Египетски божества

Сараписъ, Изисъ, Анубисъ. Рѣчниятъ богъ Нилъ

Отъ египетскитѣ божества въ Долна Мизия е засвидетелствуванъ култътъ главно на Сарапись и Изида, а веднъжъ и на Анубисъ. Повечето мизийски надписи, които стоятъ въ връзка съ египетскитѣ култове, сѫ отъ Tomis; тоя градъ се е намиралъ въ редовни сношения съ Египетъ. Единъ надписъ отъ Tomis[1], за който, обаче, не знаемъ, дали е отъ императорската епоха или преди Христа, ни показва, че въ Томи се е празнувалъ египетскиятъ празникъ Хармосина[2] и че се е издигалъ въ самия градъ храмъ на Сарапись (ἱερὸν τοῦ Σαράπιδος); градътъ надарилъ съ почетенъ вѣнецъ едно заслужило лице, което покрай другитѣ свои заслуги внесло суми за празника хармосина, празнуванъ въ честь на Изида; почетниятъ декретъ билъ гравиранъ на стела отъ бѣлъ камъкъ и поставенъ въ храма на Сарапись (τὸ δὲ ψήφισμα ἐσγραφῆναι εἰς τελαμῶνα λευκοῦ λίθου καὶ ἀνατεθῆναι εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Σαράπιδος). Покрай фрагментиранитѣ надписи, въ които се прави посвещение на Сарапись: Σαράπιδ[ι][3], или се споменава Сарапись и Изида въ връзка се тѣхния култъ: [Σαράπιδ]ος καὶ Ἴσιδ[ος][4], намѣренъ е и надписъ, въ който се споменава освенъ Сарапись и Изида, още и Анубисъ (Σάραπις καὶ Εἶσις καὶ [Ἄνου]βις)[5]. Една статуя на Изида е намѣрена въ Томи[6], а две маски[7] отъ Callatis-Мангалия, които представятъ женски глави и сѫ снабдени съ египетски емблеми (прешленитѣ на Озирисъ), се намиратъ сѫщо така въ връзка съ египетскитѣ култове — съ култа на Изида въ Калатисъ[8].

---

[1] Toutain, Les cultes païens, II, стр. 15.

[2] AEM VI (1882), стр. 23, № 46.

[3] Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. 13, 1881, παραρτ. 6 на стр. 65 у Pick, Die antiken Münzen I 2, стр. 628, заб. 5.

[4] AEM XI (1887), стр. 41, № 54; Cagnat IGr. I, № 621.

[5] AEM XIX (1896), стр. 97, № 44.

[6] Tocilescu, Fouilles, стр. 135.

[7] O. Tarfali, Rev. arch. XXI (1925), стр. 277, № 10 в.

[8] ibid.

Въ времето на императоръ Антонинъ Пий египетскитѣ култове въ Томи сж били особено ревностно почитани отъ дружеството на търговцитѣ-Александрийци (οἶκος τῶν Ἀλεξανδρέων)[1], което е имало своето седалище въ Томи. Единъ членъ на това дружество, второто име на когото е произведено отъ името на бога Анубисъ, единъ Καρπίων Ἀνουβίωνος, на свои срѣдства посветилъ олтаръ на египетскитѣ божества и на самия императоръ: Θεῷ μεγάλῳ Σαράπ[ιδι καὶ] τοῖς συννάοις θεοῖς [καὶ τῷ αὐ]τοκράτορι Г. Αἰλίῳ Ἀδριαν[ῷ Ἀ]ντωνείνῳ Σεβαστῷ Εὐσεβ[εῖ] καὶ Μ. Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ Καίσαρι[2]. Характерно е, че тукъ заедно съ θεὸς μέγας Σάραπις и другитѣ египетски божества (Изисъ, Анубисъ и пр.), споменати като σύνναοι θεοί, се отдаватъ божески почести на самия императоръ още при живота на императоръ Антонинъ Пий и Маркъ Аврелий цезарь. Церемонията на посвещението е извършена на 29 мартъ 106 г.[3] отъ жрецитѣ Κόρνουτος τοῦ καὶ Σαραπίωνος и Πόλυμνος τοῦ καὶ Λογγείνου — жреци, както изглежда, на египетския култъ.

Сараписъ се срѣща изобразенъ върху монетитѣ на Томи, Маркианополъ, Одесосъ, Никополисъ, Калатисъ, Истросъ, Дионисополисъ. Глава на Сараписъ е изобразена на една отъ автономнитѣ бронзови монети отъ Dionysopolis-Балчикъ[4]. Въ Callatis-Мангалия образътъ на Сараписъ се срѣща върху реверата на императорски монети отъ времето на Септимий Северъ[5] (193—211 г. сл. Хр.), въ Marcianopolis-Девня — отъ Каракала и Юлия Доина[6] (198—217 г.), въ Nicopolis ad Istrum — отъ Септимий Северъ[7], въ Tomis-Кюстенджа — сжщо[8], въ Odessos-Варна — още отъ времето на Траянъ[9] (98—118 г.), въ Dionysopolis-Балчикъ — на една автономна монета, както вече

---

[1] Cagnat, IGr. I, № 604.

[2] ibid.

[3] ibid.

[4] Мушмовъ, Античнитѣ монети, София, 1912 г., стр. 10, № 68.

[5] ib.. № *273 (тб. VII 11); въ Калатисъ още: отъ Филипъ баща № 346 (тб. X 13), и Филипъ синъ № *355 (тб. X 13).

[6] ib. № *494 (тб. X 13), № 505 (тб. X 27), № 508; Елагабалъ и Юлия Меза: № *668 (тб. VII 11), Северъ Александъръ: № 716 (тб. X 13), Гордианъ III: № *778 (тб. X 13), Филипъ баща и Отацилия: № *852; една отъ Гордианъ III и Сараписъ (Мушмовъ, Една находка, № 19 тб. II 19).

[7] ib. *№ 927 (тб. VII 11), № 995: Сараписъ правъ въ дѣсната си ржка държи макъ надъ Цербера, който стои до краката му, а въ лѣвата — жезълъ. Други монети — отъ Каракала: № 1123 (тб. X 13), Каракала и Гета: № 1148 (тб. X 13), Макринъ: № 1276 (тб. X 13), 1353 (тб. X 13), Гордианъ III: № *1510 (тб. X 13).

[8] ib. № 1874 (тб. VII. 11): бюстъ на Сараписъ брадатъ; други монети отъ Каракала: № 1979, Елагабалъ: №№ 2067, 2068, *2083 (тб. XI 27), Северъ Александъръ: №№ *2144 (тб. X 13), *2145, Максиминъ: *№ 2184, Гордианъ III: *№ 2252 (тб. X 13), Гордианъ и Транквилина: № 2282 (тб. X 13), Филипъ баща и Отацилия: № 2309, [у Мушмовъ, Една находка, № 44 (тб. II-44)], 2314 (тб. VII 11), Филипъ синъ и Сараписъ: № 2333.

[9] ib. №№ 1563 (тб. VIII 15), 1564 (тб. V, 6); други монети отъ Хадрианъ №№ 1572 (тб. X 14), 1579 (тб. X 14), Маркъ Аврелий: № 1584 (тб. X 14), Луций Веръ: № 1592 (тб. X 14), Септимий Северъ: № *1602 (тб. X 12), 1603, 1604 (тб. 14), Каракала:

поменахме, а на императорски — отъ Септимий Северъ[1]. Въ монетитѣ Сараписъ е изобразенъ изобщо правъ, въ едната си ржка държи патера или жезълъ, а въ другата рогъ на изобилие. Понѣкога принася жертва надъ разпаленъ жертвеникъ и държи рогъ на изобилие[2]. Въ редъ монети той носи калатъ на главата[3]. Важни сж монетитѣ, които изобразяватъ на реверата си тетрастиленъ храмъ, въ срѣдата на който се вижда Сараписъ съ калатъ на глава и съ жезълъ въ ржка. Такива храмови типове на Сараписъ се срѣщатъ на една монета въ Маркианополъ отъ Каракала и Юлия Домна[4], една въ Одесосъ отъ Гордианъ и Транквилина[5] и две въ Томи: една отъ Каракала[6] и друга отъ Елагабалъ[7]. Тия монетни типове могатъ да служатъ като доказателство за уреденъ общественъ култъ на даденото божество. И действително, египетскитѣ божества сж били ревностно почитани въ черноморскитѣ колонии Маркианополъ, Одесосъ, Калатисъ, а най-вече въ Томи. Напротивъ въ Истросъ египетскитѣ култове не сж засвидетелствувани нито съ надписи, нито върху монети[8].

Но и въ вжтрешностьта на Долна Мизия е проникналъ култътъ на Сараписъ. Слѣди отъ тоя култъ намираме въ Бѣла Слатина[9]. Отъ надписа, намѣренъ при Бѣла Слатина и посветенъ на Сараписъ узнаваме, че тамъ е сжществувалъ храмъ на Сараписъ. Постройката на тоя храмъ, ни учи надписътъ, била започната отъ пропреторския легатъ — M. Iallius Bassus, управитель на Moesia Inferior ок. 165 г. сл. Хр.[10], но била довършена отъ императоръ Маркъ Аврелий и Луций Веръ (161--169 г. сл. Хр.) отъ другъ управитель, името на който е заличено въ надписа.

№ 1613, Елагабалъ: № *7620 (тб. X 12), *1621, *1632, Северъ Александъръ: № *1633 (тб. X 12), Гордианъ III: № 1635 (тб. IV 3), 1648 (тб. X 14), 1649 (гб. X 12), Гордианъ и Транквилина: № 1696 (тб. X 13), 1706.

[1] ibid. № 89 (тб. X 14), отъ Каракала: № 96 (тб. X 14), отъ Северъ Алаксандъръ: № 107 (гб. X 12), Гордианъ III: № 113 (тб. X 13), *114 (тб. X 12), Гордианъ и Сараписъ: № 129, [Мушмовъ, Една находка, № 19 (тб. II)].

[2] Мушмовъ, ibid. № 1613 (тб. X 12), *1633 (тб. X 12).

[3] ibid., №№ 129, 173, *198 (тб. IV 2), 273 (тб. VII 11), 355 (тб. X 13), 494 (тб. X. 13), 668 (тб. VII 11), 1276 (тб. X 13), 1635 (тб. IV 3), 1706, 2067, *2184, 2314 (тб. VII 11).

[4] ibid. № 505 (тб. X 27).

[5] ibid. № 1706.

[6] ibid. № 1979.

[7] ibid. *№ 2083 (тб. XI 27).

[8] Въ своя каталогъ (Античнитѣ монети) Мушмовъ посочва нѣколко монети отъ Istros (№ 173, *186 тб. IV 2, *194 тб. IV 2, *1632) и отъ Tomis (№ 1843 тб. IV, 27), върху опакито на които билъ изобразенъ Сараписъ като конникъ; но въ случая ние не можемъ да имаме работа съ Сараписъ. (ср. Pick, Die antlken Münzen, II, стр. 157).

[9] CIL III 12387; Мсб. IV, стр. 153, № 18 и VII, стр. 101, фиг. 9; AEM XIV (1891), стр. 158, № 46. Въ единъ надписъ отъ Фердинандъ (CIL III 7448) се чете Sabadio вмѣсто Sarapidi; ср. Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 79.

[10] S. E. Stout, The Gevernots of Moesia, Princeton, 1911, стр. 55, № 83.

Рѣчниятъ богъ Нилъ е изобразенъ на една мраморна плоча отъ Nicopolis ad Istrum, която е служила вѣроятно като украшение на фриза или друга нѣкоя часть отъ светилището или храмъ на Сараписъ въ тоя градъ[1]. Тоя рѣченъ богъ е изобразенъ въ видъ на брадатъ мжжъ съ кждрава коса, облѣченъ съ химатионъ така, че гърдитѣ му оставатъ голи, и полулегналъ върху скала; съ лѣвата си ржка той се е облѣгналъ на повалена делва, отъ която тече вода, а въ дѣсната ржка държи тръстика. Символитѣ на рѣката и нейната плавателность, както и на плодородието, която тя създава, сж изобразени на релиефа: житни класове (плодородие), Тритонъ съ весло отъ ладия и рибена опашка (рѣчна плавателность), крокодилъ, който гълта водата, що изтича отъ поваления сждъ.

Сирийскиятъ богъ Dolichenus

Божеството което е известно отъ нашитѣ паметници като Iupiter optimus maximus Dolichenus (Dolychenus или Dolchenus), Θεὸς Δολοχηνός, е билъ богъ защитникъ на сирийския градъ Долихе, който се е намиралъ въ провинция Комагене. Затова и тоя Юпитеръ Долихенски е известенъ отъ други надписи подъ имего deus Commagenorum[2], deus paternus commageno(rum)[3]. Тъй като ние не притежаваме пряки сведения за култа на тоя богъ въ самия градъ Долихе, а всички познати до сега паметници, посветени нему, сж или отъ Римъ и Италия или отъ латинскитѣ провинции на империята[4], то затова и не могатъ да се проследятъ промѣнитѣ, които е претърпѣлъ тоя култъ, като се е движилъ отъ Изтокъ въ западнитѣ провинции. Тоя сирийски Баалъ отъ града Долихе, пренесенъ на римска почва, билъ сближенъ съ римския Юпитеръ. Въ всички латински надписи отъ Долна Мизия и въ много други надписи отъ останалитѣ провинции той носи прякора на капитолинския Юпитеръ — той е Iupiter optimus maximus Dolichenus. Богътъ Dolichenus, следователно, е билъ сближенъ не съ Зевсъ-Юпитеръ отъ гръко-римския пантеонъ, а съ специално римския Iupiter optimus maximus, върховния капитолински богъ. Разпространенъ въ околностьта на Римъ, въ цѣла Италия, въ Сардиния и може-би по брѣговетѣ на Галия, тоя култъ е билъ ревностно почитанъ въ дунавскитѣ провинции[5]. Въ Долна Мизия е засвидетелствуванъ при с. Горско Косово (Севлиевско)[6], с. Адамклисе (Tropaeum Traiani)[7], с. Николицелъ (между Мачинъ и Исакча)[1], с. Мегданкьой (до Исакча)[2], при с. Муратъ (въ околностьта на Мангалия)[3] и при Celei[4]. Въ долни Дунавъ, поради присжствието на голѣмъ брой сирийци билò като войници въ помощнитѣ войски, билò като търговци, култътъ на Долихенския Юпитеръ се разпространилъ презъ II и III в. сл. Хр., та е оставилъ следи и върху лични имена. Единъ надписъ[5] отъ тази епоха, намѣренъ въ Istros-Каранасуфъ, ни дава характерното лично име Δολιχην[άρ?]ις. Епохата, къмъ която принадлежи този паметникъ, е характерна съ често срѣщане на имена, върху които теологията е оставила своя отпечатъкъ. Божествата, които имали мистически култове, били възприети отъ голѣмъ брой адепти за свои патрони. Вѣрващитѣ предпочитали за своитѣ деца имена на тия богове. — Въ околностьта на Noviodunum-Исакча (при с. Мегданкьой) се е издигалъ храмъ на Долихенския богъ, построенъ отъ неговитѣ жреци: Luci[l?]ius Dometi, Aquila Barsemon и Flavius[6]. Жреци (sacerdotes Iovis Dolcheni)[7] се споменаватъ и въ другитѣ надписи: Polydeuces Theophili, Lucius Kapito и Flavius re[gi]nus въ надписа отъ Николицелъ[8]; Ροῦβος Πρίσκου, бившъ жрецъ на Долихенския богъ (ἱερατεύσας θεῷ Δολοχηνῷ) и Ἰουλιανός Ἀλεξάνδρου въ надписа отъ околностьта на Callatis отъ с. Муратъ[9] (последниятъ поставя почетенъ надписъ на Ροῦβος Πρίσκου като на по-раншенъ неговъ συνιερεύς) и най-сетне единъ Aurelius Antiochianus, който като жрецъ е носѣлъ името Flavius, въ надписа отъ Севлиевско[10]. Между тия поклонници на Iupiter optimus maximus Dolichenus има и единъ centurio legionis, на име Probus, който заедно съ жена си Apollonia прави посвещение на своя богъ[11].

Сливането на бога Долихенъ съ върховния римски богъ се потвърдява не само отъ името му Iupiter или Iupiter optimus maximus Dolichenus, но и отъ релиефнитѣ изображения — отъ типа на лицето и почти постоянното присжствие на Юпитеровитѣ атрибути: мълния и орелъ. Отъ друга страна, обаче, тоя богъ върху релиефитѣ се отличава отъ гръко-римския Юпитеръ. Той носи атрибутитѣ на войнственъ богъ, представенъ е винаги съ ризница и често съ paludamentum, държи въ ржката си двойна брадва, характерна за критско-микенската култура и за хетитскитѣ божества[12]. Тоя

[1] Добруски, Мсб, XVII, стр. 735.
[2] CIL III 7835; ср. 7834, 13518.
[3] CIL III 10243.
[4] Toutain, Les cultes païens II, стр. 36.
[5] Cumont, Dolichenus въ Pauly-Wissowa Realenc. V 1 1277.
[6] Kalinka, 126; CIL III 14427; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 62, № 27, фиг. 71.
[7] CIL III 14437[1]; AEM XIX (1896), стр. 86, № 20.

[1] CIL III 7520.
[2] CIL III 14445.
[3] AEM XIV (1891), стр. 37, № 95.
[4] CIL III 14490.
[5] Histria III въ Dacia II 1925 г., стр. 225, № 25, фиг. 43 и 44.
[6] CIL III 14445.
[7] CIL III 7520.
[8] ib.
[9] AEM XIV (1891), стр. 37, № 95.
[10] Kalinka, 126.
[11] CIL III 14490.
[12] J. Toutain, Les cultes païens II, стр. 42 и 43.

символъ (двойната брадва) играе голѣма роля въ религията на стария Критъ презъ времето на егейската култура[1]. Този богъ, преди да стане Долихенски Баалъ, е принадлежалъ, изглежда, на стария хетитски пантеонъ и е билъ може би Тешубъ, хетитския богъ на бурята и войната, изобразяванъ на хетитскитѣ паметници отъ II-то хилядолѣтие пр. Хр. съ вълнена дреха и кѫси рѫкави, съ кѫжеловидна шапка на главата, съ мечъ на пояса, снопче мълнии въ лѣвата рѫка и двойна брадва въ дѣсната[2]. Съ сѫщитѣ символи се изобразява и долихенскиятъ Юпитеръ въ паметницитѣ отъ римско време. — Богътъ, следов., който е билъ почитанъ въ латинскитѣ провинции подъ името Iupiter Dolichenus или Iupiter optimus maximus Dolichenus, е запазилъ, въпрѣки името си Юпитеръ и въпрѣки гръкоримския си видъ, много сѫществени черти отъ своята ориенталска физиономия. Бидейки като Юпитеръ богъ, който хвърля мълнии и богъ закрилникъ на града, той е билъ освенъ това войнственъ богъ, победитель, слънчевъ богъ, а такива не сѫ били нито Зевсъ, нито Юпитеръ Капитолински.

Ирански култове

Митра

Отъ всички източни култове, които се разпространили въ предѣлитѣ на римската империя, главно мѣсто заема култътъ на Митра по влиянието, което е упражнилъ въ солдашката религия на провинциитѣ[3].

Тоя ирански култъ, поклонници на който намираме въ Римъ още отъ времето на Помпея (67 г. пр. Хр.), започва решително да прониква въ предѣлитѣ на римската империя отъ края на I в. сл. Хр. (епо-

---

[1] M. Nilsson y Chantépie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte II 308 (Кацаровъ, Единъ новъ паметникъ на бога Долихена въ Год. на Нар. Музей за 1922—1925, София, 1926, стр. 116—126).

[2] Ср. изображенията у Ed. Meyer, Reich und Kultur der Chetiter, стр. 66, обр. 56 и 57; друга литература у Г. И. Кацаровъ ib., стр. 123.

[3] Класическо съчинение за този култъ е това на Franz Cumont: Textes et monuments relatifs aux mystères de Mithra, 2 тома, 1894 — 1900. Общитѣ изводи на тоя трудъ представятъ съдържание на друга книга отъ сѫщия авторъ: Les mystères de Mithra 1902² (нѣмски преводъ: Die Mysterien des Mithra, ein Beitrag zur Religionsgeschichte der römischen Kaiserzeit, Leipzig, 1903). Статията подъ заглавие: Mithra въ Daremberg-Saglio, Dictionnaire des Antiquités grecques et romains, е пакъ отъ Cumont. Въ съчинението на сѫщия авторъ Die orientalischen Religionen im römischen Heidentum, Vorlesungen am Collége de France, deutsche Ausgale von G. Gehrich 1910, Leipzig—Berlin, е посветена на Митровата религия шеста глава (стр. 159—190). Отдѣлни страни на въпроса сѫ изложени у Grill, Die persische Mysterienreligion und das Christentum, Tübingen, 1903; Roeses, Über Mithrasdienst, Stralsund, 1905; G. Wolf, Über Mithrasdinst und Mithräen, Frankfurt, 1909; S. Reinach, La morale du mithraïsme въ съчинението му Cultes, mythes et religions II (1906), стр. 220 сл.; A. Harnack, Mission und Ausbreitung des Christentums II², стр. 270. По-нова е студията на Д-р Валдуин Сарија, Развитак Митрине култне слике у дунавским областима въ сп. „Старинар", томъ II (серия III) 1923, стр. 33–62, Београд, 1925.

хата на Флавиитѣ) и особено се засилва при Антонинитѣ и Северитѣ, а въ III и IV в. се утвърдява като най-важенъ култъ въ римския свѣтъ[1]. Неговото разпространение и локализиране стои въ връзка съ движението на легионитѣ, и съ ония стратегически пунктове, които сѫ били седалище на войскови части. Въ пограничнитѣ области този култъ е засвидетелствуванъ най-далечъ до ония мѣста, до които сѫ достигали римски легиони — до Рейнъ, въ северна Британия и въ Дунавскитѣ покрайнини. А въ Атлантическитѣ области, въ Испания, западна Галия и срѣдна или южна Британия, влиянието на Митра и на източнитѣ култове въобще било твърде слабо[2].

Разпространението на този ирански култъ отъ Изтокъ къмъ Западъ въ латинскитѣ провинции на империята представя една фаза отъ вѣковния процесъ на взаимодействие между Изтокъ и Западъ. Ала докато проникването на елинизма като културна вълна въ Азия стои въ връзка съ воененъ конфликтъ, съ Александровитѣ завоевания, религиозното творение на Иранъ—митраизмътъ, проникналъ въ недрата на римската цивилизация безъ натрапване, по пѫтя на свободното преливане въ редоветѣ на римската армия.

Въ Долна Мизия сѫ намѣрени до сега надписи и релиефи, посветени на Митра, въ следнитѣ мѣста:

А. Надписи:

въ Гигенъ-Oescus — три[3]; въ Иглица-Troesmis — единъ[4]; Никюпъ-Nicopolis ad Istrum—единъ (съ релиефъ)[5]; с. Куле-Махала (Ломско)—два[6] (единиятъ съ релиефъ); Фердинандъ-Municipium Montanensium—единъ (съ релиефъ)[7]; Силистра-Durostorum — единъ[8]; Адамклисе-Tropaeum Traiani—два[9] и Каранасуфъ-Istros—единъ[10].

---

[1] Fr. Cumont, Die orient. Religionen, стр. 165.

[2] F. Haverfield, The Roman Occupation of Britain, Oxford, 1924, стр. 253.

[3] a) Kalinka, 146 [Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 45, № 13; AEM XI (1887), стр. 21, № 6; CIL III 7426 = 6127; Cumont, Textes II, стр. 130, № 224]; b) CIL III 6127 = 7426 [Cumont, Textes II, стр. 130, № 224]; в) CIL III 6128 = 7425 [AEM XI (1887), стр. 22, № 7; Cumont, Textes II, стр. 130, № 225].

[4] CIL III 6165; Cumont, Textes II, стр. 226 (посвещение: Soli).

V [5] Cagnat, I Gr. I, № 567; Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 42, № 7; Cumont, Textes II, стр. 469, № 223a, за релиефа вж. Supp. I, стр. 489, № 131 bis.

[6] a) CIL III 14412; [Добруски. Мсб. XVI-XVII, стр. 44, № 11 съ релиефъ]; б) Kalinka, 147 [CIL III 14311; Добруски, ibid., стр. 45, № 12].

[7] Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 41, № 6; CIL III 12374; Cumont, Textes II, стр. 277, № 135, фиг. 120. (Cumont погрѣшно причинява тоя релиефъ къмъ Moesia Superior); AEM XIX (1891), стр. 145.

[8] CIL III 7475; Добруски Мсб. XVI-XVII, стр. 45, № 15; AEM III (1879), стр. 44,; № 15; Cumont, Textes II, стр. 130, № 223.

[9] a) CIL III 7483 [AEM VIII (1884), стр. 5, № 11; Cumont, Textes II, стр. 130, № 227] b) CIL III 12468 [AEM XVII (1894), стр. 103, Cumont, ib., стр. 470, № 227 a].

[10] V. Pârvan, Histrie III въ сборника Dacia II (1925), стр. 218, № 21.

В. Релиефи (безъ надписи): въ Стъкленъ-Novae—два[1]; Гигенъ-Oescus—петь[2]; Иглица-Troesmis—единъ[3]; Русе-Sexanta Prista—единъ[4]; с. Шамлиево (Никополска ок.) отъ Utum - римско градище при устието на рѣка Витъ — единъ[5]; с. Сухиндолъ (Севлиевска ок.)—единъ[6]; Плѣвенъ—единъ[7]; Кюстенджа-Tomis (?)—два[8] и отъ неизвестно мѣстонахождение — шесть[9].

Кои сж били носителитѣ или адептитѣ на Митровия култъ въ Долна Мизия? Отъ намѣренитѣ 12 надписа въ тая провинция осемь ни посочватъ имената на дарителитѣ; единъ отъ останалитѣ 4 надписа ни дава списъкъ на лицата, които влизали като членове на религиозно дружество въ Istros за извършване мистериитѣ и култа на Митра. Поклонници на Митра въ Долна Мизия сж били: 1) T. Tettius Plotus, ветеранъ на legio IV Flavia fidelis отъ Oescus[10]; той е назованъ въ надписа pater sacrorum dei Invicti, заемалъ е, следов., важна длъжность въ култната митрова колегия, която ще да е сжществувала въ Oescus; 2) M. Titius Maximus, бившъ дуумвиръ въ колония Oescus (duumviralis coloniae)[11]; 3) единъ centurio legionis XI Claudiae отъ Durostorum, на име Cornelius Faustus[12]; 4) другъ центурионъ на сжщия легионъ, Annius Saturninus, въ Tropaeum Traiani[13]; 5) единъ центурионъ отъ legio I Italica, на име Q. Lucilius Piscinus въ Tropaeum Traiani[14]. Останалитѣ трима отъ осемьтѣ дедиканта сж частни лица: единъ „влачарь" (γναφεύς) отъ Nicopolis ad Istrum, на име Αὐρήλιος Μάρκος[15], единъ C. Plotius Maro[16] и нѣкой си Lucaius[17].

[1] а) Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 57, № 8, обр. № 8 б) Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. институтъ I (1921/22), стр. 144, № 2, обр. 104 (occultatio mystae).

[2] а) Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 54, № 5, обр. № 5; Kalinka, 148; Добруски, XVI-XVII, стр. 44, № 10, фиг. 21; Добруски и Калинка сж издали само дѣсната половина на релиефа; Кацаровъ издаде, заедно съ намѣрената по-късно лѣва половина, цѣлия релиефъ]; б) Добруски, Мсб., XVII, стр. 732, № 45, фиг. 36; в) Добруски, ib., № 46, фиг. 37; г) Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 43, № 8 [Cumont, Textes II, стр. 489 сл., № 131 ter., фиг. 424]; 5) Добруски, ibid, № 9 [Cumont, ib., стр. 490, № 131 quater, фиг. 425.

[3] Cumont, Textes II, стр. 272, № 124.

[4] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 151 сл., № 2, фиг. 2.

[5] Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 59, № 10, фиг. 10; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 753.

[6] Г. И. Кацаровъ, ib., стр. 52, № 3, обр. 3.

[7] ib., стр. 53, № 4, обр. 4.

[8] Cumont, Textes II, стр. 273, № 125, стр. 274, № 130.

[9] Cumont ib. стр. 273—274, №№ 126, 127, 128, 129, 131 (два релиефа).

[10] CIL III 7425; Cumont Textes II, стр. 130, № 225.

[11] CIL III 7426; Cumont ib. стр. 130, № 224.

[12] CIL III 7473; Cumont ib. стр. 130, № 223.

[13] CIL III 7488; Cumont ib. стр. 130, № 227.

[14] CIL III 12468; Cumont ib. стр. 470, № 227.

[15] Cagnat, IGr. I, № 567; Cumont, Textes, стр. 469, № 223 a.

[16] Kalinka, 137; CIL III 14411.

[17] CIL III, 12374; Cumont, ib. стр. 277, № 135, фиг. 120.

Между членоветѣ на религиозната колегия въ Istros[1] двама сж консуларски бенефициарии: Ἰούλ. Βάσσος β(ενεφικιάριος) ὑπατικοῦ и Ἰούλιος Σεουῆρος, сжщо β(ενεφικιάριος) ὑπατικοῦ; последниятъ е заемалъ длъжностьта ἱερεύς въ колегията. Като членъ на тая колегия е фигурiралъ и самиятъ ποντάρχης Οὐλπ. Ἀρτεμίδωρος.

Отъ тукъ виждаме, че главниятъ носитель на тоя култъ е билъ военниятъ елементъ — офицери и войници отъ легионитѣ; между адептитѣ е и единъ представитель на провинциалната градска аристокрация — единъ дуумвиръ отъ Oescus. Религията на Митра е проникнала въ легионнитѣ лагери, срѣдъ гарнизонитѣ въ укрепенитѣ крайдунавски пунктове, и тамъ е печелила свои поклонници.

Митраизмътъ въ римската империя е известенъ главно като военна религия. Дори едно отъ седемьтѣ стжпала, презъ които мистътъ (μύστης, sacratus) е трѣбвало да премине последователно, е носѣло наименование miles — войникъ[2].

Кога е проникналъ този култъ въ Долна Мизия, не може съ точность да се каже. Отъ това, което ни даватъ надписитѣ, можемъ да направимъ само общи заключения въ това отношение. Видѣхме, че единъ ветеранъ отъ IV Флавиевъ легионъ, T. Tettius Plotus, е засвидетелствувалъ като поклонникъ на Митра въ Oescus. Създадениятъ отъ Веспасиана IV Флавиевъ легионъ, който квартирувалъ въ Далмация, билъ премѣстенъ въ Горна Мизия (въ града Viminacium) при раздѣлата на Мизия на Superior и Inferior въ времето на Домициана (86 г. сл. Хр.). Въпросниятъ ветеранъ е единственото военно лице отъ тоя легионъ, което е засвидетелствувано въ Долна Мизия — въ Oescus. Знае се, че Траянъ е основавалъ 5 военни колонии, кждето е поселвалъ ветерани: 1. Colonia Ulpia Traiana на Долни Рейнъ при Vetera, 2. Colonia Ulpia Traiana Poetovio въ Панония, 3. Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacia Sarmizegetusa, 4. Ulpia Ratiaria въ Горна Мизия и Ulpia Oescus въ Долна Мизия[3]. Въ Oescus Траянъ е дедуциралъ ветерани, както предполага Ritterling[4], следъ свършването на втората дакийска война. И нашиятъ ветеранъ се е поселилъ въ Oescus, дето е практикувалъ Митровия култъ, не по-рано отъ 107 г. сл. Хр. Единадесетиятъ Клавдиевъ легионъ, отъ който центурионътъ Cornelius Faustus прави посвещение на Митра, е билъ премѣстенъ отъ Панония въ Долна Мизия (Durostorum), пакъ при Траяна, не по-рано отъ 106 г.[5]. Центурионътъ Annius Saturninus отъ сжщия легионъ, е билъ командированъ въ Tropaeum Traiani заедно съ едно отдѣление на тоя легионъ, и е

[1] Pârvan, Dacia II (1925), стр. 218, № 21.

[2] Cumont, Textes I, стр. 315. Тия седемь стжпала сж следнитѣ: corax (гарванъ), cryphius (окултпиятъ, скритиятъ), miles (войникъ), leo (лъвъ), Perses (персиецъ), heliodromus (куриеръ на слънцето) и pater (баща); ср. Cumont, ib.

[3] A. v. Domaszewski, Österr. Jahreshefte II, (1899), стр. 182.

[4] Legio въ Pauly-Kroll Realenc. 12_1, 1287.

[5] ib. 12_2, 1698.

засвидетелствуванъ като поклонникъ на Митра въ тоя пунктъ презъ времето на Маркъ Аврелий (161—180 г.), за чието „спасение" прави посвещение на Deus Invictus.

Посвещението на Q. Lucilius Piscinus, центурионъ на I-ия италийски легионъ, направено въ Tropaeum Traiani-Адамклисе in honorem d(omus) d(ivinae) на бога Sol invictus, който богъ може и да не е Митра, трѣбва да произхожда отъ III вѣкъ, както изглежда отъ формулата in honorem domus divinae[1].

Бихме могли да кажемъ, че култътъ на Митра е проникналъ срѣдъ легионитѣ на Долна Мизия отъ II в. нататъкъ.

И тукъ, както и въ околнитѣ провинции, римскисѣ легиони сж били заразени отъ Митровия култъ чрезъ войници — ориенталци отъ Кападокия и Комагена, дето Митровата религия била пуснала дълбоки корени[2]. Тукъ тѣ дошли въ времето на Траяна, когато на долни Дунавъ била струпана много войска за борбитѣ противъ дакитѣ. Въ Тракия тоя култъ проникналъ отъ Мизия.

Главниятъ епитетъ, който е засвидетелствуванъ за Митра въ надписитѣ отъ Долна Мизия, е invictus (ἀνίκητος) — непобедимъ.

Прякорътъ invictus, ἀνίκητος, особено подхожда за характера на борбата, въ която е ангажиранъ Митра: това е неспирната борба, която върховниятъ богъ на свѣтлината Ахурамазда води срещу бога на тъмницата и злото, Аримана. И Митра, който е помощникъ на Ахурамазда, стои постоянно на щрекъ, готовъ за борба, която въ края на краищата ще завърши съ поражение на злото. Въ тая борба силитѣ на свѣтлината и доброто сж непобедими. И почитателитѣ на Митра трѣбва неспирно да бдятъ надъ себе си и да се борятъ съ тъмнината на злото въ своята душа. Митра е още sanctus — святъ; този епитетъ на Митра срѣщаме въ едно посвещение отъ Фердинандъ: Deo sancto invicto Lucaius ex voto pos(uit)[3]. Светостьта, на която главенъ елементъ е цѣломждрената чистота, е основенъ идеалъ на маздеизма. Къмъ нея трѣбва да се стреми всѣки мистъ. И тоя религиозенъ елементъ, изразенъ, обаче, въ повечето случаи въ външна, тѣлесна чистота, постигана съ механични правила и обреди, е главенъ отличителенъ белегъ на персийскитѣ мистерии въ противоположность на всички други ориенталски култове. Египетскиятъ Сараписъ е братъ и сжщевременно съпругъ на Изисъ. Атисъ е любовникъ на Кибела. Всѣки сирийски Баалъ си има своя другарка. Само Митра живѣе самотно. Митра е цѣломждренъ и святъ, sanctus.

---

[1] Ср. Cumont, Textes I, стр. 248, заб. 3.

[2] ib, стр. 247.

[3] CIL III 12374; ср. описание на релиефа у Cumont, Textes II, стр. 277, № 135, фиг. 120 (Cumont погрѣшно причислява тоя релиефъ къмъ Moesia Superior); Добруски, Мсб. III, стр. 44; AEM XIV (1891), стр. 145.

[4] Cumont, Die orientalischen Religionen, стр. 184.

Митра е нареченъ въ паметницитѣ още Sol или Sol invictus. Изразътъ Sol invictus самъ по себе си е общо наименование, подъ което сж се подразбирали всички слънчеви ориенталски божества. Редомъ съ Sol invictus Mithras имало е, напр. Sol invictus Elagabal, Sol invictus Serapis и др.[1] Богътъ на Аврелиановата хелиолатрия, въ която се е излѣла последнята фаза на римското езичество[2], се е наричалъ също Sol invictus. Но култътъ на тоя Sol Invictus, празнуванъ официално съ най-тържествени церемонии, се е отличавалъ коренно отъ мистеритѣ на Митра. Затова не винаги въ надписитѣ, съ които се прави посвещение на Sol invictus, може да се разбере, какво божество се крие подъ това име. Естествено, въ случаитѣ, когато при Sol invictus се чете още името Mithras или посвещението Sol invictus е издълбано върху релиефъ, който изобразява Митра или сцени отъ неговитѣ мистерии, култътъ на Митра въ тия случаи е засвидетелствуванъ съ очевидность. Но епитетътъ Sol invictus е особено характеренъ, защото върху него е оставилъ отпечатъкъ единъ отъ важнитѣ етапи, презъ които е преминалъ Митра въ своето странствуване отъ азиатския изтокъ къмъ европейския западъ.

Представата за Митра като Sol invictus, Ἥλιος Μίθρας стои въ връзка съ пжтя, по който Митра е достигналъ отъ високото плато на Иранъ до западнитѣ провинции на империята, кждето той не е могълъ да запази въ пълна чистота онова съдържание, което е почерпилъ отъ най-стария изворъ на иранската дуалистическа религия — маздеизма. Въ дунавскитѣ провинции Митра е вече видоизмѣненъ отъ ония наслоения, които приелъ въ своето странствуване на западъ. Проследяването на пжтя, по който Митра се е движилъ на западъ[3], ни открива, че въ време на Ахеменидитѣ Митровиятъ култъ заедно съ други ирански божества проникналъ въ Вавилония, дето станала главната трансформация на Митра: тукъ първобитниятъ персийски маздеизъмъ се смѣсилъ съ учената теология на халдеитѣ, и божествата на двѣтѣ религии се отъждествили, а митоветѣ имъ си заприличали единъ на другъ. Ахурамазда се приравнилъ съ Белъ, Анахита съ Иштаръ и Митра съ слънчевия богъ Шамашъ. Така Митра въ римскитѣ посвещения се явява и като Sol invictus, Ἥλιος, макаръ

---

[1] Cumont, Textes I, стр. 48.

[2] Cumont, La théologie solaire du paganisme romain въ Mémoires présentés par divers savants, XII—XIII, стр. 447.

[3] Плутархъ (Vita Pompei 24: Ξένας δὲ θυσίας ἔθυον αὐτοὶ τὰς ἐν Ὀλύμπῳ καὶ τελετάς τινας ἀπορρήτους ἐτέλουν, ὧν ἡ τοῦ Μίθρου καὶ μέχρι δεῦρο διασώζεται καταδειχθεῖσα πρῶτον ὑπ' ἐκείνων) ни съобщава, че победенитѣ отъ Помпея малоазиатски пирати, които правѣли странни жертвоприношения на ликийския Вулканъ, изпълнявали между другото, тайни религиозни обреди на Бога Митра, които, казва той, се спазвали до негово време, и чрезъ тия пирати станали известни на римския свѣтъ. Споредъ съобщението на Lactantius Placidus (ad Stat., Theb. IV 717: quae sacra primum Persae habuerunt, a Persis Phryges, a Phrygibus Romani) този култъ преминалъ отъ перситѣ най-напредъ у фригитѣ и отъ фригитѣ у римлянитѣ.

той да е билъ различенъ отъ бога на слънцето[1]. Презъ Месопотамия култътъ на Митра билъ пренесенъ отъ магитѣ въ Армения и М.-Азия (Понтъ, Кападокия, Комагена), дето се наслоили върху него и елементи отъ оргиастическата малоазиатска религия; най-после въ митровата религия проникнали и гръцки идеи, а въ релефитѣ му се отразили и елементи отъ елинистическото малоазиатско изкуство[2].

Въ време на Ахеменидитѣ (VI—IV в. пр. Хр.) е станала трансформация и въ етическото съдържание на тоя култъ. Отъ богъ на правдата и на истината, който се бори съ лъжата и я побеждава, той става войнишки богъ, който дарява победа надъ враговетѣ; на него се покланятъ персийскитѣ царе и персийската аристокрация. Той става любимъ за тѣхъ войнственъ богъ. Привързаностьта къмъ истината и правдата, тъй характерна за най-стария ирански маздеизъмъ, се превърнала въ безпрѣкословна вѣрность къмъ положената войнишка клетва, за свидетель на която се призовава Митра.

На сасанидскитѣ релефи, като се почне отъ основателя на династията Ардаширъ (224 г. сл. Хр.), любимъ сюжетъ се явява даряване власть (инвеститура) на царя отъ върховния богъ на Персия, Ахурамазда. Въ Вавилония именно старата персийска традиция приела тая форма, споредъ която монархътъ самъ по себе си не е богъ, както въ Египетъ, но властьта му е дадена отъ бога и затова личностьта му е свещена. По волята на бога монархътъ е повиканъ на трона. Той е станалъ монархъ по милостьта на бога[3]. Като издига високо монарха и му дава божествена осанка, като го почти приравнява съ бога, това учение все пакъ не го откжсва отъ хората, както е вършела туй египетската религия съ фараонитѣ[4].

Всички тѣзи елементи трѣбва да се иматъ предъ видъ, когато се прави опитъ да се обясни успѣхътъ, съ който се разпространилъ митраизмътъ всрѣдъ редоветѣ на римската армия. Да се изтъква само единъ факторъ при обяснение на този успѣхъ — дуализма, който Митровиятъ култъ е внесълъ въ синкретичната религия на римскитѣ легиони, не е достатъчно.

Мистериитѣ на Митра останали за винаги чужди на гръцкия свѣтъ[5], който не можелъ да се помири съ единъ чуждъ персийски култъ — култа на вѣковнитѣ врагове на гърцитѣ. Въ това изключване на култа отъ елинския свѣтъ Harnack[6] вижда причината, поради която тоя култъ е трѣбвало да претърпи поражение въ борбата му съ християнството.

---

1 Cumont, Textes I, стр. 48.
2 Ростовцевъ, Представленіе о монархической власти, стр. 4.
3 Cumont, Die Mysterien des Mithra, стр. 11 сл; Textes I, стр. 232 сл.
4 М. И. Ростовцевъ, Представленіе о монархической власти, стр. 5.
5 Cumont, Textes I, стр. 241.
6 Harnack, Mission und Ausbreitung des Christertums II², стр. 271.

Освенъ войницитѣ, разпространители на Митровия култъ били азиатскитѣ търговци и робитѣ ориенталци, които изпълнявали най-различни работи на държавна служба или въ частни домакинства, въ поземелни стопанства или финансови и минни предприятия, а най-вече на императорска служба. Възприетъ радушно отъ висшитѣ чиновници и отъ самия императоръ, култътъ на Митра се бърже разпространилъ, и въ края на II в. сл. Хр. императоръ Комодъ накаралъ да го посветятъ въ Митровитѣ мистерии, а следъ единъ вѣкъ влиянието на митраизма се засилило до толкова, че всички други религии и култове били засѣнчени отъ него. А въ 307 г. Диоклетианъ, Галенъ и Лициний посветили въ Карнунтумъ светилище на Митра, когото тѣ нарекли „fautor imperii sui“[1].

Животното, което се е принасяло въ жертва при голѣмитѣ Митрови церемонии, билъ бикътъ. Основната фигура въ релефитѣ, посветени на Митра, а именно убиването на бика отъ Митра, е създадена, споредъ Cumont[2], отъ нѣкой малоазиатски майсторъ отъ пергамската школа въ II в. пр. Хр.; за образецъ е служилъ единъ твърде разпространенъ скулптуренъ типъ въ елинистическо време, представящъ Нике, която принася въ жертва бикъ[3]. Като изхожда, обаче, отъ обстоятелтсвото, че ние не можемъ да намѣримъ никакви следи на Митра тавроктонъ до I в. пр. Хр. въ малоазиатскитѣ и срѣдиземноморски области (при отдѣлни и рѣдки изключения) и че най-стариятъ датиранъ паметникъ на Митра тавроктонъ представя една мраморна скулптура отъ Римъ (сега въ британския музей), Сариjа въ противоположность на Cumont достига до заключение, че тъкмо Римъ е било мѣстото, кждето е билъ пренесенъ върху Митра скулптурниятъ мотивъ на Нике, убиваща бика, и това е станало въ промеждутъка между 66 и 80 г. сл. Хр.[4]. Въ Римъ тоя релефъ се явява въ многобройни реплики отъ края на II в. следъ Хр. Като аналогия Сариjа посочва християнското разпятие. И християнството е дошло отъ своето малоазиатско отечество безъ култови образи. Типътъ на разпятието е създаденъ тъкмо въ Римъ, дето християнското изкуство е достигнало до най-голѣмъ разцвѣтъ и дето е намѣрено най-ранното изображение на разпятието отъ V в. на дървенитѣ врата въ църквата св. Сабини[5].

Но Римъ не могълъ да бжде мѣстото, кждето е билъ пренесенъ върху Митра скулптурниятъ мотивъ на Нике, убиваща бика, защото групата на Митра тавроктонъ съ фригийски костюмъ се мжчно съгласува съ римското изкуство отъ първитѣ вѣкове на император-

---

1 CIL III 4413.
2 Cumont, Textes I, стр. 179.
3 Подробно сж изброени всички образци на Nike βουθυτοῦσα у Cecil Smith, Nike sacrificing a bull (Journal of Hellenic Studies, t. VII, 1886, стр. 275 сл.); Cumont, ib.
4 Сариjа, Развитак митрине култне слике, стр. 42 сл.
5 Сариjа, ib. стр. 43.

ската епоха, та затова налага се да предположимъ, както се вижда принуденъ да приеме това и самиятъ Сарија[1], че култовои зображение на Митра е било донесено въ Римъ вече готово отъ Ориента, дето е било създадено отъ нѣкой елинистически художникъ, може би по поржка на нѣкой ориенталски князъ. Правото въ изследванията на Сарија е това, че датирането на Cumont (II в. пр. Хр.) е много рано.

Споредъ характера си релиефитѣ, посветени на Митра, се ясно раздѣлятъ на два главни типа, отъ които единиятъ преобладава на Рейнъ, а другиятъ — на Дунава. Като типиченъ примѣръ на германската група се посочва Митровиятъ релиефъ отъ Osterburken. Той не е раздѣленъ на пояси както дунавскитѣ релиефи. Вмѣсто пояси главната сцена заема централно мѣсто като врата, краищата на която сж украсени съ правожгълни образи, чийто подборъ и наредба се много различаватъ отъ съответнитѣ образи въ релиефитѣ на дунавскитѣ области. И размѣритѣ на тия два типа сж различни. Рейнскитѣ сж по-голѣми: 2 м. високи и 2 м. широки. А въ Долна Мизия и Дакия имаме съвсемъ малки релиефи, които въ по-вечето случаи не достигатъ ½ м. височина и ширина. Много отъ тѣхъ сж високи около 0˙30 м. и широки само около 0˙20—0˙25 м. Дунавскитѣ релиефи не сж като рейнскитѣ — олтарни образи, но представятъ вотивни релиефи — икони за въ кжщи. Въ рейнскитѣ релиефи се отражава влиянието на мѣстното гало-римско изкуство, а въ долнодунавскитѣ — това на провинциалното изкуство на балканскитѣ земи.

За култа на Митра сжществували специални религиозни колегии. За единъ pater sacrorum на такава една колегия ни говори надписътъ отъ Гигенъ[2]: Tettiu[s | Plotu[s | vet(eranus) leg(ionis) II[II] F[laviae) f(idelis) p(ater) s(acrocum) d[ei] | invicti v(otum) [s(olvit) | l(ibens) m(erito). Този pater sacrorum dei invicti е ветеранътъ Тетий Плотъ отъ IV Флавиевъ легионъ. Надписътъ, следов., ни учи, че изслужили войници, ветерани, сж могли да изпълняватъ тая главна жреческа длъжность на Митровитѣ колегии. За светилището на бога се е употрѣбявала думата templum, ἱερόν. Но единъ надписъ отъ Istros-Каранасуфъ, свързанъ съ култа на Митра въ тоя градъ, ни запознава и съ другъ характеренъ терминъ на Митрово светилище — spelaeum (σπηλέον)[3]. Сжщиятъ надписъ е цененъ съ това, че съдържа списъкъ (албумъ) на членоветѣ на религиозното дружество, което е извършвало мистериитѣ и обредитѣ на Митра. Въ Istros е имало станция отъ консуларски бенефициарии, събрани отъ легионитѣ на Novae-Стъкленъ, Durostorum-Силистра и Troesmis-Иглица[4]. Единъ такъвъ консуларски бенефициарий

[1] ib.. стр. 44.

[2] CIL III 7425 = 6128; AEM XI, стр. 22, № 7, Cumont, Textes II, № 225.

[3] Употрѣбенъ, освенъ въ поменатия надписъ отъ Istros, още въ CIL III 13283. (Senia, Далмация): Invicto Mithrae spelaeum cum omne impensa Hermes . . . fecit

[4] Вж. Histia IV, стр. 136 сл. и Histria VII, стр. 52.

(βενεφικιάριος ὑπατικός) отъ тази станция, на име Ἰούλιος Σεουήρου, фигурира въ надписа като ἱερεύς, а другъ консуларски бенефициарий, Ἰούλιος Βάσσος, като членъ на колегията. Ясно се вижда, че и тукъ носитель на митраизма е военниятъ елементъ. Отъ надписа се учимъ, че цѣлата религиозна колегия, брояща 9 души членове, се събрала въ сгра-дата на свещения храмъ (εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ἱεροῦ σπηλέου), за да се поклони на своя богъ '— непобедимото слънце Митра" (Ἡλίῳ Μίθρα ἀνεικήτῳ), въ честь на когото е поставенъ и самиятъ надписъ. На чело се споменава и самиятъ понтархъ на τὸ κοινὸν τοῦ Πόντου, Μ. Οὔλπιος Ἀρτεμίδωρος. Понтархътъ на Черноморското κοινόν, макаръ да ималъ своята резиденция въ Томи-Кюстенджа, често е бивалъ гражданинъ отъ Istros[1]. Измежду членоветѣ на колегията, които били гърци по произходъ, е билъ избранъ „бащата" (πατήρ) на колегията, Μενίσκιος Νουμηνίου. Другитѣ членове сж или римляни (Aurelius Aemilianus, Aelius Firmus) или гръко-римляни, като Αἴλιος Διονύσιος Δαμοκρήτους.

Групата двама конници съ богиня

Още по-характерни за Долна Мизия и дунавскитѣ провинции сж намѣренитѣ на брой около 100 релиефи, изобразяващи двама конници единъ срещу другъ и по срѣдата имъ женски образъ. Тия паметници сж доставили на ученитѣ голѣма трудность при обяснението имъ[2].

[1] Histria IV, стр. 92 сл.

[2] Първъ опитъ за обяснението имъ: у T. Antonescu, Cultul Cobirilor in Dacia, Bucureçti, 1889. Следъ него R. v. Schneider въ Arch.-epigr. Mitt. XI, стр. 14 сл., E. Novotny въ Mitt. aus Bosnien und Herzegowina IV, стр. 29 сл. и найвече Joseph Hampel въ Archaeologiai Értesitö, XXIII (1903), стр. 309 сл.; XXV (1905), стр, 1 сл., стр. 116 сл.; XXXI (1911), стр. 109 сл., XXXII (1912), стр 303 сл.) и въ Budapest Régiségei (VIII (1904), стр. 1 сл). а сжщо така Julius Ziehen, Die Kultdenkmäler der sog. Trakischen Reiter въ Arch. Anzeiger (Jahrbuch d. arch. Inst.) XIX (1904), стр. 11—17. Подиръ Добруски, Арх. Изв. на Нар. музей I (1907), стр. 140 сл., на тия паметници посветиха своето внимание: проф. Г. И Кацаровъ, Die Kultdenkmäler der sog. thrakischen Reiter in Bulgarien въ Archiv für Religionswissenschaft, Bd. XV, 1912, стр. 153 сл., Seure въ Rev. des études anc., 1912 (14) и Rev. arch.; Abramic въ Jahreshefte des Österr. arch. Instituts, 1914(17), Beiblatt, стр. 94 сл. и главно М. И. Ростовцевъ, Une Tablette votive Thraco-Mithriaque du Louvre, Paris, 1923 (Extrait des Mémoires présentés par divers savants à l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, t. XIII, II partie), който се е занималъ съ въпроса и въ пораншнитѣ си изследвания: Представленiе о монархической власти въ Скиѳiй и на Боспорѣ (Изв. Имп. арх. коммисiй, вып. 48, Спб., 1913 г.. реферирана на български отъ Г. И. Кацаровъ, Къмъ религията на стара Тракия въ Спис. на Бълг. Акад. на Наукитѣ, кн. VIII София 1914, стр. 75. сл.) а сжщо въ Журн. Мин. Нар. Просв., кн. 48 (1914). Напоследъкъ Fr. Dölger въ съчинението си Ἰχθύς—der heilige Fisch in den antiken Religionen und im Christentum, Münster, II, 1922, се е занималъ съ сжщия въпросъ въ главата „Der Fisch im Kulte der trakischen Reiter und der Göttin Bendis-Artemis-Anaïtis, стр. 420 — 447, продължи тия проучвания.

Такива релиефи, намѣрени до скоро само въ Панония и предимно въ Дакия, се откриха и у насъ — въ Долна Мизия и Тракия на брой десеть[1]. Тѣ всички принадлежатъ къмъ II—III в. сл. Хр. Въ Долна Мизия сѫ намѣрени на следнитѣ мѣста: 1. една оловна плоча въ Стъкленъ (Novae) при Свищовъ; 2. откѫслекъ отъ мраморна група отъ с. Ахъръ-кьой (Провадийска околия); 3. мраморна плоча отъ Бѣла-черква (Търновско), 4. мраморна плоча отъ римския кастелъ въ Ломъ (Almus) и 5. откѫслекъ отъ мраморна плоча, намѣрена въ Силистра. Отъ останалитѣ мраморни плочи две сѫ отъ Тракия: една отъ Дупница, една (глинена плоча) отъ Балчикъ (Самоковска околия), а въ Горна Мизия две мраморни плочи отъ Арчаръ (Ratiaria) и една оловна плоча отъ с. Ребро (Трънско)[2].

Образитѣ на релиефитѣ сѫ разпредѣлени по нѣкога въ три или четири пояса (етажи) единъ надъ другъ; най-важенъ е срѣдниятъ, въ който винаги има изобразени два конника, поставени гербообразно единъ срещу другъ, и една богиня въ срѣдата между тѣхъ. Конницитѣ сѫ облѣчени въ ориенталско облѣкло (характерно и за Митра), на главата обикновено носятъ фригийска шапка, а понѣкога сѫ гологлави. Характеренъ белегъ за тия паметници е изобщо изобразяването на победени неприятели подъ конетѣ на конницитѣ — символъ на характерната за иранския дуализъмъ победа надъ злосторнитѣ сили отъ бога на свѣтлината.

Кои сѫ били тия двама богове — конници, изобразени на дунавскитѣ релиефи? По-рано се е приемало, че това сѫ кабиритѣ отъ тракийския култъ. Ростовцевъ, а напоследъкъ и O. Kern[3], отхвърля това отъждествяване съ тракийски култъ, като изтъква, че всички подробности въ представянето на фигуритѣ свидетелствуватъ за източно-ирански произходъ. Допирни точки между таблицитѣ на дунавскитѣ богове-конници и вотивнитѣ плочи на тракийския конникъ сѫ твърде малко. Напротивъ, различията сѫ голѣми. Тракийскиятъ конникъ винаги е билъ богъ-ловецъ, почти никога богъ-войнъ. Двамата конници на дунавскитѣ таблици никога не сѫ представени като богове-ловци. Тѣ сѫ слънчеви богове-войни, победители на злото като великия богъ Митра. Наистина, много подробности били заети отъ релиефитѣ на тракийския конникъ и пренесени въ релиефитѣ на боговетѣ конници, както и обратно. Но това сѫ, както изтъква

[1] Отъ тѣхъ 6 най-напредъ сѫ описани отъ Добруски, Арх. Изв., стр., 140 сл. и преиздадени въ поправенъ видъ отъ Г. И. Кацаровъ, Die Kultdenkmäler der sog. thrak. Reiter in Bulgarien въ Arch. für Religionsw. XV: къмъ тѣхъ Кацаровъ прибави и два нови, неиздадени до тогава паметника.

[2] Оловната плоча отъ с. Ребро е издадена отъ Г. И. Кацаровъ, Паметници на религиозния синкретизъмъ въ стара Тракия въ Изв. бълг. арх. Инст. I, (1921/22), стр. 137: откѫслекътъ отъ мраморна плоча, намѣрена въ Силистра: ibid. стр. 144, № 3 (по съобщение на Д-ръ Ив. Велковъ).

[3] O. Kern въ своята статия върху кабиритѣ Pauly-Kroll Realenc, X 1399.

Ростовцевъ, два различни култа. Единиятъ е култътъ на тракийския селянинъ, на тракийскитѣ земледѣлци, лозари и ловци — култътъ на земледѣлска Тракия. Другиятъ култъ е слънчевъ и войственъ — култътъ на дунавската армия[1]. Кацаровъ[2], съ когото се съгласява Ростовцевъ, е обърналъ внимание на обстоятелството, което подкрепя сѫщата теза, а именно ограничения брой на тия паметници върху тракийска почва, когато релиефи съ тракийски конникъ се наброяватъ съ стотини; ако теологията, отразена на дунавскитѣ таблици съ два конника, бѣ възникнала въ Тракия, то тя би оставила тамъ много повече следи. Коническата шапка на кабиритѣ никога не се срѣща въ дунавскитѣ плочици. Въ тѣхъ намираме винаги фригийската шапка на Митра и на малоазиатскитѣ божества или иранския „бахликъ“.

Най-характеренъ и постояненъ образъ въ централната група на дунавскитѣ таблици е женското божество, предъ което е изобразена трапеза съ риба. Ростовцевъ изрежда съображения, които му даватъ основание да предполага, че тая богиня е великата малоазиатска и семитска богиня, въ чийто култъ рибата е играла важна роля.

Основата на дунавскитѣ плочи не е тракийска, а ориенталско-иранска, каквато я намираме въ паметницитѣ на Митровия култъ. И въ тия плочи е отразенъ култътъ на бога на свѣтлината, бога на доброто, който побеждава злото. Този култъ, свързанъ съ тоя на великата богиня, напредналъ заедно съ скити и сармати до Дунава. Тамъ той се срещналъ съ създадения или приетия отъ тракийцитѣ култъ, тоя на кабиритѣ, и упражнилъ влияние върху него. Той преминалъ сѫщо въ Мала-Азия, дето се подложилъ на влиянието на хетито-анатолскитѣ и сирийскитѣ култове, особно тоя на великата богиня. И вѣроятно въ М.-Азия мистериитѣ на култа се развили и усложнили съ елементи, заети отъ мистериитѣ на анатолийскитѣ култове. Фигурата на слънчевия богъ, бога-конникъ, се удвоилъ, както се забелязва това често у солярнитѣ култове, и образувалъ триада съ фигурата на великата богиня. Божествената тройца е общо явление навредъ въ анатолийския и сирийския свѣтъ[3]. Съ една речь, въ дунавскитѣ плочици съ двама конници единъ срещу другъ и една богиня се отразяватъ двѣ сѫществени представи: едната характерна за религията на Митра, другата — за религията на женската богиня на Иранъ, Сирия и Мала-Азия. Култътъ на тая тройца наченалъ да играе важна роля въ религията на дунавскитѣ войски паралелно съ родствения нему култъ на Митра тавроктонъ. И това, което го правѣло особено привлекателенъ, билъ, както изтъква Ростовцевъ, женскиятъ елементъ въ него, който го направилъ по-достѫпенъ и за семействата на войницитѣ.

[1] Rostovzeff, Une tablette votive, стр. 15 сл.

[2] Archiv für Religionsw. XV, стр. 161.

[3] Rostovzeff, Ib., стр. 22.

Богинята върху Разградскитѣ плочки

Съ тия релиефи, направени отъ камъкъ, олово или бронзъ,
трѣбва да свържемъ и намѣренитѣ при Разградъ шесть бронзови плочи,
съобщени и обяснени отъ Кацаровъ въ Archaeologischer Anzeiger за
1922 г.[1]. Релиефитѣ, обградени съ двойни нарѧбени рамки, представятъ
богиня, облѣчена съ диплеста дреха безъ ръкави, съ коси, които се спу-
щатъ по раменетѣ отъ двѣтѣ страни на дълги гривици; ръцетѣ,
украсени обикновено съ широки гривни, сѫ повдигнати нагоре съ
обърнати напредъ длани, на главата се вижда високъ калатъ, укра-
сенъ съ звездици, розети и спирални орнаменти или пъкъ радиално
разчлененъ, а въ единъ отъ релиефитѣ[2] предъ богинята, която на
главата си носи три калата, а на шията двоенъ герданъ, се вижда
риба, обърната на лѣво.

Сѫщата богиня е изобразена върху една сребърна фалера отъ
с. Галиче (Орѣховско)[3]. Богинята е пакъ съ дълги коси, раздѣлени
върху челото на две плетеници, които се спускатъ отпредъ, шията е
е украсена съ осемь торкви, а ръцетѣ съ петь гривни; отстрани
при раменетѣ се вижда по единъ гълѫбъ или орелъ съ глава, обър-
ната къмъ богинята. Върху втора фалера отъ сѫщото мѣсто, която
е точенъ pendant на първата, е изобразенъ конникъ вмѣсто богиня.
Той е облѣченъ съ меки диплести гащи и меки кожени обуща, съ
петь торкви на шията и тежка развѣта мантия върху раменетѣ; подъ
мантията се забелязва очертание на мечъ или горитъ; съ лѣвата си
ръка конникътъ е изтеглилъ юздитѣ и спрѣлъ коня, а дѣсната си
ръка той е повдигналъ въ знакъ на адорация. И двѣтѣ кръгли
плочки несъмнено съставятъ едно цѣло, въ което главно лице е
богинята[4]; на нея се покланя онзи смъртенъ, царь или царски синъ,
на когото е принадлежалъ този накитъ[5].

[1] G. I. Kazarow, Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens, Arch.
Anzeiger 1922 г., стр. 191, №№ 8, 9, 10, 11, 12 и 17 (образи съ съответни номера).
Тия релиефи сѫ разгледани още отъ М. Ростовцевъ, Сарматскія и индоскиѳскія
древности въ Сборникъ статей, посвященныхъ памяти Н. П. Кондакова, Прага 1926,
стр. 239 сл.); сѫщиятъ въ статията си „Богъ-всадникъ на югѣ Россіи въ Индо-
Скиѳіи и въ Китаѣ (Seminarium Kondakovianum, I, Prague, 1927, стр. 141 сл.).

[2] G. Kazarow, ibid., стр. 192, № 9, обр. 9.

[3] Филовъ и Велковъ, Изв. бълг. арх. д-во VII (1919 — 1920), стр. 147,
обр. 106 и 107.

[4] С. Жебелевъ въ статията си „Оранта — къ вопросу о возникновенія
типа“ (Seminarium Kondakovianum) I, Прага 1927, стр. 3 сл. иска да види въ жен-
ската фигура на фалерата отъ Галиче и на Разградскитѣ релиефи не богиня, а
хиеродула-оранта на тая синкретична богиня. Възможно е Жебелевъ да е правъ,
но аргументитѣ му не сѫ напълно убедителни. Повдигнатитѣ две ръце на фигу-
рата съ обърнати длани напредъ (жестъ на оранта) сѫ свойствени въ по-късно
време и на „християнската богиня майка“ — Θεοτόκος (вж. напр., образитѣ 1, 3, 6
и пр. въ статията на Γ. Α. Σωτηρίου, Βυζαντιναὶ ἀνάγλυφοι εἰκόνες, печатана въ Сб. Н. П.
Кондакова, Прага, 1926, стр. 125 сл., а сѫщо така и много други икони отъ тоя
родъ), макаръ тоя жестъ на Θεοτόκος да си води, може би, началото отъ типа
оранта — рабиня Божия.

[2] М. Ростовцевъ, Сборникъ Н. П. Кондакова, 1926 г., стр. 245.

Пакъ тая богиня е изобразена върху четвъртита сребърна пла-
стинка, отгоре позлатена, тънка като листъ, която е намѣрена вънъ
отъ Долна Мизия, — въ Тракия, при с. Михайлово (Старозагорско)[1].
Тази велика малоазиатска и семитска богиня на земята и водата,
въ култа на която рибата е играла голѣма роля, е характерна и за
елинистическитѣ паметници въ южна Русия, дето тя се явява тъй
често върху златнитѣ и сребърни предмети, намѣрени въ южно-ру-
скитѣ кургани отъ IV и III в. пр. Хр. Тази велика покровителка на
мѣстното население, отъждествена отъ гърцитѣ съ Афродита, се е
слѣла съ великата богиня отъ иранския пантеонъ на скититѣ. Въ
съчетание съ двамата конника Диоскури-Митри тя се затвърдила,
както видѣхме, въ Тракия, дето образувала известната вече намъ
трако-персийска тройца, особено почитана отъ войницитѣ на дунав-
скитѣ армии презъ II в. сл. Хр. и нататъкъ. Мостъ между паметни-
цитѣ, изобразяващи тая тройца, и южно-рускитѣ паметници, серията
на които се започва отъ IV в. пр. Хр. нататъкъ, съставятъ сребър-
нитѣ фалери отъ Галиче и намѣренитѣ при Разградъ плочи-иконки
отъ сѫщия характеръ[2].

Dölger, който напоследъкъ[3] се е занималъ съ сѫщитѣ памет-
ници и се почти съгласява съ Ростовцевъ, вижда въ богинята между
двата конника една ориенталска богиня-майка, чийто име: Бендида-
Артемида-Анаитисъ-Атаргатисъ и дори, Кибела, се мѣни според про-
винциитѣ и мѣстата на култа ѝ. Артемида-Анаитисъ е била богиня
на живота и водата, а рибата нейнъ свещенъ символъ. Въ рели-
гиозния синкретизъмъ на II в. сл. Хр. разнитѣ богини-майки не били
различавани строго една отъ друга, та се слѣли въ едно общо по-
нятие на богиня-майка.

Колкото се касае до предназначението на изброенитѣ релиефи,
направени отъ различенъ материалъ, то едни отъ тѣхъ, споредъ
Дьолгеръ[4], се употрѣбявали за култово украшение на гърдитѣ, както
това е известно отъ култа на Атисъ[5], други пъкъ сѫ били носени
отъ миститѣ като амулети; каменнитѣ пъкъ релиефи, освенъ като
оброчни дарове, поставяни на светилища, сѫ служели може би и
като филактерии (амулети-покровители) на кѫщата.

Въ статията си „Богъ-всадникъ на югѣ Россіи, въ Индо-Скиѳіи и
въ Китаѣ“[6], Ростовцевъ отиде още по-далечъ, като вижда въ вѫпрос-
ната богиня — прединдоевропейската „Велика майка“, въ двата кон-
ника — двата индоевропейски богове-воини, които бихме могли, ако

[1] Г. И. Кацаровъ, Единъ новъ паметникъ за религиозната история на стара
Тракия въ Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, София, 1925, стр. 99 сл., обр. 1.

[2] М. Ростовцевъ, Сборникъ Н. П. Кондакова, стр. 245.

[3] Dölger, Ἰχθύς, стр. 441.

[4] Dölger, ibid., стр. 435.

[5] Кацаровъ, Сборникъ въ честь на В. Н. Златарски, стр. 101, заб. 3.

[6] въ Seminarium Kondakovianum, I Прага 1927, стр. 141 и сл.

щемъ, да ги назовемъ Диоскури, както сѫ ги наричали гърцитѣ, или Кабири, както били наричани въ Самотраки, или Херои, както сѫ ги наричали тракитѣ, или най-сетне Митри, както вѣроятно сѫ ги наричали войницитѣ, като сѫ ги облѣкли въ източенъ костюмъ. Въ всѣки случай, тѣзи богове — или този двоенъ богъ — били богове синкретични, и иранскиятъ елементъ е почти преобладавалъ въ тѣхния мистиченъ култъ; като богове на доброто и богове победители, върху релиефитѣ тѣ тѫпчатъ съ нозетѣ на своитѣ коне поваленитѣ трупове, а и обредитѣ на тѣхния култъ сѫ близки съ Митровитѣ религиозни церемонии. Култътъ на великия богъ и на великата богиня е цъвтѣлъ не само въ Тракия, но се е задържалъ и въ южна Русия презъ нейната сарматска епоха, която смѣнила скитската. Типътъ на бога конникъ, който се срѣща сѫщо върху монети отъ северна Индия, проникналъ и въ Китай; той ни разкрива основитѣ на блѣскавото и разнообразно изкуство въ Китай отъ епохата на Ханъ[1].

* * *

Въ нѣколко релиефа двамата конници, които препускатъ въ галопъ на дѣсно, представятъ Диоскуритѣ. Четири такива релиефа сѫ намѣрени въ Варна-Odessos[2], единъ въ Балчикъ-Dionysopolis[3], единъ въ Силистра-Durostorum[4], единъ въ Кунино́ (Бѣлослатинско)[5], и единъ въ Марковча (Шуменско)[6]; въ Istros[7] сѫ намирани релиефи въ връзка съ култа на Диоскуритѣ отъ предримско време[8].

Малоазиатски култове:

Кибела (Mater Magna Deum) и Атисъ

Още преди да влѣзе въ контактъ съ Египетъ и Сирия, Римъ е установилъ връзки съ Мала-Азия. Знае се, че още въ началото на II в. пр. Христа култътъ на Великата майка отъ Песинунтъ билъ пренесенъ въ Римъ. Метеоритътъ, който се е считалъ за свещенъ камъкъ и символъ на богинята въ тоя градъ, билъ внесенъ тържествено въ

---

[1] М. Ростовцевъ, ib., стр. 143 и 146.

[2] а) Kalinka, 93 и Nachträge, стр. 370, № 93 [Ath. Mitt. X 315, № 4, CIGr 2056]; б) Шкорпилъ, Описъ II, стр. 85, № 183, фиг. 111; в) Kalinka, 193, фиг. 54 и Nachträge, стр. 375, № 193 [Ath. Mitt. X, стр. 319, № 6: Арх. Изв., стр. 138 сл., № 195, фиг. 114; Шкорпилъ, Описъ II, ib. стр. 82, № 179, фиг. 107]; г) Kalinka, 194 фиг. 55 [Rev. arch. XXXV (1878), стр. 109, № 2; Арх. Изв., стр. 140, № 196, фиг. 115; Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 83, № 180, фиг. 108].

[3] Шкорпилъ, ib. стр. 84, № 181, фиг. 109, 110.

[4] ib. № 182.

[5] Kalinka, 420, фиг. 134 [Мсб. VIII, стр. 79, № LXVIII; CIL III 14412 [1]].

[6] Kalinka, 133; Мсб. XVIII, стр. 768 сл., № 69, фиг. 49.

[7] а) Histria IV, стр. 14, № 6 и Arch. Anzeiger 1915, 4, стр. 270; б) Histria IV, стр. 543 сл., № 4.

[8] За култа на Диоскуритѣ вж. по-горе, стр. 104 и 105.

Римъ въ 205 г. пр. Хр.[1]. Отъ тогава почнали да се практикуватъ тамъ и характернитѣ за фригийскитѣ култове на Кибела и Атисъ церемонии. Въ I в. сл. Хр. този култъ проникналъ въ повечето латински провинции[2].

Изобщо въ митоветѣ и обредитѣ богътъ и богинята заематъ еднакво мѣсто. Много рѣдко Атисъ се призовава отдѣлно. Известни сѫ, казва Toutain[3], не повече отъ три надписа въ цѣлата римска империя, които сѫ посветени само на Attis. Единиятъ е отъ Долна Мизия — отъ Tomis-Кюстенджа: Atti C. Antonius Eutyches archidendroph(orus) pro salute sua posuit[4], а другитѣ два сѫ намѣрени вънъ отъ тази провинция[5]. Но богинята се призовава по-често сама. Изобщо тя е означена като Mater Deum Magna: така е наречена тя и въ единъ отъ нашитѣ надписи — въ латински надписъ отъ Томи[6], а само mater deum въ надписъ отъ Гигенъ[7]. Въ грѫцкитѣ надписи отъ Долна Мизия тя е засвидетелствувана като κυρία Κυβέλη[8], μήτηρ θεῶν[9] или само μήτηρ[10] μήτηρ μεγάλη θεῶν[11], а въ два надписа отъ Nicopolis ad Istrum тя носи мѣстни малоазиятски прякори, които свидетелствуватъ, че тя е преселница тукъ отъ Мала-Азия: въ единия надписъ тя е „Великата богиня-майка отъ планината Ида" въ Мала-Азия — Θεᾶ Ἰδεία μεγάλη μήτηρ[12], а въ другия тя е μήτερ θεῶν Σκελεντηνή[13], чийто прякоръ е произведенъ отъ името на града Σκέλεντα при Троя[14]. Въ първия надписъ, който е билъ поставенъ въ знакъ на благодарность (εὐχαριστήριον) за своето спасение (ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας) отъ единъ Φλάβιος Ἀσιανός, изпълняващъ длъжностьта βουλευτής въ града, богинята се призовава заедно съ Хелиосъ и съ великия фригийски богъ Сабазий (Θεᾶς Ἰδείας μεγάλης μητρός — Διὶ Ἡλίῳ μεγάλῳ κυρίῳ Σαβαζίῳ). Въ единъ надписъ отъ

---

[1] G. Wissova, Religion und Kultus der Römer, München, 1912[2], стр. 318.

[2] H. Hepding, Attis, seine Mythen und sein Kult, стр. 141 сл: Toutain, Les cultes païens II, стр. 73.

[3] Toutan, Les cultes païens II, стр. 74.

[4] CIL III 763.

[5] Единиятъ е отъ Нумидия (CIL VIII 7956), дето Атисъ е нареченъ Genius dendrophororum, а другиятъ — отъ Mogontiacum, CIL XIII 6664): Toutain, ibid.

[6] CIL III 764, надписътъ е отъ времето на Диоклетиана.

[7] L(ucius) Oppius Maximus sacer | dos M(atris) D(eum) dendrophoris et du | mopiretis d(onum) d(edicavit). Надписътъ ще бѫде наскоро издаденъ отъ г. проф. Г. И. Кацаровъ.

[8] Kalinka, 151, фиг. 43, отъ Варна [Rev. arch. XXXV (1878), стр. 138, № 17; Athen. Mitt. X, стр. 319, № 7].

[9] Cagnat, IGr. I, № 602; AEM VI (1882), стр. 22, № 45—надписътъ е отъ Tomis.

[10] въ надписъ отъ Варна-Odessos: AEM XVII (1894), стр. 202, № 80 и въ надписъ отъ Каранасуфъ-Istros: Pârvan, Dacia II (1925), стр. 203, № 7 (тоя надписъ принадлежи къмъ предримската епоха: IV—III в. пр. Хр.).

[11] въ надписъ отъ Odessos-Варна: Kalinka, 221; [IAEM XVII, стр. 203, № 83; Athen. Mitt. X, стр. 320, № 11 a].

[12] AEM X (1886), стр. 241, № 6; Rev. arch. I (1908), стр. 44, № 45.

[13] Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 22, № 19, обр. 19; Rev. arch. I (1908), стр. 44, № 46.

[14] поменатъ отъ Hierocles synecd. 662, 16; AEM XV (1892), стр. 214, № 93,

Odessos-Варна μήτηρ μεγάλη θεῶν е сдружена съ Аполона[1], а въ другъ отъ сѫщия градъ — съ Херакла[2]: надписътъ представя εὐχαριστήριον Μητρὶ Ἡρακλεῖ, а релиефътъ изобразява седнала жена, която поднася на Херакла вѣнецъ.

Още преди римското владичество тукъ Кибела и Атисъ проникнали заедно съ гръцкитѣ колонисти по черноморскитѣ гръцки градове. Многобройни адепти на тия божества намираме чакъ въ Кримъ, кѫдето Thea Kimmeris, по думитѣ на Hesychius, не е била нищо друго освенъ „майката на боговетѣ"[3]. Четири вѣка преди Христа Пантикапея е имала светилище на Meter Phrygia, дето били поставяни сѫщо изображенията на Атисъ; последниятъ, представенъ било̀ като добъръ овчарь, било̀ като богъ тавроктонъ съ ирански черти, е заемалъ важно мѣсто редомъ съ Кибела въ религията на Пантикапея. Въ богатитѣ житни степи на южна Русия и въ цѣла Долна Мизия, която била житница на Римъ, поклонението предъ Великата богиня-майка, покровителка на житата и на жетвитѣ, било нѣщо естествено. Въ Олбия при устието на Днепъръ и Букъ, въ Тира при устието на Днестъръ, въ Истросъ-Каранасуфъ, Одесосъ-Варна и особено Томи-Кюстенджа е билъ уреденъ общественъ (държавенъ) култъ на μήτηρ θεῶν и на нейния другарь Атисъ. Но Атисъ, рисуванъ въ въображението на своитѣ почитатели като скопенъ овчарь, никога не е могълъ да бѫде така обикнатъ отъ населението и да стане тъй популяренъ срѣдъ него, както самата богиня, схващана като олицетворение на творческата сила въ природата, като дарителка на плодородието, съ което е билъ тъй тѣсно свързанъ животътъ на земедѣлското население въ Мизийската равнина.

Култътъ на Великата майка се характеризира съ синкретична сложность на обредитѣ, едни отъ които носятъ ясно опредѣленъ фригийски произходъ и сѫ особено характерни за Кибела и Атисъ, а други като тавроболътъ, криоболътъ и цернофорията не могатъ да се считатъ изключително фригийски. Къмъ първата категория принадлежатъ религиознитѣ церемонии, които били празнувани отъ мартенскитѣ иди (15 мартъ) до 5-ия день преди априлскитѣ календи (28 мартъ) и сѫ изразени въ календаря на Филокалъ съ формулитѣ: arbor intrat (това е дендрофорията или внасянето на свещеното дърво въ храма на Кибела)[4], sanguem (деньтъ на кръвьта)[5], lavatio (тържествено въвеждане образа на Кибела въ банята). Това сѫ чисто фригийски обичаи. Но тавроболътъ, криоболътъ и цернофорията не

[1] Kalinka, 221 [AEM XVII, стр. 203, № 83; Athen. Mitt. X, стр. 320, № 11 a.].

[2] AEM XVII (1894), стр. 202, № 80.

[3] Henri Graillot, Le culte de Cybèle (mère des dieux) à Rome et dans l'empire romain, Paris, 1912, стр. 478.

[4] CIL I², стр. 312; Toutain, Les cultes paiens II, стр. 82.

[5] Така нареченъ отъ повечето изследвачи: Hepding, Attis, стр. 158 сл.; ср. Frazer, Golden Bough II 132; Toutain, ibid. II, стр. 83.

могатъ да се считатъ за такива. Тавроболътъ[1] или извършване жертвоприношение на бикъ надъ главата на адепта не изглежда да е съставялъ часть отъ фригийскитѣ обреди: бикътъ не заема никакво мѣсто въ мита на Кибела и Атисъ, а и у календарния авторъ Филокалъ[2] никакво пожертване на бикъ не се споменава. Тая втора група обреди (тавроболъ, криоболъ и цернофория) сѫ внесени споредъ Toutain[3] късно въ стария фригийски култъ, и тѣхниятъ произходъ трѣбва да се търси вънъ отъ Фригия, а именно: произходътъ на тавроболътъ — въ Кападокия, а тоя на цернофорията — въ самата Гърция. Тѣзи обреди свидетелствуватъ за синкретичното смѣшение, което се е извършило между самитѣ ориенталски култове, отъ една страна, и между ориенталскитѣ и гръцки култове — отъ друга.

Заедно съ култа на Mater magna се разпространили въ цѣла Италия и въ провинциитѣ религиознитѣ дружества — collegia dendrophorum, които изпълнявали тия обреди и церемонии. Членоветѣ на тия дружества сѫ били занаятчии — дърводѣлци или продавачи на дървенъ материалъ, и сѫ имали първоначално за свой патронъ горския богъ Силванъ[4], който дори по-късно се споменава като Silvanus dendrophorus[5]. Но когато дружеството влѣзло въ по-тѣсни връзки съ култа на Кибела, то Атисъ усталъ тѣхенъ патронъ, като просто се идентифициралъ съ Силванъ. Но поради по-важната роля, която Великата майка играла въ фригийския култъ, и тя сѫщо така станала богиня-закрилница на дендрофоритѣ, колегията на които официално се е наричала въ Римъ collegium dendrophorum Matris deum magnae Ideae et Attis[6]. На чело на дружеството стоялъ единъ archidendrophorus, а членоветѣ му сѫ означени като жреци или като посветени адепти на Magna Mater. Както цѣлиятъ фригийски култъ, така и дендрофоритѣ се намирали подъ държавния надзоръ на римскитѣ квиндецимвири: ex senatus consulto dendrophori creati qui sunt sub cura XV virorum sacris faciundis[7]. Надписитѣ отъ Томи ни свидетелствуватъ за сѫществуването на такова дружество въ тоя градъ.

Единъ archidendrophorus отъ Tomis, на име[8] C. Antonius Eutyches прави посвещение на Attis. На една жрица на Великата майка, Σοσσία Ἀφρικανά, ἱερασαμένη μητρὶ θεῶν, градътъ Томи въ лицето на своята

[1] Библиография у Wissova, Religion und Kultus der Römer, стр. 322, заб. 6; Hepding, ib., стр. 177 сл.

[2] Toutain, ib. II, стр. 84; за криобола и цернофорията въ връзка съ култа на Кибела и Атисъ вж. ibid. II, стр. 88 сл.

[3] Toutain, ibid. II стр. 90.

[4] Cumont, Dendrophori y Paul-Wissowa Realenc. V¹, стр. 218.

[5] CIL VI 641, 642; ср. XIV 53; Cumont, ibid.

[6] CIL VI 30973; ср. Cumont, ibid.

[7] CIL X 3699.

[8] Неизданенъ надписъ; вж. по-горе, стр. 155, заб. 7.

общинска власть (ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς μητροπόλεως Τόμεως) отдалъ официални почести[1]: съ такава голѣма популярность и почесть се е ползвала Mater Deum magna, на която Σοσσία Ἀφρικανά била жрица. Единъ надписъ пакъ отъ Томи[2] съдържа списъкъ на членоветѣ на такова дружество: споменаватъ се двама архидендрофори: Ἀλέξανδρος Ἥδει и Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου, една майка на дендрофоритѣ Νάνας Θεάδωνος μήτηρ δενδροφόρων, единъ ἱερεύς на име Πωλλίων Πωλλίωνος, единъ „баща" (може би баща на дендрофоритѣ подобно на μήτηρ δενδροφόρων) съ гръцко име Ἀχιλεὺς Ἀχιλλᾶ, πατήρ, и една Π. Αἰλία Ὀλυμπία, която изпълнявала длъжността ἀρχιραββδουχῖσα (главатарка на канофоркитѣ)[3].

За една „майка на дендрофоритѣ", Marcia Basilissa, омѫжена за ветеранъ, ни говори единъ надписъ отъ Troesmis-Иглица[4]. При село Гертина до Галацъ е намѣренъ фрагментиранъ надписъ, въ който се споменаватъ дендрофори[5]. Единъ неизданенъ още надписъ отъ Гигенъ (намѣренъ отъ проф. Г. И. Кацаровъ) говори за единъ жрецъ на Великата майка: L. Oppius Maximus sacerdos M(atris) D(eum). Релиефни изображения на Кибела сѫ намѣрени въ Долна Мизия два: единъ въ Шуменско[6] и единъ въ Варна[7]. Релиефътъ отъ Шуменско изобразява Майката на боговетѣ седнала върху тронъ, подържанъ отъ два лъва, облѣчена въ препасанъ хитонъ и мантия, съ калатъ и було на главата, съ патера въ дѣсната рѫка и жезълъ въ лѣвата. Съ калатъ е и намѣрената глава на Кибела въ Callatis-Мангалия[8]. Варненскиятъ релиефъ я представя сѫщо седнала върху тронъ между два лъва; лъвътъ отдѣсно е отчупенъ. Покрай Томи и черноморскитѣ градове, отъ една страна, и Nicopolis ad Istrum, отъ друга, Oescus-Гигенъ е билъ сѫщо така центъръ на култа на Кибела и Атисъ. Освенъ поменатия по-горе надписъ, свидетелствуващъ за единъ sacerdos matris deum въ тоя градъ, намѣрена е тукъ една глава на Атисъ[9] и единъ релиефъ[10], който изобразява Атисъ въ видъ на младъ юноша, облѣченъ въ ориенталска носия, съ кръстосани крака, фригийска шапка на главата, подпрѣнъ на приведена шапка.

На монети отъ Истросъ, Калатисъ, Маркианополъ, Никополисъ, Одесосъ и Томи Кибела се срѣща често изобразена съ крепостна

---

[1] Cagnat, I Gr. I, № 602.

[2] ib. № 614; AEM XI (1887), стр. 44, № 57.

[3] Cagnat, ib.

[4] CIL III 7505.

[5] CIL III 7516.

[6] Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27), стр. 316.

[7] Kalinka, 37, фиг. 25 [Rev. arch. XXXVI (1878), стр. 299 № 59].

[8] Dacia II (1925), стр. 119, фиг. 120,

[9] Cumont, Textes II, стр. 490, № 131 quater, фиг. 425.

[10] Kalinka, 381, фиг. 122 [CIL III 14211[4]; Мсб. XVI—XVII, стр. 121 сл., № 33].

корона[1] или съ калатъ[2] на главата, седнала на тронъ[3]. Отъ двѣтѣ ѝ страни стоятъ по единъ лъвъ[4] или само единъ лъвъ стои до нея[5]; понѣкога лъвътъ е изобразенъ, че върви отпредъ[6] или задъ нея[7]. На нѣкои монети тя е седнала върху лъвъ[8], а по-рѣдко върху скала[9]. Обикновено тя държи въ рѫката си патера или жезълъ и се подпира на тѫпанче[10].

Въ Istros Кибела се явява на монети отъ времето на имп. Комодъ (176—192 г. сл. Хр.)[11], въ Callatis — на автономни бронзови монети[12], а въ императорската епоха върху монети отъ Фаустина млада (жена на Маркъ Аврелий)[13], въ Marcianopolis — на една автономна бронзова монета[14], а въ императорската епоха отъ времето на Септимий Северъ[15] (193—211 г.), въ Nicopolis ad Istrum — отъ времето на Септимий Северъ[16], въ Odessos — на монети отъ Северъ Александъръ (222—235 г.)[17] и въ Tomis — на монети отъ Lucilla (жена на Луций Веръ)[18].

---

[1] Мушмовъ, Античнитѣ монети, № № 161 (тб. IX 3), 171 (тб. IX 5), 184 (тб. IX 5) и др. — Използвамъ тукъ случая да благодаря на г. Мушмовъ за любезно услужване съ отпечатъци отъ свои и чужди нумизматични статии.

[2] ibid. № 466 (тб. IX 3), 595 (тб. IX 5), *1886, 1909 (тб. IX 5), 1911, 1991 (тб. X 15), 2177, (тб. IX 5), 2304 (таб. IX 5).

[3] ibid. № 161 (тб. IX 3), *166 (тб. IX 3), 171 (тб. IX 5) и др.

[4] ibid. № 184 (тб. IX 5), 305 (тб. IX 5), 311, 326, *381, *384, *407, 437, *556, 595, *1158 (тб. IX 4), *1491, 1644, *1666, 1909, 2177, *2239, 2304.

[5] ibid. № 1871 (тб. IX 5).

[6] ibid. № *383 (тб. IX 3), *406.

[7] ibid. № *382.

[8] ibid., № 263]тб. IX 2), 264, 277, 306, 325, 769, *961, *996, *1102, 1418.

[9] ibid. № 1629 и № 1910 (тб. V 21).

[10] ibid. № 171 (тб. IX 5), 184, 189, *205 (тб. XII 12), *242 (тб. I 21), 306 (тб. IX 2) и др.

[11] Мушмовъ, ibid. № 161; още — отъ Септимий Северъ: № *166, Ю. Домна: № 171, Елагабалъ № 184, Северъ Александъръ: № 189.

[12] ibid. №* 205, *242, *255.

[13] ibid., № 261, 262, 263; още—отъ Lucilla: № 264, Септимий Северъ: № 277, Юлия Домна: № 287, Гета: № 305, 306, Сев. Александъръ: № 311, Гордианъ III: № 325, 326.

[14] ibid. №* 359.

[15] ibid. № *380, *381, *382, *383, *384; още — отъ Септ. Северъ и Ю. Домна: № *406, *407, Каракала: № 436 (Кибела права), *437, Каракала и Гета: № 466, *467, Каракала и Юлия Домна: № *488, Макринъ и Диадумениань: № 555, *556, Диадумениань: № 595, Гордианъ: III № 769.

[16] ibid. № *960, *961, *996; още — отъ Каракала: № *1102, Плаутила (жена на Каракала): № * 1158, Гета: № *1184, Елагабалъ: № 1418, Гордианъ III: № *1491.

[17] ibid. № 1629; още—отъ Гордианъ III: № 1644, Гордианъ и Сарапись: № *1666.

[18] ibid. № 1852; още — отъ Комодъ: № *1862, Криспина: № 1867, Пертинаксъ: № 1871, Септимий Северъ: № 1886, Юлия Домна: № 1909, 1910, 1911, Каракала,: № *1950, Плаутила (жена на Каракала): № 1991, Гета: № *2016, Максиминъ: № 2177, Гордианъ: III № *2239, Филипъ баща и Отацилия: № 2304, Филипъ синъ и Сарапись: № *2328.

Общъ погледъ

Следъ като разгледахме отдѣлнитѣ божества и култове въ Долна Мизия възъ основа на епиграфическитѣ и археологически паметници, които сж намѣрени до сега, ние можемъ да хвърлимъ единъ общъ погледъ върху постигнатитѣ резултати.

Ние видѣхме, че съ завладяването отъ римлянитѣ на областьта между Дунава и Балкана, която въ времето на Домициана се обособи въ отдѣлна провинция подъ името Moesia Inferior като източна половина на основаната още при Тиберия провинция Moesia[1], настаниха се и се установиха въ тая область за по-дълго или по-късо пребивание римскитѣ легиони: legio I Italica въ Novae-Стъкленъ, legio XI Claudia въ Durostorum-Силистра, legio V Macedonica въ Oescus-Гигенъ, а по-късно въ Troesmis-Иглица, и legio IV Scythica, който легионъ още при Августъ е слизалъ въ тия земи съ флота по Дунава. Легионитѣ сж били първитѣ носители на римската цивилизация тукъ, пионеритѣ, които отвориха вратитѣ на римската колонизация въ тоя стратегически кжтъ на римската империя.

Легионитѣ и римскитѣ поселници донесоха съ себе си официалния римски култъ и божествата отъ гръко-римския пантеонъ.

Измежду религиознитѣ надписи[2], които сж намѣрени до сега въ Долна Мизия и общиятъ брой на които е повече отъ 300, второ мѣсто по численость следъ надписитѣ, които сж посветени на тракийския конникъ, представятъ посвещенията на капитолинския култъ, явяващъ се повечето пжти отдѣлно или заедно съ Iuno regina и много рѣдко съ Minerva. Всички тия надписи, 45 на брой, сж писани на латински. Навредъ тѣ сж свидетели за могжществото и гордостьта на държавата-завоевателка въ тая страна. На латински сж още надписитѣ, посветени на чисто римския култъ на Гениитѣ[3], на Силванъ[4], на Немезида[5], на Liber pater[6], на Квадривиитѣ[7], на

[1] На северъ Moesia Inferior е обхващала и днешни ромжнски земи между Дунава и р. Алута, но почти всички паметници произхождатъ отъ сев. България и Добруджа, дето се е и съсрѣдоточилъ животътъ на римската цивилизация въ тая провинция.

[2] Ние подразбираме надписитѣ, които споменаватъ било̀ божеството заедно съ дедиканта, било̀ само божеството или само дедиканта.

[3] петь надписа.

[4] дванадесеть надписа.

[5] единъ надписъ.

[6] три надписа.

[7] единъ надписъ.

Dii militares[1], на Bonus Eventus[2], на Tempus Bonum[3] и на келтския богъ Magutis[4]. Сжщо така посвещенията на Херкулесъ, 10 на брой, сж почти всички (безъ единъ) на латински.

Държавната римска религия въ епохата на императоритѣ, пред-ставена както отъ капитолинската тройца, така и отъ култа на императора, е била, следов., добре застжпена въ паметницитѣ на Долна Мизия. И ако паметницитѣ, които говорятъ за императорския култъ и за Dea Roma въ тая провинция не сж многочислени, въ замѣна на това пъкъ изобилно е засвидетелствуванъ капитолинскиятъ култъ на чело съ Iupiter optimus maximus и Iuno regina. Може би, тоя култъ е билъ достатъченъ, за да изрази държавната религия въ тая провинция, може би императорскиятъ култъ, който срѣдъ неримското население на империята, въ ориенталскитѣ провинции, се изразилъ въ пряко обоготворяване на живия императоръ, не е билъ тъй необходимъ и тъй умѣстенъ тукъ, въ присжтствието на легионитѣ и при непоколебимото утвърдяване на Iupiter optimus maximus, за да бжде изразитель на и безъ това добре изразената държавна религия въ тая погранична область.

На трето мѣсто по численость стоятъ посвещенията на Аполонъ и Диана[5]. Култътъ на Аполонъ и Диана, следов., е билъ единъ отъ най-разпространенитѣ култове въ Долна Мизия. Почти половината отъ надписитѣ сж гръцки, а останалитѣ латински. Епитетътъ regina е характеренъ за трако-мизийската Diana. Тракийскиятъ прякоръ на Аполона (Αὐλαρχηνός или Αὐλαριόχος) въ надписитѣ отъ Търново, Голѣма-Брѣстница, Девня и Асарджикъ, изобразяването на Аполона подобно на тракийския конникъ върху конь, но съ китара въ ржка (върху два релиефа) и тракийскитѣ имена на нѣкои дедиканти (Αὐλούπορις Αὐλουπόρεος, Μουκάκενθος Βίθυος и др.) ни напомнятъ за тракийския субстратъ на тоя култъ въ Долна Мизия. Но тая тракийска основа носи върху себе си тежестьта на една двойна — гръцка и подиръ нея римска интерпретация. — Надписитѣ, посветени на лѣчебнитѣ божества, произхождатъ главно отъ Асклепиевото светилище при Глава Панега. Тѣ сж до сега 58 на брой, написани сж почти всички на гръцки (съ изключение на 4), но 32 отъ тѣхъ носятъ изображение на тракийския конникъ.

Долна Мизия, въ която отрано проникнала и се разпространила върху първоначална тракийска основа гръцката култура, а отъ първия

[1] единъ надписъ.

[2] единъ надписъ.

[3] единъ надписъ.

[4] единъ надписъ.

[5] Всичко 41 надписа, отъ които 14 представятъ посвещения на Аполона отдѣлно, 5 — на Аполона и Диана заедно и 23 на Diana-Artemis отдѣлно. Отъ тѣхъ една часть (19) сж гръцки, а друга часть (малко по-вече отъ половината — 22) сж латински

вѣкъ следъ Христа и римската цивилизация, представя отъ гледище на нашата тема интересна область за изследване. Внесенитѣ заедно съ римското завоевание римски и гръко-римски култове се сдружили, сближили и въ нѣкои случаи се напълно отъждествили не само съ сроднитѣ тѣмъ гръцки божества, но и съ чуждитѣ локални култове. Тоя процесъ се изразява на паметницитѣ въ подреждане на мѣстни божества до римското божество или въ прикачване локални тракийски епитети къмъ даденото римско или гръко-римско божество.

Отъ всички култове въ Долна Мизия най-много разпространенъ е билъ култътъ на тъй наречения тракийски конникъ. Най-многочислени сж надписитѣ и релиефитѣ, посветени на тоя култъ. Въ едни случаи тракийскиятъ конникъ е сближенъ съ Аполона, въ други случаи съ Силвана, а въ трети съ Асклепия и лѣчебнитѣ божества. Въ редица надписи конникътъ, означенъ обикновено съ името Heros или Heron, се явява съ тракийски прякори. Една часть отъ релиефитѣ, въ които конникътъ обикновено носи името νέος ἥρως, представятъ хероизирани мъртъвци.

Въпрѣки разнообразнитѣ влияния, на които се подложила мѣстната тракийска религия отъ страна на римскитѣ, гръко-римскитѣ и източнитѣ култове, ясно е, че тракийското население тукъ се е държало здраво за своитѣ национални, домашни култове.

Значителенъ и ярко изразенъ е тракийскиятъ елементъ въ имената на дедикантитѣ. Една трета отъ засвидетелствуванитѣ до днесъ имена на дедиканти въ Долна Мизия сж тракийски; останалитѣ сж римски, гръцки или такива, които издаватъ азиатски произходъ.

Значителна часть отъ поклонницитѣ сж частни лица, на които не е означено върху надписитѣ занятието или общественото положение. Измежду останалитѣ, които ни сж засвидетелствувани съ длъжностьта, която сж заемали, на първо мѣсто стоятъ войници (milites, στρατιῶται) отъ легионитѣ, следъ тѣхъ идатъ центурионитѣ, бенефициариитѣ, ветеранитѣ, провинциалнитѣ управители (legati Augusti pro praetore), а отъ градската аристокрация дуумвиритѣ (βουλευταί). Като дедиканти се явяватъ цѣли села (vici) и градове (ἡ πόλις, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος).

Източнитѣ култове, взети по отдѣлно, заематъ седмо или осмо мѣсто по численостьта на епиграфическитѣ паметници, съ които сж засвидетелствувани до сега въ тая область, и трѣбва да се подредятъ подиръ култоветѣ на тракийския конникъ, на капитолинскитѣ божества, на Аполонъ и Диана, на Асклепий и лѣчебнитѣ божества, на Зевсъ съ Хера.

Измежду всички източни култове най-разпространенъ е билъ тоя на Митра[1]. Главна роля играе въ тоя култъ военниятъ елементъ. Между поклонницитѣ му фигуриратъ двама центуриони отъ XI Клавдиевъ легионъ, единъ отъ I Италийски легионъ и единъ duumviralis

[1] На Митра принадлежатъ 10 епиграфически посвещения, на Долихенъ — 6, на египетскитѣ божества — 6, на Великата майка — 6.

coloniae отъ Oescus. Но и частното богопочитание пропорционално не стои на заденъ планъ: между дарителитѣ ни е известенъ единъ γναφεύς „влачарь“ по професия, а въ гръцкото религиозно дружество въ Istros се наброяватъ 9 души членове, отъ които 7 души сж частни лица, а отъ останалитѣ двама единиятъ е консуларски бенефициарий, а другиятъ е понтархътъ М. Улпий Артемидоръ.

Характерни за Долна Мизия сж и плочкитѣ, които изобразяватъ почитанитѣ въ армията двама конници — Митри заедно съ великата м.-азиятска богиня.

Засвидетелствуванитѣ дарители въ култа на Долихенъ сж 6-ма жреци на тоя богъ, отъ които 4-ма му отправятъ молитви pro salute imperatoris, 3-ма частни лица, които се молятъ сжщо за „спасението на императора“, и единъ центурионъ. Между поклонницитѣ на Mater Magna Deum (Κυβέλη, Μήτηρ θεῶν) и Attis фигурира единъ βουλευτής и единъ dux limitis provinciae Scythiae; останалитѣ 4-ма сж частни лица, на които не е означена длъжностьта или професията. Между адептитѣ на Сараписъ и на египетскитѣ божества се явява търговското египетско сдружение (ὁ οἶκος τῶν Ἀλεξανδρέων) чрезъ единъ неговъ представитель (Καρπίων Ἀνουβίωνος), легатътъ на провинцията M. Iallius Bassus и едно частно лице, Διονύσιος Ἡδύλου; въ останалитѣ надписи дарителитѣ не сж означени.

Toutain[1] е изтъкналъ екзотичния характеръ на източнитѣ култове въ латинскитѣ провинции на империята. Тия култове сж останали тукъ чуждестраненъ вносъ отъ Ориента, донесени и разпространени отъ войницитѣ и чужденцитѣ. За разпространението на сирийскитѣ култове, напр., сж дали тласъкъ завоеванията на Веспасиана и Траяна на изтокъ: Комагена е била анексирана отъ Веспасиана въ 71 г. сл. Хр., а малко по-късно се случило сжщото и съ Емеса; Траянъ пъкъ съ завладяването на Дамаскъ и Палмиръ създалъ провинция Арабия. Toutain съ право препоржча да се отнасяме съ предпазливость къмъ едно надценяване ролята на източнитѣ култове, което проличава, напр., въ твърдението на Cumont, че Изисъ и Сараписъ сж се широко почитали „отъ покрайнинитѣ на Сахара до британския валъ, отъ планинитѣ на Астурия до устието на Дунава“[2] и че Долихенскиятъ Юпитеръ намѣрилъ ревностни почитатели въ „всички римски провинции, чакъ до Африка, Германия и Британия“[3].

Източнитѣ култове въ Долна Мизия не сж могли да измѣнятъ нито идеитѣ, нито религиознитѣ традиции на широкитѣ крѫгове отъ населението, което се държало здраво за своята домашна вѣра. Много по-силно е било влиянието и разпространението на римскитѣ и гръко-римскитѣ култове.

[1] Les cultes païens, томъ II.

[2] Fr. Cumont, Les religions orientales dans le paganisme romain, стр. 125 Toutain, ib. стр. 34.

[3] Cumont, ib. стр. 163; Toutain, ib. стр. 72.

Но предметътъ, въ връзка съ който се изказватъ едни или други общи заключения, е отъ такова естество, че винаги тия заключения могатъ да изглеждатъ рисковани. Ние не знаемъ, какви паметници ще ни донесе утрешниятъ день. Преди 1903 г. култътъ на Асклепия въ Долна Мизия е билъ съвсемъ слабо застжпенъ. Но колективната находка при Глава Панега изнесе на бѣлъ свѣтъ голѣмъ брой релефи и надписи, посветени на Асклепия, Хигия и Телесфора. Относно другъ единъ култъ, тоя на Митра въ Долна Мизия, откритиятъ неотдавна надписъ въ Istros, въ който голѣма часть отъ членоветѣ на засвидетелствувания тиасосъ сж частни лица, ни показва, че и частното богопочитание въ тоя култъ не е стоялъ тъй на заденъ планъ, както би могло да се мисли и както се изказватъ нѣкои. Нашата провинция въ археологическо отношение е още девствена земя. Въ голѣмитѣ римски градища у насъ още не сж правени систематични научни разкопки. А отъ такива разкопки съ право се очаква богатъ и изобиленъ материалъ, при наличностьта на който предварителнитѣ общи изводи не могатъ да не изглеждатъ прибързани.

Въ епохата, която разглеждаме, особено въ III вѣкъ сл. Хр., паганизмътъ въ римската империя постепенно бѣ напусналъ първоначалната форма на жизненъ, пъстъръ и наиверъ политеизъмъ и бѣ стжпилъ въ по-зрѣла фаза на развитие съ вече създадена подготовка за възприемане на енотеистична религиозна концепция. На политическия процесъ, който превърна римската република въ империя, обгърнала въ себе си античния orbis terrarum съ подчиненитѣ на единъ центъръ разнообразни народи, държави и култури, е съответствувалъ религиозенъ процесъ, въ който се достигнало до известно притжпяване на ясно разграничената индивидуалность, съ която се отличавали гръко-римскитѣ божества; така станало възможно сдружаване на нѣколко божества въ едно цѣло, отъждествяване на едно божество съ друго, сливане на римски и гръко-римски съ туземни и източни култове. Въ предидущитѣ глави сж изложени достатъчно примѣри отъ тоя родъ измежду религиознитѣ посвещения въ Долна Мизия. Римляни отъ легионитѣ и отъ градската аристокрация сж се покланяли на туземни божества; тракийци сж правили посвещения на римски и гръко-римски култове. Римлянинътъ Quintus Decius, напр., който е заемалъ високия постъ legatus ac praeses provinciae, въ едно свое посвещение, намѣрено въ Троянския балканъ при Маркова капия покланяйки се на върховния римски богъ Iupiter optimus maximus, въ своето религиозно страхопочитание не е изпусналъ да отдаде почить и на мѣстнитѣ божества — dii deaeque praesides Haemi montis, които споменава въ посвещението заедно съ капитолинския богъ[1]. За да не се обиди нито едно божество и за да се осигори закрилата на колкото се може повече божества, при-

[1] CIL III 13723.

зовавани били въ посвещенията цѣли групи божества[1] или дори всички богове и богини — dii deaeque omnes[2]. „Всички богове“ сж били призовавани още преди Христа. Въ единъ надписъ отъ предримска епоха, намѣренъ въ Istros[3], се говори за лице, чийто прадѣди били жреци на „всички богове“ (ἱερημένων πάντων τῶν θεῶν). Представата πάντες θεοί, dii deaeque omnes, която е имала предимството да обгръща въ себе си познати и непознати божества и да задоволява по тоя начинъ единъ неспокоенъ пиететъ, е била сгжстена въ концепцията Πάνθεος, Pantheus — Всебогъ[4]. За създаването на тая концепция сж допринесли твърде много и разпространенитѣ въ провинциитѣ източни култове, които сж криели въ своята сжщность пантеистични черти[5]. Култътъ на пантеитѣ се разпространилъ особенно въ срѣдата на II в. сл. Хр. отъ времето на Антонинитѣ нататъкъ. Бързиятъ напредъкъ на религиозния синкретизъмъ въ това време е могълъ само да благоприятствува на такъво развитие[6]. Въ скулптурата пантеистичната идея се е изразила чрезъ изобразяване около бюста на едно божество бюстоветѣ на редица други божества. Такъвъ е „паметникътъ на боговетѣ“ отъ Варна[7], който представя релиефъ, раздѣленъ на три пояса. Въ долния поясъ се вижда конь и до него мжжъ, който е може би единъ отъ Диоскуритѣ; въ лѣво отъ него е Силванъ. На втория поясъ е изобразенъ Марсъ съ копие и лоза; въ дѣсно до него — Меркурий съ кадуцей въ лѣвата ржка. На третия (горния) поясъ е представенъ Сатурнъ съ житни класове въ лѣвата ржка, които го характеризиратъ като богъ на земедѣлието; до̀ него е бюстътъ на Sol. Въ дѣсно горе е отчупена Luna а надъ нея — Iupiter и Venus. Въ релиефа отъ Голѣмо-Яларе (Търновско)[8] сж изобразени Зевсъ, Хера, Палада Атина, Хермесъ (Меркурий) и Херакълъ. На две монети отъ Istros[9] е изобразено

[1] Напр.: IOM Herculi invicto Cereri Libero Patri (CIL III 14214¹) или IOM rectori Iunoni reginae Minervae Victoriae Volkano Mercurio Fatis divinis (CIL III 718).

[2] CIL III 14562 (надписъ отъ Нишъ)

[3] Pârvan, Histria VII, стр. 23, № 13; ср. ib. № 16 и стр. 19, № 11. И Демостенъ, за да подтвърди истиностьта на своитѣ думи, си е служилъ съ формулата ὄμνυμι τοὺς θεοὺς ἅπαντας καὶ ἁπάσας: Usener, Götternamen, стр. 344.

[4] Usener, ib., стр. 345: Iupiter Pantheus (CIL II 2008), Silvanus Pantheus (CIL VI 695), Sarapis Pantheus (CIL IX 3145) и др.; ср. още Wissowa, Religion und Kultus der Römer стр. 91, заб. 6.

[5] За Isis myrionyma ср. Wissowa, ib. стр. 91: сжщо Toutain, Les cultes païens, II, стр. 241.

[6] H. Graillot, Mercure Pantheé въ Rev. arch. XXXVII (1900), стр. 220 — 237, табл. XII.

[7] Kalinka, 149, фиг. 42 и главно Nachträge, стр. 371, фиг. 42-а; [J H. Mordtmann, Rev. arch. XXXVI (1878), стр. 300, № 2; Dumont-Homolle, Mél., стр. 342, № 57h]; ср. F. Drexel, сп. Germania, VIII (1924), Heft 2, стр. 56, заб. 41.

[8] Добруски, Мсб. XVIII, стр. 729 сл., № 22, фиг. 19; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 74, № 1.

[9] L. Ruzicka, Inedita, № 516, и стр. 103.

божество, което съединява въ себе си „великия богъ", тракийския конникъ, Сараписъ и Хелиосъ; това сливане на нѣколко божества въ едно се вижда въ дадения случай отъ атрибутитѣ на тия божества, прикачени на единъ образъ. На единъ бронзовъ паметникъ отъ Тулуза[1], представящъ кривака на Херкулесъ, около който кривакъ е увита змията на Асклепия и Хигия, сѫ окачени отгоре надолу; свѣткавицата на Юпитеръ, колчана на Диана, кошницата на Цересъ, извитиятъ мечъ на Сатурнъ, кантаросътъ на Бакхусъ и костенурката на Меркурий. — Богътъ Pantheus съединява въ себе си разновиднитѣ сили и благодетелни влияния на голѣмъ брой други божества.

Паганизмътъ по своето естествено развитие бѣ достигналъ до самитѣ предверия на енотеизма. Но той не е ималъ вжтрешни сили да премине решително и изцѣло къмъ него. Нито философскитѣ спекулации, които сѫ били на мода у образованитѣ класи на гръко-римското общество, сѫ могли да доведатъ решително до тоя резултатъ. — При такива възможности и въ такъва епоха бѣ започнала бърже да се разпространява отъ Галилея новата вѣра, която е била свободна както отъ сухостьта на чисто мисловнитѣ спекулации на философията, така и отъ немощностьта на изразилия се въ конвенционални, почти отживѣли форми политеизъмъ. Исусовото учение, действително, твърде отрано бѣ започнало да изпитва върху себе си влиянието на езическата срѣда, въ която бѣ проникнало и бѣ начело да се разпространява; то твърде отрано бѣ започнало да поглъща и усвоява елементи и черти отъ тая срѣда. Но въ своитѣ първи стѫпки то се яви срѣдъ бездушнитѣ форми на залѣзващия паганизъмъ като пламенна вѣра, като новъ пѫть на религиозно ориентиране, като пѫть на „повторно раждане", на корененъ превратъ въ живота, който води не само до една цѣлостна и решително енотеистична концепция на Всебога, но и до ново етическо съдържание на последния — любовьта. Самата сѫщность на единствената първопричина на всичко се е схванала като любовь: ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν[2].

---

[1] H. Graillot, ibid., стр. 232.

[2] Ioannis epistola, I, 4, 18 (ed. Nestle).

ПРИТУРКА

НАДПИСИ И РЕЛИЕФИ

за

ЕЗИЧЕСКИТѢ КУЛТОВЕ ВЪ MOESIA INFERIOR

Aphrodite - Venus

1. Глава Панега. — *Κυρία Ἀφροδείτη.* Мрам. плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·135 м. — Релиефъ: Афродита права, en face, съ диадема на главата. Съ лѣвата си ржка стиска дѣсната плитка на косата си, а съ дѣсната придържа химатиона, който е метнатъ на лѣвия лакътъ и покрива само бедрата и нозетѣ. Налѣво отъ нея стои Еросъ голъ, държащъ съ двет̀ѣ си ржце отворена тоалетна кутия.

Добруски, Арх. Изв., стр. 83, № 124, фиг. 62.

2. Глава Панега. — *Ἀσκλη]πιῷ καὶ Ἀφροδείτῃ χαριστήρ|ιον.* Мраморна плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·17 до 0·20 м. — Релиефъ: тракийски конникъ въ бавенъ ходъ язди надѣсно и държи патера. Предъ конника стои en face женска фигура, облѣчена съ дългъ хитонъ, съ було на главата; въ лѣвата ржка държи нѣкакъвъ предметъ.

Добруски, ibid., стр. 84, № 125.

3. Враца (околностьта). — Статуйка на Venus права, вис. 150 мм.; държи ябълка въ лѣвата ржка.

S. Reinach, ibid, Rev. arch., XXXI (1897), стр. 229, № 17, фиг. 17.

4. Враца. — Статуйка на Venus права, вис. 98 мм.; богинята е гола съ диадема на главата; дѣсната си ржка е простряла напредъ, а съ лѣвата суче кичури отъ коситѣ си.

S. Reinach, ibid., № 19.

5. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum. — Откжслекъ отъ статуйка на жена (Venus?), вис. 85 мм., гола, съ диадема на главата; две кждри падатъ върху раменетѣ.

S. Reinach, ibid., стр. 229, № 22; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 77, № 13.

6. Мангалия-Callatis. — Бюстъ на Афродита съ по единъ крилатъ Еросъ отъ двет̀ѣ страни.

O. Tarfali, La citè Pontique de Callatis въ Rev. arch. XXI (1925), стр. 280, № 28.

7. Гигенъ-Oescus — Сребърна статуйка: Венера права, вис. 22. мм.

S. Reinach, ibid., XXXI (1897), стр. 228, № 16, фиг. 16.

8. Гигенъ — Сѫщо; вис. 132 мм.; несполучливо подражание на мотива Venus pudica.

S. Reinach, Rev. arch. XXXIV (1899). стр. 120, № 5, фиг. 5.

9. Гигенъ — Сѫщо, вис. 95 мм.; богинята носи диадема и цвѣтя; въ простряната дѣсница държи ябълка.

S. Reinach, ibid., № 6, фиг. 6.

10. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ). — Статуйка на Венера, гола, права, вис. 150 мм..

S. Reinach, ibid., стр. 120, № 4, фиг. 4.

11. Садовецъ (Плѣвенско). — Бронзова статуйка на Венера, вис. ок. 0·11 м.; (сега въ Плѣвенския музей): Венера изстисква намокренитѣ си отъ вода плитки; краката и едната рѫка отчупени.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. I (1921/22), стр. 245, обр. 145.

12. Галово. (Орѣховска ок.) — Статуйка на Афродита.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во, 1914, стр. 287, фиг. 266; Arch. Anzeiger 1914, фиг. 10: G. Seure, Arch. Thrace въ Rev. arch. XVII (1923), стр. 20, № 199.

Anubis

13. Кюстенджа-Tomis.

Вж. № 559.

Apollo

14. Михалци до Павликени (Търновско).—Sancto Apol|lini Petron|ius ex votu|m posuit | q]ui et Bur|tilin(us) e(t) [f]ili(us) libertus. Плоча отъ варовникъ, вис. 1·42 м., шир. 0·51 м., деб. ок. 0·19 м., вис. на буквитѣ 3—3·5 мм. Надъ надписа се намира малка сводова ниша, въ която е билъ поставенъ, вѣроятно, оброченъ релиефъ на Аполона.

Б. Филовъ, Изв. бъл. арх. д во III (1912/13), стр. 17, № 14, обр. 14.

15. Адамъ-клисе (Tropaeum Traiani). — Deo | sancto | Apolini | P. Valerius | II vir l. d.

CIL III 12462 = 14437 [Tocilescu, Castrul, стр. 6; Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie (1900, стр. 209].

16. Сараджа (отъ Адамъ-клисе или Абтатъ-калеси). — Apol(lini) sancto | Antonius | Zinenis | princeps | p(ro) s(e) et suis | vot(um). Четиристраненъ олтаръ отъ варовникъ, вис. 0·89 м., шир. 0·45 м., вис. на буквитѣ 0·06 м.

Kalinka, 160; CIL III 7470, 14210.

17. Разградъ. — Deo pro]pitio Apol|l]ini sacr[um | Va[l]erianus [e]t Va[le]ntinus.

CIL III 7463

До **Провадия.** Θεῷ Ἀπόλλωνι. — Релиефъ: тракийски конникъ.

Вж. № 317.

Кованлъкъ (Провадийско). — Ἀπ[όλλωνι]. — Релиефъ: тракийски конникъ.

Вж. № 326.

18. Асарджикъ (Провадийска ок.) — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Θεῷ Ἀπόλλωνι | Αὐλαρκηνῷ Αὐλούπο|ρις Αὐλορπόρεος ἀν|θ' αὑτοῦ καὶ τῶν τέκνων | χαριστήριον ἀνέθηκεν. Плоча отъ варовникъ, вис. 1·295 м., шир. 0·73 м., деб. 0·165 м.

Kalinka, 153; Х. Шкорпилъ, Запискы имп. Одескаго общества исторіи и древности, т. XIX (протоколы, стр. 97, 296-о засед., 30. IV 1896); Одесосъ-Варна, стр. 10, № 14; К. Шкорпилъ, Описъ II (1926), стр. 29, № 62.

19. Девня-Marcianopolis.—Ἀγαθῇ τύχῃ. | Θεῷ Ἀπόλλωνι | Αὐλαρκη[ν]ῷ Αὐρ(ήλιος) Ἀλέ|ξανδρος Ἰ|β]ουβᾶ εὐχα|ρ]ιστήριον | ἀνέθηκεν]. Фронтонна стела, деб. 0·245 м. (отдолу отчупена).

Kalinka, 154.

20. Девня. — Ἀγαθῇ(ι) τύχῃ(ι). | Θεῷ Ἀπόλ[λωνι. Плоча отъ варовникъ, вис. 1·30 м., шир. 0·78 м., деб. 0·22 м.—Релиефъ: трак. конникъ въ скокъ надѣсно; коньтъ, изглежда, настѫпва жертвеникъ. Подъ коня лъвъ захапва говедо; отпредъ дървенъ пънъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 113, № 162; К. Шкорпилъ, Описъ, II (1926), стр. 19, № 34, Абоба-Плиска, стр. 27, фиг. 2 и стр. 470.

21 = 224. Голѣма Брѣстница (Тетевенска ок.). — Ἀπό]λλωνι. Θο.... ηνῷ || Φλ(άουιος) Μεστριανὸς κυρίῳ ἥρωι. Мрам. плочка, вис. 0·36 м., шир. 0.31 м.— Релиефъ: трак. конникъ съ кѫсо копие; дѣсниятъ кракъ на коня върху жертвеникъ; две женски фигури отпредъ и една мѫжка фигура отзадъ държи опашката; подъ коня куче напада глиганъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 20, № 32.

22. Търново.—Ἀγαθῆι τύχηι. | Ἀπόλλωνι Αὐλαριόχῳ θεῷ ἐπηκόῳ | Στράτων Στράτωνος ἄρξας τῶν ἐν τοῖς σ[ι]δ[η]ρε[ί]οις | Ἑλλήνων | τῶν [ἐπὶ τ]ῆς Ἀντωνείνου βασ[ι]λείας | ὑπέρ τε [ἑ]αυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων [κα]ὶ τῶν ἐργαστων ἑ[ται|ρείας] τε καὶ συ[νερ]γ[α]σ[ία]ς εὐξάμενο[ς] τὸν [β]ω[μ]όν ἀν[έθηκ]α. Олтаръ на Аполонъ Αὐλαρίοχος.

Seure, Rev. arch XII (1908), стр. 48 сл., № 51; AEM XIV (1891), стр 153, № 36; Cagnat, IGr. I, № 592 = 1433.

23. Османъ-Пазаръ (Шуменски окр.). — Ἀπόλλωνι | Μου|κάκενθος Βί-θυ[ος | εὐχήν. Мрам. плоча, вис. 0·25 м., шир. 0·20 м., деб., 0·04 м. — Релиефъ: конникъ въ дѣсно съ кѫсъ хитонъ и развѣта хламида, съ копие въ дѣсната рѫка; предниятъ дѣсенъ кракъ на коня стѫпя върху жертвеникъ; глава на глиганъ, захапанъ отъ куче.

Добруски, Мсб. XIII, стр. 424, № 2; К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 61, № 138.

24 = 263. Петричъ-калеси (Провадийско.) — Ἀπόλλωνι Μου[κάτραλις?]. Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·09 м., шир. 0·13 м. — Релиефъ: конникъ.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 795, № 5; К. Шкорпилъ, ib. II, стр. 50, № 107

25. Девня. — Пѣсъчникъ, вис. 1·32 м. шир. 0·63 м., деб. 0·37 м. — Релиефъ: въ ниша: Аполонъ голъ юноша, безъ брада; буйни кѫдрави коси; погледъ право насоченъ въ далнината; дѣсната рѫка сложена върху главата, а съ дигната лѣва рѫка държи извитъ лѫкъ. На лѣво малъкъ олтаръ. На дѣсно дънеръ отъ дърво съ увита нѣколко пѫти змия; главата ѝ, съ зинала пасть, достига до срѣдата на дънера (Genius loci, който изобщо не се срѣща съединенъ съ Аполона).

Kalinka, 166; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр, 74, фиг. 39.

26. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ).—Статуйка на Аполонъ Хелиосъ.

S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897) стр. 228, фиг. 15.

27. Глава Панега. — Торсо отъ мрам. статуйка на Аполона.

Добруски, Арх. Изв., стр. 84, № 126, фиг. 65.

28. Фердинандъ-Municipium Montanensium. — Dianae | reginae et Apol|lini pro salute | L. Iu[l]i Statili Se|veri leg(ati) Aug(ustio) pr(o) | pr(aetore) et li[bero]rum ei|us Aelius | Artemidoru[s | (centuri) [l]eg. [I] Ital(icae) r | .

CIL III 12371; Добруски, Мсб. II, стр. 12, № 2.

Заб. L. Iulius Statilius Severus е билъ управитель на Moesia Inferior скоро следъ 155 г. сл. Хр. (S. E. Stout, The Governors of Moesia, 1911, стр. 53, № 79).

29. Фердинандъ. — Re]gine et | Apol]lini pr(o) | salute] set |

CIL III 12373.

30. Фердинандъ.—Dianae] et Ap[o|li]ni sanctis | B?]illanius T[r|o]-ilus b(ene)[f(iciarius)] cos(ularis)| leg(ionis) I Ital(icae) [co|servatu[s | ab eis v(otum) s(olvit) [l(ibens) m(erito)]. Мраморенъ олтаръ, вис. 0·84 м., шир. 0·33 м., деб. ок. 0·20 м., вис. на буквитѣ 0·035 м.

Kalinka, 171; Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 57, № 5; CIL III 7447.

31. Брѣстовецъ (Плѣвенско). — Apolloni et Dianae A | Victorina Primi vil(ica) v(otum). Мрам. плочка, вис. 0·315 м., шир. 0·32 м. (доле) и 0·255 м. (горе), деб. ок. 0·05 м. — Релиефъ: Аполонъ en face въ мантия; дѣсната рѫка съ плектронъ сложилъ на главата си, а въ лѣвата държи китара; въ лѣво жертвеникъ. Въ дѣсно Артемида въ известната поза; сърна, куче. (Груба, шаблонна работа).

Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. инст. IV (1926/1927), стр. 112, № 32, обр. 52.

32. До Екрене (Балчишка ок.). — Διονύσιος Ἀπόλλω[νι κ]αὶ Ἀρτέμιδι | θεοῖς] ἐπηκόοις [εὐχαριστήριον? Плоча, вис. 0·45 м., шир. 0·40 м. — Релиефъ: отлѣво Артемида, en face, въ хитонъ до колѣне, съ нараменъ тулъ; отдѣсно Аполонъ, облѣченъ съ дългъ хитонъ и химатионъ; въ дѣсната рѫка патера, въ лѣвата лира: Apollo Musagetes.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 33, № 9 [Kanitz, Donau-Bulgarien III, 191].

33. Мартенъ (Русенско), въ развалинитѣ на римското градище Tigra. — Мрам. плоча, вис. 0·45 м., шир. 0·27 м. — Релиефъ: Аполонъ стои en face съ хламида, метната презъ раменетѣ и закопчана на дѣсното рамо; той държи въ лѣвата рѫка лирата, опряна върху подставка, на която се вижда релиефъ на женска фигура, запазена до бедрата (прилича на Артемида); въ дѣсната рѫка Аполонъ държи патера надъ четиристраненъ жертвеникъ съ горящъ огънь.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 75.

34. Рахово (Русенско). — Мрам. плоча, вис. 0·44 м.. шир. 0·28 м., деб. ок. 0·10 м. — Релиефъ: Аполонъ, правъ, съ превързана презъ лѣвото рамо мантия, съ спуснати плитки отъ косата по раменетѣ, се допира съ лѣвата рѫка о лирата; лѣвиятъ кракъ е малко превитъ, лѣвата рѫка отчупена. До него въ дѣсно жертвеникъ. Подъ лирата Дафне, облѣчена, съ листа на главата.

Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1922—1925 г., стр. 143, № 1.

35. Рахово. — Отломъкъ отъ мрам. плочка, вис. 0·18 м., шир. 0·17 м., деб. 2 до 3 см. — Релиефъ: Аполонъ правъ, съ мантия; рѫце, глава и крака отчупени. Въ дѣсно Дафне съ дигнати нагоре рѫце, които завършватъ съ вѣйки; на главата две лаврови листчета. Надъ Дафне е стояла лирата, сега отчупена.

ibid., стр. 143, № 2.

Artemis — Diana

36. Между **Исакча и Тулча.** — Diane et[er]nae | pro salute Im | pe-rato[ris domini nostri M. | Aureli An[t]o[ni]n[i | Pii Felicis [Augusti | Fl(a-vius) Antonius | R]omanus | b(eneficiarius)] co(n)s(ularis) leg(ionis) XI[II] Gem(inae) | Anto]nini[a]ne Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Ant[o]nino et Adve[n]to | II co(n)s(ulibus).

CIL III 6161.

37. Между **Исакча** и **Тулча**. — Dianae regin|ae] sacrum pro | salut[e] Imp. | r. s. cr. | . . . p. f. a | . . c | . . . | sianus si . . . | v. s. p. Ma[xi|mo et Aelia[no | cos. (отъ 223 г. сл. Хр. | .

CIL III 7497 = 6160.

38. Речка - Romula. — Diane re|gin(ae) Mul[p. | Hercula[n. | ex praef. et | lunia eupb | oea cius u[s | .

CIL III 14486; [Tocilescu, Fouilles, стр. 191] (сега въ Букурешкия музей).

39. Свищовъ. — A]cutia | L]iberalis | p]ro s[e et | suis Dian|e v(otum) s(olvit) | l(ibens) m(erito). Четиристраненъ олтаръ, вис. 0·38 м., шир. 0·325 м., дълбокъ 0·2 м.

Kalinka, 168; AEM XVII (1894), стр. 177, № 17; CIL III 12365.

40. Фердинандъ. — Надписъ отпредъ: Deana[e reg(inae) | pro sa[lute C(ai) | Ovini T[ertulli | cos(ularis) Q(uintus) V . . . . . | cum f[ilio suo | Victo[rino]. Надписъ отлѣво: . . Raesi|us Pudens | primiscrin(ius) officin(ae) n(ostrae) | cum suis | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Четиристраненъ олтаръ отъ варовикъ, вис. 0·70 м., шир. 0·17 м., дълбокъ 0·26, (въ срѣдата) и 0·34 м. (горе), вис. на буквитѣ 0·05 м.

Kalinka, 169; AEM XVII (1894), стр. 213, № 108 111; Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 59, № 13; CIL III 12370, 12375, 14209.

41. Фердинандъ. — Dianae reginae (въ подставка на статуя).

CIL III 12372.

42. Глава Панега. — I]uli(us) lulianu[s mi]les leg(ionis) I It(alicae | Dia]nae ex voto. Откѫслекъ отъ плочка, вис. 0·15 м., шир. 6·20 м., деб. 0·035 м. — Релиефъ: трак. конникъ (крака на конника, преденъ и заденъ кракъ на коня).

Добруски, Арх. Изв., стр. 80, № 111.

43. Гигенъ - Oescus. — Diane reg[inae | Iul(ius) Didal[sus | et Iul(ius) Anto|niu[s] pr[o] s[alute | sua v(oto) p(osuit).

CIL III 7423; AEM III (1879), стр. 46, № 22.

44. Гигенъ. — Deanae sacrum | Liburnia Valenti|na ex voto | posuit. Четиристраненъ жертвеникъ, вис. 0·57 м., шир. 0·33 м.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 34, № 10.

45. Габаре (Бѣлослатинска околия). — Dianae Scop|titiae pro salu|te d(omini) n(ostri) Sev(eri) [Ale]x(andri) | Pii Aug(usti) Domi|tianus eiu[s | vil(icus) v(oti) c(ompos) s(olvit) l(ibens) | p(onendo).

Kalinka, 172; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 34 сл. № 11 и 144, фиг. 70. Cagnat-Besnier, Rev. arch. 1900, XXXVI, стр. 306, № 14; CIL III 13722, 14207^{41};

Заб. Тукъ vilicus не е митничарь, но императорски Wirtschaftsbeamter (Kalinka, ib. стр. 155).

46. Сирако́во (Орѣховска околия). — Deanae | decum | Mussidiu[s | Proculu[s | (centurio) leg(ionis) V Mac(edonicae) | . . . . | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Жертвеникъ отъ бигоръ, вис. 1·90 м., шир. 50 см. и деб. 55 см.

CIL III 14211^{10} = 12386; AEM XVIII (1895), стр. 107, № 4; Добруски, Мсб. XII, стр. 331.

47. Островъ (Орѣховска околия).—D]iana [i]nit[i]a || Val(erius) Valens votum | ex vico Siamao. Мрам. плоча, вис. 0·165 м. шир. 14 см. — Релиефъ: Диана възседнала кучка (?); както по-горе. Глиганътъ и кучето липсватъ.

Kalinka, 174; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 30, № 3, фиг. 11.

48. Плѣвенъ. — *Deanae | Germetith|ae sacrum | M(arcus) Iulius Ni|gervoto | posuit.* Четиристраненъ олтаръ отъ варовникъ, вис. 0·75 м., шир. 0·29 м., деб. 0·22 м., вис. на буквитѣ 0·04 м. (1 редъ) и 0·03 м.

G. Kazarow, Ein neuer Beiname der Diana, въ Jahreshefte des österr. arch. Inst. Bd. XVI Beibl., стр. 206—207; Изв. бълг. арх. д-во, I (1910), стр. 117, заб. 5; Г. И. Кацаровъ, Изв. истор. д-во IV (1915), стр. 1—2.

Кара-харманъ-Vicus Celeris. — Dianae optimae meae и пр.

Вж. № 522.

49. Глава Панега. — *Ἀρτέμιδι ἐπηκόῳ || Τίτος Στατιλίου | χαριστήριον.* Мраморна плоча, вис. 0·225 м., шир. 0·16 м., деб. 0·03 м.—Релиефъ: Артемида въ хитонъ безъ рѫкави, съ ловджийски обуща, готова да извади съ дѣсна рѫка стрела отъ нарамения тулъ, а въ лѣва рѫка държи лѫкъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 81, № 117, фиг. 59.

50. Глава Панега. — *Κυρίᾳ Ἀρτέμιδι Σαλδοβυσ]σηνῇ Τήρης . . . . | . . . χος δῶρον.* Отломъкъ отъ плоча, вис. 0·13 м., шир. 0.07 до 0·11 м. и деб. 0.025 м.—Релиефъ: часть отъ фигурата на Артемида съ четвъртитъ жертвеникъ.

ibid. стр. 82, № 119.

51. Глава Панега. — *Κυ[ρίᾳ Ἀρτέμιδι].* Лѣва долна четвъртина отъ плочка, вис. 0·18 м., шир. 0·16 м. и деб. 0·03 м.—Релиефъ: часть отъ фигурата на Артемида.

Добруски, Арх. Изв., стр. 83, № 122.

52. Глава Панега.— *Κυρίᾳ Ἀρτέμιτι.* Отломъкъ отъ плоча, вис. 0·08 м., шир. 0·16 м., деб. 0·025 м.—Релиефъ: часть отъ фигурата на Артемида.

ibid., стр. 82, № 120.

53. Глава Панега. — *Κυρίοις Σαλδηνοῖς Ἀσκληπιῷ | καὶ Ἀρτέμιδι Οὔλπιος Βάσσος Βάσ|σου εὐχαριστήριον.* Плочка, вис. 0·30 м., шир. 0·30 м., деб. 0·03 м. и вис. на буквитѣ 10 мм.—Релиефъ: отдѣсно Асклепий съ змийска тояга, яйце и свитъкъ (volumen); налѣво Артемида.

ibid., стр. 82, № 121, фиг. 60.

54. Глава Панега. — *Τ(ίτος) Αὐρή[λιος || εὐχὴν ἀνέθη]κεν.* Два отломъка отъ мрам. плоча, вис. 0·24 м. и шир. по 0·15 м. — Релиефъ: часть отъ фигурата на Артемида.

Добруски, Арх. Изв., стр. 82, № 118.

55. Садина (Поповско). — *Θεᾷ Ἀρτέμιδι || Αἴλ(ια) Στατίλια ὑπὲρ ἑαυ|τῆς κὲ τοῦ τέκνου εὐχή[ν].* Мрам. плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·16 м. доле и 0·12 м. горе, деб. 0·02 м.—Релиефъ: Артемида, en face; хитонъ, хламида; вѫзелъ (кокъ) на косата; ловджийски обуща; въ лѣва рѫка лѫкъ, съ дѣсна рѫка се готви да хвърли кѫсо копие. Въ дѣсно бѣга кошута, въ лѣво куче.

Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27), стр. 94, № 20, обр. 45.

56. При **Садина.** — *Ἁγν[ῇ] θεᾷ Ἀρτέμιδ[ι] || Ἀρτεμεισία Ἀρτέμωνος | ἀνέθηκεν.* Мрам. плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·20 м., деб. 0·02 м.—Релиефъ: Артемида въ дългъ хитонъ и нараменъ тулъ, en face, е седнала на еленъ; въ дѣсна рѫка държи издигната запалена факла, а съ лѣвата рѫка вдига за заднитѣ крака уловения заекъ, захапанъ отъ ловджийско куче. На лѣво женски идолъ (Церера?) съ запалена главня.

Добруски, Мсб. XI, стр. 93, № 1; S. Reinach, Bull. arch., 1894, стр. 424, № 17, тб. XIX, 2.

57. При **Бистрилица** (Берковско). — *Μαῖς Διζάλου εὐχή[ν | ἀνέθηκεν].* Мрам. плочка, вис. 0·22 м., шир. 0·20 м. — Релиефъ: Артемида съ було

на глава и нараменъ тулъ, en face, седи на еленъ, а подъ него глиганъ; въ лѣвата рѫка държи лѫкъ, съ дѣсна рѫка се готви да извади стрела.

Добруски, Мсб. XI, стр. 94, № 2, таб. XVII, фиг. 2; S. Reinach, ibid., стр. 425, № 18.

58. Глава Панега. Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·05 м., деб. 0·52 м. — Релиефъ (плосъкъ и грубо изваянъ): Артемида язди еленъ, който е настѫпилъ жертвеникъ.

Добруски, ibid., стр. 83, № 123, фиг. 61.

59. Вълчедърма (Ломска околия). — Мрам. плоча, вис. 0·47 м., шир. 0·29 м.—Релиефъ: Артемида, en face, съ препасанъ хитонъ безъ рѫкави и съ хламида; коса, причесана въ вѫзелъ (crobylus), украсенъ съ месечния сърпъ (lunula). Съ дѣсна рѫка вади стрела отъ нарамения тулъ, а съ лѣвата държи лѫкъ; обута е въ ловджийски обуща. На лѣво отъ нея се подава главата на еленъ, захапанъ отъ куче; отгоре дѫбово дръвче съ листа и желѫдъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 31, № 5 фиг. 13.

60. Гигенъ-Oescus (Никополска ок.).—Отломъкъ отъ мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 6·18 м. — Релиефъ: сѫщо; еленъ, захапанъ отъ куче (фрагментъ).

ibid. № 6,

61. Ютюклеръ (Разградска ок.). — Мрам. плоча, вис. 0·17 м., шир. 0·15 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: Артемида съ дългъ, препасанъ хитонъ и нараменъ тулъ, седнала на еленъ въ галопъ надѣсно; въ лѣвата рѫка държи лѫкъ, съ дѣсната изглежда, че вади стрела отъ тула. Подъ елена бѣга глиганъ, захапанъ отъ куче, задъ което се подава главата на другъ глиганъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 28, № 1.

62. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ). — Мрам. плочка, вис. 0·105 м., шир. 0·075—0·055 м., деб. ок. 0·015 м. — Релиефъ: Артемида въ кѫса препасана дреха тича надѣсно. Дѣсната рѫка дигната къмъ тула съ стрелитѣ на гърба й. (Груба и повръхностна работа).

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 43, № 37, обр. 37.

63. Стъкленъ. — Мрам. плочка, вис. 0·23 м., шир. 0·128 м., деб. ок. 0·02 м. — Релиефъ: Артемида въ кѫсъ двойно препасанъ хитонъ, съ високи обуща, тича надѣсно, въ л. рѫка лѫкъ, дѣсната е дигната къмъ тула съ стрелитѣ на гърба и; предъ нея сърна.

ibid., стр. 44, № 38, обр. 38.

64. Разградъ. — Четвъртита бронзова плоча въ форма на едикула, вис. 15 см., шир. 8·5 см., деб. ок. 8 мм. Стълбоветѣ на едикулата сѫ украсени съ косо издълбани канелюри, листни и волутни капители, триѫгълниятъ фронтонъ съ акротери и розети. — Релиефъ: Артемида съ гѫсти коси, en face, права, съ кѫсъ препасанъ хитонъ съ рѫкави, съ ловджийски обуща; повдигнатата лѣва рѫка е опрѣна на високъ жезълъ; въ дѣсната рѫка жертвено блюдо върху крѫгълъ олтаръ. На лѣво отъ богинята сърна съ повдигната на горе глава; куче.

Kazarow, Arch. Anzeiger, 1922, стр. 189, № 6, обр. 6.

Asklepios, Hygieia, Telesphoros

65. Липница (Орханийско). — *Κ]υρίῳ Ἀσκλ[ηπιῷ . . . Μ?]εστρίου εὐ[χήν.* Долна часть отъ мрам. плоча, вис. 0·11 м., шир. 0·27 м., деб. 0·0085 м.,

вис. на буквитѣ 0·01 м. — Релиефъ на тракийския конникъ; отъ релиефа е запазенъ само кучето съ отчупена глава.

Kalinka, 175 (у Калинка погрѣшно стои Орхание като мѣстопроизхождение на тоя надписъ); Добруски, Мсб. XII 322, № 11 = Арх. Изв., стр. 91, № 133, фиг. 70.

66. Кунинó (Бѣлослатинско).—Ἀγαθῆι τύχηι | Ἀσκληπιῶ Παιᾶνι | Τελεσφόρω ἠδὲ Ὑγείᾳ | Ἠΐος(?) Μάρκελλος τήνδε | χάριν ἐθέμην | εὐτυχῶς. Горна часть отъ колона, вис. 1 м., диам. 0·27—0·30 м., вис. на буквитѣ 0·044 м.

Добруски, Арх. Изв., стр. 97, № 141, фиг. 78; AEM XV (1892), стр. 206, № 72; малко по-друго четене у Kanitz, Donau-Bulgarien III², стр. 349, № 28.

67. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum . . . [Σωτῆ]ρι Ἀσκ[ληπιῶι | Σ]αβείνου . . . | . . . ε[ὐχ]α[ρ]ιστήριο[ν] ὑ[πὲρ τῆς] ἑαυ]τοῦ σωτηρίας [ἀ]ν[έ | στη]σ[εν.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 57, № 62; AEM XVII (1894), стр. 182, № 29.

Светилище при Глава Панега

68. Ἀσκληπιῶ Σαλδηνῶ ‖ Ἰούλιος Κένσου εὐχαριστή | ριον. Мрам. плочка, вис. 0·45 м., шир. 0·30 м., деб. 0·07 м. — Релиефъ: Асклепий правъ, en face, съ кѫдрава коса и брада, държи съ дѣсницата си тояга, около която се овива змия, и я подпира върху четиристранна подставка (жертвеникъ?). Между показалеца и палеца на дѣсната рѫка яйце.

Добруски, Тракийското светилище на Асклепия до Глава Панега въ Арх. Изв., стр. 33, № 1, фиг. 7.

69. Ἀσκληπιῶ Σαλδηνῶ ‖ Δίζας Μουκασήους βο[υλευ | τὴς Παυταλε[ώτης. Мрам. плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·15 м., деб. 0·025. м. — Релиефъ: подобенъ на горния.

ibid. стр. 35, № 2, фиг. 8.

70. Ἀσκληπιῶ Σαλδουσηνῷ ‖ Αἴλιος Βειθύκενθος φυλάρ | χων χαριστήριον. Мрам. плочка, вис. 0·39 м., шир. 0·30 м., деб. 0·05 м. — Релиефъ: подобенъ на горния. На лѣво отъ бога е поставенъ четиристраненъ жертвеникъ.

ibid., стр. 37, № 3, Фиг. 9.

71. Κυρίω Ἀσκληπιῶ Σαλδοοι[σσηνῷ ‖ Αὐρ(ήλιος) Λικίννιος β(ενε)φ(ικάριος) | ἐπιτροπικὸς εὐχήν | ἀνέθηκαν· Мрам. плочка, вис. 0·41 м., шир. 0·33 м., деб. 0·45 м. — Релиефъ: отдѣсно Асклепий, изобразенъ както въ предходнитѣ релиефи; отлѣво Хигия съ дългъ препасанъ хитонъ и метната презъ дѣсното рамо мантия държи въ лѣвата си рѫка патера, съ която напоява змията, увита около дѣсната ѝ рѫка; на дѣсно отъ Асклепий се вижда малкиятъ Телесфоръ.

ibid., стр. 40, № 7, фиг. 13; Cagnat, IGr. I № 1398.

72. Ἀσκληπιῶ καὶ Ὑγείῃ ‖ Μαρτεῖνος Φίσκο(υ) β(ενε)φ(ικιάριος). Мрам. плочка вис. 0·30 м., шир. 0·27 м, деб. 0·025. — Релиефъ: сѫщо като по-горе.

Добруски, ibid., стр. 41, № 8, фиг. 14; Cagnat, IGr. I № 1399.

73. Ἀσκλη]πιῶ Σαλτουυση[νω ‖ Ἀσιατικὸς Θεοδώρου φύλαρ | χος εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·22 м,, шир. 0·21 м.. деб. 0·022 м. — Релиефъ: като по-горе.

Добруски, ibid., стр. 41, № 9, фиг. 15.

74. Κυρίω ἐπηκόω Σαλδοουισσηνῶ Ἀσκληπιῶ ‖ Δεινίας ὁ τοῦ Ποταμῶνος φυλάρχων | καὶ εἰρηνολογῶν. Мрам. плочка, вис. 0·50 м., шир. 0·34 м., деб. 0·05 м. — Релиефъ: като по-горе. Змията, увита около тоягата, е съ брада. До краката на Асклепий се вижда малко кълбо.

Добруски, ibid., стр. 42 сл., № 10, фиг.16; Cagnat, IGr. I, № 1400.

75. Κυρίω Ἀσκληπιῶ καὶ Ὑγία ‖ Βείβιος Φλάβιος εὐχαριστή | ρι(ο)ν. Мрам. плочка, вис. 0·40 м., шир. 0·31 м., деб. 0·025 м.—Релиефъ: като по-горе.

Добруски, ibid., стр. 45, № 12, фиг. 17,

76. Ἀσκ]ληπιῶ καὶ Ὑγείῃ ‖ Φλ(άβιος) Μουκιανὸς σησκουπλικιάρις εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·38 м., шир. 0·35 м., деб. 0·030 м. — Релиефъ: като по-горе. Телесфоръ стои между Асклепий и Хигия.

ibid., стр. 45 сл. № 13, фиг. 18; Cagnat, IGr. I № 1402.

77. Κυρίω Σαλδοουσηνῶ ‖ . . . ος Δεινίας στρ(α)τ(ιώ)της. Мрам. плочка, вис. 0·22 м., шир. 0·22 м., деб. 0·02 м.

Добруски, ibid., стр. 47, № 15, фиг. 20; Cagnat, IGr. I, № 1403.

78. Ἀσκληπιῶ καὶ Ὑγεία ‖ . . . ς Κάλλιστος. Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·20 м., деб. 0·033 м. — Релиефъ: отлѣво Хигия, отдѣсно Асклепий съ яйце въ дѣсната рѫка.

Добруски, ibid., стр. 47, № 16.

79. На горната рамка: τὸ δῶρ[ον. На долната: Δίζαν Κουλιοῦ Κοιρίου Ἀσκλ[ηπι | ῶ Σαλδηνῶ [ε]ὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·24 м., шир. 0·20 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: Хигия, Асклепий, а между тѣхъ Телесфоръ. Асклепий държи въ дѣсницата си volumen.

ibid., стр. 48, № 17, фиг. 21.

80. Διογένης Μάρκου | εὐ]χὴν Σαλδουισηνῶ. Лѣва долна четвъртина отъ плочка, вис. 0·14 м., шир. 0·17 м. — Релиефъ: като по-горе.

ibid., стр. 50, № 19, фиг. 22.

81. Θεῶ Ἀσκληπι[ῶ Σα]λτοβυσσηνῶ. Лѣвъ отломъкъ отъ горна часть на плочка: вис. 0·27 м., шир. 0·13—0·02 м.; дѣсенъ отломъкъ: вис. 0·16 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: две мѫжки глави.

ibid., стр. 52, № 21, фиг. 23.

82. Ἀ]σκληπιῶ κ[αὶ Ὑγία]. Отломъкъ, вис. 0·14 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: вижда се само главата на Асклепий.

ibid., стр. 53, № 23.

83. Σεβαστιανὸς Ἀλεξάνδρου β(ενε)[φικιάριος) | εὐχαριστήριον. Мрам. статуйка, вис. 0·42 м., дебела съ поставка 0·11 м. — Статуйка: Асклепий съ своитѣ атрибути. Надѣсно Телесфоръ.

ibid., стр. 38, № 4, фиг. 10.

84. Отломъкъ отъ мрам. статуйка, вис. 0·18 м. — Статуйка: Асклепий седналъ, съ мантия, наметната презъ бедрата и лѣвата рѫка.

ibid., стр. 39, № 5, фиг. 11.

85. Отломъкъ отъ мрам. плочка, вис. 0·12 м., шир. 0·10 м., деб. 0·038 м. — Релиефъ: Асклепий правъ съ обикновенитѣ си атрибути.

ibid., стр. 39, № 6.

86. Αἴλιος Μεστριανὸς στρατιώ | τ]ης ἀνέ[θηκεν. Мрам. плочка, вис. 0·27 м., шир. 0·24 м., деб. 0·022 м., вис. на буквитѣ 12 мм. — Релиефъ: Асклепий, Хигия и Телесфоръ.

ibid., стр. 44, № 11; Cagnat, IGr. I, № 1401.

87. Мрам. плочка, вис. 0·38 м., шир. 027 м., деб. 0·028 м. — Релиефъ: отлѣво Асклепий съ яйце въ дѣсната рѫка, Хигия отдѣсно, а Телесфоръ между тѣхъ.

Добруски, ibid., стр. 46, № 14, фиг. 19.

88. Μάξιμος Βαζιτη|νὸ[ς σ]ύνδικος.. Мрам. плочка (долна половина), вис. 0·14 м., шир. 0·18 м. — Релиефъ: образитѣ на Асклепий и Хигия сж запазени само до поясъ, а тая на Телесфора цѣла.

ibid., стр. 49, № 18.

89. Βα?[σσου βουλευ[τής . . . | σὺν τῷ ἀ]δελφῷ Ἡρώδ[η? Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·05 м., шир. 0·07 м. — Релиефъ: виждатъ се само пръсти отъ краката на Асклепия.

ibid., стр. 53, № 25.

90. . . . ου εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·17. — Релиефъ: Хигия и Асклепий, между тѣхъ Телесфоръ. Надѣсно отъ Асклепий кълбото.

ibid., стр. 53, № 24.

91. Mu]cianus vet(eranus) leg(ionis) III | Gall](icae)? votum posuit: Отломъкъ отъ плочка, вис. 0.14 м., шир. 0·16 м., деб. 0·30 м.—Релиефъ: вижда се кракътъ и мантията на Хигия, змийската тояга, Асклепий до пояса и Телесфоръ.

ibid., стр. 50, № 20.

92. V]aleria[nus? Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·11 м., шир. 0·12. — Релиефъ: фигурата на Асклепий до пояса.

ibid., стр. 52, № 22.

93. Au]relius Victor eq(ues | p[osui]t. Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·09 м., шир. 0·15 м. — Релиефъ: вижда се отлѣво лѣвиятъ кракъ и часть отъ фигурата на Хигия, отдѣсно двата крака на Асклепия и между тѣхъ опашката на змията.

ibid., стр. 54, № 26

94. S]anct(um) | Ascle]pium et . . . Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·10 м., шир. 0·09 м. — Релиефъ: запазена е само змията, която ще да е била изобразена между главитѣ на Асклепий и Хигия.

ibid., стр. 54, № 27.

95. Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·16 м., шир. 0·09 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: Асклепий отъ пояса на долу.

ibid., стр. 54, № 28.

96. Главичка отъ мрам. статуйка на Асклепия, вис. 0·06 м.

ibid., стр. 54, № 29, фиг. 24.

97. Торсо отъ мрам. статуйка на Асклепий, правъ, вис. 0·25 м.

ibid., стр. 54, № 30.

98. Главичка отъ мрам. статуйка на Асклепий, вис. 0·055 м.

ibid., стр. 54. № 31.

99. Сжщо, вис. 0·065 м.

ibid., стр. 54. № 32.

100. Κυρίῳ | 'Ασκληπιῷ ‖ Σαλδοουισσηνῷ καὶ Ὑγείᾳ | Κ(οίντος) 'Ανθέστιος Οὐαλεριανὸς | β(ενε)φ(ικιάριος). Мрам. плочка, вис. 0·32 м., шир. 0·33 м., деб. 0·05 м., вис. на буквитѣ 14 мм. — Релиефъ: подъ тригжълния фронтонъ на правожгълното поле тракийски конникъ въ скокъ надѣсно, облѣченъ съ типичната си носия, съ юношеско лице, замахващъ кратко копие съ дѣсницата си, за да удари преследванъ отъ куче глиганъ. Предъ коня женска фигура съ забулена глава. Задъ нея връхъ отъ дърво съ увита около него змия. Въ долната преграда се виждатъ нѣколко животни:

говедо съ рога, нападнато отъ разяренъ лъвъ, задъ който тича сърна, преследвана отъ мечка?

Д о б р у с к и, ibid., стр. 56, № 36, фиг. 28; C a g n a t, IGr. I, № 1404.

101. 'Ασκληπι]ῷ Σαλτοβυση[νῷ ‖ Μάρκος Λούκιο(ς) κιρκίτωρ εὐχήν. Мрам. плоча, вис. 0·42 м., шир. 0·37, деб. 0·038 м., вис. на буквитѣ 20 мм. — Релиефъ: тракийски конникъ въ галопъ надѣсно, както по-горе. Държи съ дѣсницата си дивечъ (сърна?), захапана отъ лъвъ и куче; предъ тѣхъ повалена делва, изъ която се излива вода. Предъ коня: две женски фигури съ забулени глави, а задъ него мжжка фигура държи коня за опашката. Въ долната преградка: лъвъ захапва мечка за муцуната и трети звѣръ (лъвица?) захапва сърна.

Д о б р у с к и, ibid., стр. 57. № 37, фиг. 29; C a g n a t, IGr. I, № 1405.

102. Κυρίῳ | 'Ασκληπιῷ Σαλδοκεληνῷ ‖ Φλ(άουιος) Ῥοδοπιανὸς χαρισ|τήριον. Мрам. плоча, вис. 0·45 м., шир. 0·34 м., деб. 0·065 м. — Релиефъ: тракийски конникъ, съ юношеско лице, въ скокъ надѣсно; въ дѣсната си ржка замѣрва глигана, нападнатъ отъ куче. Предъ коня четиристраненъ жертвеникъ, а задъ него дръвче, около което е увита змия.

Д о б р у с к и, ibid., стр. 59, № 38, фиг. 30.

103. Κυρίω 'Ασκληπιῷ | Σαλδοβυσην[ω ‖ Φ]λάουιος 'Αμάτοκος 'Αματόκου | δῶρον. Мрам. плочка, вис. 0·32 м., шир. 27 м., деб. 0·035 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: тракийски конникъ (фрагментъ).

ibid., стр. 60, № 39, фиг. 31.

104. Κυρίω 'Ασκληπιῷ ‖ Τ(ίτος) Φλάουιος 'Αμάτοκος 'Αματό|κου εὐξάμενος ἀνέ|θηκεν. Мрам. плочка, вис. 0·33 м., шир. 0·28 м., деб. 0·045 м., вис. на буквитѣ 13 мм. — Релиефъ: тракийски конникъ съ типичното си облѣкло настжпва съ коня си шестостраненъ жертвеникъ, предъ който стои дърво съ змията.

ibid., стр. 61, № 40, фиг. 32.

105. Κυρίω 'Ασκ[ληπιῷ ‖ Τ(ίτος) Φλ(άουιος) 'Αμάτοκος ἀνέθηκε. Мрам. плочка, вис. 0·18 м., шир. 0·18 м., деб. 0·02 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: трак. конникъ съ бавенъ ходъ надѣсно. Отпредъ жертвеникъ съ високъ пламъкъ и дръвче съ увита змия около него.

ibid., стр. 61, № 41, фиг. 33.

106. Κυρίω 'Ασκληπιῷ ‖ Αὐρή(λιος) Διογένης δῶρο[ν. Мрам. плочка, вис. 0·215 м., шир. 0·20 м., деб. 0·035 м., вис. на буквитѣ 7 мм. — Релиефъ: като по-горе.

ibid., стр. 62, № 42.

107. 'Ασκ]ληπιῷ Σαλδουσηνῷ ‖ Τάρσας Τάρσου Παυταλιώτης | εὐχαριστήριον. Мрам. плочка, вис. 0·25 м., шир. 0·23 м., деб. 0·038 м., вис. на буквитѣ 11 мм. — Релиефъ: трак. конникъ въ скокъ надѣсно; предъ коня четиристраненъ жертвеникъ и задъ него дръвче съ змията. Надѣсно глиганъ, преследванъ отъ куче.

ibid., стр. 63, № 43, фиг. 34.

108. 'Ασκληπιῷ Σαλδοουυ[σηνῷ ‖ Καπίτων Σαβείνου | δῶρον. Мрам. плочка, вис. 0·33 м., шир. 0·27 м., деб. 0·033 м., височина на буквитѣ 9 мм. — Релиефъ: трак. конникъ съ юношеско лице въ галопъ надѣсно; коньтъ настжпва олтаръ, предъ който стои дръвче съ змията.

ibid., стр. 63, № 44, фиг. 35.

109. Κυρίω 'Ασκληπι[ῷ ‖ Βρίζενις Μουκακα | κέους εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·18 м., шир. 0·16 м., деб. 0·09 м., вис. на буквитѣ 14 мм. — Ре-

лиефъ: трак. конникъ въ скокъ надѣсно; на главата му капа; задъ него мжжка фигура съ капа държи коня за опашката.

ibid., стр. 64, № 45, фиг. 36.

110. Ἀσκληπιῷ Σαλδηνῷ εὐξαμέν|ου Μοντάνου Φλώρου Σεύθης | Μουκαζένεος ἀνέθηκεν. Мрам. плочка, вис. 0·24 м., шир. 0·21 м., деб. 0·04 м., вис. на буквитѣ 9 мм.—Релиефъ: трак. конникъ въ скокъ язди надѣсно, облѣченъ съ хитонъ и кжса хламида; дѣсната му ржка е вдигната, показалецътъ и голѣмиятъ пръстъ сж изправени нагорѣ, а останалитѣ пръсти притиснати къмъ дланьта. Отпредъ дръвче съ змия,' а предъ него четиристраненъ жертвеникъ, настжпенъ отъ коня.

ibid., стр. 65, № 46, фиг. 37.

111. Σαλδοκεληνῷ | Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ || Μαρκιανὸς Διονυσίου Παυ|ταλιώτης εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·22 м., шир. 0·19 м., деб. 0·04 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: трак. конникъ съ юношеско лице въ галопъ язди надѣсно, замахалъ кжсо копие въ д. ржка. Коньтъ настжпилъ съ дѣсното копито 4-страненъ жертвеникъ; задъ него глиганъ, нападнатъ отъ куче.

ibid., стр. 66, № 47.

112. Κυρί]ῳ Ἀσκληπιῷ || Διζούλου στρατιώτ(ης). Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·17 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: както по-горе, но безъ жертвеникъ.

Добруски, ibid., стр. 66 сл., № 48; Cagnat, IGr. I, № 1406.

113. Ἀγαθῇ τύχῃ || Μοκιανὸς Αὐλουζένε[ος | Κοιρίῳ Ἀσκληπιῷ ἀ[νέθηκεν]. Мрам. плочка, вис. 0·36 м., шир. 0·28 м., деб. 0·032 м., вис. на буквитѣ 22 мм. — Релиефъ: както по-горе, съ жертвеникъ.

Добруски, ibid., стр, 67, № 49, фиг. 38.

114. Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ Σαλδοκεληνῷ Σεουῆ | ρος Μούκου δῶρον ἔθηκεν. Мрам. плочка, вис. 0·27 м., шир. 0·21 м., деб. 0·03 м., вис. на буквитѣ 6 мм. — Релиефъ: трак. конникъ съ бавенъ ходъ надѣсно; държи въ дѣсната си ржка патера, допрѣна до шията на коня, който е снабденъ съ юзда.

ibid., стр. 68, № 50, фиг. 39.

115. Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγεία [Σαλδο || βυσσηνοῖς Πρεῖσκος Ἰουλίου φύλαρ|χος Παυταλιώτης εὐχαριστήριον | ἀνέθηκεν. Мрам. плочка, вис. 0·30 м., шир. 0·31 м., деб. 0·35. — Релиефъ: трак. конникъ брадатъ въ бавенъ ходъ язди надѣсно; коньтъ е безъ юзда. Отпредъ жертвеникъ и дръвчето съ змията; предъ него женска фигура en face, безъ було на главата, въ дългъ препасанъ хитонъ.

ibid., стр. 68, № 51, фиг. 40.

116. Μουκατ?] ραλος Ἀσκληπ[ιῷ. Мрам. плочка, вис. 0·17 м., шир. 0·165 м., деб. 0·03 м., вис. на буквитѣ 8 мм. — Релиефъ: конникъ като по-горе; предъ конника женска фигура.

ib., стр. 68 сл., № 52.

117. [Ἀσκλη]πιῷ. Горна часть отъ плочка. — Релиефъ: конникъ съ юношеска глава.

ib., стр 69, № 53.

118. Κυ[ρίῳ Ἀσκλη]πιῷ. Сжщо, вис. 0·15 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: запазена е фигурата на конника до бедрата и главата на коня.

ib., стр. 69 № 53.

119. Κυρίῳ Ἀσ[κληπιῷ]. Горна часть отъ плочка, вис. 0·10 м.. шир. 0·11 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: бюстъ на конникъ-юноша.

ib., стр. 69, № 54.

120. Κυρίῳ Ἀσ[κληπιῷ]. Сжщо, вис. 0·05 м., шир. 0·15 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: запазена е само кждравата глава на конника и дѣсната ржка въ замахъ.

ib., стр. 69, № 55.

121. Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγία. Сжщо; вис. 0·05 м., шир. 0·15 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: запазена е само главата на конника.

ib., стр. 69, № 56.

122. Κ]υρ(ί)ω Ἀσκλ[ηπιῷ]. Сжщо; шир. 0·18 м., вис. на буквитѣ 20 мм. — Релиефъ; сжщото изображение.

ib., стр. 69, № 57.

123. Ἀ]σκλη[πιῷ. Сжщо; вис. 0·18 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: запазена е само главата на коня.

ib., стр. 69, № 58.

124. Σαλ]δοβυση[νῷ. Сжщо, вис. 0·05 м., шир. 0·06 м.

ib., стр. 69, № 59.

125. Ἀσκ]ληπι[ῷ. Сжщо; вис. 0·8 м., шир. 0·045 м.

ib., стр. 69, № 60.

126. Κυρί[ω. Сжщо; вис. 0·09 м., шир. 0·14 м., вис. на буквитѣ 20 мм. — Релиефъ: ржката на конника съ копието.

ib., стр. 70, № 62.

127. Ἀσκληπιῷ Σαλδοβυσηνῷ. Часть отъ плоча, вис. 0·13 м., шир. 0·34. — Релиефъ: бюстъ на конникъ юноша.

ib., стр. 70, № 63.

128. Μουκα[τράλις ?]. Долна часть отъ плочка, вис. 0·07 м., шир. 0·04 м.

ib., стр. 70, № 64.

129. Σα]λδουυσηνῷ. Горна часть отъ плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·30 м., деб. 0·05 м. — Релиефъ: запазенъ е бюстътъ на конникъ съ юношеско лице, шията на коня и дръвчето съ змията.

ib., стр. 70, № 66.

130. Κυρίῳ Ἀσσκληπιῷ Σ[αλδοβυσσηνῷ ?]. Горна лѣва четвъртина отъ голѣмъ релиефъ, вис. 0·24 м., шир. 0·35 м., деб. 0·09 м., вис. на буквитѣ 25 мм. — Релиефъ: бюстъ на конникъ съ юношеско лице, на дѣсната ржка копие. Задъ конника се вижда по-малъкъ конникъ.

ib., стр. 70, № 67.

Богове конници:

два конника и една богиня: вж. № 500 и сл.; богинята отдѣлно: вж. № 507 и др.

Bonus Eventus

131. Incertae Moesiae Inferioris. — Bono | Eventui | leg(ionis) I Ital(icae) | M. Maesius | Geminus | Bononia p(rimus)p(ilus) | d(onum) d(edit) M[am(ertino)] et Rufo

(182 г. сл. Хр.)

Dabatopeios

132 Аптаатъ (Добричка ок.); отъ римското градище Хисаръ-кале. — Ἀγαθῇ(ι) τύχῃ(ι) | Θεῷ(ι) Δαβατοπεί | ω(ι) Μουκιανὸς ἱερ | εὺς καὶ Ῥυμητάλ | κης Δούδου,

Λαπ|έπωρ καὶ Προκῖλος | Αὐλουπόρεος καὶ . . . | Плоча отъ варовникъ, вис. 1 м., шир. 0·44 м., деб. 0·20 м. — Горе трижгленъ щитъ, подъ него долапче, въ което е стоялъ релиефъ (изгубенъ).

Добруски, Мсб. XVII, стр. 766, № 66, фиг. 47.

Darzalas, Derzelates

133. Ески-джумайско — Κυ]ρίῳ Δαρζάλ[α Τ]ούρβων || βου(λευτὴς) εὐχαριστήρι(ον) ἀνέ | θ]ηκεν. Мрам. плоча, вис. 0·39 м., шир. 0·25 м., деб. 0·35 м.— Релиефъ: богъ, правъ, en face, съ кждрава коса и брада, съ дългъ препасанъ хитонъ и мантия, въ лѣвата ржка рогъ на изобилието, а въ дѣсната жертвена паница надъ четиристраненъ жертвеникъ съ разпаленъ огънь.

Добруски, Арх. Изв., стр. 178, № 228, фиг. 148.

134. Варна-Odessos. — Ἀγαθῇ [τύχῃ | Πείῳ καὶ Πρόκλῳ ὑπάτοις προ. . | θεοῦ μεγάλου Δερζελάτου. . . | οἵδε εἰσὶν ἔφηβοι ἐπὶ συναρχία[ς. . . | . ἱερέως θεᾶς Ῥώμης καὶ ἀ ἄρχοντος [καὶ. . . καὶ | Γ(αίου) Φλ(αβίου) Θεοφίλου· πρῶτος ὁ ἐφήβαρχος Κ(οΐντος?). . . | Γ(αίου) Φλ(αβίου) Βάσσου, Γ(άιος) Φλ(άβιος) Θεόφιλος. Αὐρ(ήλιος) Ἀρτεμ[ίδωρος? . . | Γ(άιος Φ[λ(άβιος) Ἀσ]κ[ληπιόδοτος Αὐρ(ήλιος) Βαλ[εριανός?.....— φιδ]ώρ[ο]υ. . . . Мрам. плоча, вис. 0·5 м,, шир. 0·56 м., деб. 0·17 м. (дѣсната половина отчупена). Отгоре кошница.

Kalinka, 114 [J. Mordtmann, Rev. arch. 1878 (XXXV), стр. 114 сл., 6]; Gagnat, IGr. I, № 1439.

Забележка. Fulvius Pius и Pontius Proculus Pontianus сж били consules ordinarii въ 238 г. сл. Хр. — Δερζελάτης е тракийско мѣстно име на θεὸς μέγας. — За συναρχία вж. Liebenam, Städteverwaltung, стр. 246, 282 сл.—Името на лицето, което е изпълнявало длъжностьта на ἱερεὺς θεᾶς Ῥώμης и сжщевременно на πρῶτος ἄρχων, е заличено. — Следватъ имената на ефебитѣ съ ефебарха на чело: Daremberg-Saglio, Dict. III 635; Liebenam, Städteerwaltung, стр. 350 (забележкитѣ сж на Kalinka, ib.)

135. Варна. — Ἀγαθῇ τύχῃ. Οἵδε ἱέρηνται | τῷ θεῷ μετὰ τὴν καθοδον· | Ἡγεμὼν Σωστράτου | Νουμήνιος Ἕλληνος | Κότυς Δερναίου | Μητρόδωρος Μητροδώρου | Ἀπατούριο[ς Ἀ]πατουρίου | . . . ος. Α . . ώρου | . . . . Мрам. плоча, вис. 0·37 м., шир. 0·395 м. до 0·39 м., деб. 0·10 м., вис. на буквитѣ около 1 см. (долната часть отчупена).

Б. Филовъ, Антични паметници въ Нар. музей—Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 22, № 18, обр. 18; ср. Mordtmann, Mitt. des deutschen arch. Inst. in Athen X (1885), стр. 317; за обяснение на надписа: Латышевъ, Mitteil. des deutschcn arch. Inst. in Athen, XI (1886), стр. 200—202 (отъ края на I в. пр. Хр.).

Demeter

Кюстенджа-Tomis. — Πό(πλιον) Αἴλιον [Ἀν]τώνιον Ζωΐ[λο]ν τὸν ἀρχιε[ρέα] καὶ ἱερέα Δ[ήμήτ[ρος. . .

Вж. № 539

136. Кюстенджа. — . . Σατύρου, | Νουμήνιος Διο | σκουρίδου καὶ Μᾶ[ρ]κος Ῥούφου τοῦ αὐ || τοῦ καὶ ἄρξαν | τος καὶ ἱερατεύ[σ | αντος Πλούτων[ι | καὶ Δήμητρι καὶ | θεᾷ Κόρῃ, Μᾶρκος Μά[ρ || κ]ου νεώτερως ἀν[ε | θ]έμην ἐκ τῶν ἰδ[ί | ων] ὁ κα(ὶ) ἱερεὺς [γενόμενος] . . .

Cagnat., IGr. I, № 603; AEM VIII (1884), стр. 8, № 21.

137 и 138. Кюстенджа. — . . . | τε καὶ ἴδια ὅσα π[αρεγένετο πα | ρὰ τῆς τύχης κ[αὶ τοῦ αὐτο | κράτορος ἡ[μῶν, δίδομεν Ἀσκλη | πιῷ Δήμη[τρι . . .] μάρτυ[ρες . . .

Cagnat, IGr. I, № 620; AEM VIII (1884), стр. 11, № 25.

Diana (вж. Artemis)

Dii militares

139. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ). — Dis militaribus | Genio Virtuti a | quilae sanc | t(ae) signis | que leg(ionis) I Ital(icae) Seve | rianae M. Aurel(ius) | Iustus domo Hor | rei Margensis | m(unicipio) | Moesiae superio | ris ex (trecenario) p(rimus) p(ilus) | d(ono) d(edit). Dedicat(um) XII Kal. | Oct. Iuliano II et Crispino | cos. | pe]r Annium Italicum | leg(atum) Aug(usti) pr(o) pr(aetore).

CIL III 7591 = 6224; A. v. Domaszevski, Die Religion des römischen Heeres, Trier, 1895, стр. 19, № 14, [Desjardins, Ann. inst. arch 1868, стр. 32. Hirschfeld, Sitzungsb. d. Wiener Akad. 1874, томъ 77, стр. 420]. Надписътъ е отъ 224 г. сл. Хр.

Dionysos

140. Павликени (Търновско). — Αἴλιος Μοσχιανὸς ἀνέ | θηκεν. Мрам. група на Диониса съ неговия тиасосъ. — Въ срѣдата на групата Дионисъ правъ, en face, голъ, само съ небрида презъ рамото и съ високи обуща на краката. Лѣвата ржка е спусната надолу и държи чаша съ две дръжки (kantharos). Въ дѣсно младъ сатиръ, голъ, е сложилъ дѣсната си ржка върху рамото на Диониса. На края още една фигура, вѣроятно, бакханка. Въ лѣво отъ Диониса се вижда брадатъ Силенъ, седналъ на магаре, съ малко дете въ ржцетѣ си; отзадъ високо дърво, на което се е покатерилъ мъничъкъ Панъ съ кози крака, свирещъ на сирингъ.

Б. Филовъ Ант. паметници въ Нар. музей—Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 25, № 22 (обр 22).

141. Павликени. — Подобна мрам. група.

ibid., стр. 27, № 23, обр. 23.

142. Павликени. — Подобна мрам. група.

ibid., стр. 28, № 24, обр. 24.

143. Драганово (Горно-Орѣховска околия). — Κ]υρίῳ Διονύσῳ. Фрагментъ отъ мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·18м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: Дионисъ en face, правъ, съ преметната небрида презъ дѣсното рамо; съ лѣвата ржка придържа тирса; подъ главата лозови листа; въ дѣсно Сатиръ съ кошница грозде на главата.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. II (1923/24), стр. 227.

144. Търново. — Αἴλ(ιος) Δέξτερ Διόνυσον | εὐχῆς χάριν. — Релиефъ: Дионисъ, Сатиръ и млада жена.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 52, № 52; AEM XVII (1894), стр. 187, № 43.

145. Фердинандъ. — Τὸν Ζηνὸς Σεμέλης τε γλ[υ]κὺν [γό]νον ἀγλαόδωρον | Λήναιον τέχνης ἰδίης ἱερεὺς Σατορνεῖνος] σὺν φιλίῃ ἀλόχῳ Μ[ά]γνῃ δῶρον πανάριστον | Ἀσιανῶν σπείρῃ [ἱ]ερατεύοντες ἔθηκαν. Мрам. плоча, вис. 0·15 м., шир. 0·57 м., деб. ок. 0·35 м., вис. на букв. 0·02 м.

Kalinka, 186; AEM XVII (1894), стр. 212, № 107; К. Шкорпилъ, Мсб. VII, стр. 65, № 3; Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 60, № 16].

√ **146. Никюпъ.**—Πείσων Ἀκύλου ἀνέ | στησεν. Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: Дионисъ съ вѣнецъ отъ бръшлянъ на главата, съ небрида на лѣвото рамо, съ cantharos въ дѣсната ржка и тирсъ въ лѣвата; Панъ, пантера, брадатъ Силенъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 83, № 3, фиг. 42; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 55, № 59.

147. Никюпъ. — Q(uod) b(onum) f(elix) f(austum). | Albino et Ma-
ximo co(n)s(ulibus) | nomina Bacchii vernaculorum | per princ(ipes) C.
Senti(o) Verano bul(euta), T. Ulp. H(e)r(ma?) | sac(erdos) C. Va(lerius)
Valens, fil(ii): Valer(i)a(nus) et Valentianus, | arc(arius) M. Ulp(ius) Iu(li)-
anus, frat(er): Ulp(ius) Dionysius lib(rarius) leg(ionis) | arc(hi)mys(tae)
Ant(onius) Antoni(nus?), T. Ae(lius) Felix bul(euta), fil(ius): T. Ae(lius)
Antonius | ecd(ici) Va(lerius) Festus, fil(ius) Apo(l)loni(u)s, L. Gem(ius)
H(e)rcul(anus) [b]ul(euta) | par(iatores?) Aur(elius) Numisianus vet(erani)
fil(ius) . . . (следватъ имена на лицата, които влизали като членове
дружеството.

CIL III 7437 = 6150.

148. Горна Липница (Търновско). — Мрам. плочка, вис. 0·15 м., шир. 0·09 м. — Релиефъ: Дионисъ безъ Пана и Силена; тирсътъ изглежда като кадуцей на Меркурия съ две топки на върха, поставени една подъ друга.

Добруски, Мсб. XVI – XVII стр., 86, № 5; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 75 № 6.

149. Балчикъ - Dionysopolis. (отъ околностьта) — Фрагментъ отъ голѣмъ глиненъ сѫдъ, вис. 0·12 м., шир. 0·128 м.—Релиефъ: Дионисъ, правъ, на среща, наметнатъ съ мантия и небрида, обутъ съ високи обуща; въ дѣсната рѫка държи чаша съ две дръжки (kantharos); въ лѣво пантера, гроздъ и лозови листа.

Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во **V** (1915), стр. 227—228, обр. 163; G. Seure, Arch. Thace въ Rev. arch. XXII (1925), стр. 1, бр. 236, фиг. 94.

150. Гигенъ. — 1) Мрам. група на Диониса съ малкия Панъ, вис. 0·67 м., само торсото на Диониса 0·45 м. 2) Мрам. торсо на Диониса, вис. 0·21 м. — 1) Крака, глава и рѫце отчупени. Върху дървенъ пънъ Панъ съ кози крака и рогчета на главата. 2) На лѣвото рамо кожа отъ пантера.

Ив. Велковъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27), стр. 312.

151. Гигенъ.—Мрам. плоча, отъ лѣво и дѣсно отчупена, вис. 0·92 м., шир. 0·72 м., деб. 0·20 м. — Релиефъ: Дионисиева сцена; до Диониса танцуваща менада.

Kalinka, 468, фиг. 147; Добруски, Мсб. XVI и XVII, стр. 89 сл., № 10 фиг. 46.

152. Ресенъ (Търновско). — Статуйка на Сатиръ, вис. 60 мм. — На главата вѣнецъ отъ листа: пиянъ Сатиръ.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 733, № 27, фиг. 26.

153. Ресенъ. — Глава на младъ Сатиръ безъ брада; главата е увѣнчана съ листа, вис. 0·06 м.

S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXIV (1899), стр. 123, фиг. 13; Мсб. XVIII, стр. 733, № 27, фиг. 26; Seure, Rev. arch XII (1908), стр. 76, № 11.

154. Рибенъ - Ad Putea (Плѣвенско). — Статуйка на почиващия Сатиръ, вис. 0·75 м.

Ив. Велковъ, Една нова реплика отъ статуята на почиващия Сатиръ въ Изв. бълг. арх. Институтъ IV (1926/27), стр. 61, № 68, обр. 28.

155. Крепча (Поповско). — Малка статуйка на Диониса.

S. Reinach, Statuettes da bronze. . . . въ Rev. arch. XXXI. (1897), стр. 225, фиг. 5.

156. Лъжене (Ловчанско) отъ римския мавзолей. — Отъ похлупака на втория саркофагъ е запазенъ само единъ акротеръ, върху който е изобразенъ Панъ съ кози крака, седналъ на една скала, съ голѣма чаша въ лѣвата рѫка, като да приветствува приближаващия се отъ лѣво Сатиръ, който води пантерата: фрагментътъ е дългъ 1 м., шир. 0·86 и вис. 0·58.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 321, обр. 251.

Dioscuri

Надписитѣ, които свидетелствуватъ за тоя култъ въ Долна Мизия, сѫ повечето отъ предримско време или такива, на които датата не може да се опредѣли съ положителность.

Отъ предримско време сѫ, напр., надписитѣ у: Kalinka, 93 и др.; Pârvan, Histria IV, стр. 543 сл., № 4; Pârvan ib., стр. 14, № 6 = Arch. Anzeizer, 1915, 4, стр. 270 и др.

157. Варна-Odessos. — Διοσκόρ]ους ἐπιφανεῖς | Ἀπολλό? δ]ωρος Ἕ[λλ]η-νος τοῦ . . . ἔ[τους. Мрам. плоча, вис. 0·215 м., шир. 0·315 м., деб. 0·095 м.— Релиефъ: Диоскуритѣ препускатъ на силни коне къмъ дѣсно срещу олтаръ, задъ който стои жертвоприноситель съ повдигната за молитва дѣсница, облѣченъ съ химатионъ. Диоскуритѣ сѫ облѣчени съ хубаво надипленъ хитонъ безъ рѫкави, препасанъ на кръста съ поясъ, съ остра шапка на глава. Надъ хитона е метната хламида. Въ дѣснитѣ си рѫце държатъ рогъ за пиене.

Kalinka, 193, фиг. 54 и Nachträge стр. 375, № 193; [J. H. Mordtmann, Athen. Mitt. X, стр. 319, № 6]; Добруски, Арх. Изв., стр. 138 сл., № 195 фиг 114; Шкорпилъ, Описъ II, стр. 82, № 179, фиг. 107 и Одесосъ-Варна, стр. 23, № 61.

158. Варна. — Διοσκόροις [ε]ὐχα[ριστήριον. Мрам. плоча (фрагм.), вис., 0·37 м. шир. 0·41 м., деб. 0·10 м. — Релиефъ: двамата Диоскури въ галопъ надѣсно, брадати, съ кожена броня върху хитонъ, съ хламида върху бронята и остра шапка на главата.

Kalinka 194, фиг. 55 [J. H. Mordtmann, Rev. arch. XXXV (1878), стр. 109, № 2]; Добруски, Арх. Изв., стр. 140, № 196, фиг. 115; К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 83; № 180, фиг. 108 и Одесосъ-Варна, стр. 3, № 62.

159. Варна. — ...ἀν]έθηκεν. Фрагментъ отъ мрам. плоча, вис. 0·105 м., шир. 0·145 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: два конника единъ следъ другъ яздатъ въ ходъ надѣсно; запазени сѫ долнитѣ части.

К. Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 85, № 183, фиг. 111.

160. Марковча (Ново-Пазарска ок., Шуменски окрѫгъ).— Намѣрено на ю.-з. отъ с. Кечидере. [Θεοῖς σ]υν[νάοις]. Подъ релиефа се чете: . . . . μου ὁ καὶ Παπίας οἰκοδ[ομή|σας καὶ καθιερώσ?] ας τὸν τόπον Διὶ ὑψ[ίστῳ, | τούτου δὲ τό τέταρ?]τον μέρος ἐστὶν Διοσκόρων. Мрам. плоча, вис. 0·65 м., шир. 0·55 м., деб. 0·14 м., отлѣво и отдѣсно отчупена. — Релиефъ: мѫжъ прави жертвоприношение предъ олтаръ. Надѣсно отъ него стои жертвено животно, надъ него розета.

Kalinka, 133; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768 сл., № 69, фиг. 49.

161. Кунинó (Бѣлослатинско). D(is) M(anibus). — Откѫслекъ отъ варовникъ, вис. ок. 0·50 м., шир. 0·73 м., деб. 0·20 м. — Релиефъ: два конника единъ срещу другъ, а между тѣхъ мѫжъ, който държи конетѣ за юздитѣ.

Kalinka, 420, фиг. 734; Х. и К. Шкорпилъ, Мсб. VIII, стр. 79, № LXVIII; CIL III 14412[1].

162. Балчикъ-Dionysopolis. — Мрам. плоча, вис. 0·34 м., шир. 0·27 м., деб. 0·06 м. — Релиефъ: запазена е само половината на предния Диоскуръ: едриятъ му конь е въ скокъ на дѣсно и стѫпя върху цилиндриченъ олтаръ; конникътъ е въ кѫса куртка и хламида, съ остра шапка на главата, въ дѣсната си рѫка държи поводитѣ. Предъ него жертвопри-

носитель съ химатионъ; дѣсницата му е подигната за молитва къмъ конника.

К. Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 84, № 181, фиг. 109, 110.

163. Силистра-Durostorum. Мрам. плоча, вис. 0·43 м., шир. 0·7 м. — Релиефъ: два конника на дѣсно, единиятъ съ брада, ризница и развѣта хламида; въ вдигната дѣсница копие; върху главата на коня кржгло търкало; задниятъ конникъ съ хитонъ и копие; коньтъ скача върху животно.

ib. № 182.

Dolichenus

164. Горско-Косово (Севлиевско) — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) D(olicheno | [A]u[r]el(ius) An|t]iochia|nus sa[c(erdos) | Flavius.. Олтаръ, вис. 0·78 м., шир. 0·31 м., деб. 0·34 м.. вис. на буквитѣ 0·04—0·05 м.

Kalinka, № 126; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 62, № 27, фиг. 71; CIL III 14427.

165. Адамъ-клисе-Tropaeum Traiani. — I(ovi) o(ptimo) [m(aximo) Dol(icheno). Олтаръ, вис. 0·80 м., шир. 0·67 м., деб. 0·54 м.

CIL III 14437 [1]; AEM XIX. (1896), стр. 86, № 20.

166 Николицелъ (между Мачинъ и Исакча) — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dolchen(o) | pro salute | Imp(eratoris) M(arci) Aureli | Antonini Pii | Aug(usti) et Iuliae Do | minae Marti castrorum | Polydeuces | Theophili et | Lucius Kapito | et Flavius re | gi]nus sacer | dotes Iovis | Dolcheni vo | tum posuer(unt) | l(ibentes) m(erito).

CIL III 7520.

167. Мегданъ-кьой (до Исакча) — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Dolycheno pro | salutem Imp. D. n. Pius | felicis Aug. Sveri Alexandr. | Luci>ius Dometi et Aquila | Barsemon et Flavius d. m. m. s. sac. templum a solo fecerunt.

CIL III 14445 [Tocilescu, Fouilles et recherches archéologigues en Roumanie, 1900, стр. 205].

168. Celei.— I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dol(icheno) | Probus | (centurio) leg(ionis) et A | pollonia | eius v(otum) s(olverunt).

CIL III 14490; [Tocilescu, Fouilles, стр. 187]. (Сега въ Букурешкия Музей).

169. Муратъ, въ околностьта на Мангалия (Добруджа) — Ροῦβον Πρίσκου ἱερατεύσαντα θεῷ Δο|λοχηνῷ ἔτη π(έντε?) Ἰουλιανὸς Ἀλέξανδρ|ου τὸν <ον> συνιερέα ἐν ἰδίῳ τόπῳ | μνήμης χάριν.

Cagnat, IGr. I, № 601; AEM XIV (1891), стр. 37, № 95 (Tocilescu).

Epona

170. Аптаатъ (Добричка ок.).— *Θεὰν ἐπήκοον ['Επόνην? || Αἴλιος Παυλῖν[ου ἀνέθηκεν].* Плоча, вис. 0·165 м., шир. 0·21 м., деб. 0·024 м. — Релиефъ: Епона седнала на престолъ, en face, съ було на главата, съ дългъ хитонъ и химатионъ; коса, причесана надъ челото; две жребчета зобатъ зърна (ечмикъ или овесъ) отъ скута на богинята.

Cagnat, IGr. I, № 595; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 767, № 67, фиг. 48.

171. Горско-Калугерово (Севлиевска ок.). — Бронзова статуйка на Епона, вис. 85 мм. — Епона седнала спокойно на тронъ, съ дългъ хитонъ и мантия, въ дѣсната ржка държи овошка, а въ лѣвата—патера,

опрѣна до шията на коня, който върви въ дѣсно; перчинъ (cirrhus) на главата.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 36; S. Reinach, Quelqus statuettes de bronze inédites въ Rev. arch. XXXV (1899), стр. 61, фиг. 2.

172. Хърлецъ-Augusta (Орѣховска ок.) — Каменна плочка, вис. 0·41 м., шир. 0·24 м.—Релиефъ: горно поле: трак. конникъ; дѣсното копито върху кржгълъ жертвеникъ, дръвче и увита змия; долно поле: Епона съ було на главата, въ дългъ хитонъ и мантия, седи на престолъ между две кончета, които зобатъ отъ скута ѝ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 135, № 192, фиг. 111.

173. Гигенъ — Отломъкъ отъ мраморна плоча, вис. 0·15 м., шир. 0·15 м. — Релиефъ: като по-горе; запазени сж отъ релиефа на Епона само бюстътъ на лѣвия конь и богинята до колѣне; отъ горното поле (трак. конникъ) само краката на коня.

Добруски, ibid., стр. 136, № 193, фиг. 112.

174. Никюпъ — Торсо на Еросъ, вис. 1·37 м., главата, ржцетѣ и лѣвото крило отчупени. — Голъ, правъ младежъ, малко разкраченъ и опрянъ съ дѣсното бедро за дървенъ пънъ.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 731, № 23, фиг. 21; ср. Б. Филовъ, Археологически паралели въ Мсб. XXVI, стр. 30 сл.

175. Хотница (Търновско). — Статуйка на Еросъ, правъ, вис. 95 м. м.; около шията си носи голѣмъ гирданъ, около кръста обвивка.

S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev arch. XXXIV (1899), стр. 121, фиг. 8; Мсб. XVIII, стр. 732, № 23, фиг. 22; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 76, № 10.

176. Русе. — Бронзова статуйка на Аморъ въ движение напредъ, съ разперени крила и протегната дѣсна ржка напредъ, вис. 0·065 м.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. инст. I (1921/22), стр. 246, обр. 145, стр. 246.

177. Базауртъ (Добричко). — Сребъренъ медальонъ съ сърдцевидна форма, украсенъ съ релиефна фигура на Еросъ, намѣрени заедно съ други предмети.

Филовъ-Велковъ, Изв. бълг. арх. д-во VII (1919—20), стр. 150, фиг. 112, 4.

178. Чумаковци (Бѣлослатинско) — Бронзова статуйка на Еросъ, правъ съ буйна коса, се подпира съ лѣвата ржка о дебела тояга. На лакета му стои птиче; дѣсната ржка е поднесена до устнитѣ. Малко засмѣно лице.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Институтъ II (1923/24), стр. 226.

179. Крепча (Поповско). — Бронзова статуйка на Еросъ, вис. 8 см.; била е прикрепена къмъ канделабъръ или другъ предметъ, отъ който е запазена известна часть. — Еросъ въ дѣсната протегната ржка държи делфинъ, а въ издигната лѣва ржка рогъ на изобилие.

ibid., стр. 228, обр. 105.

Fortuna

180. Никюпъ. — Статуйка на Фортуна права, вис. 75 мм.; на главата — modius.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 77, № 14.

Genius

181. При брѣга на р. Яломица недалечъ отъ Дунава. Genio cent(uriae) | Fl. Ianuari | Fl. Avitianus | sig(nifer) n(umeri) Suro | rum s(agit-

tariorum) eius | voto libye (sic) | posuit. Камъкъ, вис. 0·50 м. шир. 0·15 м., деб. 0·17 м.

CIL III 7493; AEM VIII (1884), стр. 34, фиг. 4.

182. Горско-Косово (Севлиевско). Genio | e]mpori Pir[e | tensium] ... Мрам. олтаръ, вис. 0·48 м., шир. до 0·54 м., деб. 0·33 м., вис. на буквитѣ 0·04—0·05 м.

CIL III 12417; Kalinka, 201.

183. До Кюстенджа-Tomis. — Genio | loci | C. Prastina | Messalinus | leg(atus) Aug(usti) pr(o) [pr(aetore]. Откжслекъ отъ бѣлъ мраморъ, вис. 0·25 м., шир. 0·18 м., деб. 0·20 м.

CIL III 7529; AEM VIII (1884), стр. 5, № 13. Надписътъ е отъ 144—146 г. сл. Хр.

184. Лъжене (Ловчан.). — Четиристраненъ жертвеникъ, вис. 1·45 м., шир. 0·77 м., деб. 0·77 м., височина на буквитѣ 45—58 м.м. Numini Augustor(um) | et Genio p(ublici) p(ortorii) Hermes | Iuliorum Ianu | ari Capitonis | Epaphroditi | conductorum p(ublici) p(ortorii) Illyrici et | ripae Thraciae ser(vus) vil(icus) posuit.

CIL III 7434-7435 = 751-752; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 755, № 51, фиг. 41.

185. Ломъ-Almus.—Genio I[uli | orum Ianua | ri Gapitonis | Epaphroditi n(ostrorum) | ser(vus) vi[l(icus) | posuit.

CIL III 6124.

186. Лъжене (Ловчанско). Отъ римския мавзолей, датиращъ вѣроятно отъ II вѣкъ сл. Хр. — Крилати гении на смъртьта, полулегнали върху лъвска кожа, съ вѣнецъ и обърната на долу факла въ ржцетѣ; изображенията сж върху два акротера, които произхождатъ може би отъ единъ и сжщъ похлупакъ.

Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 321.

187. Гигенъ-Oescus. — Мрам. статуйка на Genius mortis.

Ив. Велковъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. Институтъ IV 1926/27, стр. 312.

188. Свищовъ. — Златно двойно пръстенче съ изображение на Genius mortis върху черно камъне на пръстена.

Ив. Велковъ, ibid., стр. 315.

Hekate

189. Варна. — Ἑκάτη ἐπηκόῳ || Ἀμάτριος ... Мрам. плочка, вис. 0·215 м., шир. 0·185 м., деб. 0·03 м., вис. на буквитѣ 1 см. — Релиефъ: върху релиефъ въ форма на aedicula е изобразена Хеката, права, en face, въ двойно препасанъ хитонъ, съ калатъ на главата и було; въ лѣвата ржка държи малко дете, а въ дѣсната — обърнатa надолу запалена факла. Отлѣво и отдѣсно по едно куче.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13, стр. 46, № 41, обр. 41.

190. Стъкленъ-Novae. — Мрам. плочка, вис. 0·16 м., шир. 0·105 м., деб. ок. 0·02 м. — Релиефъ: тройната Хеката права и тритѣ ѝ глави en face, съ по единъ калатъ; тритѣ тѣла сж облѣчени съ дългъ двойно препасанъ хитонъ; ржцетѣ на срѣдното тѣло сж разперени надъ два олтаря и държатъ дълги пръчки.

Б. Филовъ, ibid., стр. 46 сл. № 42, обр. 42

Herakles-Hercules

191. Павликени (Търновско). — Herculi Aug(usto) Ma | ximus Baradi v(otum) s(olvit). Фрагментъ отъ мрам. статуйка на Херкулеса, вис. 0·335 м. (съ подставката), 0·27 м. (безъ нея); подставката дълга 0·325 м., деб. ок. 0·07 м; вис. на буквитѣ 0·02 м. — Запазено: лѣвия кракъ на Херкулеса съ лъвската кожа и чаша въ ржката, както и ходилото на дѣсния кракъ.

Б. Филовъ, Антични паметници въ Народния Музей — Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 33, № 28, обр. 28.

192. Ломъ. — Herculi | pro salute | T.] Vitasi Pol | lion(i) [l]eg(ato) Aug(usti) | pr(o) pr(aetore) | L.] M[e]ssius [pri]mus | (centurio) leg(ionis) I Ital(icae) [p(osuit |

CIL 6125.

193. Мъртвица (Плѣвенско). — Herculi s[a]nc(to) || M. Valens ex v(oto) p(osuit). Мрам. релиефъ на Херкулеса, вис. 0·243 м., шир., 0·175 м.

Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 276, обр. 10.

194. Стратидже (южно отъ Ески-Джумая). — Herculi invicto Aur(elius) | Disdosi mil(es) v(otum) p(osuit). Откжслекъ отъ ажурна статуя отъ варовникъ, вис. 0·125 м., шир. 0·016 м., деб. долу 0·05 м, вис. на буквитѣ 0·008 до 0·010. м. — Хераклъ въ борба съ лъва.

Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. Инст., IV (1926/27), стр. 100, № 23.

195. Мадара (Шуменско). — Herculis (sic) invicto. Мрам. плоча, вис. 0·47 м., шир. 0·405 м. и деб. ок. 0·05 м. — Релиефъ: въ горното поле Херкулесъ брадатъ, голъ, легналъ върху лъвска кожа подъ дърво съ увита змия; окаченъ лжкъ и колчанъ съ стрели. Въ лѣвата ржка държи кривакъ, въ дѣсната—чаша съ две дръжки, въ която една нимфа му налива отъ амфора вода, а двама Сатири вино отъ мѣхъ; подъ него тритѣ нимфи: Херкулесъ е въ светилище на нимфитѣ. Предъ бога—животни, които символизирватъ неговитѣ подвизи: лернейска хидра съ 9 глави, еримантскиятъ глиганъ, конь или кошута (повдига съ конетѣ на Диомеда или улавянето на керинитската кошута), 3-тѣ стимфалски птици; въ долното поле: бикъ или волъ (само главата), дискъ и тояга; два коня и два вола; младъ конникъ безъ брада съ фригийска шапка, двойна брадва и амазонски щитъ — амазонка (не Митра!).

Б. Филовъ, Релиефъ на Херкулеса отъ Мадара въ Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 85 сл., обр. 1.

196. Ютюклеръ (Разградско).—.....s cornicularis votu po[suit. Откжслекъ отъ мрам. плоча, вис. 0·22 м., шир. 0·24, деб. 0·04 м. — Релиефъ: Хераклъ, полулегналъ върху лъвска кожа, съ лѣвата си ржка подпира сопата си; подъ него сж изобразени животни, които символизиратъ подвизитѣ му: клекналъ еленъ, стимфалски птици, легналъ бикъ съ свити крака, глава на вторъ бикъ; клекналъ триглавъ Церберъ, амазонка върху конь къмъ дѣсно съ амазонски щитъ и двойна брадва.

Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. Институтъ, IV (1926/27), стр. 100 сл., № 25, обр. 48.

197. Николаево (Ловчанско).—Aurelius Bitus botu (= votum) Herculi. Надписътъ е гравиранъ на златенъ пръстенъ.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 224; G. Seure, Arch. Thrace въ Rev. arch. XXII (1913), стр. 249, № 126.

198. **Силистра-Durostorum.** Сребъренъ пръстенъ, на елипсовидния щитъ на който е гравиранъ надписъ: vot(um) Her(culi).

Б. Филовъ, Римското съкровище отъ Николаево въ Изв. бълг. арх. д-во IV (1914), стр. 9.

199. **Варна-Odessos.**—*Ἡρακλεῖ . . . ν]ῶ . . . [ο]χ | . . . . εὐχαριστήριο?]ν[ἀν-έθ]ηκε[ν.* — Релиефъ: Херакълъ, голъ, en face, подпира се съ дѣсната си ржка на тоягата, а върху лѣвата ржка е намѣтналъ лъвската кожа.

Kalinka, 196, фиг. 56.

200 **Варна.** — *πρώτως γενό<ι>μενοι . . . | εὐχαριστήριον Μητρ[ὶ καὶ Ἡ | ρακλεῖ.* Мрам. плоча, вис. 0·245 м., шир. 0·21 м., деб. 0·053 м. — Релиефъ: Херакълъ и богинята-Майка (горната часть отчупена).

Kalinka, 197; AEM XVII (1894), стр. 202 сл., № 80.

201. **Гигенъ-Oescus.** — Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·21 м., деб. 0·04 м.—Релиефъ: отлѣво Дионисъ, en face, въ кжсъ хитонъ и мантия; съ дигната лѣва ржка бере гроздъ, увисналъ отъ лозата, която се вие подъ горната рамка; на лѣво пантера. На дѣсно Херакълъ, en face, съ кривакъ въ дѣсната ржка; отъ лѣвото му рамо виси лъвската кожа; на дѣсно отъ Херакла израства втора лоза съ гроздове и листа.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 91, № 12.

202. **Никюпъ-Nicopolis ad Istrum.**—*Ζισύρας ὁ καλός.* Отломъкъ отъ мрам. плочка, вис. 0·12., шир. 0·18 м. — Релиефъ (долна часть): отдѣсно Дионисъ държи гроздъ въ лѣвата ржка: пантера отдѣсно. На лѣво отъ Диониса стои Херакълъ, лъвската кожа е увиснала надолу съ главата на лъва и личи между краката на Херакла и Диониса.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 86, № 4, фиг. 43; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 56, № 60.

203. **Свищовъ** (точно мѣстонахождение неизвестно). — Мрам. фрагментъ, вис. 0·285 м., шир. 0·22 м., деб., 0·06 м. — Релиефъ: Херакълъ, голъ, правъ, en face, съ лъвска кожа върху лѣвото рамо; въ дѣсната ржка кривакъ. Отдѣсно Дионисъ правъ, en face, голъ, съ небрида презъ дѣсното рамо; тирсъ; пантера. Надѣсно отъ Диониса—Хигия права, облѣчена въ дългъ диплетъ препасанъ хитонъ и мантия; високъ жезълъ съ увита змия; Асклепий (отчупенъ).

Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 199, № 6.

204. **Лъжене** (Ловчанско).—Фрагменти отъ камененъ саркофагъ съ изображение подвизитѣ на Херкулесъ: убиването на тракийския царь Диомеда отъ Херкулесъ, борбата му съ Антея, убиването на стимфалскитѣ птици, улавянето на керинитския еленъ; на трижгълния фронтонъ — тракийски конникъ.

Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 276 и III (1912/13), стр. 319.

205. **Разградъ.**—Четвъртина бронзова плоча въ форма на едикула, вис. 16 см., шир. 11·5 см., деб. 6 мм. Релиефътъ е обграденъ съ два косо канелирани стълба.—Релиефъ: Херакълъ, правъ, насреща, съ лъвската кожа на лѣвата ржка, а дѣсната подпряна на тоягата; въ дѣсно глиганъ.

Kazarow, Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens въ Arch. Anzeiger, 1922, стр. 189, № 4, обр. 4.

206. **Разградъ.** — Кржгла бронзова плоча, диам. 8·7 см., деб. ок. 7 мм. — Релиефъ въ рамка: Херакълъ, en face, съ лъвската кожа и тояга; на лѣво отъ него кржгълъ пламтящъ олтаръ.

ib., стр. 195, № 15, обр. 15.

207. **Мангалия-Callatis.** — Оловна мѣрка за тежина съ изображение: главата на Херакълъ съ неговитѣ оржжия, боздуганъ и тулъ за стрели.

Dacia II 1925, стр. 132, фиг. 54.

208. **Крепча** (Поповска окол.). — Бронзова статуйка на Херакла съ кантаръ и кривакъ, вис. 10 см.

Б. Дяковичъ, Арх. излетъ въ крайдунавска България въ Мсб. XX, стр. 35, № 4; Rev. arch. XXXI (1897), стр. 231. фиг. 29; S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia.

209. **Русе-Sexanta Prista.** — Бронзова статуйка на Херакла, височина 10 см.

Б. Дяковичъ, ib., стр. 35, № 3; Rev. arch., ib. № 30.

210. **Черчеланъ** на Дунава, на с.-и. отъ Гигенъ-Oescus. — Бронзова статуйка на Херакла съ кривакъ и съ метната лъвска кожа на глава, вис. 145 мм.

Б. Дяковичъ, ib., стр. 35, № 6.

211. **Варна.**—Мраморна глава на Херакла, вис. 0·28 м., шир. 0·18 м., шията шир. 0·12.

Kalinka, 199.

212. **Никюпъ.** — Единъ или два фигурални паметника отъ мраморъ съ изображение на Херкулеса.

Б. Дяковичъ, Мсб. XX, стр. 35, № 8.

Hermes-Mercurius

213. **Никюпъ.** — *Δόρσας εὐχή | ν.* Плоча, вис. 0·22 м., шир. 0·12 м.,—Релиефъ: познатиятъ типъ на Хермесъ: голъ, правъ, съ caduceus; въ л. ржка държи жертвена паница върху 4-страненъ жертвеникъ.

Seure, Rev. arch. X (1907), стр. 426, № 17; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797. № 10.

214. **Разградъ.** — Бронзова статуя на Хермесъ, вис. 12 см. — Крилата шапка, мантия на раменетѣ, керикейонъ въ лѣвата ржка, плячка въ дѣсната; на гърдитѣ две кржгчета.

Kazarov, Arch. Anzeiger 1922, стр. 189, № 5, обр. 5.

215. **Враца.** — Статуйка на Меркурий правъ, вис. 156 мм.

S. Reinach, Statuettes de bronze въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 231, фиг. 23.

216. **Липница** (Орханийско). — Сжщо; вис. 82 мм.

ibid., фиг. 25.

Heros (тракийски конникъ)

Светилище при **Люблянъ** (Поповска околия).

217. Aurelius Surius miles co | h(ortis) Primasens(ium) Aure(lianae) Er(oni) ex voto | pos(u)it. Мрам. плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·16 м., лѣвиятъ горенъ край отчупенъ. — Релиефъ: конникътъ въ бавенъ ходъ язди на дѣсно; отпредъ дръвче, а до него на земята рогачъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 108, № 154, фиг. 87.

218. Бюстъ на конникъ, вис. 0·105 м., отчупенъ отъ мрам. статуя, съ фригийска шапка и поясъ отъ нанизани малки пафти.

ibid. стр. 109, № 155, фиг. 88.

вис. 0·18 м., шир. 0·19 м. — Релиефъ: двама
219. Мрам. плочка,
конници яздатъ надѣсно; предъ първия женска фигура, подъ вто-
рия се подава часть отъ глигана, тичащъ надѣсно: двамата Диоскури,
изобразени въ форма на тракийски конници.

ibid., стр. 109, № 156, фиг. 89.

Мрам. плочка, дѣсниятъ до-
220. "Η]ρωι || Μουκιανὸς Δό[λ]ηος? | εὐχήν. вис. 0·24 м., шир. 0·17 м., вис. на буквитѣ 12 до
ленъ край отчупенъ,
10 мм. — Релиефъ: конникъ въ галопъ язди въ дѣсно; подъ коня жи-
вотно (говедо?), клекнало на преднитѣ крака и захапано отъ лъвъ.

ibid., стр. 106, № 151.

221. Heroni || Aurelius Mucapaibe[s | miles ex votum l(ibens) m(erito)
p(osuit). Мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·17 м., вис. на буквитѣ 8 мм. —
Релиефъ: конникътъ въ скокъ надѣсно; предъ него две женски фи-
гури, а задъ него неясна фигура държи коня за опашката. Подъ коня
глиганътъ, нападанъ отъ кучето, тича надѣсно.

ibid., № 152, фиг. 86.

222: Ἐπτη-τ[ράλις?]. Мрам. плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·20 м. — Ре-
лиефъ: като по-горе; глиганътъ и кучето липсватъ.

ibid., № 153.

223. Αὐρ(ήλιος) Μουκιανὸς στρα(τιώτης) | ἀνέ(θηκεν) θεῷ ἥρωι. Мрам. плочка,
шир. 0·15 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: конникъ въ скокъ
язди надѣсно; предъ него стоятъ две женски фигури до 4-страненъ
жертвеникъ, а задъ конника мѫжка фигура, която държи коня за
опашката; задъ жертвеника се задава глиганъ, нападнатъ отъ куче.

Д о б р у с к и, Арх. Изв., стр. 106, № 150; S e u r e, Rev. arch. XII (1908), стр. 14,
№ 38; C a g n a t IGr. I, № 1410 - 563.

224. "Ηρωι Πυρυμηρύλα || Διζάλας Διζάλου | εὐχὴν ἀνέθηκε. Мрам. плочка,
вис. 0·175 м., шир. 0·17 м., деб. 0·02 м., вис. на буквитѣ 0·10 до 0·12 м. —
Релиефъ: конникътъ въ бавенъ ходъ язди надѣсно; дѣсната му ръка
е протегната напредъ, за да вземе подавания му отъ жена пред-
метъ (овошка?); задъ конника втора ж е н с к а фигура държи коня за
опашката.

ibid., стр. 103, № 148, фиг. 84.

225. Πυρμηρύλα || Μουκαπαίβης | εὐχήν. Мрам. плочка, вис. 0·24 м., шир.
0·17 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: конникъ въ бавенъ ходъ
надѣсно; предъ него женска фигура, права.

ibid., № 149, фиг. 85.

З а б е л е ж к а. Останалитѣ 9 релиефа отъ Люблянската колективна находка сѫ обикновени типове на конника безъ надписи: Д о б р у с к и, ibid., стр. 109.

Светилище при **Голѣма Брѣстница** (Тетевенска околия).

226. Αὐρηλὶς Μεστόη. Долна половина отъ плоча, вис. 0·21 м.,
шир. 0·28 м. — Релиефъ: конникъ (фрагментъ); подъ коня глиганъ,
захапанъ отъ куче, тича надѣсно.

Д о б р у с к и, Мсб. XVI—XVII, стр. 20, № 33.

227. Π]υρμηρούλα. Горна часть отъ плочка, вис. 0·15 м., шир. 0·32 м.,
деб. 0·04 м., вис. на буквитѣ 20 мм. — Релиефъ: конникъ (фрагментъ).

Д о б р у с к и, Арх. Изв., стр. 100, № 142, фиг. 79.

228. Her(oi) Divesanto Fl(avius) Mestrius mi(les) | cohort(is) II Lucen-
sium votu posu(it). Отломъктъ отъ релиефъ, вис. 0·14 м., шир. 0·19 м. —

Релиефъ: задната часть на коня и дѣсниятъ кракъ на конника; подъ
коня глиганъ, погнатъ отъ две кучета, тича надѣсно.

Д о б р у с к и, Мсб. XVI—XVII, стр. 20, № 31.

229 = 21.

230. Мрам. плочка, вис. 0·145 м., шир. 0·10 м. — Релиефъ: кон-
никъ въ ходъ.

ibid., стр. 19, № 28.

231. Мрам. плочка, вис. 0·26 м., шир. 0·25 м. — Релиефъ: кон-
никътъ, въ галопъ надѣсно, държи за заднитѣ крака увисналъ заекъ,
захапанъ отъ куче и лъвъ, който стѫпя съ преднитѣ си крака върху
повалена делва.

ibid., № 29.

232. Мрам. бюстъ отъ конникъ, вис. 0·15 м. — Конникътъ е облѣ-
ченъ съ хитонъ и хламида; въ дѣсната ръка кѫсо копие.

ibid., № 30.

233. Релиефъ; трак. конникъ.

И в. В е л к о в ъ, Год. Нар. Музей за 1921 г., стр. 208, № 11, обр. 219.

Светилище при **Глава Панега** (Тетевенска околия).

234. Κοπὴν. Κοιρίῳ θεῷ ἐπιπ(π)ίῳ || Κλαύδι(ο)ς Μάξιμος | β(ενε)φ(ικιάριος) εὐχα-
ριστήριον. Мрам. плочка, вис. 0·35 м., шир. 0·29 а., деб. 0·04 м. вис. на
буквитѣ 11 мм. (горе), 15 мм. (долу). — Релиефъ: трак. конникъ въ
скокъ надѣсно; съ дѣсната си ръка държи дивечъ увисналъ на долу
и захапанъ отъ две кучета; последнитѣ сѫ стѫпили съ преднитѣ си
нозе върху повалена делва, изъ която тече вода надѣсно; коньтъ е съ
юзда; предното д. копито върху 4-страненъ жертвеникъ.

Д о б р у с к и, Арх. Изв., стр. 71, № 68, фиг. 42; G a g n a t, IGr. I, № 1407.

З а б е л е ж к а: Κοπὴν: Anaglyptum vel lapidem insculptum significare videtur: C a g n a t, IGr. I, № 1407.

235. Мрам. плоча, вис. 20 м., шир. 0·19 м., деб. 0·026 м. — Ре-
лиефъ: като по-горе; предъ конника контури на две женски фигури
прави, отзадъ мѫжка фигира.

Д о б р у с к и, ibid., стр. 72, № 69.

236. "Ηρωι Σαλδοκελη || νῷ Γάϊ(ο)ς Γοληοῦς εὐχην ἀνέ | θηκεν. Мрам. плочка,
вис. 0·37 м., шир. 0·32 м., деб. 0·07 м., вис. на буквитѣ 12 мм. — Ре-
лиефъ: трак. скокъ съ скокъ надѣсно; вмѣсто дивечъ — подъ дѣсния
кракъ на коня змия, свита на нѣколко пръстена и пълзяща надѣсно
къмъ 4-страненъ жертвеникъ. Конникътъ е брадатъ.

ibid., № 70, фиг. 43.

237. "Ηρωι εὐχαριστήρι | ον || Βεῖθυς Διέρνεος. Мрам. плочка, вис. 0·20 м.,
шир. 0·11 м., деб. 0·022 м. — Релиефъ: конникъ ъъ скокъ надѣсно;
дѣсната ръка въ жестъ benedictio latina.

ibid., стр. 73, № 71, фиг. 44.

238. Iul(ius) Val(ens) dec(urio) posuit. Мрам. плочка, вис. 0·52 м.,
шир. 0·45 м., деб. 0·06 м., най-голѣма по-размѣри въ цѣлата Панежка
находка. — Релиефъ: конникъ въ скокъ надѣсно; кѫдрава коса, юно-
шеско лице; държи увисналъ дивечъ, нападнатъ отъ лъвъ и куче; между
краката на двѣтѣ животни се търкаля повалена делва, изъ която тече
вода; коньтъ е съ юзда.

ibid., стр. 74, № 72, фиг. 46.

239. Мрам. плочка, шир. 0·20 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: конникътъ въ скокъ надѣсно държи увиснала сърна, захапана отъ две кучета.

Добруски, Арх. Изв., № 73, фиг. 46.

240. Μουκατράλις Κρίσπου | δῶρον. — Долна половина отъ плочка, вис. 0·11 м., шир. 0·19 м., деб. 0·04 м. — Релиефъ: дветѣ кучета, захапали сърната, сѫ стѫпили върху повалена делва.

ibid., № 74.

241. Κυραίκνη Αὐλ(ιος) Στατίλ(ιος) εὐχὴν | ἀν(έθηκεν). Мрам. статуйка, вис. 0·22 м. съ подставка, шир. 0·20 м. — Статуйка: трак. конникъ въ бавенъ ходъ язди надѣсно: дѣсната рѫка, протегната до шията на коня държи патера?; женска фигура, глиганъ.

ibid., стр. 74, № 75, фиг. 47.

242. Мрам. плоча, вис. 0·17 м., шир. 0·14 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: конникъ въ бавенъ ходъ надѣсно; отпредъ 4-страненъ жертвеникъ, на който гори трипламененъ огънь.

ibid., стр. 75, № 76.

243. [ὑπ]ὲρ ἑαυτ[οῦ . . . Отломъкъ отъ мрам. плочка, вис., 0·22 м., шир., 0·32 м. — Релиефъ; запазено само копитото на коня въху жертвеникъ, часть оть лъвъ и цѣлъ лъвъ, захапалъ говедо.

ibid., стр. 76, № 77, фиг. 48.

244. Мрам. плочка, вис. 0·15 м., шир. 0·11 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: трак. конникъ въ ходъ надѣсно.

ibid., стр. 76, № 78.

245. Мрам. плочка, вис. 0·18 м., шир. 0·185 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: сѫщо; отпредъ две женски фигури до жертвеникъ, отзадъ мѫжка фигура държи коня за опашката; отдолу глиганъ, последванъ отъ куче, тича въ дѣсно.

ibid., № 79.

246. Мрам. плочка, вис. 0·19 м., шир. 0·15 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: сѫщо; кѫсо копие; отпредъ валчесть жертвеникъ и дръвче съ змия.

ibid., № 80.

247. Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·18 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: сѫщо; кѫсо копие; юзда; предното дѣсно копито върху валчесть жертвеникъ, задъ който се подава глиганъ, спогнатъ отъ куче.

ibid., № 81.

248. . . . lius Montanus . . . | pro . . . Мрам. плочка, вис. 0·25 м., шир. 0·23 м., деб. 0·035 м. — Релиефъ: сѫщо; отпредъ 4-страненъ жертвеникъ; подъ коня глиганъ, спогнатъ отъ куче.

ibid., № 82.

249. Φλάβι(ο)ς Οὐάλης. Мрам. плочка, вис. 0·25 м., шир. 0·20 м., деб. 0·023 м. — Релиефъ: сѫщо.

ibid., № 83.

250. Мрам. плочка. вис. 0·07 м., шир. 0·20 м. — Релиефъ (фрагментъ): кѫсо копие.

ibid., № 84.

251 Ἀλυπίων. Долна лѣва четвъртина отъ плоча, вис. 0·14 м., шир. 0·10 м. — Релиефъ: вирната опашка; подъ коня риба.

Добруски, Арх. Изв., стр. 77, № 85.

252. Δίζας Ἄθυο[ς. Долна половина отъ плочка, вис. 0·14 м., шир. 0·12 м.

ibid., № 86.

253. . . . ου δῶρον. Долна часть отъ плочка, вис. 0·19 м., шир. 0·08 м., деб. — Релиефъ: дѣсна рѫка държи патера до шията на коня.

ibid., № 88, фиг. 50.

254. Мрам. плочка, вис. 0·17 м., шир. 0·13 м. — Релиефъ: конникътъ въ бавенъ ходъ надѣсно държи патера до шията на коня; предъ него женска фигура забулена.

ibid., № 89.

255. Τιβ(έριος) Κλαύδιος Καίγεισος | εὐξάμενος ἀνέθηκεν. Долна половина отъ плочка, вис. 0·13 м., шир. 0·19 м. — Релиефъ: отпредъ дръвче съ змия.

ibid., № 90, фиг. 51.

256. Мрам. плочка, вис. 0·16 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: конникъ върху жертвеникъ; подъ коня еленъ, захапанъ отъ куче.

ibid., стр. 78, № 19, фиг. 52.

257. Мрам. плочка, вис. 0·24 м., шир. 0·22 м. — Релиефъ: конникъ-юноша съ кѫдрава коса въ скокъ надѣсно замахва съ кѫсо копие; гривата на коня е вързана надъ челото въ форма на високъ перчинъ.

ibid., № 92, фиг. 53.

258. 16 фрагменти на конници отъ обикновенъ типъ.

ibid., №№ 93—108.

259. Мрам. фрагментъ отъ оброчна плочка на тракийски конникъ, вис. 0·21 м., шир. 0·085, деб. ок. 0·02 м. — Релиефъ: отъ конника е запазена само предната часть на коня къмъ дѣсно; отпредъ забулена жена, дърво съ змия; отдолу голѣма делва повалена.

Б. Филовъ, Ант. паметници въ Нар. Музей — Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 38, № 32, обр. 32.

Светилище при Кълново (Преславско).

260. Мрам. плочка, вис. 0·275 м., шир. 0·22 м., деб. ок. 0·05 м., разчупена. — Релиефъ: трак. конникъ съ олтаръ.

Ив. Велковъ, Ант. паметници изъ България въ Год. Нар. Музей за 1922/25 г. стр. 154, № 1.

261. Мрам. плочка, вис. 0·226 м., шир. 0·18 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: трак. конникъ въ скокъ надѣсно, en face; пръститѣ на дѣсната рѫка въ benedictio latina.

ib., стр. 155, № 2, фиг. 224.

262. Мрам. плочка, вис. 0·15 м., шир. 0·13 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: трак. конникъ.

ib., № 3.

263. Мрам. плочка, вис. 0·09 м., шир. 0·085 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: конникъ съ копие; перчинъ на главата на коня.

ib., № 4.

264. Горна половина отъ мрам. плочка, вис. 0·09 м., шир. 0.17 м., деб. 0·015 м. — Релиефъ: конникъ въ спокоенъ ходъ съ вѣнецъ(?) на главата. Нечетливъ надписъ.

ib., № 5.

265. Откѫслекъ отъ мрам. плочка, вис. 0·055 м., шир. 0.075 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: трак. конникъ съ нечетливъ надписъ.

ib., № стр. 156, № 6.

266. Два откѫслека отъ долна половина на плочка. — Релиефъ: конникъ.

ib., № 7.

267. Откѫслекъ отъ мрам. плочка. — Релиефъ: часть отъ глиганъ, олтаръ съ копитото на коня.

ib., № 8.

268. Светилище при **Паша-кьой** (Горно Орѣховска околия): 8 релиефи на конници, описани у

К. Шкорпилъ, Опись II, стр. 13 сл; подъ №№ 23—29; Добруски, Мсб. XVIII сгр. 794, № 3.

269. Отъ развалинитѣ при **Девня-Marcianopolis:** 8 релиефа съ конници, описани у

К. Шкорпилъ, Опись II, стр. 16 сл., подъ №№ 30—37; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797, № 14. — По характерни отъ тѣхъ сѫ:

269а. На триѫгъленъ фронтонъ глава на медуза съ разкошна коса и криле. — Релиефъ: предъ конника дърво, около което е увита змия съ глава срещу главата на коня; подъ него лъвъ напада бикъ.

Шкорпилъ, Опись II, № 30 = Абоба-Плиска, стр. 28, фиг. 3.

269б. Релиефъ: конникъ; дърво съ змия.

ib., № 31.

269в=20. Ἀγαθῆι τύχ[ηι. | Θεῶ' Ἀπόλλ[ωνι . . . δι Φ[ιλ . . .] σαγ. — Релиефъ: конникъ язди въ дѣсно; хитонъ и хламида; дѣсната рѫка въ замахъ съ копие; дърво; подъ конника лъвъ напада бикъ.

Шкорпилъ, Опись II, № 34; сѫщиятъ, Абоба-Плиска, стр. 27, фиг. 2 и стр. 470, Атласъ, табл. XCVIII фиг. 3]; Добруски, Арх. Изв., стр. 113, № 162.

269г. Две плочки.

Шкорпилъ, Опись II, № 35; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 799 № 14.

269д. На голитѣ върхове „Кайрацитѣ" надъ първитѣ Девненски извори, на северъ отъ р. Девна: една плочка.

Шкорпилъ, ib., № 36.

270. Светилище при **Хасърджикъ.** (Провадийска ок.): 11 плочи съ релиефи на конници, описани у

К. Шкорпилъ, ib., стр. 25, подъ №№ 52—62. — По-характерни отъ тѣхъ сѫ:

270а. Мрам. плочка, вис. 0·244 м., шир. 0·207 м., деб. 0·016 м. — Релиефъ: конникъ съ кѫсъ хитонъ и развѣта хламида; въ дѣсна рѫка крѫгло тасче, до главата надѣсно лира.

ibid.. № 52, фиг. 32.

270б. Мрам. плочка, предниятъ кракъ на коня върху олтарче.

ib., № 54, фиг. 34.

Развалини отъ стари светилища сѫ намѣрени до с. Асълъ-бейлии въ южния клонъ на Провадийска планина и на върха Арковна.

271. До **Асълъ-бейлии** (Провадийска околия) — Αὐλ[ο|ζέν[ις|Μου[καπό|ρεος . . . |το[υ. Плочка отъ пѣсъчникъ, счупена надве, вис. 0·55 м., шир. 0·52 м., деб. 0·04—0·065 м.

К. Шкорпилъ, Опись II, стр. 54, № 123, фиг. 75.

272. На върха **Арковна,** въ завоя на Тича (Гол. Камчия), между с. Реджебъ-махле и Кая-арджѫ (Провадийско).— . . . καὶ Δαλ]ήπορις οἱ Ἄθυος καὶ Αὐλου|τράλεος καὶ . . . Μουκαπ]όρεος ἱερεῖς τὴν σ[το]ὰν|ἐκ τῶν ἰδίω]ν ἐποίησαν ἥρωι Θαυμ[. . .| . . . δῶ. Камъкъ отъ пѣсъчникъ, вис. 0·23 м., деб. 0·13—0·20 м.

К. Шкорпилъ, ib., стр. 55, № 124, фиг. 76.

273. Светилището при **Джиздаръ-кьой** (Провадийско): намѣрени сѫ, както се твърди, много плочи, статуйки и фрагменти още въ турско време; нѣколко плочи сѫ описани у

К. Шкорпилъ, Опись II, стр. 29 сл., подъ №№ 63—66 и 86—87. — Ето нѣкои отъ тѣхъ:

273а. Предниятъ лѣвъ кракъ на коня върху квадратенъ олтаръ, задъ него дърво съ увита змия; конникъ съ вѣнецъ(?) на глава.

ibid., № 63, фиг. 39 и 40.

273б. Статуйка на конникъ; въ лѣвата рѫка лира; коньтъ съ перчинъ на главата.

ibid., № 64, фиг. 41.

273в (до Провадия).' — Ἀπολλόδωρος Αὐλουζένε[ος ὁ καὶ | Σάτραλις εὐξάμενος ὑπ[ὲρ ἑαυτοῦ | καὶ τῶν ἰδίων χαριστ[ήριον. — Тѣлото и задниятъ дѣсенъ кракъ на коня сѫ увити съ змия; подъ коня голѣмо животно (зуберъ).

ibid., № 66, фиг. 43.

273г. Предни крака на коня върху олтарче; гривата въ видъ на перчинъ; безъ копие; кѫсъ хитонъ и развѣта хламида.

ibid. № 86, фиг. 57.

273д. Сѫщо; съ копие.

ib., № 87, фиг. 58.

274=24. Светилище при **Петричъ-калеси** (Провадийско). Ἀπόλλωνι Μου[. . .

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 795, № 5; К. Шкорпилъ, ib., стр. 50, № 107. — Пакъ отъ тамъ сѫ следнитѣ:

275. Ἵπος Σειτιζέν|εος . . . εὐχαριστήριον. Мрам. плочка, вис. 0·12 м., шир. 0·09 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: конникъ въ ходъ надѣсно; дѣсната рѫка замахва кѫсо копие; дѣсното копито на коня върху издигнатъ предметъ.

Добруски, ibid. стр. 795, № 6; К. Шкорпилъ, ib. стр. 50 № 108.

276. Мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·17 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: конникъ.

Добруски, ibid., № 7.

277. Ἥρω]ι Βετεσπίω ‖ Α]ὐζατράλις[1] Ἰουλίου. Мрам. плочка, вис. 0·186 м., шир. 0·14 м., деб. 0·035 м., вис. на буквитѣ 0·009 до 0·01 м.—Релиефъ: тракийски конникъ.

AEM XVII (1894), стр. 202, № 78; К. Шкорпилъ, ib., стр. 49, № 105, фиг. 68.

278. Τραλ . . . — Релиефъ: конникъ.

Добруски, Мсб. VIII, стр. 80, LXX.; К. Шкорпилъ, ib. стр. 50, № 109.

---

[1] Споредъ Tomaschek, Thraker, II, 2. стр. 32 и 33: Δυζατράλις.

279. Светилище до **Авренъ** (Варненско): 6 плочки, описани у
К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 50 сл., подъ №№ 110—115, Одесосъ-Варна стр. 9, №№ 5—13. — Отъ тѣхъ по-характерна е:

279 а. Δαδᾶς Δαλεπόρεως. Мрам. плочка, вис. 0·13 м., шир. 0·11 м. — Релиефъ: конникъ съ шапка (капа) на главата.
Добруски, Мсб. XVIII, стр. 796, № 8, фиг. 62 (погрѣшно отъ Петричъ-калеси): ср. Шкорпилъ, Одесосъ-Варна, стр. 9, № 8 и Описъ II, стр. 53, № 116).

280. До Авренъ, къмъ Петричъ-калеси. — Φλάβ(ιος) Στιλᾶς Ἀκινδύν[ου εὐ|χαριστήριον. Фрагментъ отъ мрам. плоча, вис. до 0·20 м., шир. до 0·305 м., деб. до 0·045 м. — Релиефъ: запазени заднитѣ крака на конь, вървящъ надѣсно; предъ тѣхъ краката на вървящъ надѣсно мѫжъ, съ високи ловджийски ботуши; долниятъ край отъ дългъ плащъ (paenula).
Kalinka, 221; К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 89, № 188, фиг. 116; Записки Имп. Одесскаго общества исторіи и древностей т. XXI, Протоколы, стр. 20, № 11. 307-о заседание.

281. Авренъ (Варненско). — Ἥρωι Οὐτασπίω || χαριστή|ριον ἀνέ|θηκεν || Κλαύδιος Ἰουλ[ιανὸς] στατιωνάρις . . . Мрам. плоча, счупена на две, вис. 0·22 м., шир. 0·16 м., деб. 0·035 м. — Релиефъ: младъ конникъ язди въ дѣсно; гѫста коса, глава en face; хитонъ и развѣта хламида; дѣсната рѫка сложена на шията на коня.
Г. И. Кацаровъ, Новъ релиефъ на тракийския конникъ въ Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 125—126, обр 92.; К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 52, № 115.

282. Светилище при **Кара-Хюсеинъ** (Варненска ок.): 14 паметника, описани у
К. Шкорпилъ, ib. стр. 20 сл., подъ №№ 38—51. — По-харктерни сѫ:

282 а. Мрам. статуйка на конникъ съ дългъ хитонъ, развѣта хламида и ловни ботуши; кѫсо копие въ замахъ; преднитѣ крака на коня върху четвъртитъ олтаръ; глиганъ, нападнатъ отъ куче.
ib.. № 38, фиг. 25.

282 б. Мрам. статуйка на конникъ.
ib., № 39, фиг. 26.

282 в. Две мрам. плочи съ релиефъ на конникъ.
ib., № 40 (фиг. 27), № 41 (фиг. 28).

282 г. Горна дѣсна часть на плоча отъ варовникъ, висока до 0·35 м., шир. 0·34 м., деб. 0·074 м. — Релиефъ: часть отъ конника безъ брада, съ кѫдрава коса; часть отъ хламидата; въ л. рѫка лира надъ главата на коня съ 7 струни, страничнитѣ ѝ части отъ горе съ птичи глави; въ д. рѫка валчесть предметъ; предъ коня мѫжка фигура съ дългъ химатионъ.
ibid., стр. 22, № 42, фиг. 29.

282 д. Две мрам. плочи.
ibid., № 43 (фиг. 30), № 44.

282 е. Фрагментъ отъ плоча . . . Κουρήον. — Релиефъ: запазенъ е олтарътъ.
ibid., № 45, фиг. 31.

283. Светилище на върха **Джанаваръ-тепе.** Две плочки на трак. конникъ, описани у
К. Шкорпилъ, ib, стр. 47, подъ №№ 99 (фиг. 63) и 100 (фиг. 64).

284. Светилище на върха **Кръстътъ:** 4 плочки съ релиефи на конници, описани у
К. Шкорпилъ, ib., стр. 47, подъ №№ 101, 102, (фиг. 65), 103 (фиг. 66), 104, (фиг. 67).

285. Светилище на върха **Истенликъ.** Въ развалинитѣ на светилището били намирани плочки съ релиефи на тракийски конници до освободителната война. Въ Варненския музей: 2 плочки съ тракийски конници описани у
К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 53, подъ №№ 121 и 122 (кѫсо копие, олтаръ).

286. Светилище на върха **Бабокъ** (Провадийско). — Въ Варненския музей се намиратъ отъ това светилище три релиефа на конници (олтаръ, глиганъ, нападнатъ отъ куче), описани у
К. Шкорпилъ, подъ №№ 67 (фиг. 44), 68 (фиг. 45), 69 (фиг. 46).

287. Миндя (Еленско). — Ἐπηκόῳ. Горна половина отъ плочка, вис 0·15 м., шир. 0·22 м. деб. 0·02 м. — Релиефъ: кѫсо копие; коньтъ въ скокъ.
Добруски, Мсб. XVIII, стр. 796, № 9.

288. Миндя. — Ζειτχῶρις Δόρσου. Мрам. плочка, вис. 0·21 м., шир. 0·16 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: конникъ.
ibid., стр. 797, № 10.

289. Горско-Абланово (Бѣленска околия, Русенски окрѫгъ). — Мрам. плочка, вис. 0·17 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: конникъ язди въ галопъ надѣсно; предъ него две забулени жени въ хитонъ и химатионъ, задъ него трета фигура.
ibid., № 11.

290. Крамолинъ (Севлиевска околия) — Herculanus actor Fl. Gem[el]li vo|tum so[l]vi — Релиефъ: мѫжъ, конь, куче, глиганъ.
CIL III 12419.

291. Лисецъ (Ловчанско). — Sancto Sirmer | Aurelius Pirurus | mil. XIX ri . . . | . — Релиефъ на трак. конникъ.
К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 61, заб. 1.

292. Гложене (Тетененско). — Златенъ пръстенъ съ изображение на конникъ, диам. 22—20 мм., теж. 33·5 гр.
Добруски, Арх. Изв., стр. 101, № 143, фиг. 80.

293. Жгленъ (Луковитска околия). — Мрам. плочка, вис. 0·19 м., шир. 0·20 м. — Релиефъ: конникъ въ бавенъ ходъ надѣсно; предъ него две забулени женски фигури, а задъ него мѫжка фигура държи коня за опашката.
ibid., № 145.

294. Тодоричене (Луковитска околия). — Εὐχήν || Φλάβ(ιος) Βάσσου βετρα|νὸς δεκουρίων. — Мрам. плоча, вис. 0·52 м., шир. 0·43 м. — Релиефъ: конникъ въ скокъ надѣсно, държи увисналъ дивечъ за заднитѣ крака, захапанъ отъ лъвъ и куче; повалена делва; две забулени женски фигури отпредъ, мѫжка фигура отзадъ държи коня за опашката.
Добруски, ibid., № 146, фиг. 82; Cagnat, IGr. I., № 1408.

295. Фердинандъ. — M]ontanus dec(urlo) Mo[ntanensium?] p(osuit). Долна часть отъ мрам. плочка, вис. 0·11 м., шир. 0·17 м. — Релиефъ: запазена е фигурата на лъва, който захапва врата на говедо, клекнало на преднитѣ си крака.
Добруски, Арх. Изв., стр. 110, № 157.

296. Бѣлене (Свищовска околия). — Мрам. плоча, вис. 0·23 м., шир. 0·20 м., долниятъ дѣсенъ край отчупенъ. — Релиефъ: конникъ въ галопъ надѣсно; подъ коня лъвъ тича надѣсно.

ibid., № 158.

297. Котеновци (Берковска околия). — Мрам. плочка, вис. 0·26 м., шир. 0·26 м. — Релиефъ: конникъ въ скокъ на дѣсно; предъ него дръвче съ змия.

ibid., стр. 110, № 159.

298. Лѣскóвецъ (Берковска околия) — Мрам. плоча, вис. 0·18 м., шир. 0·14 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: конникъ препуска въ галопъ надѣсно; хламида се развѣва отъ плещитѣ му; съ дѣсна ржка държи заекъ, захапанъ отъ две кучета. (Обикновенъ типъ).

Кацаровъ, Изв. бълг.. арх. д-во, I (1910), стр. 111, № 1.

299. Лѣскóвецъ. — Eroni sancto | Ant(onius) Mercurius eq(ues) n(umeri)C(ontariorum ?) P(annoniorum ?) | ex v(oto) p(osuit). Мрам. плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·21 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: конникъ съ кждрава коса, съ хитонъ и развѣта хламида, препуска надѣсно: съ дѣсна ржка държи заекъ (?), захапанъ отъ две кучета; предъ коня две женски фигури; задъ коня мжжъ държи опашката.

Кацаровъ, ib., № 2, обр. 1; ср. Б. Филовъ, Изв. истор. д-во II, стр. 60, заб. 4.

300. Враца (точното мѣстонахождение неизвестно). — Θεῷ ἥ[ρ]ωι Ἰουλι | ανὸς Δαμοσ[τ]ράτου | ὑπὲρ ἑαυτοῦ κα | τὰ ε[ὐχ]ὴν ἀνέστησεν. Стълбъ отъ варовникъ, горе и отдолу счупенъ, вис. 0·265, диам. 0·25 м., вис. на буквитѣ 0·037 м.,

AEM XV (1892), стр. 205, № 69.

301. Кунино (Бѣлослатинско). — Sancto Heroni | Iul . . . . vot(um [posue]runt | scriba.

CIL III 14412² = 12391; AEM XV (1892), стр. 207; Добруски, Мсб. VII, стр. 95.

302. Мездра (Врачанско) — . . . . αρχερωμενος | . . . ιοναναθηκεν | .— Релиефъ (фрагментъ): трак. конникъ.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 224.

303. Лъжене (Ловчанско). — Парчета отъ саркофагъ. — Релиефъ: тракийски конникъ съ щитъ и копие; младъ момъкъ държи опашката на коня; на други парчета подвизитѣ на Херкулеса.

Б. Филовъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 276 сл., обр. 13.

304. Липница (Орханийско). — Γάϊος Μακούτου καὶ Γολειοῦς θεῷ δῶρον. — Плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·21 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: конникъ въ скокъ на дѣсно; олтаръ, дръвче съ змия.

Добруски, Мсб. XI, стр. 77, № 4; S. Reinach, Bulletin arch. 1894, стр. 421, № 11.

305. Дичинъ (Търновска околия). — Κυρίω ἥρ]ωι? ‖ Χρηστὸς Ἀλεξάνδρου | ὑπὲρ τοῦ συνεργίου | Мрам. плочка, вис. 0·16 м., шир. 0·14 м., вис. на буквитѣ 8 мм. — Релиефъ: конникъ въ галопъ надѣсно; подъ коня глиганъ, захапанъ отъ куче, тича надѣсно; срещу тѣхъ друго куче.

Добруски, Арх. Изв., стр. 131, № 185, фиг. 106.

306. Дичинъ (Търновско). — . . . ουλα Φρόντων | Ζεισ καθ ὕπν(ον) | ις σωτηρίας | . . . λλαγης. Отломъкъ отъ плочка, вис. 0·29 м., шир. 0·16 м., деб. 0·09 м. — Релиефъ: запазени сж предна часть на коня, единъ кракъ на конника и глава на глиганъ.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797, № 12

307. Гривица (Плѣвенско). — Тракийски конникъ.

Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1921, стр. 208, № 12, обр. 220.

308. Бѣжаново (Луковитско). — Тракийски конникъ; хитонъ и хламида, кжсо копие; глиганъ и куче; забулена женска фигура; две фигури сякашъ държатъ опашката на коня.

ib., стр. 208, обр. 221.

309. Лѣсковецъ (Търновско).—Θεῷ ἥρωι Σγ . . . ητλα εὐχαριστήριον ἀνέ[θ]ηκα Κορνήλιος | Ἀ[ν]είκητος β(ενε)[φ](ικιάριος)? Каменна ваза, висока 0·72 м., дълбока 0·57 м., деб. 0·08 м., диам. горе 1 м.: кратеръ за вино съ две дръжки. — Релиефъ: две лози съ гроздове и листа се виятъ една срещу друга, пресичатъ се въ срѣдата и се извиватъ нагоре въ форма на змии съ зинали уста; между двѣтѣ дръжки бръшлянъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 134, № 191, фиг. 110. Четенето на Добруски: Ἰσ . . . ητλα, е невѣрно; ср. Г. И. Кацаровъ, въ Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 128, № 10; Cagnat, IGr. I № 1434. Втората буква следъ σ е на фрагментираното мѣсто и може да се схване като γ или като π.

310. Пакъ отъ тамъ. Фрагменти отъ 4 плочки съ конници (обикновенъ типъ).

Добруски, ib.

Хърлецъ-Augusta (Орѣховска ок.). — Тракийски конникъ и Епона:

вж. № 172.

Гигенъ-Oescus. — Сжщо:

вж. № 173.

311. Бѣла-черква (Търновска ок.). — Мрам. плочка, вис. 0·15 м., шир. 0·13 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: тракийски конникъ съ фригийска шапка; дѣсната ржка дигната въ жесть benedictio latina; лъвъ съ зинали уста; низка триножна трапеза съ три хлѣба и риба; на трапезата женска фигура; тепсия съ други три хлѣба; бюстоветѣ на Солъ и Луна; два кръстообразни знака въ видъ на свастика; кржгъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 140, № 197; фиг. 116; ср. Мсб., 1894 стр. 92, № 76 и фиг. 2, табл. XIII; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 75, № 8.

312. Горна-Орѣховица. — Θεῷ Ἥρωι | Βορκηιθία | Αἴλιος Ποτά | μων ὑπὲρ | Αὐρηλιανοῦ | Φηλεῖκος Που[δ]ε[ντι]α[ν]ο[ῦ] | χαρι]σ[τήρι]ον. Мрам. олтаръ, вис. ок. 1·18 м., шир. 0·485 м., деб. 0·45 м.

AEM XV (1892), стр. 218, № 106; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 54, № 57. За прякора на тоя θεὸς ἥρως Seure предлага Δορκ[εν]θία.

313. Габрово. — Ἥρωι Μανιμάζωι | Ἑστιαῖος Νεικίου ὑπὲρ | τῶν υἱῶν Νεικίου καὶ Ἀγα | θήνωρος χαριστήριον. Мрам. плоча вис. 0·48 м., шир. 0·36 м., деб. 0·07 м. — Релиефъ: конникъ въ бавенъ ходъ надѣсно къмъ четвъртитъ олтаръ, до който се вижда дърво съ увита около него змия.

S. Reinach, Monuments inédits du Musée de Sofia въ Bulletin archéologique, 1894, стр. 420, № 8, тб. XIX, 1.; AEM XV (1792), стр. 217, № 106.

314. Кара-Исенъ (Свищовско).—Heroni Ithiostlae | L(ucius) Tanicius Zosimus | cum suis de suo | posui[t. Плоча отъ варовникъ, вис. 1·25 м., шир. 0·85 м., деб. 0·23 м., вис. на буквитѣ 5 мм. (първия редъ 6 мм.) — Релиефъ: грубо изображение на тракийски конникъ; подъ коня пълзи змия надѣсно.

Добруски, Арх. Изв., стр. 111, № 160, фиг. 90.

315. Джбене (Луковитска ок.). — Heroni san[cto | Messianus. | Отломъкъ отъ релиефъ съ образъ на конникъ, вис. 0·12 м., шир. 0·17 м.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 19, № 26.

316. Овча-могила (Свищовска околия). — Отломъкъ отъ плочка съ релиефъ на конникъ, вис. 0·20 м., шир. 0.15 м.

ibid., № 27.

317. Въ околностьта на **Провадия.** — Θεῶ Ἀπόλλωνι. Варовникова плоча, висока до 0·74 м., шир. 0·545, деб. до 0·2 м., вис. на буквитѣ 0·025 м. — Релиефъ: конникъ язди бавно въ дѣсно; голѣмъ перчинъ на главата на коня; кѫсъ хитонъ и развѣта хламида; дѣсната рѫка въ замахъ съ копие.

Шкорпилъ, Описъ II, № 88, фиг. 59.

318. Ески-арнаутларъ (община Дере-кьой, Провадийска ок.). — Ἥρωι Παλαδε[ινηνῶ . . . Горна половина на мрам. плоча, вис. до 0·11 м., шир. 0·145 м., деб. 0·026 м. — Релиефъ: конь въ ходъ надѣсно; конникъ съ непрепасанъ хитонъ и развѣта хламида; на главата вѣнецъ(?); въ дѣсната рѫка, протегната напредъ, крѫгълъ предметъ (паница?)

ibid., стр. 43, № 89, фиг. 60.

319. Тюркъ-арнаутларъ (Провадийска ок.). — Релиефъ: конникъ.

Шкорпилъ, ib. стр. 43, № 91; Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 281.

320. Тюркъ-арнаутларъ въ възвишението Стана. — Сѫщо.

Шкорпилъ, ib. № 92.

321. Дамлалѫ-хумалѫ (Провадийска околия). — Сѫщо.

ib. № 130, фиг. 83.

322. Мусуджикъ до Козлуджа (Варненска околия). — Сѫщо.

ib. № 82.

323. Караачъ-софуларъ (Провадийска околия). — Сѫщо.

ib. № 83, фиг. 53.

324. Тестеджи (Провадийска околия). — σ[ο]κ[ο]υλαπι[ο]ρ . . . — Релиефъ: копие въ замахъ.

ib. № 84, фиг. 54, 55.

325. Монастиръ (Провадийска околия). — Релиефъ: конникъ съ разкошна коса: кѫсъ хитонъ, развѣта хламида; дѣсната рѫка въ замахъ съ копие; преднитѣ крака върху олтаръ; подъ коня глиганъ, куче надѣсно.

ib. № 85, фиг. 56.

326. Кованлъкъ (Провадийска окол.) — Ἀπ[όλλωνι . . . Лѣва горна половина отъ мрам. плоча, вис. до 0·28 м., шир. до 0 27 м., деб. 0·055 м. — Релиефъ: въ срѣдата конникъ съ хитонъ и развѣта хламида; надъ опашката на коня другъ конникъ отъ по-малъкъ размѣръ, въ хитонъ и увиснала хламида; олтарче.

К. Шкорпилъ, ib. № 127 фиг. 79.

327. Гюндоглу (Варненско). — Мрам. плоча, вис. 0·23 м., шир. 0·23 м., деб. 0·035 м. — Релиефъ: конникъ въ скокъ надѣсно; дѣсното копито върху 4-страненъ жертвеникъ; дѣсната рѫка на конника въ жестъ benedictio latina; гривата на коня образува перчинъ на върха; задъ коня мѫжка фигура държи опашката на коня.

Добруски, Мсб. XVIII, стр, 794, № 4.

328. Варна. — Отломъкъ отъ мрам. плоча, вис. 0·11 м., шир, 0·165 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: главата на коня; три мѫжки фигури адоранти.

К. Шкорпилъ, Описъ II, № 4, фиг. 6.

329. Варна. — Мрам. плоча, отчупена отдѣсно, вис. 0·255 м., шир. 0·195 м., деб. 0·075 м. — Релиефъ: трак. конникъ съ гащи, препасана дреха и развѣта хламида; дѣсната рѫка дигната въ замахъ; куче въ борба съ дивечъ.

Kalinka, 207, фиг. 61.

330. Варна. — Откѫслекъ отъ плоча, вис. 0·285 м., шир. 0·35 м., деб. 0·055 м. — Релиефъ: конникъ съ обуща, гащи и риза до колѣне.

Kalinka, 207, фиг. 62.

331. Варна. — Три фрагментирани плочки съ релиефи на трак. конници обикновенъ типъ безъ надписи.

К. Шкорпилъ, Описъ II, № 5 (фиг. 7), № 6, № 7 (фиг. 2), № 8, № 9.

332. До **Варна** — Фрагментъ отъ статуйката на тракийски конникъ.

К. Шкорпилъ, ib. № 125, фиг. 77.

333. Околностьта на **Варна.**—Четири фрагментирани релиефа безъ надписи, описани у

К. Шкорпилъ, ib. № № 14—17.

334. Джаферли (Варненско). — Релиефъ: конникъ.

Шкорпилъ, ibid. № 19; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 794, № 2.

335. Джевизли (Варненско). — Две плочки.

Шкорпилъ, ibid. № 20, (фиг. 16) и № 21, (фиг. 17).

336. Николаевка (Варненска окол.). — Конь въ скокъ на дѣсно; предниятъ му кракъ върху олтаръ; кѫсъ хитонъ, развѣта хламида; въ дѣсната рѫка кѫсо копие.

ibid. № 80, фиг. 52.

337. Долни-чифликъ (Варненска околия). — Плочка съ конникъ.

ibid. № 128.

338. Джаферли (Варненско). — Плочка отъ варовникъ, вис. 0·23 м., шир. 0·16 м., деб. 0.035 м. — Релиефъ: тракийски конникъ въ ходъ надѣсно.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 794, № 2.

339. Адамъ-клисе-Tropaeum Traiani.—(H)eroni | inv(icto) | laehetav| vilicus L. (A)e|li Marci|ani c(larissimi) v(iri) s(ervus) e|visu suis|pos(uit). Олтаръ отъ варовникъ.

CIL III 12463; AEM XIV (1891), стр. 18, № 40.

340. Русе. — Heroni | . . . Marcianus (centurio) leg(ionis) I It(alicae) vot(um) sol(vit ! ? Мрам. плоча, вис. 0·22 м., шир. 0·22 м., деб. 0·02 м. — Релиефъ: конникъ.

CIL III 7472; AEM XI (1887), стр. 22, № 7.

341. Русе. — Камъкъ, вис. 1·28 м., шир. 0·4 м. — Коньтъ съ перчинъ крачи на лѣво; мѫжка фигура гола, само хламида; въ лѣвата рѫка копие, въ дѣсната поводитѣ.

Шкорпилъ, Описъ II, стр. 89, № 187.

342 = 359. Шуменъ. — Мрам. плоча, вис. 0·30 м., шир. 0·25 м., деб. 0·04 м. — Релиефъ: брадатъ конникъ съ кѫдрава коса, облѣченъ съ хитонъ и хламида, въ скокъ на дѣсно; въ дѣсницата си държи рогъ на изобилието; коньтъ стѫпя съ дѣсния си преденъ кракъ върху валчестъ олтаръ: задъ него се вижда глиганъ, захапанъ за устата отъ едно куче.

Kazarow, Klio XII, Heft 3, стр. 359 и фигурата на сѫщата страница; Добруски, Мсб. (вж. по-долу № 359).

343. Надъ **Теке-Козлуджа** (Шуменска ок.).—Три фрагментирани мраморни плочи, описани у.

К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 45, подъ №№ 94, 95, 96.

344. Въ старото селище до държавния конезаводъ **Кабиюкъ** (Шуменска ок.).—Deo Apollini Ant. Valentinus | ..... vir col. Napoc(a).[1] Долна часть отъ мрам. статуйка на тракийски конникъ: стативътъ на статуйката е дълъгъ 0·38 м., вис. 0·04 м.—Отъ статуйката е запазено: куче, нападнато отъ лъвъ, остатъци отъ краката на коня и на правъ човѣкъ.

К. Шкорпилъ, ib., стр. 45, № 97; Абоба-Плиска, стр. 26, таб. XCVIII, фиг. 5.

345. Дивдѣдово (Шуменско). — Мрам. плочка, вис. 0·16 м., шир. 0·15 м. — Релиефъ трак. конникъ въ скокъ на дѣсно, копие; на коня перчинъ; съ преднитѣ си крака коньтъ е стѫпилъ върху олтаръ?

Ив. Велковъ, Годишникъ на Нар. Музей за 1921 г. София, 1922, стр. 207, № 10, обр. 218.

346. Мадара (въ Музея на Мадарското арх. д-во). — Релиефъ: Коньтъ въ скокъ на дѣсно; преднитѣ му крака върху олтарче, задъ което има две женски фигури; задъ коня друга фигура. Предъ коня бикъ, нападнатъ отъ лъвъ; хитонъ и развѣта хламида; въ д. рѫка копие.

„Мадарскиятъ конникъ", изд. на Нар. Музей въ София, стр. 32, обр. 12; К. Шкорпилъ, ib., стр. 59, № 131.

347. Гелинджикъ (Добришко).—Релиефъ: кѫдрава коса; хитонъ и развѣта хламида; кѫсо копие въ замахъ.

ib. № 76, фиг. 51.

348. Сараджа (Добришка ок.). — Релиефъ (фрагм.): предъ конника голѣмъ мѫжъ (isokephalismos) съ химатионъ и копие; рамката украсена съ лозови вѣйки и гроздове.

Kalinka, 289, фиг. 90; Шкорпилъ, ib. № 77.

349. При **Кюлевча** (Шуменска ок.). — Мрам. плочка, вис. 0·14 м., шир. 0·14—0·02 м. — Релиефъ: трак. конникъ, съ хитонъ и развѣта хламида, препуска надѣсно; въ дѣсна рѫка размахалъ копие; олтаръ; лъвъ.

G. Kazarov, Jahreshefte d. österr. arch. Inst. Bd. XIX, XX, 1919, № 2, Abb. 28.

350. Кюлевча (Шуменска ок.) — Релиефъ на тракийски конникъ; лъвъ; олтаръ.

Б. Филовъ и Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. д-во VII (1919/20), стр. 149; К. Шкорпилъ, ib., № 132.

351. Сазла (Разградска ок.). - Αὐρ(ήλιος) Ῥοιμητάλκης σὺν τῷ πατρὶ Μαρ|τιάλῃ Πάλαρ στρατιώτῃ τῇ ... κώμῃ δῶρον. Мрам. плоча, вис. 0·18 м., шир. 0·30 м., деб. 0·03 м., вис. на букв. 0·01 м. — Релиефъ: трак. конникъ; запазена е задната часть отъ коня съ юношата, който държи опашката на коня; конникътъ е съ низка обувка; подъ коня куче ухапва глиганъ; предъ конника две женски фигури съ дълго облѣкло.

G. Kazarow, ib., стр. 45, № 1, обр. 27.

352. Силистра-Durostorum.—[He]roni Sure | geti he<·>idemq(ue) Prae[hi]b(enti), Aurel(ius) | Matu[r]us, [(centurio) l]eg. | XI Cl(audiae) Ant(oninianae), cu[m c]o[n | vib(is) suis [. . . | celebrav[it . . . | et . . . . o . . . | . . . . |

[1] Colonia Aurelia Napoca въ Дакия.

v(otum) l(ibens) p(osuit | eodemq(ue) . . . | . . . . Олтаръ, вис. 1·02 м., вис. на буквитѣ 0·04—0·05 м..

V. Pârvan, Municipium Aurelium Durostorum въ Rivista di Filologia e d'Istruzione classica, nuova serie, anno II, fasc. III, 1924, Torino, стр. 6.

353. При **Арабларъ** (Поповско). — ΙCΤΟΥΤΟΥΛCΩ Βαικίθης (или Ζαικίθης) Ζουρήους εὐχὴν ἀνέθηκεν. Мрам. плоча, вис. 0·21 м., шир. 0·17 м., деб. 0·04. — Релиефъ: конникъ въ галопъ замѣрва съ копие.

S. Reinach, Bulletin arch., 1894, стр. 427, № 21; ср. Добруски, Арх. Изв., стр. 149 (прибавки). Въ горната рамка на релиефа Добруски чете: [Ἥρωι Πυρμη]ρούλω.

354. Арабларъ (Поповска ок.).—Ἥρωι Στου . . . | Μουκιαν[ός . . . Отломъкъ отъ подставка на конникъ, вис. 0·03 м., шир. 0·11 м., деб. 0·05 м.

Добруски, ib. стр. 133, № 187; AEM XVII (1894), стр. 195 сл., № 61.

355. Гулянци (Никополска ок.).—Статуйка отъ варовникъ, вис. 0·14 м., дълга 0·19 м.—Релиефъ: трак. конникъ (фрагментъ) въ галопъ на дѣсно.

Добруски, ibid., № 189.

356. Кюстенджа-Tomis.—I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Heroi | Q. Trebellius | Q. f. [F]ab. Maxi | mus Roma | (centurio) leg. V Mac(edonicae) | trecenarius | coh. III pr. | v(otum) s(olvit).

CIL III 7534 [Kumanudis, Νέα Πανδώρα, 1868, 1 юний; Perrot, Rev. arch. 1874, стр. 19; Eph. II, № 357].

357. До **Кюстенджа.** — Heroi invicto | sacro pro salute Imp. | Valeri Zosim | us et Calinic | us et Phoebio | posuerunt | de suo X Kal. | Iulias Cornel | io et Catio cos. Олтаръ отъ пѣсъчникъ, дългъ 1·06 м., шир. 0·49 м., деб. 0·44 м.

CIL III 7531; AEM VIII (1884), стр. 6, № 14. Надписътъ е отъ 216 г. сл. Хр.

358. Алакапу до Кюстенджа. — Heroi sacrum | Ti(berius) Claudius Mu | casius v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).; Ἥρωι κατα(χθονίῳ) Τι. | Κλαύδιος Μ[ο]υ | κάσιος εὐξάμε | νος καθιέρωσεν. Мрам. плоча (сега въ Букурешкия музей).

CIL III 142[illegible]27; AEM XIX (1896), стр. 93, № 36 (Tocilescu); Cagnat, IGr. I, № 619.

359. Между **Каспичанъ и Могила.**—Конникъ брадатъ, съ хитонъ и хламида, кѫдрава коса; преднитѣ крака на коня върху цилиндриченъ олтаръ; въ дѣсната рѫка рогъ на изобилие; подъ коня борба на куче съ дива свиня.

К. Шкорпилъ, ib. № 133; Абоба-Плиска, стр. 26, фиг. 1; Добруски, Мсб. XVI-XVII, стр. 25, № 39, фиг. 10 (погрѣшно отъ Шуменъ — споредъ Шкорпилъ, ib.).

360. Отъ дола **Мала-Фалива** до с. **Драгоево** (Шуменски ок.). — Мрам. плоча, вис. 0·217 м., шир. до 0·18 м. (въ Преславския музей). — Релиефъ; конникъ обикновенъ типъ; предъ коня две женски забулени фигури, задъ тѣхъ — дърво; задъ коня мѫжъ.

К. Шкорпилъ, ib., стр. 60, № 134, фиг. 85.

361. Въ мѣстностьта **Аргатово** до Преславъ. — Мраморна плоча, вис. 0·29 м., шир. 0·17 м. (въ Преславския музей).—Релиефъ: като по-горе.

ib. № 135, фиг. 84.

362. Отъ околностьта на **Ески-Джумая.** — Hero(i) sancto | P] Ael, Felix . . . Мрам. плоча, шир. 0·245 м.—Релиефъ: конникъ обикновенъ типъ; отдолу лъвъ напада говедо; куче.

К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 61, № 136; Абоба-Плиска, стр. 27 и 470; атласъ табл. XCVIII, фиг. 4.

363. До **Ески-Джумая.** — Релиефъ: конникъ (фрагментъ).

Шкорпилъ, Описъ II, № 137.

364=23. Османъ-Пазаръ (Шуменска ок.). — Ἀπόλγωνι || . . .] καχενθος
Βίθυ[. . | εὐχὰνι — Релиефъ: тракийски конникъ.

ib., № 138; Мсб., XIII, стр. 424, № 2.

365. Садина (Поповска ок.). — Мраморна плоча, висока 0·18 м., шир. 0·165 м., деб. 0·027 м. — Релиефъ: тракийски конникъ; копие.

Шкорпилъ, ib. № 139, фиг. 86; сжщиятъ, Описъ на старинитѣ по течението на р. Русенски Ломъ, стр. 159.

366. Омуръ-факж (Куртбунарска ок.). — Сребъренъ прътенъ съ овалообразенъ карнеолъ съ изображение на конникъ въ скокъ на лѣво, брадатъ, съ вѣнецъ (?) на глава; развѣта хламида въ видъ на опашка; лѣвата ржка въ замахъ съ копие; подъ коня куче тича срещу пронизана съ копие сърна.

К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 46, № 98, фиг. 62.

367. Мангалия-Callatis. — Ἀρίστων Ἀν[τονίου?] Ἀν[θίμου | ἥρωι ἰσχυρῶ[ι | εὐχα | ριστήριον ἀν[έθηκεν. Фрагментъ отъ мрам. плоча, вис. 0·15 м., шир. 0.21 м., деб. 0·045 м. — Релиефъ: вижда се една часть отъ коня и единъ глиганъ, тегленъ за ухото отъ едно куче.

O. Tarfali, La cité pontique de Callatis въ Rev. arch. XXI (1925), стр. 271, № 3 и сп. Arta şi Arheologia, anul I, fasc. I, 1927, стр. 37, № 3; Th. S. Sâveanu, Callatis въ Dacia I (1924), стр. 145—146, № 6.

368. Бесиулъ. — Her]oni Do[mino . . . | Iu]lius Seve[rus v(otum) s(olvit) l(lbens) m(erito). — Релиефъ: конникъ.

CIL III 7530; AEM XI (1887), стр. 65, № 137 ((Tocilescu).

369. Кара-Пелитъ (Куртбунарска ок.). — Релиефъ: конникъ.

Шкорпилъ. Описъ II, № 81.

370. Изъ **Добруджа.** — Сжщо.

ib. № 81₂.

371. Топчии (Разградско). — Мрам. плоча, вис. 0·51 м., шир. 0·52 м., деб. 0·065 м. — Релиефъ: тракийски конникъ, облѣченъ съ хитонъ и хламида, държи въ дѣсната ржка копие; коньтъ е поставилъ дѣсния си кракъ върху пламтящъ жертвеникъ; отпредъ: женска фигура въ двойно препасанъ хитонъ, забулена, съ патера надъ жертвеника; надъ нея дърво съ увита змия.

Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27), стр. 103, № 27, обр. 49.

372. Топчии. — Мрам. плочка, вис. 0·20 м., шир. 0·16. — Релиефъ: конникъ въ хламида язди надѣсно; кжсо копие въ дигната дѣсна ржка.

Добруски, Мсб. XI, стр. 88, № 56;

373. Incertae Moesiae Inferioris. — Heroni invicto. — Релиефъ: останки отъ крака.

CIL III. 7592 [= Eph. II № 368].

374. Отъ южна, българска Добруджа 12 релиефа, описани у Шкорпилъ, Описъ II подъ №№ 70 — 81:

374-а. Носъ **Калиакра.**

ib., №№ 70, 71, 72, 73 (фиг. 48: конникъ надѣсно сь остъръ калпакъ).

374-б. Балчикъ.

ib., № 74, фиг. 49; Изв. Варненското арх. д-во (Dionysopolis) кн. V. стр. 47—62, 1912 год.

375. Хасидулукъ (окр. Кюстенджа). — Ero et D(omno) || Matrem romanorum subscriptorum | Menia Iuliae Tiana | Lucius Antonius Capito

Nicomedia | Gaius Licinius Clemens n(atus) Abonutichu | Gaius Aurelius Alexandrus n. Heraclia | Cludius Secundus n. Abonutichus | Gaius Cabinius Modestus n. Perintho | Ailius Barbario n. Nicomedia | Aurelius Vitus n. Caesaria | Vettius Ponticus n. Tio | Fabius Paulinus n. Mazaca | T. Aelius Pompeius n. Tio | Papirius Celer n. . . . | Плоча, вис. 1·05 м., шир. 0·85. (сега въ Букурещкия музей). — Релиефъ между първия и втория редъ на надписа: тракийски конникъ; куче, преследващо глиганъ; отпредъ змия, увита около дърво.

CIL III 7532; AEM VIII (1884), стр. 3, № 7.

376. Каранасуфъ-Istros. — Ἀγαθῆι τύχη(ι) | Ἀλέξανδρος ἱε[ρ(εύς) | Ἀπολλών(ιο)ς φιλ(ότειμος) | Ἀλέξανδρος εὐθυ(νος) | Κουθιούρας φ(ιλότειμος), Μαξιμίνα Σισι | Θεόφιλος. Мрам. плоча, вис. около 0·29 м., шир. ок. 0·26 м., деб. около 0·02 м. Тиасосъ, може би, на хероя конникъ.

Pârvan, Histria VII, стр. 91 сл., № 59.

377. Кюстенджа-Tomis. — Ἀγαθῇ τύχῃ | εὐχαριστήριον Ἥρωα ἀνέθηκαν | τῶν περὶ συναγω[γοῦ?]ς Ἡρόξενον Δ[ιο] | σκουρίδου καὶ φιλότε(ι)μον Νου | μήνιον Λυσιμάχου καὶ φιλότειμον | Ἄτταν Λουκίου καὶ διὰ βίο[υ φ]ιλό | τειμον Θάλλον [Ἀ]γάθωνος καὶ φι | λότειμον Σεκοῦνδον Ἐπικράτους καὶ φι | λότειμον Χρῆστον Νινίου καὶ | φιλότειμον | Δημώνακτα Δη[μ]ωνάκτου κα[ὶ] . . . | δην Σεκοῦνδον Δημητρίου καὶ τὴν ἱερέ | αν Βούτειν Ἡροξένου καὶ τὸν γραμματέα | Φιλῶταν Εὐβούλου καὶ τὸν νομοφύλακα | Ἀκορνίωνα Λυσιμάχου καὶ τον ἔκδικον | Πά | παν Ἡροξένου καὶ ἱεροκήρυκα Δῖον Ἀσταίου· εἰσὶν δὲ οἱ συναγόμενοι οἵδε σὺν τοῖς φιλοτείμοις· Σεραπίων Σεραπίωνος (следватъ 13 имена). Мрам. плоча, вис. 1·13 м., шир. 0·40 м., деб. 0·12 м. — Релиефъ: тракийски конникъ; дърво съ змия.

AEM VI (1882), стр. 19, № 39 (Tociiescu).

378. Галата (Варненска окол.). — Ἀγαθήνωρ Κλεάνορος | νέος ἥρως ζήσας ἔτη ις' | χαῖρε. Мрам. плоча, вис. 0·43 м., шир. 0·37 м., деб. 0·075 м. — Релиефъ: младъ яздачъ, съ хитонъ и развѣта хламида въ галопъ надѣсно; дѣсната ржка въ замахъ съ копие; отпредъ оранжево дърво, отъ короната му се подава глава на змия срещу главата на коня; подъ коня останки отъ куче, преследващо нѣкакво животно (?).

Kalinka, 286, фиг. 88; К. Шкорпилъ, Описъ II (1926), № 125, фиг. 77.

379. Голѣма Франга (Варненско). — Μακεδὼν Μακεδόνος | νέος ἥρως χαῖρε | . Мрам. плоча, вис. 0·503 м., шир. 0·322 м., деб. 0·075 м. — Релиефъ: конникъ въ хитонъ и хламида; лѣвата ржка върху главата на коня, дѣсната държи поводитѣ; лѣвиятъ кракъ на коня върху цилиндриченъ олтаръ, задъ него дърво съ змия, главата ѝ срещу главата на коня; налѣво куче.

Kalinka, 287; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 794, № 1, фиг. 61; К. Шкорпилъ, ib. стр. 13, № 22.

380. Варна. — [D(is) M(anibus)] | et memoriae Antistiae Firmi | ne, coiugi rarissime, quae vixit | mecum ann(os) XXIII; Malius Secundus | b(ene)f(iciarius) cos(ularis) maritus f[e]cit me poni: εἴ τις ἐν τούτω τῶ ἡρώω, ὅπου κεῖτε ἡ προγεγραμμένη, θελήσι ἄλλον | ἕτερον θεῖναι, δώσι τῶ ταμίω (δηνάρια) βφ' καὶ τῇ Ὀδησσειτῶν πόλι (δηνάρια) βφ'. Мраморна плоча, вис. 0·438 м., шир. 0·523 м., деб. 0·05 м., вис. на буквитѣ 0·025 м.

Kalinka, 386; CIL III 14438[1].

381. Варна — . . . χρυσογόνου | χαῖρε. Мрам. плоча, вис. 0·345 м., шир. 0·23 м., деб. 0·06 м. — Релиефъ: предниятъ л. кракъ на коня върху четвъртитъ олтаръ; задъ него палмово дърво, отъ което змия се спуща надолу.

К. Шкорпилъ ib., стр. 8, № 12, фиг. 8.

Фрагментиранъ надписъ безъ значение.

381-а. Варна. —
ibid., № 13, фиг. 9.

382. Варна. — Ξενα[γόραι . . . | Φιλοτί[μου | ἥρωι Σθέ[ν . . . ος ἐκ τῶν ἰδίων κ[ατεσκεύασεν | ἐ]τ[ῶν . . . Мрам. плоча, вис. 0·22 м. шир. 0·135 м., деб. 0·03 м., вис. на буквитѣ 0·024—0·027 м.

Kalinka, 318.

383. Варна. — Ἀγαθήνωρ Ἀπατουρίου νέος ἥρως. Мрам. плоча, вис. 0·56 м., шир. 0·58 м., деб. 0·13 м., вис. на букв. 0·015 м. — Релиефъ: конникъ въ галопъ на дѣсно съ преднитѣ си крака върху олтаръ; лаврово дърво съ увита змия, на която главата е обърната срещу конника; задъ коня двама младежи, единиятъ държи опашката, стегната съ ремъкъ; гривата въ перчинъ; куче.

К. Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 9, № 2.

384 Варна. — . . . Με[νε]κρά[της | . . . νέος] ἥρω[ς. Отломъкъ отъ мрам. плоча, вис. 0·075 м., шир. 0·15 м., 0·165 м., деб. 0·06 м.

ibid., № 3, фиг. 5.

385. Варна. — . . . . ὃς ἂν [π]αρ᾽ αὐ | . . . . . τοῦ λανπρο?] τάτου ἥρω | ος] . . . ων ἀνέγρα | ψεν] . . . . . κώμη . . . . Мрам. плоча, вис. 0·166 м., шир. до 0·17 м., деб. 0·035 м., вис. на буквитѣ 0·025 до 0·028 м.

Kalinka, 319; [J. H. Mordtmann, Athen. Mitt. X 320 f. № 11 b.].

386. Варна. — Διονύσιος | Θεοτ[ίδ]ου | ἥρως ζήσας ἔ | τη λβ´ χαῖρε. Саркофагъ отъ варовникъ безъ похлупакъ, дъл. 2·34 м., шир. 1·03 м., вис. 0·92 м.

Kalinka, 321; [J. Mordtmann, Rev. arch. XXXV (1878), 139, № 18].

387. Варна. — Ἀριστοκλῆς Ἕλληνος ἥρως χαῖρε || ἐξ ἀγαθῶν γονέων παῖς ὀρφανός, ὦ παροδεῖτα λειφθείς | τὴν φθονερὴν εἶδον ἐγὼ Νέμεσιν ὀκτωκαιδεκέτης, θαλά | μων ἀμύητος, ἄτεκνος οὗ κεῖται κατὰ γῆς σῶμα μαραινόμενον | (δαίμων, αἰδέσθητι, κακῶν θρήνων ἀκόρητε) | ψυχὴ θ᾽ ἡρώων πένθος ἀποστρέφετε. Мрам. плоча, вис. 0·75 м., шир. 0·6 м., деб. 0·085 м. — Релиефъ: младъ конникъ съ дигната дѣсница; пръститѣ на ржката събрани въ жестъ benedictio latina; олтаръ, палмово дърво съ змия; момче държи паница съ овошки за жертва, отъ които змията яде; бикъ; лаещо куче.

Kalinka, 335, фиг. 107 и Nachträge, 376, № 335: К. Шкорпилъ, Описъ II, стр. 3, № 1, фиг. 3.

388. Варна. — Διονύσιος Προταγόρου | ἡ γυνὴ δὲ χαῖρε αὐτοῦ Πο | τοῦ Προταγόρου θυγάτηρ | χαίρεται. Мрам. плоча вис. 0·64 м., шир. 0·435 м., деб. 0·095 м., Релиефъ: конникъ язди въ дѣсно; отзадъ момче съ копие, отпредъ седи жена на простъ столъ.

Kalinka, 291, фиг. 92; Шкорпилъ, ib, № 11.

389. Варна. — Σίμων Θεοτίδου ἥρως | χαῖρε. Мрам. плоча, вис. 0·48 м., шир. 0·43 м., деб. 0·07, вис. на буквитѣ 0·012 м. — Релиефъ: въ срѣдата мжжъ безъ брада (Σίμων) съ обло лице и гжста кждрава коса, облѣченъ съ хитонъ и химатионъ; надѣсно отъ него дете съ препасана туника.

Kalinka, 293 [J. Mordtmann, Rev. arch. XXXV (1878), стр. 116, № 8].

390. Никюпъ (на с-и. отъ развалинитѣ). — Θεοῖς καταχθο | νίοις Ἀσκλᾶ | Χρήστου υἱῷ | νέῳ ἥρῳ ζήσαν | τι ἔτη β´ μνήμης | χάριν ὁ πατὴρ Χρῆσ | τος τὴν στήλην | ἀνέστησεν. Надгробна плоча отъ варовникъ, вис. ок. 1·50 м., шир. ок. 0·60 м., деб. ок. 0·25 м.

Ив. Велковъ, Год. Нар. Музей за 1921 г., София, 1922 г. стр. 214, № 3.

391. Абоба (Шуменско). — Rulator | It(alicae) l(e | gionis) I Var | sudicintis mil(itavit) X | vixit a | nnis XL | qui milita | vit in nu | mero scu | tariorum | cuius cara | mater Sus | a ereg(x)it ti | tulo | viator. Надгробна плоча, вис. 1·53 м., шир. 0·38. — Отъ горе релиефъ: конникъ; надъ него розета.

CIL III 7465; Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 24, № 38; К. Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 45, № 93; Абоба-Плиска, стр. 246, № 8, табл. XLVIII, фиг. 8.

392. Екрене (Балчишко) — . . . .]λοκρατ | νέος ἥρ]ως. — Релиефъ (фрагментъ): хитонъ, развѣта хламида; дърво, олтаръ.

Шкорпилъ, Описъ, II, № 75, фиг. 50.

393. Южно отъ **Кочуларе** (Силистренска околия). — Надгробенъ камъкъ — Релиефъ: отъ лѣво дърво съ увита змия; подъ дървото падналъ рогачъ, върху него лъвъ; надѣсно отъ дървото конникъ въ скокъ на лѣво съ развѣта хламида и ботуши. На дѣсно отъ яздача високъ Ерогъ (Isokephalismos) съ голѣми крила, en face, съ кръстосани крака, подпрѣнъ съ двѣтѣ си ржце върху обърнатъ надолу факелъ.

Kalinka, 288, фиг. 89; Шкорпилъ, ib. № 78.

394. Чумаковци (Бѣлослатинско). — D(is) M(anibus) | Zia Dinnio pr(a)ef(ecto) vehi(culorum) vix(it) ann(os) LXX mil(itavit) an(nos) | XXXV et Aure(liae) | Salviae vixit an(nos) | LXX hic sepulti sunt | quorum memoria filii bene merito patri | et matri M(arcus) Bitianus | prot(ector) domesticus fecit. Надгробенъ паметникъ отъ варовникъ, вис. 2·14 м., шир. 0·69 м., деб. 0·21 м. — Релиефъ: горна преградка: трак. конникъ въ галопъ надѣсно; дѣсната ржка дигната въ замахъ; подъ коня глиганъ (кучето отчупено); предъ конника жена на високо кресло съ забулена глава; задъ конника мжжъ държи съ двѣтѣ си ржце опашката; втора преградка: мжжъ и жена, а отъ двѣтѣ страни по една по-малка мжжка фигура (синоветѣ); трета преградка: надписътъ; найдолна преградка: два лъва (или пантери) съ преднитѣ си лапи върху кратеръ за вино между тѣхъ. Рамката е украсена съ лоза и гроздове.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 797, № 13.

395. Кара-Исенъ. — D(is) M(anibus) | C(aius) Iulius Attius | annorum LX | si(bi) vivo posuit | iit co(n)iugi Dutu | borini Porinis | fi(liae) annorum | XXX Zia f(ilia) | Gargiini Gardiin | tis fi(lii) anno | rum XXXX. Надгробна плоча, вис. 2·60 м., шир. 0·85 м., деб. 0·30 м., вис. на буквитѣ 6 и 5 мм. — Релиефъ: отгоре конникъ въ дѣсно и два женски бюста.

ibid., стр. 112, № 161, фиг. 91.

396. Варна. — Мрам. плочка, вис. до 0·38 м., шир. до 0·30 м., деб. 0·1 м. — Релиефъ: изтритъ; конникъ съ остра шапка въ дѣсно; лѣвата ржка върху шията на коня, дѣсната спусната на долу; лжкъ. Надгробенъ камъкъ на лжкострелецъ (Kalinka).

Kalinka, 290, фиг. 91; Шкорпилъ, Описъ, II, № 10.

397. Варна. — Ἀρτεμίδωρος Νουμηνίου | Κοῦρος ἥρως [. .]νωδος χαῖρε. Мрам. плоча, вис. 0·73 м., шир. 0·64 м., деб. 0·16 м., вис. на буквитѣ 0·025 м. — Релиефъ: конь крачи надѣсно. До него, отпредъ мжжъ, съ кжсъ препасанъ en face, облѣченъ, както тракийскитѣ яздачи, съ кжсъ препасанъ хитонъ и хламида, свободно пусната надолу; въ дѣсно се вижда момче, обърнато напредъ, съ кжсъ препасанъ хитонъ, въ лѣвата ржка кжсо копие върху лѣвото рамо, въ дѣсната неясенъ предметъ.

К. Шкорпилъ, ib. стр. 86, № 185, фиг. 114.

398. Южно отъ гара **Провадия.** — Релиефъ: мѫжъ, обърнатъ напредъ; дѣсната рѫка подигната нагоре съ копие(?), лѣвата сложена върху главата на малъкъ конь, крачещъ въ дѣсно; гола фигура, остра шапка и хламида.

ib., № 186, фиг. 115.

Hypsistos (вж. Zeus hypsistos)

Isis (вж. Sarapis)

Horae

399. Балчикъ. — Мрам. плоча, отчупена отъ лѣво,вис. 0·42 м., дълга 0·79 — 0·83 м., деб. 0·14 м. — Релиефъ: четири женски фигури играятъ хоро.

Kalinka, 189, фиг. 52 и Nachträge, стр. 375, № 189.

Iupiter и Iuno

400. Левски (Плѣвенско). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | [et dis] Samarie | Geminius Herc[ul]a[n]us? ex voto posu[it]. . .Олтаръ, шир. 0·38 м., деб. 0·29 м. отгоре отчупенъ.

CIL III 12403; AEM XVII (1894), стр. 179, № 23.

401. Кюстенджа - Tomis. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Heroi.

Вж. № 356.

402. Иглица-Troesmis. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Libero patri. Олтаръ, вис. 0·36 м.. шир. 0·26 м., деб. 0·23 м.

Вж. № 449.

403. Комарево (Берковска околия). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) conservato[ri | Tib(erius) Fel(ix) Naso | cum Aelia | Antonia con | iuge aram cum sigillo | ex voto pos | uerunt.

CIL III 7446 = 6129 в; Добруски, Мсб. II, стр. 10.

404. Громшинъ (Фердинадска околия). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pro salute Imp(eratoris) Caes(aris) M(arci) | Aureli Antonini Aug(usti) et | Imp(eratoris) Caes(aris) L(uci) Aureli Veri Aug(usti) | M(arcus) Servilius Fabianus leg(atus) | Aug(usti) pr(o) pr(aetore) templum vetus tate corruptum a solo | per reg(ionem) Mont(anensium) restituit. Мрам. плоча, вис. 0·55 м., шир. 0·69 м., деб. 0·08 м., вис. на букв. 50 мм. (на 8-ия редъ 40 мм.)..

CIL III 12385; Шкорпилъ, Мсб. IV, стр. 148, № 3; Добруски, Арх. Изв., стр. 147, № 221, фиг. 143.

405. Долна Бешовица (Врачанско). — Ἀγαθ[ῇ] τύχ[ῃ| I(ovi) o(ptimo) m(aximo) rector(i) | Iunoni regin(ae) | Miner(vae) Victo(riae) | Volk(ano) Mercur(io) | Fatis divinis | Aur(elius) Pudens | strat(or) co(n)s(ularis) v(otum) l(ibens) p(osuit).

CIL III 13718; AEM XVIII (1895), стр. 106, № 3

406. Дерманци (Луковитска околия) — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Iuno | ni reg(inae) M. Aurelius | Maximus eq(ues) leg(ionis) | I Ital(icae) Antoninia <a>nae, quod vover | a]t Imp(eratore) Anto[n]in[o] Aug(usto) | II co(n)s(ule). Камъкъ, вис. 0·37 м., шир. 0·61 м., деб. 0·08 м.

CIL III 12394; Х. и К. Шкорпилъ, Мсб. VII, стр. 92, № IX; AEM XVII (1894) стр. 174, № 10. Надписътъ е отъ 205 г. сл. Христа.

407. Рибенъ (Плѣвенско). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Tamiteno | M(arcus) Iulius Fro | ntianus | v]et(eranus) Augg(ustovum) N(ostrorum). Горна половина на олтаръ отъ варовникъ, вис. 0·60 м., шир. 0·32 м. (горе), 0·42 (долу); деб. 0·40 (горе), 0·34 м. (долу), вис. на букв. 0·03—0·04 м.

Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. д-во. II (1911), стр. 180 сл., № 4, обр. 5.

408. Пелишатъ (Плѣвенско). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | ceteris[q]ue diis de | abusq(u)e Giri | davens(ibus) Mem | or Aug(ustorum) trium | ser(vus) (contra)sc(riptor) stat(ionis) Dim(ensis) | gravi va[l]etudin[e | liberatus.

CIL III 12399; AEM XVII (1894), стр. 175, № 12.

409. До **Маркова - капия** (Троянския балканъ). — [I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) | dis deab]usq(u)e praesid[ibu]s | H]aemi mont[is] — заличено е името на Северъ Александъръ — [s]anc[t]issim[i] Augu[sti] f[e]c(it) Quintus Decius leg(atus) ac [p]r(aeses) provinciae (олтаръ).

CIL III 13724; AEM XVII (1894), стр. 179, № 24.

410. Неданъ (Търновско). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro salute Imp(eratoris) T(iti) Aelii Hadria | ni Antonini Aug(usti), p(atris) p(atriae) | et M(arci) Aur(eli) Caes(aris) . . . (139 г. сл. Хр.?).

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 40, № 37; AEM XVII (1894), стр. 184, № 35; CIL III 12405. — Bormann въ Arch.-epigr. Mitt., ib. чете: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [ae]-t(erno); издаделитѣ на CIL III 12405 I(ovi) o(ptimo) m(aximo) t(onanti) — vel tale quid.

411. На северъ отъ **Бутово** (Търновско). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo).

CIL III 12413; AEM XV (1892), стр. 210, № 83; К. Шкорпилъ, Мсб. VII, стр. 94, № XVI, фиг. 3.

412. Каменополе (Бѣлослатинска ок.) — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pro s(alute) Imp(eratoris) vic(ani Trullenses per | mag(istros) P(ublium) Ael(ium) At | talum et T(itum) A(elium) Secu[n | dum. Ἀγαθοκλῆς ἐπο | ί]ει. Четиристраненъ жертвеникъ, вис. 1·05 м., шир. 0·54 м., деб. 0·54 м.

CIL III 14412[3], Добруски, Мсб. XVIII, стр. 756, № 53, фиг. 42.

413. Шуменъ. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et] Iunoni re[gi | n(ae)] pro s(alute) Imp(e | ratoris) T(iti) A[el(i) | An]ton[i]n[i] Pii Au[g(usti) et | M(arci) A]ur(eli) Veri Ca[es(aris) et | pr]o s(alute) vici et [sua et | suor(um)] pos(uit) Bu[r]ti[nus | ci]vis Tomita[nus | ma]gis(ter) vic(i) de s[uo et | De]metriu(s) filiu[s | Rufin]o et Present[e co(n)s(ulibus) | c(uram) a(gente) Sim ?]ia v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito) |. Предна часть на олтаръ отъ шуплесть варовникъ, вис. 1·09 м., шир. 0·47 м., деб. 0·20 м., вис. на букв. 0·04 до 0·02 м.

Kalinka, 128; CIL III 7466. — Отъ 153 г. сл. Хр.

414. Около **Шуменъ.** — Iunoni regine Aur(elius) | Valens miles leg(ionis) | I Ital(icae) ex votu posuit — Релиефъ: Юнона.

CIL III 12442.

415. Абоба. — [I(ovi)] o(ptimo) [m(aximo) | pro salutem | Imp(eratoris) C(aesaris) L(uci) Septim(ii) S[e | veri A[ug(usti)] sac[rum] . . .

CIL III 7464.

416. Гигенъ-Oescus. — Iovi optimo | sacrum | Bassus Ane | rinni. Жертвеникъ отъ варовникъ, вис. 0·38 м., шир. 0·38—0·37 м., деб. 0·25 м., вис. на буквитѣ 25 и 10 мм.

Добруски, Арх. Изв., стр. 174, № 222, фиг. 144.

417. Гигенъ. — [I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) | sacrum. Жертвеникъ отъ варовникъ, вис. 0·37 м., шир. 0·30 м., деб. 0·20 м.

Добруски, ib., стр. 175, № 223.

418. Гигенъ.—I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro salu | te L(uci) Eubini | et meorum | omnium. Жертвеникъ отъ варовникъ, вис. 0·65 м., шир. ок. 0·40 м., дълб. 0·40 м.

Kalinka, 124; CIL III 14420; Добруски, Мсб. XVI—XVII стр. 64, № 29.

419. Свищовъ. — Iovi | optim | o max | simo exs | visu p(osuit) | Q. Mem | mius.

CIL III 7439 (сега въ Букурешкия музей).

420. Карашъ. (Луковитска ок.). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo). Отломъкъ отъ плоча, вис. 0·12 м., шир. 0·24 м., вѣроятно, отсѣчена отъ профилуванъ корнизъ на жертвеникъ или подставка.

Добруски, Арх. Изв., стр. 168, № 215.

421. Макрешъ. (Кулско[1]).—I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro salute | du anon . . . | ni imp. Aug. | hrmdo | (biap ?). Голѣма колона отъ варовникъ, вис. 1·95 м., диам. доле 0·52 м., вис. на букв. 6—7·5 см.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. II (1923/1924), стр. 210, № 1 (погрѣшно отъ Мокрешъ, Ломско).

422. Макрешъ. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pr[o salute | . Мрам. плочка, вис. 1 м., диам. 0·28 м., вис. на буквитѣ 6 см.

ibid., № 2.

423. Макрешъ. — I(ovi) o(ptimo) [m(aximo)] iuppc. | Фрагментъ отъ мрам. колона, вис. ок. 0·30 м., вис. на букв. 4·5 см.—3·8 см.

ibid., стр. 211, № 3.

424. Макрешъ. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Iul. Ing. | dec(urio) co- l(oniae). Колона отъ мекъ варовникъ, вис. 0·75 м., диам. 0·32 м.

ibid., стр. 211, № 4.

425. Иглица-Troesmis. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) I[unoni reginae Minervae | sac(rum) pro sa[lute Imp. Caes. T. Aeli | Had(riani) Anton(ini) [Augusti Pii et M. Aureli | Caes(aris) c(ives) R(omani) Tr[oesmi) consistentes magistero Ge | mini Aquil[ini et | man(i) qui et Sic . . . | per]miss[u . . .

CIL III 6167.

426. Иглица. — I(ovi), o(ptimo) m(aximo) Serapi.

CIL III 6164.

427. Иглица. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro sal(ute) Im[p(eratoris) | Caes(aris) T. Ael(ii) Had(riani) Ant(onini) Aug(usti) Pii et M. Aur(elii) Ver(i) Caes(aris) P. Val(erius) Clemes et L. Cominius Val(ens) vet(erani) leg(ionis) V M(acedonicae) ma[g(istri)] et L. Val(erius) Crispus aedilis de s(uo) pos(uerunt).

CIL III 6162; [Blücher, Comptes rendus de l'Académie 1866, стр. 29; Rev, arch. 13 (1866), стр. 181; Comptes rendus de l'Acad. 1866, стр. 33; Arch. des miss. 2, 4, 216]

428. Иглица.—[I(ovi) o(ptimo)] m(aximo) | pro s]al(ute) Imp(eratoris) Te. | Severi Per | . . .

CIL III 6163.

429. Тулча-Aegissus. — [I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) | pr]o s[a]lut(e) Im[p. | T.] Ael. et M. Au[r(eli) | Caes(aris) c(ives) c(onsistentes) | vic(o) (primo ?) Urb. . . . | C. Mag. . . . Iul(ianus) et D. M. . . Ani | bal c(uraverunt) | v. s. l. m. | d(ecreto) v(icanorum).

CIL III 14441; [Tocilescu, Fouilles, et rech. arch. en Roumanie (1900), стр. 204. (сега въ Букурешкия музей).

[1] с. Макрешъ (Кулско) е въ Moesia Superior, недалечъ отъ западната граница на Moesia Inferior.

430. Тулча — I(ovi) op(timo) m(aximo) | sacrum [p]ro sa | lute Imp[era]t(oris) Ael(i) An | tonini Hadr(iani) A | ug(usti) Pii et Veri C[ae | s(aris) veter(ani) et c(ives) [R(omani) | vi]co V | .

CIL III 14442; [Tocilescu, Fouilles, стр. 203 (сега въ Букурешкия музей)].

431. Бабадагъ между Noviodunum и Istros.—I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | sacrum pro | sal(ute) Imp(eratoris) Cae | peli(sic!) c(ives) R(omani) v | et(erani) vico Nov . . . | sub | curam Sil. Cassio et P | socu funi | ques. Caio [Al | exandri Id[i | bus Iunis Or[f | ato et Rufo | cos.

CIL III 14448 [Tocilescu, Fouilles, стр. 203. Отъ 178 г. сл. Хр.].

432. Дулгеръ при Хърсово-Carsium. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | e]t Iunon[i | r]eginae Xe[. | us Nicepho | rus posuit | pro salute | Imp(eratoris) Titi Aeli An | tonini | v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito). Жертвеникъ отъ обикновенъ камъкъ, вис. 1·35 м., шир. 0·52 м.

CIL III 7488; AEM XI (1887), стр. 28, № 16 (сега въ Букурешкия музей).

433. Островъ при Силистра-Durostorum. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pro salute Imp. Caes(aris) T. Aeli Ha | driani Antonini Aug(usti) P[ii] e[t] Ue | ri Caes(aris) templum et statuam | c(ivibus) R(omanis) et consi(s)tentibus in | canabis Aelis l(e)g(ionis) | XI Cl(audiae) | Cn. Oppius Soterichus et | Oppius Severus fil(ius) eius | de suo fecerunt. Dedica | tum est per Tib. Cl(audium) Saturni | num leg(atum) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) Tib(erio) Cl(audio) Iuli | ano leg(ato) Aug(usti). Мрам. плоча, вис. 0·79 м., шир. 0·79 м., деб. 0·04 м.

CIL III 7474; AEM VI (1882), стр. 3, № 1; X (1886), стр. 203, № 1.

434. Кюстенджа-Tomis. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | Cerdo pro | se et filibus (sic) | suis aram | posuit | votum solvi(sic) | v. s. m. Олтаръ.

CIL III 7535 [Eph. II. № 356; AEM VI (1882), стр. 1, № I; Christ, Sitzungsb. d. bayer. Akad. 1875 vol. I p. 96 n. 30; Markopulos, Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς ἐν Σμύρνῃ 1884—1885, 5, p. 46 υιζ'].

435. Кюстенджа (намѣрено между Палацо и Анадолъ-кьой). — I(ovi) o(ptimo) [maximo | Ap]olloniu[s | e magi[s | ter] vici sc | ia pro s[a | lut]e vici et | s]ua et suoru[m | aram de suo | posuit. Камененъ олтаръ, вис. 1·25 м., шир. 0·35 м.

CIL III 7536; AEM VI (1882), стр. 11, № 18. Сега въ Букурешкия музей.

436. Кюстенджа. — [I(ovi) o(ptimo] m(aximo) | . Фрагментъ отъ олтаръ, посветенъ може би на I(upiter) o(ptimus) m(aximus) pro salute Iuliae Domnae Augustae.

* CIL III 7581; AEM XI (1887), стр. 52, № 71.

437. До **Мангалия-Callatis.** — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Iunon[i | reginae | T(itus) Flaviu[s | Sabin[us | pos[uit | pro [sal(ute) | Imp(eratoris) T(iti) [Ael(ii) | Antoni[ni | . Жертвеникъ отъ камъкъ, вис. 1·75 м., шир. 0·35 м.

CIL III 7585; AEM VI (1882), стр. 4, № 2.

438. Анадолъ-кьой до Кюстенджа — [I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | e]t Iunoni reg(inae) | ci]ves r[o]man[i] . . tlae consi[s | t]entes vico | t]urre Muc | posuerunt | pro] salutem | Imp]eratorr | . . . | . . . Au[gg. | p]er magistr[os | . . . umianum | et H]erculanu . . . | . . . fr. Жертвеникъ, вис. 1.10 м., шир. 0·40 м.

CIL III 7533; AEM VI (1882), стр. 11, № 19. Надписътъ е отъ III в. сл. Хр.

439. Доробанцъ (къмъ Кюстенджа). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | M. Coc(ceius) Hilus | posuit pro salu | tem sua et suoru[m | ? fe]ci Hi(lus) de suo | posuit aram. Олтаръ отъ варовникъ, счупенъ на две, вис. 1·46 м., шир. 0·66 м., деб. 0·42 м.

CIL III 12494; AEM XIV (1891), стр. 27, № 52 (Tocilescu).

440. Настрадинъ до Адамъ-клисе (Tropaeum Traiani). — [I(ovi)] o(ptimo) [m(aximo) | Ael(ius) Inseru[s] II v[vir]? | pr[o] se et suorum | ex votum pos | uit aram.

CIL III 12466.

441. Адамъ-клисе. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Her(culi) in(victo) | Cer(eri) Lib(ero) Patr(i) | pro sal(ute) Imp(eratoris) Caes(aris) | T(iti) Ael(i) Hadr(iani) Ant(onini) Aug(usti) Pii | et Aur(eli) Ces(aris) liber(orum)q(ue) eo(rum) | T. Vitrasio Pollioni | leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) | M. Stabius M. f. fil. | Fab. colonus d(omo?) Luca | trib. mil. leg(ionis) [XI] Cl(audiae) d(onum) d(edicavit).

CIL III 14214 [1].

442. Мулчова до Адамъ-клисе. — I(ovi) o(ptimo) [m(aximo)] e[t Iun(oni) | re[g(inae) p]ro s[alu | tem [D. N.] Mar[ci Aur. An | to[nin]i Pii [f. Aug.] e[t | mu[n. P.]Ae[l. Fl[o | ru[s et] mu.... ir | ci...[u]s II v[ir] q(uin) q(uennalis) pr[o sa]lut[e co]mu | ni et....ro | su... it...c | ce... t v... e | q.

CIL III 12465 (сега въ Букурешкия музей).

443. Каранасуфъ-Istros — [I]ovi optimo maxi | mo c(ives) R(omani) et Lai consi | stentes reg(ione) Si(tri?) [=Is(tri)!] | vico Secundini | posueru[nt p]ro salu | tem Dominorum no | strorum Imperato | rum Luci Septumi | Severi Pertenaci[s | et Impera]t(oris) Ma[rci] Aur[eli | Antonini...] Горна часть отъ олтаръ, вис. 0·58 м., шир. 0·35 м., вис. на буквитѣ 20 до 25 м.м.

V. Pârvan, Histra III въ сборника Dacia II 1925, стр. 241, № 41, фиг. 65 и 66.

444. Каранасуфъ. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Iunoni reg | in(a)e | c(ives) R(omani) et Lai consis | tentes vico Secun | dini posuerunt | pro salute Imp(eratoris) | M. Ant(onius) Gordi | anus (sic!) | cura agentibus | mag(istris duobus), Bonoso B | onunis et Iusto | Iustini, Pio et | Proculo co(n)s(ulibus). Олтаръ отъ варовникъ, вис. 1·30 м., шир., 0·39—0·40 м., деб. 0·42 м., вис. на буквитѣ 25—40 м. м.

V. Pârvan, ib. стр. 226, № 43, фиг. 69.

445. Каранасуфъ (намѣрено при Чаталъ-орманъ). — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et Iunoni | regine c(ives) R(omani) | et Bessi con | sistentes vi | co Ulmeto p | ro salute Imp(eratoris) | Ael(i) Antonini C[a | es(aris) per ma-g(istros) L. Val. | Maxellius pos | uit de suo v(otum) s(olvit) l(ibens) | Imp(eratore) Antonino | III cos.

CIL III 14214 [26]. — Отъ 140 год. сл. Хр.

446. Между **Исакча-Noviodunum** и **Каранасуфъ-Istros.** — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et Iunoni | reg(inae) pro | salutem | Imp(eratoris) M. Aur(eli) | A]ntonin[i | com]m. Aug. P [f. | et] Cris[pi]n(ae) Au[g. | Maximu(s) | mag(ister) vici | ex viso l. m. | posuit Cris | pino et Aeli[a | cos..

CIL III 12487. — Отъ 187 г. сл. Хр. (сега въ Букурешкия музей).

447. Incertae Moesiae Inferioris. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | pa[t]-erno | sacrum | Iulius Menopilus | posuit.

CIL III 6225.

448. Incertae Moesiae Inferioris. — [T]. Iunius (H | ermes IIv(ir) Io[v]i [v]otu[m] [li]b[ens] [s]o[lvi]t.

CIL III 7595 = 6228; [Desjardins, Ann. inst. arch. 1868, стр. 40].

Kybele (вж. Mater Deum)

Liber pater

449. Иглица-Troesmis. — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et Libero | patri. Олтаръ, вис. 0·36 м., шир. 0·26 м., деб. 0·23 м. — Отъ дѣсно: изображение на гроздъ.

CIL III 7498 [AEM VI (1882), стр, 44, № 89 (Tocilescu); Revista pentru istorie, vol. I (1883) стр. 293].

450. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ.) — Libero patri C. Iul(ius) Carianus p(rimi)p(ilaris) I leg(ionis) Ital(icae) ex eq(uite) Romano.

CIL III 750.

451. Павликени (Търновско). — Libero patri Domit(ius) | Saturninus v(otum) s(olvit). Фрагментъ отъ Дионисиева мрам. статуйка, висока съ подставката 0·29 м.; подставката вис. 0·07 м., дълга 0·30 м., дебела ок. 0·07 м. — Релиефъ: запазени сѫ отъ Диониса стѫпалата на краката безъ обуща; пантера; стълбъ съ тирсъ; кошница съ похлупакъ (cista mystica) и змия.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 25, № 21, обр. 21.

452. До **Ulmetum.** — Lucius Pompeius Valens natus Fabia Anquira (Ancyra), consistit regione Histri muneraque fecit Histro in oppido archontium et aedilicium et sacerdotium at Liber[um] et sepulcrum se vivo ipse sibi fecit.

CIL III 12489.

Magutis

453. Ковачовецъ (Поповско). — Deo Maguti | pro salute | f | ratrorum | Iulius Herculan(us) | aram ex vo | to posuit. Четиристраненъ жертвеникъ отъ варовникъ, вис. 0·73 м., шир. горе 0·49 м., долу 0·19 м., вис. на буквитѣ 4—5 см.

Г. И. Кацаровъ, Антични паметници изъ България въ Изв. бълг. арх. Институтъ IV (1926/27), стр. 89, № 22.

Mars

454. Адамъ-клисе (Tropaeum Traiani). — Ma[rti] Ultori | Imp. [Cae]sari divi | Nerva[e f.] Nerva | Tr]aianu[s Aug. germ. | dac]icus p[ont(ifex) Ma[x(imus) | trib. potes]t(ate) XIII | imp. vi cos] [exerc]itu[s Moesiae, Inferioris] su[b]...e [leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore)]?

CIL III 12467 [Tocilescu, Mitt. des röm. Institutes IV, стр. 151.] Надписътъ е отъ 109 г. сл. Хр.

442. Свищовъ. — Костена статуйка на Марсъ.

Ив. Велковъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. Институтъ VI (1926/27), стр. 315.

Mater Deum Magna (Κυβέλη) и Attis.

445. Кюстеджа-Tomis. — Matri deum magnae pro salute adq(ue) incolumitate d(ominorum) n(ostrorum) Aug(ustorum) et Caes(arum) Aur(e)lius) Firminianus v(ir) p(erfectissimus) dux limit(is) prov(inciae) Scyt(hiae) bonis auspiciis conservavit.

CIL III 763 — Надписътъ е отъ врѣмето на Диоклетиана.

456. Кюстенджа. — *Atti. C. Antonius Eutyches archidendropho(rus) pro salute sua posuit.*

CIL III 763.

457. Гигенъ-Oescus. — D(is) M(anibus) | Servil(io) | Valen|tino | sibi et fil(io) | vivus | fecit. Над-
vix(it) ann(is) XXV. Ser(vilius) | Valens |
гробенъ камъкъ, вис. 1·19 м., шир. 0·39 м., деб. 0·44 м. — Релиефъ: Атисъ въ видъ на младъ юноша, облѣченъ въ ориенталска носия, съ кръстосани крака, фригийска шапка на глава, подпрѣнъ на приведена факла.

Kalinka, 381, фиг. 122; CIL III 14211;[4] Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 121 сл. № 33.

458. Кюстенджа. — Ἀγαθῇ τύχῃ | Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος | τῆς μητρο-
πόλεως | Τόμεως Σόσσια Ἀ|φρικανὰν γυναῖκα | Κυήτου ἱερασαμέ|νην μητρὶ θεῶν
θυγατέρα Γ. Ἰουλίου Ἀ|φρικανοῦ ὑπερβα|λομένην τὰς πρὸ ἑ|αυτῆς καὶ ἐπι-
κοσμή|σασαν τὴν θεὸν ἀνα|θήμασιν χρυσέοις | τειμῆς χάριν. Плоча отъ варовникъ, вис. 1·80 м., шир. 0·85 м.

Cagnat, IGr I, № 602 [AEM VI (1882), стр. 22, № 45; Sitzungsberichte d. Münch. Akademie I (1875), стр. 76, 1].

459. Варна-Odessos — Φλαβία Κυ[ἰν|τ]α κυρία [Κυβέ?|λ]η δῶρον | ἀνέθηκα. Четиристраненъ варовниковъ олтаръ, вис. 0·26 м., шир. 0·15 м., дълбокъ 0·125 м., вис. на буквитѣ 0·015 м.

Kalinka, 151. фиг. 43; [J. H. Mortmann, Rev. arch. XXXV 1878, стр. 138. № 17 и Athen. Mitt. X, стр. 319, № 7].

460. Варна. — Ἀγαθῇ [τύχῃ | ὑπὲρ τῶν κυρίων Αὐτοκρ[ατόρων Καισάρων| Λουκ(ίου) Σεπ(τιμίου) Σευήρου] Περτίν[ακος καὶ | Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) Ἀντωνείνου|. Мраморна плоча, вис. 0.225 м., шир. 0.29 м., деб. 0·085 м., вис. на буквитѣ прибл. 0·02 м. — Релиефъ: майката на боговетѣ изглежда седнала на тронъ; на лѣво отъ нея е изобразенъ грамаденъ лъвъ, обърнатъ надѣсно съ глава на среща, седналъ на заднитѣ си крака съ подвита опашка. Другъ лъвъ отдѣсно е отчупенъ.

Kalinka, 37, фиг. 25 [J. H. Mordtmann, Rev. arch. 1878 XXXVI стр. 299, № 59; Athenische Mitt. X (1885), стр. 321].

461. Никюпъ- Nicopolis ad Istrum. — Θεᾶς] Ἰδείας μεγάλης | μητρ]ὸ[ς] Διὶ Ἡλίῳ μεγά[λῳ | κυρί]ῳ Σεβαζίῳ ἁγ[ίῳ | Ἀρσιλη]νῷ Φλ. Ἀσια[νός | ....ου βουλ(ευτὴς?) ὑπ[ὲρ τῆς | ἑαυτ]οῦ σωτηρ[ίας τὸ | εὐχα]ρ[ι]στ[ήριον | ἀνέστησεν]. Олтаръ.

AEM X (1886), стр. 241, № 6; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 44, № 45.

462. Никюпъ. — [Μ]ή[τ]ερ θεῶν Σκελεντηνή || ἀγαθῇ τύχῃ | Μητρὶ θεῶν | Ἀκύλεινος | Ποπλίου ἀνέ|θηκε τὸν βωμόν | κὶ τὴν τράπεζαν εὐχῆς | χάριν. Жер-
твеникъ отъ варовникъ, вис.0·62 м., шир. 0·29 м., деб. 0·26 м., вис. на
буквитѣ 0·025 м.

AEM XV (1892), стр. 214, № 93; Rev. arch. XII (1908), стр. 45, № 46; Б. Филовъ Ант. паметници въ Нар. Музей — Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 22, № 19, обр. 19.

463. Гигенъ. — Глава на Атисъ (или на Митра).

Cumont, Textes et Monuments fig. relatifs au mistéres de Mithas II, стр. 490, № 131 quater, фиг. 425.

464. Варна—...πρώτως ...μένοι | εὐχαριστήριον Μ[ητρ[ὶ | Ἡ]ρακλεῖ. Мрам.
плоча, шир. 0·21 м., деб. 0·053 м., вис. на буквитѣ 0·015 м. — Релиефъ:
седнала жена, която поднася на Херакла вѣнецъ.

AEM XVII (1894), стр. 202, № 80.

465. Варна. — Ἀγ]αθῇ τ[ύχῃ | Ἀπόλλωνα] καὶ Μ[ητέρα μεγάλην θεῶν] Τι[β(έριος) | Θ[εο.. (допълненията сж на Bormnan). Фрагм. отъ мрам. плоча,

вис. 0·19 м., шир. 0·115 м., деб. горе 0·065 м., долу 0·04 м., вис. на
буквитѣ 0·016 м.

Kalinka, 221; AEM XVII, стр. 203, № 83; [J. H. Mordtmann, Athen. Mitt
X 320, № 11-a].

466. Иглица-Troesmis. — [T. Val(erius) T(iti) f(ilius) Pol(l)ia Marci-|
anus] cas(tris) vet(eranus) leg(ionis) V Mac(edonicae) ex|(bene)f(iciario)
c]o(n)s(ularis); milit(are) coep(it) Imp(eratore) | Antoni]n(o) IIII co(n)s(ule),
funct(us) ex|pedi]t(ione) Orientali sub St|at(io) Pris]co, Iul(io) Severo,
M[art(io) | Vero] c(larissmis v(iris), item Germ(anica) sub | Cal]pur(nio)
Agricola, Cl(audio) Fronto|n]e c(larissimis) v(iris), m(issus) h(onesta)
missione in Da|cia Cethe(go) et Claro co(n)s(ulibus) | sub Cornel(io)
Clemente c(larissimo) v(iro). R|evers(us) at lares suos et Marcia Basiliss(a) matre | dend(rophorum) enupt(a) sibi, Val(eria Lon|ga sorore pro sal(ute) sua suor(um)q(ue).

CIL III 7505.

467. Гертина до Галацъ.—Силно фрагметиранъ надписъ . . sui . . .| [leg. Au]g. pr. pr. | . . . sco . . . | den[drophorum].

CIL III 7516.

468. Кюстенджа.—Ἀγαθῇ τύχῃ | Ὑπὲρ τῆς τῶν θειοτάτων αὐτοκρατό | ρων τύχης τε καὶ νείκης καὶ αἰωνίου | διαμονῆς Λ. Σεπτιμίου Σεουήρου Περ|τίνακος καὶ Μ. Αὐ[ρηλίο]υ Ἀντωνείνου | Π[αρθι]κῶν Μηδ[ικῶν Βρεταν]νικῶν | . . . . . | . . . . καὶ τῆς [μητρὸς Ἰου|λίας Αὐγούστης, καὶ τοῦ σύν[παντος αὐ|τῶν οἴκου καὶ ὑπὲρ τοῦ διέποντος [τ]ὴ[ν|ἐπάρχειον ὑπατικοῦ Ὀουινίου Τερτύλ|λου, τῶν ἡμεῖν τ<ὴ>ν δωρεὰν δεδωκότων.

[Nomina subscripta sunt sociorum Matris Magnae].

Τ. Φλ. Σαλλούστιος,
Τ. Φλ. Σαλβιανός,
Πωλλίων Πωλλίωνος, ἱερεύς,
Ἀχιλλεὺς Ἀχιλλᾶ, πατήρ(vid. ἀρχιδενδροφόρων),
Ἀλέξανδρος Ἥδει ἀρχιδενδροφ[ό]ρος,
Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου ἀρχιδενδροφόρος.

[Sequuntur nomina 19]

Νάνας Θεάδωνος, μήτηρ δενδροφόρων,
Π. Αἰλία Ολυμ|π[ία], ἀρχιραβ|<β>δουχῖσα
[princeps cannophorarum, ut videtur],
Βασιλικὸς | Ἀλεξάνδρου,
Φλάβιος Σύμ|φορος . . .

[Sequuntur nomina 8]

Cagnat, IGr I, № 614; AEM, XI (1887), стр. 44, № 57.

469. Гигенъ. — L(ucius) Oppius Maximus sacer | dos M(atris) D(eum) dendrophoris et du | mopiretis d(onum) d(edicavit).

Надписътъ е намѣренъ отъ проф. Г. И. Кацаровъ и ще бжде наскоро изданенъ отъ него.

470. Шуменско. — Мрам. оброчна плочка, вис. 23·5 см. —
Релиефъ: Кибела, седнала върху тронъ, поддържанъ отъ два лъва.
Кибела е облѣчена съ препасанъ хитонъ и мантия. На главата си носи
калатосъ и було. Въ дѣсната си ржка държи патера, въ лѣвата же-
зълъ.

Ив. Велковъ, Новооткрити старини въ Изв. бълг. арх. Институтъ IV 1926/27, стр. 316.

472. Мангалия - Callatis. — Глава на Кибела (μήτηρ θεῶν) съ калатосъ.

Pârvan, Histria III въ Dacia II, 1925, стр. 119, фиг. 120.

Mercurius (вж. Hermes).

Minerva - Athena

Раданово (Търновско) — Διεὶ κὰι Ἥρα(ι) καὶ Ἀθηνᾶ(ι).

Вж. № 593.

Никюпъ. — Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρα Ζυγίᾳ και Ἀθηνᾶ Πολιάδι.

Вж. № 590.

Никюпъ. — Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ.

Вж. № 589.

Долна - Бешовица (Врачанско). — . . . . Minervae и пр.

Вж. № 405.

Голѣмо - Яларе (Търновско). — Релиефъ.

Вж. № 610.

472. Гигенъ - Oescus. — Minervae sacrum.

Добруски, Арх. Изв., стр. 175.

473. Мартенъ (Русенско) въ римското градище Tigra. — Мрам. бюстъ на Палада - Атина, en face, съ високъ шлемъ.

ibid., стр. 176., № 224, фиг. 145.

Mithras

474. Силистра - Durostorum. — In]vict(o) | Mithr(ae) Cor | nel(ius) Fau(s) | tu(s) (centurio) leg(ionis) XI Cl(audiae).

Добруски, Мсб. ib. XVI-XVII, стр. 45, № 15; CIL III 7475; Cumont, Textes II стр. 130, № 223; AEM III (1879), стр. 44, № 15.

475. Адамъ-клисе (Tropaeum Traiani). — Deo | invicto | pro salu(te) Imp(eratoris) M. Ant(onini) | Veri | Annius | Saturninus | (centurio) leg(ionis) XI Cl(audiae) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

CIL III 7483; Cumont, Textes II, стр. 130, № 227; AEM VIII 1884), стр. 5, № 11.

476. Адамъ-клисе. — In hon(orem) d(omus) d(ivinae) | So[l]i invicto | sacrum | Q. Lucilius | Pis[ci]nus (centurio) | leg(ionis) I Ital(icae) | v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Олтаръ.

CIL III 12468; Cumont, Textes II, стр 470, № 227 a; AEM XVII (1894), стр. 103.

477. Фердинандъ - Municipium Montanensium. — Deo san | cto in | victo Lucaius ex votu po(suit) Мрам. плоча, вис. 0·34 м., шир. 0·45 м., деб. 0·05 м. — Релиефъ: Митра бикобиецъ съ кучето, змията, скорпиона и двамата дадофори; цѣлиятъ релиефъ въ пещера; горе на лѣвия й край гарванъ, надъ свода 7 жертвеници (останали сж само 2 жертвеника); Sol и Luna; по-долу: лъвъ, изправенъ на preднитѣ си крака, дете съ фригийска шапка и вдигнати ржце, предъ него жертвеникъ съ пламъкъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII ib., стр. 41, № 6; CIL III 12374; Cumont, Textes, II, стр. 277, № 135, фиг. 120 (Cumont погрѣшно причислява тоя релиефъ къмъ Moesia Superior); AEM XIV (1891, стр. 145.

478. Гигенъ. — D(eo) i(nvicto) M(ithrae) | M(arcus) Titius | Maximus IIviralis | col(oniae) voto | libens po | suit Scr(ipsit) Aelian(us). Мрам. олтаръ, вис. 1·19 м.

Kalinka, 146; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 45, № 13; AEM XI (1887), стр. 21, № 6; CIL III 7426 = 6127; Cumont, Textes II, стр. 130, № 224.

479. Гигенъ. — T. Tettiu[s | Plotu[s | vet(eranus) leg(ionis) II[II | F(laviae) f(idelis), p(ater) s(acrorum) d[ei] invicti, v(otum) s(olvit) | l(ibens) m(erito). Олтаръ отъ варовникъ, вис. 0·82 м., шир. 0·43 м.

CIL III 7425 = 6128; AEM XI (1887), стр. 22, № 7; Cumont, Textes II, стр. 130, № 225.

480. Куле-Махала (Ломско). — Deo in]victo. Отломъкъ отъ мрам. плоча, вис. 0·105 м., шир. 0·12 м. — Релиефъ: Митра-бикобиецъ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 44, № 11; CIL III 14412.

481. Куле-Махала. — C(aius) Plotius Maro | aram Invicto | posuit | p]ro s[e et suis? Малъкъ жертвеникъ, вис. 0·34 м., шир. 0·26 м., деб. 0·26 м.

Добруски, ib., стр. 45, № 12 (по погрѣшка напечатано № 11); Kalinka, 147; CIL III 14411.

482. Иглица - Troesmis. — S]oli Zo . . . — Релиефъ: глава съ лжчи.

Cumont ib., стр. 130, № 226; CIL III 6165.

483. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum. — Ἀγαθῆι τύχη | Ἡλίῳ | Μίθρα | θεῷ ἐπηκόῳ | Αὐρ(ήλιος) | Μάρκος | γναφεὺς | τὸ στήλιον | σὺν τῇ | ζωγραφίᾳ κατεσκεύασεν | ἐκ τῶν | ἰδίων | εὐχαριστήριον. Мрам. плоча, вис. 1·20 м., шир. 0·62 м., деб. 0·25 м. — Релиефъ: Митра бикобиецъ съ кучето, змията, скорпиона, гарвана и двамата дадофори; въ двата горни жгла Sol и Luna; между тѣхъ 7 жертвеници.

Cagnat, IGr. I, № 567; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 54, № 55; Добруски, Мсб., XVI—XVII, стр. 42, № 7; Cumont, Textes, II, стр. 469, № 223 a, а за релиефа ср. Suppl. стр. 489, № 131 bis.

484. Каранасуфъ - Istros. — Τύχηι ἀγαθῆι | Ἡλίωι Μίθρα ἀνεικήτω | ἐπὶ ἱε[ρ]έω Ἰουλίου Σεουήρο[υ | β(ενεφικιαρίου)] ὑπατικοῦ | οἵδε συνεισήνεγ[κα]ν εἰς τ[ὴν | ο[ἰ]κοδομίαν τοῦ ἱεροῦ | σπηλέου καὶ [θεο]σέβει | αν, ὑπε[ρ]ετοῦ[ντ]ος πατρὸς | ε]ὐσεβοῦς Μ[εν]ίσκου Νουμηνί[ου. | Μ] Οὔλπ. Ἀρτεμίδωρος ποντάρ[χης | Ἰ]ππόλοχος Πυθίωνος | Κ]άρπος Ἀ[π]ολλοδώρου | Α]ἴλ. Διονύσιος Δημοκράτου[ς | Ἰ]ούλ. Βάσσος β(ενεφικιάριος) ὑπατικοῦ | Αὐ]ρήλιος Αἰμιλιανός, | Αἴλ]λ. Φίρμος, Διονύσιος Διονυσοδ[ώρου | . Мрам. плоча, вис. 0·45 м., шир. 0·32 м., деб. ок. 0·18 м.

Pârvan, Histria III въ сборника Dacia II, 1925 г., стр. 218, № 21.

485. Гигенъ-Oescus. — Плоча отъ варовникъ, вис. 0·58 м., шир. 0·57 м., деб. 0·14 м. — Релиефъ: Митра бикобиецъ съ кучето, змията и скорпиона; въ двата горни жгъла бюстоветѣ на Sol и Luna; между тѣхъ отъ нареденитѣ 7 жертвеници личатъ само 4.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр 43, № 8 = Cumont, Textes II, стр. 489 сл., № 131 ter, фиг. 424.

486. Гигенъ. — Мрам. глава, вис. 0·16 м., отломъкъ отъ статуята на Митра бикобиецъ, съ фригийска шапка, кждрави коси, страдаленъ видъ.

Добруски, ib., № 9; Cumont, Textes II стр. 490, № 131 quater, фиг. 425.

487. Гигенъ. — Мрам. плоча, вис. 0·135 м., шир. 0·20 м., деб. 0·11 м. — Релиефъ: запазена е дѣсната долна четвъртина съ образа на поваления бикъ; дѣсното колѣно на Митра налѣга върху бика; къмъ прѣсната рана на заклания бикъ подскача куче, за да гълта кръвьта, която тече изъ раната; на дѣсно единъ отъ дадофоритѣ съ кръстосани нозе и запалена главня въ дѣсната ржка.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 752, № 45, фиг. 36.

488. Гигенъ. — Плочка, вис. 0·39 м., шир. 0·45 м., деб. 0·065 м. — Релиефъ: Митра-бикобиецъ цѣлъ съ кучето и двамата дадофори.

Добруски, ibid., № 46, фиг. 37.

489. Гигенъ. — Четириѫгълна плоча отъ туфъ, висока 9·615 м., шир. 0·72 м., деб. 0·27 м., счупена на две. — Релиефъ: Митра убива поваления бикъ; дадофорътъ въ лѣвата рѫка вдига факла съ 1 куче; дадофорътъ въ лѣво дига факла съ дѣсната рѫка. Бюстоветѣ на Луна съ полумесеца на рамо и на Солъ съ 6 лѫчи отъ косата. Между главата на Митра и Луна изкривенъ кръстъ въ форма на свастика; въ лѣвата и дѣсната рамка по единъ кръстъ.

Г. И. Кацаровъ, Нови паметници на Митра въ България — Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 54, № 5, обр. 5; Добруски (Мсб. XVI—XVII стр. 44, № 10, фиг. 21) и Kalinka (№ 148) сѫ издали само дѣсната половина на релиефа.

490. Сухиндолъ (Севлиевска ок.). — Мрам. плоча, вис. 0·115 м., шир. 0·11 (долу), деб. 0·015 м. — Релиефъ: Митра убива бика; куче къмъ раната, змия, следа отъ скорпионъ; Каутесъ съ крива тояга (pedum), Каутопатесъ съ наведена факла и pedum; бюстоветѣ на Луна и Солъ.

Г. И. Кацаровъ, Нови паметници на Митра въ България — Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 52, № 3, обр. 3.

491. Плѣвенъ. — Мраморна плоча, вис. 0·67 м., шир. 0·68 м, деб. 0·18 м.—Релиефъ: Митра-бикобиецъ, куче, скорпионъ, змия; дадофорътъ отдѣсно съ факла нагоре; лѣвиятъ дадофоръ съ наведена факла; върху наржбена дѫга (пещера) е кацналъ гарванътъ; Луна съ два лунни сърпа на рамене и Солъ съ кѫдрава коса—лѫчи.

Г. И. Кацаровъ, ibid., стр. 53, № 4, обр. 4.

492. Стъкленъ-Novae (при Свищовъ). — Мрам. плоча, вис. 0·205 м., шир. доле 0·23 м., деб. 0·03 м.—Релиефъ: Митра убива бика; кучето, змията; дадофорътъ Каутесъ съ гега (pedum) върху рамо. Долното поле: две лица полулегнали върху легло съ вдигната дѣсна рѫка (пиршество на Митра и Солъ); Солъ на колесница съ единъ конь простира рѫка къмъ качилия се Митра; 4-ѫгъленъ олтаръ; израстването на Митра отъ скала (или бюстъ на Луна).

Г. И. Кацаровъ, Нови паметници на Митра въ България — Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 57, № 8, обр. 8.

493. Стъкленъ при Свищовъ. — Откѫслекъ отъ мрам. плоча, отчупена отъ всички страни, вис. 0·95 м., шир. 0·95 м., деб. 0·17 м. — Релиефъ: колѣничила мѫжка фигура, съ гѫсти коси, облѣчена съ хитонъ; предъ нея двама души държатъ нѣкакъвъ предметъ (вѣроятно кожа); отъ лѣвия сѫ запазени само двѣтѣ рѫце, а отъ дѣсния — рѫцетѣ и часть отъ лѣвия кракъ; (occultatio на миста).

Г. И. Кацаровъ, Паметници на религ. синкретизъмъ въ Тракия, Изв. бълг. арх. Инст. I (1921—1922), стр. 144, № 2 обр. 104.

494. Utum (римско градище при устието на р. Витъ), отъ тамъ прибранъ въ с. Шамлиево (Никополска ок.).—Плоча отъ варовникъ, вис. 0·38 м., шир. 0·26 м., деб. 0·06 м. — Релиефъ: Митра-бикобиецъ, единъ отъ дадофоритѣ, кучето и бюста на Луна.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 753; Г. И. Кацаровъ, Нови паметници на Митра въ България — Изв. бълг. арх. д-во, II (1911), стр. 59, № 10, обр. 10.

495. Иглица-Troesmis. — Плоча отъ варовникъ, вис. 0·60 м., шир. 0·57 м.. деб. 0·27 м.; сега въ Букур. музей. — Релиефъ: Митрабикобиецъ съ кучето, змията и скорпиона. Предъ скорпиона единъ отъ дадофоритѣ издига факла съ дѣсната си рѫка, а лѣвата е сложена, както изглежда, върху шията на животно; отгоре остатъкъ отъ бюстъ (Luna).

Cumont, Textes II, стр. 272, № 124.

496. Русе-Sexanta Prista. — Мрам. плоча, вис. 0·34 м., шир. 0·29 м., деб. 0·02—0·024 м., счупена на 5 части. — Релиефътъ е раздѣленъ на три полета; въ срѣдото поле: Митра-бикобиецъ мушка ножа въ шията на бика; куче; гарванъ; дадофорътъ Каутопатесъ съ факла и лѫкъ; дадофорътъ Каутесъ съ факла и pedum. Горно поле: Солъ; Митра пуща стрела къмъ скала; едно лице на колѣне; ладийка съ бикъ; триножна трапеза. Долно поле: Солъ въ колесница простира дѣсницата си къмъ качващия се Митра; брадата фигура (Океанъ простира дѣсната си рѫка къмъ колесницата.

Г. И. Кацаровъ. Нови паметници на Митра въ България въ Изв. бълг. арх. д-во II (1911), стр. 51 сл. № 2, обр. 2.

497. Кюстенджа-Tomis. — Мрам. плоча, вис. 0·35 м., шир. 0·24—0·19 м., сега въ Букур. музей. — Релиефъ: а) въ срѣдата е изобразенъ Митра бикобиецъ съ кучето, змията гаргата, която е кацнала върху мантията на бога, и двамата дадофори. Бюстоветѣ на Солъ и Луна отъ двѣтѣ страни на Митровата глава, а още единъ бюстъ отстрани съ издигнати рѫце (Митра, раждащъ се отъ скала); б) отгоре по-малки фигури: Митра съ бикъ на гърба; едно лице върху бикъ; подобно лице тегли лѫкъ въ дѣсно; лице колѣничило до скала; бикъ въ кѫщичка; в) отдолу: Митра и Солъ; сцена на угощението; Митра и Солъ на колесница; брадата полулегнала фигура съ прострѣни рѫце (Океанъ).

Cumont, Textes II, стр. 273, № 125.

498. Мѣстонахождение неизвестно. — Мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·22 м., сега въ Букур. музей. — Релиефъ: Митра бикобиецъ, обикновенъ типъ; куче, змия, гарга, дадофори, Sol, Luna; раждането на Митра.

Cumont, Textes II, стр. 273, № 126.

499. Шесть фрагментирани релиефа на Митра бикобиецъ съ неизвестно мѣстонахождение, описани у

Cumont, Textes II, стр. 273—274, № № 127, 128, 129, 130, 131.

Двама конника

500. Бѣла-черква (Търновско). — Мрам. плочка, вис. 0·145 м., шир. 0·13 м., деб. ок. 0·03 м. — Релиефъ: конникъ съ кѫсъ хитонъ и развѣта хламида, съ фригийска шапка, препуска на дѣсно; дѣсната си рѫка простира напредъ, като че иска да хвърли копие; преднитѣ копита на коня върху прострѣнъ човѣшки образъ; лъвъ съ зинала уста; триножна трапеза съ три хлѣбчета (овошки?) и риба; задъ нея облѣчена жена има тепсия на главата съ три хлѣбчета; надъ главата на коня два кръста въ форма на свастика; задъ коня неясна женска фигура.

G. Kazarow, Die Kultdenkmäler der sog. thrakischen Reiter въ Archiv. für Religionswiss. Band. XV, стр. 157, № 6, фиг. 6; Добруски, Арх., Изв. стр., 140, № 197, фиг. 116 (тукъ даваме по-точното описание на Кацаровъ).

501. Ахъръ-кьой (Провадийско).—Мрам. статуйка на конникъ, изостаналъ отъ група на двама конници върху подставка, висока 0·05 м., деб. 0·06—0·07 м., дълга 0·42 м.; вис. на конника 0·25 м. — Конникътъ отлѣво, брадатъ, съ фригийска шапка и кѫдрава коса, тѫпче върху прострянъ мѫжки трупъ; триножна трапеза съ риба и ваза; женска фигура; конникътъ отдѣсно е отчупенъ: запазени сѫ само копитата на коня му, които сѫ стѫпили върху главата и краката на втори прострянъ мѫжки трупъ; между главитѣ на двата трупа — куче.

G. Kazarow, ibid. стр. 155, № 3, фиг. 3; Добруски, Арх. Изв., стр. 141, № 198, фиг. 117; К. Шкорпилъ, Описъ, II, стр. 86 № 184, фиг. 112.

502. Стъкленъ-Novae при Свищовъ. — Оловна плоча, вис. 0·072 м., шир. 0·057 м., деб. ок. 0·002 м. — Релиефъ: срѣдъ плочата женска фигура; триножна трапеза съ риба; къмъ трапезата вървятъ двама конници (отдѣсно и отлѣво), съ кѫси препасани хитони и хламиди; подъ конетѣ два човѣшки трупа; женска фигура; Солъ и Луна; крилата Victoria съ вѣнецъ въ д. рѫка; две змии, орелъ съ вѣнецъ на клюна; две звезди; отдоду кратеръ съ две дръжки; гарванъ, орелъ, лъвъ.

G. Kazarow, ibid. стр. 154, № 1, фиг. 1.; Добруски, Арх. Изв., стр. 145, № 202, фиг. 120.

503. Ломъ-Almus. — Мрам. плоча, вис. 0·337 м. (въ дѣсно), 0·37 м. (въ лѣво), шир. 0·30 м. (долу), и 0·29 м. (горе), деб. 0·05 м. — Релиефъ: горно поле: въ срѣдата женска фигура; къмъ нея идатъ двама конника, съ кѫси хитони и развѣти хламиди, съ фригийски шапки; подъ краката на конетѣ два простряни трупа единъ срещу другъ; задъ дѣсния конникъ жена; задъ лѣвия — сѫщо жена съ дѣсната рѫка къмъ устата; две змии и два кукести кръста; Солъ и Луна; долно поле: отъ лѣво къмъ дѣсно овенъ, ваза, шесть хлѣбчета, триножна трапеза съ риба върху чиния; пѣтелъ; амфора и лѫкъ (?); лъвъ.

G. Kazarow, ibid., стр. 159, № 8, фиг. 8.

504. Силистра-Durostorum. — Откѫслекъ отъ мрам. плочка, вис. 0·75 м., дълга 0·11 м., деб. ок. 0·02 м. — Релиефъ: отъ единия конникъ е запазена долната часть на дѣсния кракъ; запазени сѫ сѫщо и двата дѣсни крака на коня, подъ които лежи просната върху лицето си мѫжка фигура.

Г. И. Кацаровъ, Паметници на религиозния синкретизъмъ въ Тракия, Изв. бълг. арх. Институтъ I (1921/22), стр. 144, № 3.

505. Галиче (Орѣховско).—а) Сребърна фалера (крѫгла апликация), позлатена, диам. 18·3 м., въ форма на блюдо, върху което е представенъ въ високъ релиефъ женски бюстъ съ дълги коси, раздѣлени върху челото на две плетеници, които се спускатъ отпредъ. Шия украсена съ 8 торкви, а рѫцетѣ съ 5 гривни; отстрани при раменетѣ — по единъ гълѫбъ или орелъ съ глава обърната къмъ фигурата. б) Втора апликация, по-малка; високъ релиефъ, наподобяващъ конникъ съ 4 торкви на шията, въ ходъ налѣво, съ развѣта мантия.

Филовъ и Велковъ, Изв. бъл. арх. д-во VII (1919/20), стр. 147, обр. 106 и 170.

506. Разградъ. — Четвъртита бронзова плоча, вис. 6 см., шир. 7·8 см.,деб. 7 мм. — Релиефъ: конникъ на дѣсно съ ритонъ? въ дѣсната рѫка; предъ него женска (?) фигура; задъ него бюстове съ птича глава (?) Подъ л. кракъ на коня олтаръ (?); подъ коня две крѫгчета.

ib., стр. 188, № 3.

507. Разградъ. — Четвъртита бронзова плоча, вис. 19 см., шир. 16·5 см., деб. ок. 9 мм. — Релиефъ: богиня, облѣчена въ диплеста дреха съ рѫкави, косата пада върху раменетѣ отъ двете страни на дълги гривици. Рѫцетѣ й, украсени съ широки гривни, сѫ повдигнати нагоре съ обърнати напредъ длани. На шията 3 гердана. На главата високъ калатъ, украсенъ съ звездици, розети и спирални орнаменти.

ib., стр. 191, № 8, обр. 8.

508. Разградъ. — Четвъртита бронзова плоча, вис. 13·5 см., шир. 11 см., деб. ок. 5 мм. — Релиефъ: сѫщата богиня; на главата три калата, на шията двоенъ герданъ. Предъ богинята риба, обърната на лѣво.

ib., стр. 192, № 9, обр. 9.

509. Разградъ.—Четвъртита бронзова плоча, вис., 8·8 м., шир. 6·5 м., деб. 6 мм. — Релиефъ: сѫщата богиня, както по-горе, безъ риба. На шията герданъ съ полумесецъ и кълбца.

ib. № 10, обр. 10

510. Разградъ.—Бронзова плоча, вис. 8·5 м., шир. 7·2 м., деб. 5 мм.— Релиефъ: сѫщата богиня съ широкъ калатъ и обици. Горе въ дѣсно фригийска флейта, въ лѣво — петолистна розета.

ib. № 11, обр. 11.

511. Разградъ.—Четвъртита бронзова плоча, вис. 7·5 м., шир. 5·5 м., деб. ок. 5 мм. — Релиефъ: сѫщата богиня.

ib. № 12, обр. 12.

512. Разградъ. — Бронзова плоча, вис. 9·2 м., шир. 8·3 м., деб. окол. 7 мм. — Релиефъ: сѫщата богиня. На главата украсенъ, радиално разчлененъ калатъ: надъ гърдитѣ й се виждатъ две фалери. На дѣсно отъ богинята колело (Sol), а въ лѣво полумесецъ (Luna).

ib. № 17, обр. 17.

Nemesis

513. Ломъ-Almus. — Nemesi | Aug(ustae) | pro s[al(ute)] Imp. | Aug. Caesi | dius Aman|dus b(ene)f(iciarius) v(iri) c(larissimi) co(n)(su-|...|laris) v(oto | p(osuit). Жертвеникъ, вис. 0·84 м., шир. 0·35 м., деб. 0·35 м., вис. на буквитѣ 0·04 м.

CIL III 14208; [Бассановичъ, Мсб. XI, стр. 65, № 20; ср. Мсб. XVI—XVII, стр. 96.

514. Павликени (Търновско). — Мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·135 м., деб. ок. 0·02 м. — Релиефъ: Немезида права, en face, въ дългъ препасанъ подъ гърдитѣ хитонъ и въ мантия, държи везни въ дѣсната рѫка и аршинъ въ лѣвата. До краката й колело (като нейнъ атрибутъ). (Повърхностна, шаблонна работа).

Б. Филовъ, Ант. паметници въ Нар. Музей — Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 45, № 40, обр. 40.

515. Никюпъ-Nicopolis ad. Istrum. — Отломъкъ отъ колона, вис. 0·26 м., диам. 0·21 м. — Релиефъ: Немезида съ аршинъ въ л. рѫка; везнитѣ отчупени.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 732, № 25, фиг. 24; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 72, № 2.

Nymphae

516. Сарж-гьолъ, недалечъ отъ Istros-Каранасуфъ.—Ἀγαθῆι τύχηι.| Φυλὴ Αἰγικο | ρέων τὸν β[ωμ]ὸν ταῖς Νύ | μφ]αις ἀνέστησ[εν | ἐκ τῶν ἰδίων | ἐ]πὶ ἀρχῆς | Σκαπούλα Ν[ι]κολάου. Мрам. плоча.

AEM XVII (1894), стр. 88, № 12 (Tocilescu).

517. Глава Панега. — Νύμφαις Ἀμουείσσ[αις]. Горна половина отъ мрам. плочка, вис. 0·15—1·08 м., шир. 0·22 м. — Релиефъ: тритѣ нимфи прави, съ коса накѫдрена и облѣчени съ препасанъ хитонъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 84, № 125. Друго четене у Seure, Rev. des ét. anc., XIV (1912), брой 2, 3 и 4, стр. 7: Νύμφαις Αἴμου εἰσι . . . (или Σισι).

518. Сарж-яръ (Свищовска ок.). — Мрам. плочка, вис. 0·28 м., шир. 0·24 м. — Релиефъ: тритѣ нимфи, голи като грацинитѣ; по една

повалена делва отъ дветѣ страни; крайната нимфа отъ лѣво държи ябълка.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 68, № 10.

Priapos

519. Никюпъ.—Торсо отъ мрам. статуйка, вис. 0·50 м. (груба работа). Богътъ Приапъ държи съ дѣсната си ръка хитона, а съ лѣвата вдигнатия скутъ напълненъ съ овошки, които обаче не личатъ ясно; една овошка Приапъ държи съ първитѣ два пръста на лѣвата ръка.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 75, № 7..

Quadriviae

520. Гигенъ-Oescus. — Quadr | ivis. Четиристраненъ олтаръ, горе отлѣво отчупенъ, вис. 0·6 м., шир. 0·30—0·26 м., деб. 0·21—0·19 м., вис. на буквитѣ 0·045 м.

Kalinka, 192: Добруски, Мсб. II, стр. 43, № 5, AEM XIV (1891) стр. 146. № 10; CIL III 12349

Rosalia

521. Кюстенджа-Tomis. — Fil]liu[s patri? | beneme[renti | posuerunt | V Idus Iunias ob | d]ie rosaliorum. Откъслекъ отъ надгробенъ камъкъ, вис. 1·0 м., шир. 0·75 м., деб. 0·35 м.

CIL III 7576; AEM VI (1882), стр. 16, № 31; P. Perdrizet, Inscriptions de Philippes — les Rosalies въ Bulletin de Correspondance Hellénique, 1900, стр. 304.

522. Карахарманъ-Vicus Celeris[1] — Камъкъ съ надписъ отъ дветѣ страни; лѣва страна: diane s[2] o[pti | me meae titulum | po]suimus nos viv[e | ntes; ipsi rosalia | confrequentavimus | p[o]situ[m] I[dus] Iunias... дѣсна страна: tit]ulum | con]freq(u)ent(etis) III Kal(endas) Iu | nias per mag(istros) q[ui | tunc erunt. Eadem | condicion[e do | vico Ce(l)eris (denarios) LXXV | ut faciant pri(die) Kal(endas) Iunias | hoc loco. Quod si q[ui | ex eis vicis non feceri[nt | ab die iubeo at eos rever[ti | qui perseverent facer[e |. Камъкъ отъ обикновенъ варовникъ, вис. 0·70 м., шир. 0·73 м., деб. 0·55 м.

CIL III 7526; AEM VIII (1884), стр. 32, № 1 и стр. 249 (ср. стр. 32); Perdrizet, ibid., стр. 304.

523. Каранасуфъ-Istros. — (B) Ἔδοξε γερουσιασταῖς τοῖς πε | ρὶ Ἀρτεμίδωρον Ἡροδώρου· | ἐπεὶ ὁ συναγωγεὺς ἡμῶν Ἀρτιμί | δωρος Ἡ[ρο]δώρου πολλάκι καὶ τάχει ‖ ον εὐεργετήσας τὴν γερουσίαν καὶ | φυλάξας τὴν τῶν γραμμάτων ἡμεῖν | πίστιν καὶ τὰ νῦν ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ | τοῦ υἱοῦ Κάρπου ἐπιδίδωσι εἰς ῥο | δισμὸν δηνάρια χείλια, δεδόχθαι ‖ τὴν ἡμέραν ἄγεσθαι κατ' ἔτος ἐκ τῶν | τόκων καὶ στεφανωθῆναι αὐτοὺς | ἐν τῷ ῥοδισμῷ ἀναγορεύοντος | τοῦ κή[ρ]υκος· οἱ γερουσιασταὶ στεφα | νοῦσιν Ἀρτεμίδωρον Ἡροδώρου ‖ τὸν συναγωγέα καὶ εὐεργέτην, | καὶ φιλότειμον καὶ Κάρπον Ἀρ | τεμιδώρου τὸν φιλότειμον | καὶ εὐεργέτην, εὐνοίς χάριν. Στεφανωθῆναι δὲ καὶ τὸν συν ‖ αγωγέα ἡμῶν Ἀρτεμίδωρον | Ἡροδώρου μετὰ τοὺς θεοὺς καὶ | τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ἀναγραφῆναι τὸ ψήφισμα εἰς τελαμῶνα.

Следва списъкъ на γερουσίας φιλότειμοι οἱ μετὰ τὴν δευτέραν κτίσιν. Списъкътъ съдържа 157 имена на герусиасти. (Дата: между 25 февруарий и 10 юлий 138 г. сл. Хр.). Мрам. стела, вис. 3·70 м., шир. 0·87 м., деб. 0·25—0·32 м.

Supplementum Epigraphicum Graecum, vol. I, fasc. I, 75 f., № 330; V. Pârvan, Histria IV въ Annal. Acad. Rom. XXXVIII (1916), стр. 596 сл., № 20 и Ausonia X (1921) 196.

[1] He Cereris — отъ богинята Ceres, както е въ CIL III 7526, а Celeris — отъ личното име Celer (ср. Parvan, Inceputurile vieţii romane, стр. 147; Parvan е обосновалъ това въ своята Histria).

[2] Може би, s[anctae?].

Sabadius

524. Павликени (Търновско)—. . . Iovi | Saba | dio | et Mercur[i]o | M(arcus) Servili | us Verecun | dus pro se et suos | votum posuit l(ibens) m(erito). Олтаръ.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 43 № 43; CIL III 12429; AEM XV (1892), стр. 210, № 84; Х. и К. Шкорпилъ, Мсб. VII, стр. 96, фиг. 5.

525 и 256. Вишовъградъ (Търновско). — Iovi Sabadio | et Mercurio M(arcus) E(nnius?) Celerinus | pro se et suis | v(otum) s(olvit). Горна часть отъ жертвеникъ, вис. 0·60 м., шир. 0·58 м., деб. 0·57 м. вис. на буквитѣ 0·025 м. (въ третия редъ 0·030 м.).

Добруски, Арх. Изв., стр. 173, № 220, фиг. 142.

527. Никюпъ. — Ἀγαθῇ τύχῃ | Μουκαζένης Αὔλου | κένθου θεῷ ἐπηκόῳ Σαβαζίῳ Ἀρ | σιληνῷ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Жертвеникъ, вис. 1 м., шир. 0·48 м., деб. 0·46 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 43, № 44; Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 49; Дяковичъ, Мсб. XX, стр. 55, фиг. 23.

528. Фердинандъ-Municipium Montanensium. — Numini Sabazio. Cessicius | . . . lianus ex vo | to posuit. Олтаръ отъ варовникъ, вис. 1·07 м., шир. 0·42 м., деб. 0·28 м.

Добруски, Мсб. XVI, стр. 79; ср. CIL III 7448, дето погрѣшно е прочетено Sara[p]i.

Sacerdotes, sacerdotales, ἀρχιερεῖς, ἀρχιερατικοί, flamen, ἱερεὺς Ῥώμης, ὑμνῳδοί.

529. Иглица-Troesmis. — . . Vitales ex | beneficiario?] vet(eranus) leg(ionis) V Mac(edonicae) | sa]cerd(os)q(ue) provin[ciae | vix(it) ann. LX viv(us) | . . se fecit reliq(uiarum) | c]uragent. tib. vi | . . ale fil. et her | h(ic) s(itus) e(st]. Каменна плоча, вис. 1·12 м., шир. 0·63 м., деб. 0·12 м.

CIL III 7506; AEM VI (1882), стр. 45, № 92; [Revista pentru istorie vol. II 1883 p. 253].

530. Иглица. — Imp(eratori) Caesari M. Aurelio A[nto]n[in]o | Pio Fel(ici) Aug(usto), divi Severi [nepoti], divi Antonini [fil(io)], dedicante T. Fl. Novio Rufo leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore), M. Ulp(ius) Antipater sacerd(os) provin(ciae) et bis duumvira(lis) ob hon(orem) pontif(icatus).

CIL III 6170 = 773. — Отъ времето на Елагабалъ (218—222 г.)

531. Никюпъ-Nicopolis ad Istrum. — [Τὸν μέγιστον καὶ] θειότ[α]τον Αὐ | τοκράτορα Καίσαρα Μ. Α]ὐρ(ήλιον) [Σ]ε<υ>ουῆ | ρον Ἀντωνεῖνον Εὐσε]β(ῆ) Σεβ(αστόν), [Πα]ρθι | κὸν Μέγιστον Βρεταννικὸν ἀ]ρχιε | ρέα μ]έγ(ιστον) δ[ημα]ρχι[κῆς ἐξουσ]ίας το | ὕπατ]ον τὸ [αὐτ]οκρά[το]ρα τὸ | ἀνθύπατ]ον τ[ὸν σωτῆ]ρ(α) τὸ[ν π]ατέ[ρα | πατ[ρίδος] Θεο[ῦ Σεουή]ρου Εὐσεβοῦς <α> | Ἀραβ(ικοῦ) [Ἀδιαβηνικοῦ] Παρθ(ικοῦ) Με[γ(ίστου) Βρετ(αν | νικοῦ)] Μεγ(ίστου υἱωνόν, | Θεοῦ Μάρ]κου Ἀντ[ωνείν]ου Εὐσεβοῦς Γερμ(ανικοῦ) | Σαρμ(ατικοῦ) υἱωνόν, Θ]εοῦ [Ἀντωνείν]ου Εὐσεβ(οῦς) ἔγγο | νον, Θεοῦ Ἁδριαν]οῦ καὶ Θεοῦ Τραιανοῦ | καὶ [Θεοῦ Νέρουα ἀ]πόγον(ον) Μ. Ἰο[ύ]νιος Λ[ο]υκι | ανὸς ἀρχιε[ρατικὸ]ς κα[ὶ] Ο[ὐ]λπία Ἀγριππεῖνα | ἀ]ρχιερατικὴ [σύμβι]ος αὐτοῦ ἐκ τῶν ἰδίων ἀνέστη | σαν. Четвъртита подставка отъ варовникъ, вис. 1·50 м., шир. 0·78 м., деб. 0·65 м. вис. на буквитѣ 0·025 м. (последнитѣ три реда 0·02 м.).

M. Britschkoff, Neue Inschriften aus Nicopolis ad Istrum въ Athenische Mitteilungen XXXXVIII (1923), стр. 111, № 22.

532. Никюпъ.— Ἀγαθῆι τύχηι. | Τὸν μέγιστον κὲ θειότατον Αὐτοκρά|τορα Κέσαρα Μᾶρκον Ἀντώνιον Γορ|διανὸν Εὐσεβῆ Εὐτυχῆ Σεβαστὸν | ὕπατον τὸ α π(ατέρα) π(ατρίδος) ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῆς λαμπροτάτης | Νεικοπολειτῶν πρὸς Εἴστρῳ πόλεως | ὑπατεύοντος τῆς ἐπαρχείου [Τουλλίου | Μηνοφίλου] πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ) ἀντιστρατήγου, | ἐπιμελουμένου Ἀντωνίου Φήλι|κος ἀρχιερέως φιλοτίμου Εὐτυχῶς. Четвъртита подставка отъ варовникъ, вис. 1·61 м., шир. 0·66 — 0·88 м., деб. 0·63 — 0·87 м., вис. на буквитѣ 0·037 м. (първи редъ: 0·057 м.).

ibid., стр. 113, № 25.

533. Вишовъ градъ (Търновска ок.): — D(is) M(anibus) L(ucius) Petroni|us Sentius sacerdota|lis se vivo si|bi et Fl(aviae) Marca|ritae coniugi|suae fac(iendum) cur(avit). Плоча, вис. 2 м., шир. 0·94 м.

CIL III 12428; AEM XV (1892), стр. 217, № 103; Мсб. VII, стр. 95, № XVIII; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 68, № 86.

534. Никюпъ. — Ιουλίαν Δόμναν θεάν Σεβ(αστὴν) μη|τέρα αὐτοκράτορος Καίσ(αρος) Μ(άρκου) Αὐρ(ηλίου) | Σευήρου Ἀντωνείνου Εὐσεβ(οῦς) Σεβ(αστοῦ | Παρθι(κοῦ) Μεγ(ίστου) Βρυτ(αννικοῦ) Μεγ(ίστου) καὶ μητέρα | ἱερῶν στρατευμάτων καὶ συνκλή|του καὶ δήμου Ῥωμαίων, Μ(άρκος) Ἰού|νιος Λουκιανὸς ἀρχιερατικὸς | καὶ Οὐλπία Ἀγριππεῖνα ἀρχειερατικὴ σύμβιος αὐτοῦ ἐκ τῶν ἰ|δίων ἀνέστησαν. Подставка отъ статуя на Юлия Домна или жертвеникъ, поставенъ въ нейна честь, вис. 1·58 м., шир. 0·58 м., деб. 0·58 м., вис. на буквитѣ 0·03 м.

Seure Rev. arch. X (1907), стр. 419, № 7; Добруски, Мсб., стр. 718, № 5, фиг. 2; Cagnat, IGr. I, 577 = 1419.

Надписътъ е поставенъ следъ 27 февруарий 212 г. сл. Хр. (дата на убиването на P. Septimius Geta), но преди края на 213 г., когато Caracalla добилъ прякора Germanicus (Cagnat, ib.).

535. Долна Липница (Търновско).— Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης δεσ|πότην| Αὐρηλιανον?][1] εὐσ. ε[ὐτ .σεβ | γ]ετικὸν μέγιστον [π]αρ[θ]ικόν | μέγιστον, [ἡ κρ]ατίστη βουλὴ | καὶ ὁ ἱερώτατος δῆμος | τῆς Νεικοπολειτῶ[ν πρὸ]ς Ἴσ|τρον πόλεως [ἀν]έστησαν| εὐτυχῶς ὑπατεύ[οντος | Κλαυ.[2] Ν[ατ]αλιανοῦ | πρεσβ. σεβ<β>. ἀντιστρ. | ἐπ[ι]μελουμένου Ἀσκλη|πιοδ[ώρ]ου Ἀσκληπι|άδου ἀρχιερατικοῦ. Подставка отъ варовникъ, вис. до 1·60 м., шир. въ срѣдата 0·635 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 36, № 30; Cagnat, IGr. I, № 582=1424; AEM XV (1892), стр. 211, № 86.

536. Поликрайще (Търновско) изъ Nicopolis ad Istrum. — Μ...... ἐπ[ι|φανέστατον καὶ εὐσ(εβέστατον) | Σεβ(αστὸν) ὑπατεύοντος ἐ|παρχίας Οὐιτεννίου| Ἰουβενίου ἀντ[ι]στρ(ατήγου) | ἐπιμελουμένου | Ἰουλίου Σὐτύχους | ἀρχιερατικοῦ ἐκ τῶν| ἰδίων ἀνέστησε ὑπὲρ φι|λοτιμίας. Олтаръ.

Cagnat, IGr. I, № 593; Dumont-Homolle, Mél., № 62, стр. 364; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 39, № 33. AEM XII (1908), стр. 39, № 33.

537. Никюпъ. — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Τὸν μέγιστον κὲ θειότατον αὐτοκράτο|ρα κέσαρα Μάρκον Ἀντώνιον Γορδιανόν | Εὐσεβῆ Εὐτυχῆ Σεβαστὸν ἡ βουλὴ κὲ ὁ | δῆμος τῆς λανπροτάτης Νεικοπολειτῶν | πρὸς Ἴστρῳ πόλεως, ὑπατεύοντος τῆς ἐπαρ|χείου [Δεκίου Τραϊανοῦ] πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ) αν|τισ<σ>τρατήγου, ἐπὶ συναρχίας Ἰουλίου Ἰουλι[α]νοῦ ἀρχιερατικοῦ κὲ πρώτου ἄρχοντος, ἐπιμε|λουμένου Πουπλίου Αἰλίου Μηνιανοῦ | ἀρχιερέως φιλοτίμου. Εὐτυχῶς. Подставка отъ статуя на императоръ Гордианъ III (138—244 год. сл. Хр.); подставката е отъ варовникъ и е вис. 1·43 м., шир. 0·70 м., деб. 0·63 м.; височина на буквитѣ 0·035 м. (I редъ 0·055 м.).

Seure, Rev. arch. X (1907), стр. 420, № 9; Cagnat, IGr. I, № 580; Добруски, Мсб. XIII, стр. 721, № 10, фиг. 3.

---

[1] Cagnat, ib.: Μ. Αὐρ. Κλαύδιον = Claudium II imperatorem.
[2] Тукъ е изобразено листче.

538. Ресенъ (Търновско) изъ Nicopolis ad Istrum. — Ἀγαθῆι τύχηι.| Τὸν θεῖον κ(ὲ) ἐπιφανέστατον Καίσαρ[α | .... ἡ Νικοπολειτῶν πόλ[ις | ἐπιμελουμένο[υ] Ἰουλίου .... ἀρχιέρεως τὸ [β или γ]. Камъкъ отъ варовникъ (подставка на статуя), вис. 0·29 м., шир. 0·79 м., деб. 0·42 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 38, № 32;[1]) AEM XV (1892), стр. 215, № 96; Cagnat, IGr. I, № 583 = 1425.

539. Кюстенджа-Tomis. — Ἀγαθῇ τύχ[ῃ. | Ἡ βουλὴ καὶ ὁ | δ]ῆμος τῆς μη|τ]ροπόλεως Τό|με]ως Πό(πλιον) Αἴλιον | Ἀντώνιον Ζωί|λο]ν τὸν ἀρχιε|ρέα κ]αὶ ἱερέα Δ|ήμητ]ρος τειμῆς ἕνε|κεν]. Мрам. плоча, вис. 1·50, шир. 0·55 м., деб. 0·50 м.

Cagnat, IGr. I, № 600; AEM VI (1882), стр. 21, № 41.

540. Юнусчиларъ (Балчишка ок.) изъ Dionysopolis-Балчикъ. — Τὸν] ἀσύνκριτον ἀρχιερέα καὶ ἱε[ρέα θεῶν | δώδεκα καὶ γυμνασιάρχην καὶ[νῶν θε[ὸν | Ἀντωνεῖνον εἰς τὴν βασιλίδα Ῥώμ[η]ν | καὶ ἐν ἐπιδόσει χρημάτων ἄρξαντα τὴν ἀγώ|νων φιλότειμον καὶ ἄρξαντα τῆς πα[τρίδος | ἁγνῶς καὶ πρεσβεύσαντα παρὰ π[ρώ|την ἀρχὴν καὶ εὐεργέτην της πόλεως [δόν|τα καὶ διανομὰς τῇ κρατίστη βουλῇ [ἐπι | ἀναστάσει τοῦ ἀνδριάντος Μ(άρκον) Αὐ[ρήλιον | Δημήτριον Διογένους βουλὴ [τῶν Διονυ|σοπολειτῶν τειμῆς [χάριν | . Камъкъ, вис. 1·32 м., шир. 0·68 м., деб. 0·6 м.

Cagnat, IGr. I, № 664; AEM XVII (1894), стр. 210, № 102 и X (1886), стр. 184, № 3.

541. Варна. — Πεῖαν Ἀπολλοδώρου τὴν ἀρχιέρειαν γυναῖκα δὲ [το]ῦ σε]ιτάρχου [Διον]υσίου Ἀγα[θ .... ἡ β]ουλὴ ... Мрам. плоча, деб. 0·04; вис. на букв. 0·016 — 0·017 м.

Kalinka, № 99; Cagnat, IGr. I, № 660=1443; AEM XVII (1894), стр. 203, № 82.

542. Каранасуфъ-Istros —

Ἀγαθῆι τύχηι.
Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος
τὸν ἀρχιερέα[1]
Γ. Ἰούλιον ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! !
[να] τιμῆς χάριν.

База отъ варовникъ; вис. 1·83. шир. 0·63 м., деб. 0·62 м., вис. на буквитѣ 0·045 м.

Pârvan, Histria IV, стр. 631(99), № 29.

543. Каранасуфъ. — Ἀγαθῆι τύχηι. | Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τὸν ἀρχιερέα καὶ ποντάρχην | . . . . ἐ[ν] πολ|λοῖς διαδειξάμενον τὴ[ν | περὶ τὴν πατρίδα εὔνο[ιαν | , προνοησάμενον δὲ [καὶ | τῆς κατασκευῆς τ[ο]ῦ λ[ι|μένος καὶ λογιστε[ύ]σ[αν|τα μετὰ πάσης πίστεως δημοσία τῇ ἀναστάσε[ι] τοῦ | ἀνδριάντος ἠμείψατο. Камъкъ, вис. 1·87 м., шир. 0·64 м., вис. на буквитѣ 0·030—0·035 м.

Pârvan, Histria IV, стр. 625(93), № 28.

544. Кюстенджа-Tomis. — Ἀγαθ]ῇ τύχῃ. [Τ]ὸν ποντάρχην καὶ ἄρ[ξαντ]α τῆς Ἑξαπό[λ]εως [τόν] υἱὸν τοῦ Πόντου καὶ [π]ρῶτον ἀγωνοθέτην θεοῦ Ἀντι|νόου Τ. Φλάουιον Ποσειδώνιον υἱὸν Φαίδρου τοῦ Ποντάρχου καὶ υἱοῦ τῆς πόλεως, φυλὴ Ἀργαδέων τὸν ἑαυτῆς προστάτην.

Cagnat, IGr. I, № 634; [Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Константинополъ, IV часть стр. 105; Perrot, Mémoires d'archéologie, стр. 447]; Pick, Die antiken Münzen I, стр. 71, заб. 3.

545. Кюстенджа — Ἡ βουλὴ καὶ ὁ] δῆμος τῆς [μητρο|πόλεως Τόμ]εως τὸν φιλάδε[λφον | Ἄτταλ]ον Εὐμένους ἀδελφό[ν | Κομινίου Κλαυδιανοῦ Ἑρμαφίλου

---

[1] Seure предлага Ἰουλίου или Ἰουλ. Ἰουλ[ια]νο[ῦ] Първиятъ издатель въ AEM (Шкорпилъ) — Οὐλπ[ιανοῦ].
[2] Следъ тая дума следва листче и праздно мѣсто.

Ποντάρχο[υ] ἄρξαντα τὴν πρώτην | ἀρχὴν ἐπισήμως, ἀγορανομήσα[ν | τα ὑγιῶς, πανη-
γυριαρχήσαντα τῆς θυμελικῆς συνό[δ]ου φιλοτείμως | ταμεύσαντα πιστῶς . . . δήμου.
Cagnat, IGr. I, № 633.

AEM XI (1887), стр. 43, № 56; — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆ | μος Τ. Κομίνιον

546. Кюстенджа. — ἀρετῆς χάριν | τὸν ποντάρχην
Κλαυδιανὸν | Ἑρμάφιλον τὸν | σοφιστὴν καὶ | ἀγωνοθέτην | ἀρετῆς χάριν | τὸν ποντάρχην
τῆς Ἑξαπόλεως | καὶ ἀρχιερέα καὶ ἱερέα | τῶν (δυοῖν) αὐτοκρατόρων. Плоча отъ
варовникъ, вис. 1·27 м., шир. 0·58 м., деб. 0·56 м.
AEM VI (1882), стр. 22, № 44; Rev. arch. XLII, стр. 297; Cagnat, IGr. I, № 632,

547. Кюстенджа — Ἀγαθῆι τύχηι. Κατὰ τὰ δόξαντα τῇ κρατίστῃ
βουλῇ καὶ τῷ λαμπροτάτῳ δήμῳ τῆς [λ]αμπροτατης μητροπόλεως Τόμεως Αὐρήλιον
Πρείσκιον Ἰσίδωρον τὸν ποντάρχην καὶ ἄρξαντα τὴν πρώτην ἀρχὴν ἁγνῶς καὶ ἀμέμ-
πτω[ς] καὶ ἀρχιερασάμενον τὴν δι᾽ὅπλων καὶ κυνηγεσίων φιλοδόξως φιλοτειμίαν ἀφε-
ξῆς ἡμερῶν ἒξ μὴ διαλιπόντα, καὶ τὴν ἀρχιέρειαν σύνβιον αὐτοῦ Οὐλπίαν Ματρῶναν,
πάσης τειμῆς καὶ ἀρετῆς χάριν, τὸν καὶ βουλευτὴν καὶ τῶν πρωτευότων τῆς λαμπρο-
τάτης Φλαουΐας Νέας Πόλεως καὶ Ἀντιπατρίδος.

Cagnat, IGr. I, № 631 [Pandora, 1 юний 1868].

548. Кюстенджа. — Ἀγαθῇ τύχῃ. Κατὰ τὰ δόξαντα τῇ κρατίστῃ
βουλῇ καὶ τῷ λαμπροτάτῳ δήμῳ τῆς λαμπροτάτης μητροπόλεως καὶ α΄ τοῦ εὐωνύμου
Πόντου Τόμεως, τὸν ποντάρχην Πρείσκιον Ἀννιαν[ὸ]ν ἄρξαντα τοῦ κοινοῦ τῶ[ν] Ἑλ-
λήνων καὶ τῆς μητροπόλεως τὴν α΄ ἀρχὴν ἁγνῶς καὶ ἀρχιερασάμενον, τὴν δι᾽ὅπλων
καὶ κυνηγε[σ]ίων ἐνδόξως φιλοτειμίαν μὴ διαλιπόντα, ἀλλὰ καὶ βουλευτὴν καὶ τῶν
πρωτευόντων Φλαβίας Νέας πόλεως καὶ τὴν ἀρχιέρειαν σύμβιον αὐτοῦ Ἰουλίαν Απο-
λαύστην πάσης τειμῆς χά[ρ]ειν.

Gagnat, IGr. I, № 630 [Pandora, 1 юний 1868].

549. Кюстенжда. — Θρέψε Διονυσόδωρος | ποντάρχης παῖδας ἵνα | πάτρῃ
καταλείψῃ | ἐκ γαμετῆς Ἰουλίας ἀρχιερείης μεγακύδου | διαδόχους ἀνθ᾽αὐτοῦ | ὡς
θέμις ἦν βιότῳ | ἀλλὰ νεμεσσήθη κατῆλ | θαν γῆς ὑπένερθε | Ἰοῦλις Δυονυσόδωρος |
Λεοντιανὸς καὶ Διόνυσις | καὶ θυγάτηρ Ἀγριππεῖνα τά | χος λείψασα τὸν ἄνδρα | ὦ
μοίρας ἀπαθοῦς τό[κ]ους. . . Пѣсъчникъ, вис. 0·78 м., шир. 0·70 м., деб.
0·15 м.

Cagnat, IGr. I, 635; AEM VI (1882), стр. 29, № 59.

550. Кюстенджа — Σπείρατο μὲν Συρίης με Νε[ή | πολις εὐρυάγυια |
πλείονα δ᾽αὖ πάτρης | ἐστεφάνωσε Τομεύς || ἢ μ᾽ἄλλων μερόπων | πλέον εἴσιδε κοσμη-
θέντα | χρυσείοις στεφάνοις | πορφυραίοις τε πέπλοις. | Δὶς γὰρ ἐποντάρχησα || καὶ Ἄραιως
ἆθλα ἐτέλεσα | τρὶς τελέσας ἀρχὴν | καὶ πόλιν οὐχ ὑβρίσας. | Ταῦτα δ᾽ἄπαντα ἀν[ύ]-
σας | φθόνῳ πληγεὶς νεμεσήθ[ην] || ἀλλὰ θεῶν βουλαῖς εἶχον | ψυχαί με μαράντα | Ἄρεως
ἀθλητῆρες οἱ ἐμοὶ | σταδίοισι δαμέντες | μνήμην κἂν θανάτῳ || τοῦτο φέρουσι γέρας.

Cagnat, IGr. I, № 636 [Tocilescu, Fouilles. . . . стр. 224, фиг. 107; Rev. des ét. grecques 1899, стр. 390; 1900, стр. 503; 1901, стр. 138 сл.]; AEM VI (1882), стр. 29, № 59.

551. Мангалия-Callatis — Θ]εοῖς Π[ατρῴοις? | Ἀντων[είνῳ . . | Σεβ]αστῷ
καὶ . . . | προνοο[υμένου? | Οὐ]αλερίο[υ . . . | π]ονταρχή[σαντος . . . Фрагментъ отъ
мрам. плоча, вис. 0·40 м., шир. 0·20 м., деб. 0·10 м.

Cagnat, IGr. I, № 651; AEM VI (1882), стр. 7, № 13.

552. Варна-Odessos — Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἡρόσοδον Φαρνάγου ἄρξαντα τῆς
πόλεως καὶ ἄρξαντα τοῦ κοινοῦ τῆς Πενταπόλεως καὶ τειμηθέντα ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς
Πενταπόλεως . . .

Cagnat, IGr. I, № 658; CIGr. 2056 c.

553. Карансуфъ-Istros. — . . . [Μ] Οὐλπ. Ἀρτεμίδωρος ποντάρ[χης] . . .
Вж. № 484.

554. Гигенъ-Oescus. — M(arco) Titio | M(arci | fil(io) Pap(iria) |
Maximo, | (duum)virali | iter(um), q(uin)q(uennalicio) | col(oniae), fla | mini

per | pe(tuo), praef(ecto) | saltus, | patr(ono) fabr(um) | Narcis | cus actor.
Четиристраненъ олтаръ отъ бѣлъ мраморъ, вис. 1·70 м., шир. 0·47—
0·55 м., деб. ок. 0·45 м., вис. на буквитѣ 0·035—0·05 м.
Kalinka 388, фиг. 124; Добруски, Мсб. XVI, 120 сл., № 30, фиг. 56; Cagnat,
Rev. arch. XXIX (1896), 259 II, 404 № 117; Cagnat-Besnicr, Rev. arch. XXXVI
(1900), стр. 308, № 25; CIL III 14211².

555. Дикилиташъ при с. Г.-Яларе (Търновско) отъ Nicopolis ad
Istrum. — Κ. Ἰού[λιος].. ης? βουλ(ευτὴς) καὶ ἱερεὺς Ῥώμ[ης ζῶ]ν καὶ φρονῶν ἑαυ[τοῦ |
καὶ τοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς μν(ε)ίας χάριν ἐποίησ[εν]. Плоча отъ варовникъ, вис.
на буквитѣ 0·065—0·085 м.
Cagnat, IGr. I, № 589; AEM XV (1892), стр. 216, № 99; Seure, Rev. arch. XII
(1908), стр. 68, № 87.

Варна. — . . . ἱερέως θεᾶς Ῥώμης. . . .
Вж. № 134.

√ **556. Никюпъ - Nicopolis ad Istrum.** — Numini Augustor(um) | et
Genio | p(ublici) p(ortorii), Hermes | Iuliorum Ianu | ari Capitonis | Epa-
phroditi | conductorum | p(ublici) p(ortorii) Illyrici et | ripae Thraciae |
ser(vus) vil(icus) posuit.

CIL III 7434=751 отъ 161/8 г. сл. Хр.

√ **557. Никюпъ.** — I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | et num(ini) Aug(usti) |
n(ostri) et p(ublici) p(ortorii) proc(uratore) | Aviano Bel | lico Maceio |
Caes(aris) n(ostri) serv(us) | vilicus vectigal(is) Illyri | ci, Idib. Sept. | Mamer-
t(ino) et Rufo cos.

CIL III 7435 = 752 отъ 182 г. сл. Хр.

Sarapis, Isis, Anubis, рѣчниятъ богъ Нилъ.

558. Бѣла Слатина. — Ser]apidi pro sa | l(ute) Imperatorum | Cae-
sarum Aug(ustorum) | M. Aureli Anto]nini et L. Aureli Veri | et Faustinae
Au] | g(ustae) liber(orum)q(ue) eorum t(emplum) | cum signi]s M. Ialli(us)
Bass(us) le[g(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) inch | oavit consumavit |
l]eg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore). Плоча, вис. 0·45 м., шир. 0·42 м.,
деб. 0·08 м., вис. на буквитѣ 0·033 м. до 0·045 м.

CIL III 12387; К. Шкорпилъ, Мсб. IV, стр. 135, № 18; Мсб. VII, стр. 101, фиг. 9; AEM IV (1891), стр. 158, № 46.—Надписътъ е отъ времето на М. Аврелий и Луций Веръ: 161—169 г. сл. Хр.

559. Incertae Moesiae Inferioris. — Sarapid(i) | . . . nor P.
CIL III 7593 = 6226.

560. Кюстенджа-Tomis. — Ἀγαθῆι τύ]χηι. Διονύσιος Ἡδύλου ἐκ τῶν |
ἰδίων κ]ατεσκεύασεν διὰ το[ῦ ἱ]ε[ρέως τ]οῦ | . . . Ἰσ]ιδώρου τοῦ καὶ Θεα . . . τῶι | . . .
καὶ Σαράπιδι καὶ Εἴσιδι καὶ | Ἀνού]βιδι καὶ θεοῖς πᾶσιν. — Мрам. плоча, вис. 0·21 м.,
шир. 0·57 м., деб. 0·18 м.

AEM XIX (1896), стр. 97, № 44.

561. Кюстенджа. — Τύχ[ῃ ἀγαθῇ. | Ὑπὲρ θεᾶς Αγριπ[πείνας[1] . . . | . . . ενος
εκτηπα . . | . . τικῆς, ἐπιμε[λουμένου . . . || . . . Ἀντ]ωνίου Ἀρχ . . . [ἱερέως |
Σαράπιδ]ος καὶ Ἴσιδ[ος . . . | δι]ακειμεν [. . .] . . . [πα]τρίδα φιλ? . . . |
. . . Θεοῖς . . . || . . . [ἐκ] τῶν [ἰδίων κατέσθησεν]. Откжслекъ отъ мрам.
плоча, вис. 0·22 м., шир. 0·13 м., деб. 0·06 м.

Cagnat, IGr. I, № 621; AEM XI (1887), стр. 41, № 54.

[1] Est Agrippina, imperatoris Claudii uxor, Neronis mater (Cagnat, ib.).

562. Кюстенджа. — Σαράπιδ[ι].

Ἑλλ. φιλ. Σύλλ. 13, 1881, παραρτ. стр. 65, 6; Pick-Regling, Die antik. Münzen I2, 1910, стр. 628, забел. 5.

563. Кюстенджа. — Θεῷ μεγάλῳ Σαράπ[ιδι καὶ] τοῖς συννάοις θεοῖς [καὶ τῷ αὐ]τοκράτορι Τ. Αἰλίῳ Ἀδριαν[ῷ Ἀ]ντωνείνῳ Σεβαστῷ Εὐσεβ[εῖ] καὶ Μ. Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ Καίσαρι Καρπίων Ἀνουβίωνος τῷ οἴκῳ τῶν Ἀλεξανδρέων, τὸν βωμὸν ἐκ τῶν ἰδίων ἀνέθηκεν ἔτους κγ' Φαρμουθὶ α' ἐπὶ ἱερέων [Κ]ορνούτου τοῦ καὶ Σαραπίωνος, [Πολύ]μνου τοῦ καὶ Λογγείνου.

Cagnat, IGr., I, № 604; [Allard, La Bulgarie orientale, стр. 283]. — Надписътъ е отъ 29 мартъ 160 г. сл. Хр.

564. Кюстенджа. — . . . [τῆς Ἴσι | δος τοῖς [καλου | μένοις Χα[ρμο | σύνοις ἀρε[τῆς | ἕνεκεν καὶ σω | φροσύνης· τὴν δὲ | ἐπιμέλειαν τῆς | ἀναγορεύσεως | τοῦ στεφάνου ποι | εῖσθαι τοὺς προσ | ε]δρεύοντας [τῷ ἱ | ερῷ τὸ δὲ ψήφισ | μα ἐσγραφῆνα[ι] εἰς τελαμῶνα | λευκοῦ λίθου κα[ὶ] | ἀνατεθῆναι εἰς τ[ὸ | ἱερὸν τοῦ Σαρά- | πιδος. Каменна плоча, вис. 0·40 м., шир. 0·19 м.

AEM VI (1882), стр. 23, № 46.

565. Мангалия-Callatis. — Две маски, представящи женска глава, сѫ окичени съ египетски емблеми (прешленитѣ на Озирисъ) и се намиратъ въ връзка съ култа на Изисъ въ Callatis.

O. Tarfali, La cité pontique de Callatis въ Rev. arch. XXI 1925, стр. 277, № 10в.

566. Кюстенджа. — Статуя на Изида.

[Tocilescu, Fouilles, стр. 135.]

567. Никюпъ. — Фрагментъ отъ мрам. плоча, деб. 0·36 м., която украсявала храма на Сараписа. — Релиефъ: рѣчниятъ богъ Нилъ като мѫжъ съ кѫдрава коса и брада, полулегналъ на скала, съ химатионъ; гърдитѣ голи; облѣга се съ л. рѫка върху повалена делва, отъ която се излива вода, а въ д. държи тръстика. На дѣсно—класове (символъ на плодородието), на лѣво—Тритонъ съ весло отъ ладия (символъ на плавателность) и съ рибена опашка; предъ скалата крокодилъ, обърнатъ надѣсно, гълта водата, що се лѣе отъ делвата.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 734, № 29, фиг. 28.
Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 74, № 4.

Silvanus

568. Глава Панега. — Silvano sancto || ex vico Longinopara | heredes. Eftecenthi Coci...? Мрам. плоча, вис. 0·32 м., шир. 0·23 м., деб. 0·02 м., вис. на буквитѣ 9 мм. — Релиефъ: трак. конникъ въ скокъ язди на дѣсно; коньтъ е съ юзда и е стѫпилъ върху жертвеникъ; отзадъ гиганъ, нападнатъ отъ куче.

Добруски, Арх. Изв., стр. 78, № 109.

569. Глава Панега. — L(ucius) Naevius Probus vet(eranus) posuit | Silvano et Dianae v(otum) s(olvit) libens m(erito) p(osuit). Мрам. плоча, вис. 0·19 м., шир. 0·21 м., деб. 0·025 м. — Релиефъ: трак. конникъ, брадатъ, въ бавенъ ходъ върви надѣсно; съ д. рѫка опира патера до шията на коня (безъ юзда), отпредъ четиристраненъ жертвеникъ, предъ който стои en face Диана съ кѫсъ препасанъ хитонъ; тя държи въ д. рѫка патера надъ жертвеника, а въ л.—дълга запалена факла, опряна до земята.

ib., стр. 79, № 110, фиг. 55.

570. Глава Панега. — Silvano san[cto. Горня часть отъ плочка, вис. 0·11 м., шир. 0·14 м. — Релиефъ: фигурата на конника само до пояса.

Добруски, Арх. Изв., стр. 81, № 114.

571. Глава Панега. — Votum Sil[vano. Отломъкъ отъ релиефъ: вис. 0·17 м., шир. 0 0·20 м., деб. 0·08 м. — Релиефъ: лъвъ седналъ на заднитѣ си крака; глава на другъ лъвъ.

ib., № 115, фиг. 57.

572. Глава Панега. — Deo Si[lvano | Val(erius) Procul[us. Долна л. четвърть отъ плоча, вис. 0·18 м., шир. 0·15 м., деб. 0·06 м. — Релиефъ: запазени сѫ опашката на коня, заднитѣ му крака и задната часть отъ куче.

ib., стр. 30, № 112.

573. Глава Панега. — Diszas Taesi Silvano | v]otum solvit. Мрам. плоча, вис. 0·27 м., шир. 0·17 м., деб. 0·04 м., вис. на буквитѣ 10 мм. — Релиефъ: трак. конникъ въ бавенъ ходъ надѣсно; мантия; въ дѣсната рѫка патера до шията на коня безъ юзда; отпредъ четиристраненъ жертвеникъ.

ibid, стр. 80, № 113, фиг. 56.

574. Глава Панега. — San(c)to Silvano [et] Dian(a)e || Cocceius Priscus tesa | rarius ex voto posuit. Мрам. плоча, вис. 0·39 м., шир. 0·26 м., деб. 0·029 м., вис. на буквитѣ 12 мм. — Релиефъ: Хигия, Асклепий съ яйцето въ д. рѫка, горе Телесфоръ между главитѣ имъ.

ibid, стр. 55, № 33, фиг. 25.

575. Глава Панега. — Aur(elius) Marcius mil(es) || San(c)to Silbano ex votu posuit. Мрам. плоча, вис. 0·31 м., шир. 0·25 м., деб. 0·023 м. — Релиефъ: отлѣво Хигия, отдѣсно Асклепий съ змийската тояга и яйцето; до него Телесфоръ, отгоре между главитѣ змия, свита на 4 пръстена, съ глава, обърната къмъ Хигия.

ibid., стр. 55, № 34, фиг. 49.

576. Глава Панега. — Sa[nct]o Silvano Deo | et Dianae. Отломъкъ отъ плоча, вис. 0·24 м., шир. 0·21 м. — Релиефъ: отъ л. на д.: Хигия, Асклепий съ змийска тояга и яйце до устата на змията, Телесфоръ правъ върху кълбо. Горе: върхъ на дръвче съ увита змия; два малки бюста (Sol и Luna?)

ibid., стр. 56, № 35, фиг. 27.

577. Берковица. — Silv | ano et | Silvest | ri s(acrum). Iuli | anus [e]x [v(oto) b(ene)]me(ritis)? — Релиефъ: отлѣво нимфа, отдѣсно Силванъ съ борово клонче и косеръ.

Добруски, Мсб. XVI—XVII, стр. 69 сл., фиг. 37; A. Merlin, Antiquités romaines de la Bulgarie въ Rev. arch. XXXVI (1900), стр. 420 сл., фиг. 1; CIL III 12367.

578. Търново. — Silvano do | mi]no T. Oc | tavius | Fronto pos(uit) | An[ti]och(iano) [I]I | et] Or[fito cos.]

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 41, № 39; AEM XV (1892), стр. 217, № 104; CIL III 12341 = 6143 отъ 270 г. сл. Хр.

579. До **Севастополъ (Херсонесъ Таврически).** — Silvestris | Cristi quete | gluntius . . .

CIL III 12511.

580. Глава Панега. — Мрам. плоча, вис. 0·20 м., шир. 0·17 м., деб. 0·20 м. — Релиефъ: горскиятъ богъ Силванъ, правъ, en face, съ

кждрава коса и брада, облѣченъ въ кжсъ, препасанъ хитонъ и хламида, въ лѣвата си ржка държи клонче отъ боръ, а въ дѣсната си косеръ. До нозетѣ му две кучета.

Добруски, Арх. Изв., стр. 81, № 116, фиг. 58.

581. При **Котеновци** (Берковско) — Мрам. плочка, вис. 0·23 м., шир. 0·22 м., деб. ок. 0·22 м. — Релиефъ: горска богиня, съ хитонъ и мантия, седнала върху голѣма скала, държи голѣмъ клонъ въ дѣсната ржка и десеть широки листа, забодени въ косата ѝ като лжчи. Може-би локална богиня Silvestris.

Б. Филовъ, Ант. пам. въ Нар. Музей — Изв. бълг. арх. д-во III (1912/13), стр. 48, № 44, обр. 44.

√ **582. Гигенъ-Oescus.** — Малка статуйка на Силвана, правъ, съ плодове въ диплата на туниката и pedum въ лѣвата ржка.

S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 234, фиг. 37.

Tempus Bonum

583. Акерманъ-Tyras. — Tempori Bon | o p[ro] salute | Dominorum | Nn(ostrorum) L. Septimi | Severi | Perte | nacis et M(arci) | Aurel(i) Anton | ini Augg. et | L. Septimi [Ge | tae Caesaris].

CIL III 12510 = 13747.

Theos

√ **584. Никюпъ.** — Θεᾷ ἐπηκόῳ εὐαντήτῳ κατὰ | ὀνε(ί)ρου ἐπιταγὴν Λουκίος Ἀνδρόνε(ι)κος ἔθηκα. Плоча, вис. 0·68 м., шир. 0·61 м., деб. 0·28 м., вис. на буквитѣ 0·03—0·05 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 53, № 54; AEM. (1894), стр. 180, № 26; Дяковичъ, Мсб. 1904, стр. 54, фиг. 22.

585. Паскалевецъ (Търновско) — Ἀγαθῆι τύχηι | Θεοῖς Ὁσίωι καὶ Δικαί | ωι κατὰ ἐπιταγήν ὀ | νείρου ἡ βουλὴ καὶ ὁ ‖ δῆμος Οὐλπ(ίας) Νεικοπό | λεως τῆς πρὸς Ἴστρον | τὸν βωμὸν ἀνέστησεν | ἐπὶ συναρχ(ίας) Φήλειχος Μουκα | πόρεος.

Cagnat, IGr. I, № 568; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 54, № 56; AEM XVII (1894), стр. 180, № 25.

Venus (вж. Aphrodite)

Victoria

586. До **Варна-Odessos.** — Статуйка на Виктория въ ходъ, вис. 70 мм.

S. Reinach, Statuettes de bronze du Musée de Sofia въ Rev. arch. XXXI (1897), стр. 223, фиг. 36.

587. Крепча (Поповско) — Бронзова статуйка, вис. 14 см. — Виктория съ вѣнецъ на главата; по раменетѣ се спущатъ плитки отъ косата ѝ; въ дѣсната си ржка, протегната напредъ, държи вѣнецъ, а лѣвата е спусната надолу. Съ дѣсния си кракъ е стжпила върху повалена делва.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. II (1923/1924), стр. 227, обр. № 104.

Zeus, Hera

588. Стъкленъ-Novae до Свищовъ. — Πρισκεῖνος | βαλήστὲς λε | γι(ῶνος) πρώτης Ἰτα | λικῆς Δεῷ Δι | εῖ ὑπὲρ σωτη | ρίας εὐχὴν ἀ | νέθηκα. Бронзова плочка, квадратна (7 × 9·5 см.), върху двуножна подставка съ халка за придържане отгоре; надписътъ е издълбанъ върху плочката, вис. на букв. 0·06 м.

Ив. Велковъ, Ант. пам. изъ България въ Год. Нар. Музей за 1922/1925 г., стр. 157, № 2, обр. 227.

√ **589. Никюпъ.** — Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ | Τ[ιβ.] Κλ. Πρεισκεῖνος ἀργυροταμίας καὶ (τρὶς) ἄρ | ξας] τὴν (πρώτην) ἀρχὴν τὰ ἀγάλματα ὑπὲρ τῆς πόλεως | ἐκ τῶν ἰδίων ἀνέστησα. Мраморна основа, вис. 1·19 м., шир. 1·08 м. деб. 0·15 м.

Cagnat, IGr. I, № 564 = 1411; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 45, № 47; AEM X (1886), стр. 242, № 9.

√ **590. Никюпъ.**— Ἀγαθῆι τύχηι. | Διὶ Ὀλυμπίωι καὶ Ἥραι Ζυγία(ι) | καὶ Ἀθηνᾶ(ι) Πολιάδι Λουκᾶς | Ζένωνος Νεικαιεὺς καὶ | Νεικοπολείτης ὑμνῳδοῖς | φιλοσεβασ- τοῖς τὸν βω | μὸν ἐκ τῶν ἰδίων ἀνέθηκεν. Олтаръ, вис. 0·79 м., шир., 0·42 м., деб. 0·53 м., вис. на буквитѣ 0·04 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 45, № 48; AEM XV (1892), стр. 220; Cagnat, IGr. I № 565 = 1412 [Jireček, Monatsberichte der Berl. Ak. 1881, стр. 459].

√ **591. Никюпъ.** — Δι[ὶ] Ὀλυνπίῳ καὶ | Ἥρα Ζυγεία Αἴ(λιος) Κλα | ύδει[ο]ς Νεικαεὺς | ὑμνῳδοῖς ἱερο | νεικα[ι]ς καὶ φιλοσε | βαστοῖς ἐκ των ἰδί | ων ἀνέστησα. Олтаръ, вис. 6·83 м., шир., 0·43 м., деб. 0·41 м., вис. на буквитѣ 0·035 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 46, № 59; Cagnat, IGr. I, № 1413; [Monatsb. 1881, стр. 459].

√ **592. Никюпъ.** — Ἀγαθ]ῆ τύχῃ. | Διὶ Κεραυνίῳ(ι) εὐχαριστοῦσα | ἡ πόλις ἀνέστησεν | πρὸς ιβ´ Κ(αλανδῶν) Αὐγουστῶν | Μαξίμῳ κὲ Πατ[έ]ρνῳ ὑπ(άτοις). Жертвеникъ отъ гранитъ, вис. 0·72 м., шир. 0·57 м., деб. 0·57 м.

Cagnat, IGr. I, № 563 = 1410; Seure, Rev. arch. XII (1808), стр. 41, № 38; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 729, № 21, фиг. 18; AEM, X (1886), стр. 242, № 7. — Надписътъ е отъ 21 юлий 233 г. сл. Хр.

593. Раданово (Търновско) изъ Nicopolis ad Istrum. — Ἀγαθῆ(ι) τύχη(ι). | Διεὶ καὶ Ἥρα(ι) καὶ | Ἀθηνᾶ(ι) ὑπὲρ τῆς τῶν | αὐτοκρατόρων τύ | χης καὶ διαμονῆς ὑ | μνῳδοὶ πρεσβύτε | ροι χοροστατοῦντος | Θεαγένου ἐκ τῶν ἰδί | ων ἀνέστησαν.. | τέχ]νης(?). Жертвеникъ, вис. 0·82 м., шир, 0·53 м., деб. 0·47 м., вис. на буквитѣ 0·025—0·035 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 46, № 50; Cagnat, IGr. I, № 562; AEM XV (1892), стр. 219, № 110; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 726, № 20, фиг. 17; Дяковичъ, Мсб. XX, стр. 53, фиг. 21.

594. Варна при Евксиноградъ.—Αγαθῆι τύχηι. | Ὁμοροι Κηριβωστ[ρη]νοὶ οἱ [π]ερι[λα]βόν[τ(ες)? | Αὐρήλιον Ἀρτεμίδωρον Ἡφαιστίωνος | εὐχαριστ[ήριο]ν ἀνέθηκαν. Мрам. фронтонна стела, вис. 0·55 м., шир. 0·385 м., деб. 0·085 м. — Релиефъ: Зевсъ и Хера, en face; Зевсъ съ буйна коса и брада, съ химатионъ, държи жезълъ въ лѣвата ржка и може би патера въ дѣсната ржка за излияние надъ жертвеникъ (отчупенъ); между двамата — орелъ съ отворени крила, съ глава обърната къмъ Хера; Хера съ жезълъ въ лѣвата ржка и вѣроятно патера въ дѣсната.

Kalinka, 134.

595. Карашъ (Луковитско). — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Διὶ Ὀλυμπίῳ | Μαρτιάλης Βεί | θυος β´ ὑπέρ τε | αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδί | ων χαριστήριον | ἀνέθηκεν. Четиристранна подставка отъ варовникъ, вис. 0·80 м., шир. 0·45 м., деб. 0·45 м., вис. на буквитѣ 45 м.м.; на лѣвата стена — релиефъ на волска глава (bucranium), на дѣсната вѣнецъ съ розета.

Добруски, Арх Изв., стр. 167, № 213, фиг. 135.

596. Карашъ (Луковитско). — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Ἥρᾳ Ὀλυμπίᾳ | Μαρπάλης Βείθυος β' ὑπέρ τε | αὑτοῦ καὶ τῶν ἰδί|ων χαριστήριον ἀνέθηκεν. Сжщо като по-горе.

ibid., стр. 167, № 214, фиг. 136.

597. Мездра (Врачанско) — . . . κιανος Ἰαρούλου | εὐχήν. — Фрагментъ отъ оброчна плочка на Зевса.

Б. Филовъ, Изв. бълг. арх. д-во I (1910), стр. 224.

598. Сопотъ (Ловчанко). — Мрам. плочка, вис. 0·17 м., шир. 0·16 м., деб. ок. 0·02 м., отгоре въ дѣсно отчупена. — Релиефъ: въ лѣво Зевсъ съ химатионъ; въ дѣсната ржка патера надъ 4 - страненъ пламтящъ жертвеникъ, а въ лѣвата жезълъ. Въ дѣсно Хера, en face, съ диплесть препасанъ хитонъ, забулена; въ дѣсната ржка патера надъ пламтящъ жертвеникъ, предъ който стои орелъ; до Хера още единъ жертвеникъ.

Г. И. Кацаровъ, Ант. паметници изъ България въ Годишникъ на Народния Музей за 1921 г., стр. 148.

599. Преславъ.—Бронзова статуя на Зевса; Зевсъ правъ, обърнатъ напредъ, загърнатъ до половина съ мантия; въ простряната си дѣсна ржка държи орелъ; лѣвата ржка отпусната; краката въ сандали.

Б. Филовъ, Ант. паметници въ Народния музей въ Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 41, № 34, фиг. 34; G. Seure, Arch. Thrace въ Rev. arch. t. XVII (1923), стр. 1, № 189, фиг. 64. — Римска работа, отъ II в. сл. Хр.

600. Разградъ. — Четвъртита бронзова плоча въ форма на двойна едикула, вис. 12 см., шир. 14·4 см., деб. 7 м.м., съ канелирани стълбове, палмети и розети. — Релиефъ: въ дѣсно Зевсъ, en face, въ химатионъ, държи въ лѣвата ржка жезълъ, а въ дѣсната жертвено блюдо върху четвъртитъ пламтящъ олтаръ; въ дѣсно отъ Зевса — орелъ. На лѣво Хера въ двойна дреха и було, опряна о жезълъ, държи жертвено блюдо въ дѣсна ржка надъ разпаленъ олтаръ.

Kazarow, Arch. Anzeiger, 1922, стр. 190, № 7, обр. 7.

601. Аптаатъ (Добричко) — . . . Εὐ]ρυφῶν Ἀγαθόκλεος | . . . ἀνέθηκεν εὐχαριστήρι[ον. Дѣсна долна часть отъ мрам. плоча, вис. 0·09 м., шир., 0·16 м., деб. 0·035 м. — Релиефъ: Зевсъ; запазени сж нозетѣ, долната часть отъ жезъла и отъ 4 - страненъ жертвеникъ, цѣлъ орелъ съ отворени крила, на който главата е обърната къмъ бога.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768, № 68.

602. Горна-Орѣховица. — Διὶ Διμερανῷ. | Χρυσίων εὐ|χὴν ἀνέθηκεν. Олтаръ, шир. 0·505 м. (горе), 0·435 (въ срѣдата).

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 43, № 42; AEM XV (1892), стр. 218, № 105.

603. Каменецъ (Тетевенско). — Ἀγαθῇ τύχῃ. | Διὶ Ὀκκολην\u1FF6 (или Ὀκκονηνῷ) εὐχαριστήρι[ον] Γ(αῖος) Ἀντώνιος Δωνατός. Плоча отъ варовникъ, вис. ок. 0·18 м., шир. 0·32 м.

Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 42, № 40; Cagnat, IGr. I, № 560 = 1396; AEM XVII (1894), стр. 176, № 15; Добруски, Мсб. 1900 стр. 46.

604. Търново. — Διεὶ Ὀκονην[ῷ | ε]ὐχαρειστήρι[ο]ν Ἀ[σκ]λ[η | π[ε]ιάδης Ἀσ<σ>κ[ληπει | οδότου ἀγαθῷ | γείτον[ε]ι.

Seure, Rev. arch. XV (1908), стр. 42, № 41; [Kanitz, Donau-Bulgarien III стр. 341 № 11].

605. Батембергъ (Разградско). — Iovi et Iunoni | Aurel(ius) Mucianus votu feci || Διὶ κὲ Ἥρᾳ Αὐρήλ(ιος) Μουκιανὸς | εὐχὴν κώμης Μα|σκιοβρί[ας]. Плочка, вис. 0·23 м., шир. 0·20 м., деб. 0·02 м., вис. на буквитѣ 8 м.м.

(горна рамка), 12 м.м. (долна). — Релиефъ: отъ лѣво Зевсъ, правъ,
en face, въ типичното му облѣкло, съ жезълъ и патера, която държи
надъ 4-страненъ жертвеникъ; до краката орелъ съ разперени крила;
надѣсно Хера en face, съ було на главата, съ жезълъ въ лѣвата и
патера въ дѣсната ржка.

Добруски, Арх. Изв., стр. 169, № 216, фиг. 138; Cagnat, IGr. I, № 1435.

606. Паскалевецъ (Търновско). — Σούρα εὐχήν. Мрам. плоча, вис.
0·20 м., шир. 0·15 м., вис. на буквитѣ 8 м.м. — Релиефъ: Зевсъ гръмо-
вержецъ, голъ, съ кжса мантия; въ дѣсната ржка, дигната въ амахзъ,
държи мълния, а на лѣвата, простряна напредъ, е кацналъ орелъ;
долу на земята пълзи змия на дѣсно къмъ дървенъ пънъ.

ibid., стр. 170, № 217, фиг. 139.

607. Бѣла-черква (Търновско). — Мрам. плоча, вис. 0·12 м.,
шир. 0·15 м., деб. 0·04 м. — Релиефъ: Зевсъ голъ, съ кждрава коса
и брада, en face, въ дѣсната ржка държи мълния, въ лѣвата е кац-
налъ орелъ. На дѣсно отъ Зевса низка женска фигура въ дългъ,
препасанъ хитонъ.

Добруски, Мсб. XVI — XVII, стр. 51, № 2, фиг. 24; Seure, Rev. arch. XII,
(1908), стр. 75, № 5; G. Seure, Les images de Zeus Kéraunos въ Rev. des ét. grecques
XXVI (1913), стр. 231, № 117, фиг. 4.

608. Самоводене (Търновско). — [Δ]ιὶ Ζιαμέ[τ]ρα? Плоча отъ варо-
вникъ, вис. 0·21 м., шир. 0·12 м. — Релиефъ: като по-горе; задъ Зевса
пълзи змия въ дѣсно.

G. Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 54, № 53; сжщиятъ, Les images thraces
въ Rev. des études grecques XXVI (1913), стр. 229, № 117; Добруски, Мсб. XVI —
XVII, стр. 51, № 3.

609. Сухаче (Бѣлослатинско).—Плочка отъ варовникъ, вис. 0·19 м., шир. 0·195 м., деб. ок. 0·03 м.; долниятъ л. жгълъ отчупенъ. — Релиефъ: въ колесница съ 4 колелета, теглена надѣсно отъ два коня стои Зевсъ, правъ, en face,, голъ, съ мантия на гърба; държи юздитѣ съ л. ржка и мълния съ д. До него Хера, права, en face, съ дългъ, двойно препасанъ хитонъ и съ було на главата. Подъ конетѣ пълзи надѣсно змия.

Б. Филовъ, Ант. паметници въ Нар. Музей—Изв. бълг. арх. д-во, III (1912/13), стр. 42, № 35, фиг. 35; G. Seure, Les images thraces de Zeus Kéraunos въ Rev. ét. grecques XXVI (1913), стр. 233, № 117, фиг. 5.

√ **610. Голѣмо-Яларе** (Търновско), пренесенъ тамъ отъ Nicopolis
ad Istrum. — Плоча отъ варовникъ, вис. 1·15 м., деб. 0·30 м. — Ре-
лиефъ: Зевсъ, Хера, Палада-Атина, Хермесъ и Херакълъ. Зевсъ е
въ срѣдата босоногъ съ метната презъ лѣвото рамо мантия, съ жезълъ
въ лѣвата ржка и жертвена паница въ дѣсната върху единъ четири-
страненъ жертвеникъ, на който гори огънь и предъ който стои орелъ
съ разперени крила. Отлѣво е Хера, облѣчена съ дългъ, препасанъ
на кръста хитонъ и съ метната отгоре мантия; въ лѣвата си ржка
държи жезълъ, а въ дѣсната — жертвена паница върху 4-страненъ
жертвеникъ, на който гори огънь. Надѣсно отъ Зевса е Палада-
Атина, облѣчена като Хера, но съ дълго копие въ лѣвата си ржка
и щитъ въ дѣсната; на гърдитѣ ѝ егида, украсена съ глава на медуза
въ срѣдата. Отъ лѣво на края: Хермесъ, правъ, голъ, съ юношеско
лице, съ жезълъ (caduceus) въ лѣвата ржка и кисия въ дѣсната; до
нозетѣ му овенъ. Отдѣсно на края: Херакълъ, голъ, правъ, бра-
датъ, съ кривакъ въ дѣсната ржка.

Добруски, Мсб. XVIII, стр. 729 сл., № 22, фиг. 19; Seure Rev. arch. XII (1908), стр. 73, № 1.

611. Стъкленъ - Novae при Свищовъ. — Мрам. плоча, вис. 0·27 м., шир. 0·15 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: Хера права, en face, съ було на главата, облѣчена съ дълъгъ, препасанъ хитонъ и мантия; въ д. ржка патера надъ 4-страненъ жертвеникъ съ горящъ огънь, а въ л. жезълъ; до краката ѝ паунъ.

Добруски, Арх. Изв., стр. 171, № 218, фиг. 140.

612. Ески-Джумайско. — Мраморна плоча, вис. 0·26 м., шир. 0·25 м., деб. 0·03 м. — Релиефъ: Зевсъ, Хера, Палада-Атина. Въ срѣдата: Зевсъ босъ съ химатионъ, жезълъ и патера; орелъ. Отдѣсно Хера съ сжщитѣ атрибути; отлѣво Палада-Атина съ шлемъ на главата, щитъ и дълго копие.

ibid., стр. 172, № 219, фиг. 141.

613. Варна-Odessos. — Мрам. плоча, вис. 0·29 м., шир. 0·19 м., деб. 0·055 м. — Релиефъ: Зевсъ прави излияние отъ патера върху олтаръ; до бога е кацналъ орелъ. Зевсъ е съ брада, дълга коса и химатионъ.

Kalinka, 131.

614. Орѣхово (Врачанско). — Im(petratus?) n(uminibus) eor(um) v(otum) [l(ibens)] r(eddidit)?. Мрам. плоча, вис. 0·15 м., шир. 0·135 м., деб. 0·012 м. — Релиефъ: Зевсъ и Хера, въ д. ржка блюдо, въ л. скиптъръ, на лѣво олтаръ, помежду имъ орелъ.

Kalinka, 137; Добруски, Мсб. XVI и XVII, стр. 59, № 21; CIL III 12350.

615. Русе. — Бронзова статуйка на Зевсъ, вис. 0·03 м.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. I (1921/22), стр. 246.

616. Опжка (Поповско). — Бронзова статуйка на Зевсъ, вис. 0·13 м., увѣнчанъ, съ пренетната хламида презъ лѣвото рамо; лѣвата ржка е дигната къмъ главата, дѣсната отчупена.

Ив. Велковъ, ib. стр. 247.

617. Поповско. — Бронзова статуйка на Зевсъ, вис. 12 см.; въ дѣсната протегната ржка държи патера, въ лѣвата вѣроятно жезълъ, сега изчезналъ.

Ив. Велковъ, Изв. бълг. арх. Инст. IV (1926/27), стр. 316.

618. Ковачовецъ (Поповско). — Мраморна главичка отъ статуйка на Зевса, вис. 13 см.

ibid.

619. Голѣмо-Яларе (Търновско). — Статуйка на Зевсъ, правъ, вис. 82 мм.

S. Reinach, Statuettes de bronze, Rev. arch. XXXIV (1899), стр. 120, фиг. 2; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 730, № 22, фиг. 20; Seure, Rev. arch. XII (1908), стр. 76 № 9.

620. Осенецъ (Разградско). — Мрам. плоча, вис. 22·5 м., шир. 13 см., деб. 1·5 см. — Релиефъ: Хера, изправена, en face, облѣчена съ двойно препасанъ хитонъ, на главата съ було, което пада върху раменетѣ ѝ; съ лѣвата си ржка се опира върху високъ жезълъ, а съ дѣсната държи патера върху пламтящъ жертвеникъ. Лицето ѝ не е обработено; изглежда да е било нарисувано съ боя. Върху долната рамка следи отъ надписъ: silr.

Г. И. Кацаровъ, Изв. бълг. арх. Инст., IV (1926/27), стр. 100, № 24, обр. 47.

Zeus Hypsistos

621. Марковча (Новопазарска околия) на ю.-з. отъ Кечидере. — . . . . μου ὁ καὶ Παπίας οἰκοδ[ομή|σας καὶ καθιερώσ?] ας τὸν τόπον Διὶ ὑψίστω· | τούτου

δὲ τὸ τέταρ?]τον μέρος ἐστὶν Διοσκ[όρων. Мрам. плоча, вис. 0·65 м., шир. 0·55 м., деб. 0·14 м. — Релиефъ: единъ жрецъ въ тога сипва върху пламтящъ жертвеникъ тамянъ; до него бикъ, украсенъ съ жертвенъ поясъ, увитъ презъ гърба му. Надъ бика — розета, до нея три букви: θεοῖς σ]υν[νάοις?

Kalinka, 133; Добруски, Мсб. XVIII, стр. 768 сл., № 69, фиг. 49.

622. Хайдаръ (Поповско). — Κυ]ρίω Ζβελθιουρδ[ω]. Откжслекъ отъ мрам. плоча, вис. 0·16 м. Дѣсната часть на плочата е отчупена. Надписътъ е издълбанъ на горната рамка. — Релиефъ: Зевсъ е изобразенъ съ повдигната дѣсница, въ която държи мълния; въ дѣсно отъ него е кацналъ орелъ съ разперени криле.

Намѣренъ отъ Ив. Велковъ (неизданенъ).

Addenda

1. Apollo

623. Бѣжаново (Луковитска околия). — Ἀπόλλω[νι | ἐπηκόω | Αὐρ(ήλιος) . . . . | . . . . | ὑπὲρ ἑαυτοῦ | καὶ τῶν τέκνων εὐ | χαριστήριον. Четиристраненъ жертвеникъ, вис. 1·06 м., шир. 0·34 м., деб. 0·28 м.

Ив. Велковъ, Стари селища и градища по долината на Витъ, София, 1927, стр. 34, заб. 34.

2. Coena funebris

Многобройни сж релиефитѣ, които изобразяватъ погребално угощение (coena funebris). Такива сж напр. релиефитѣ отъ Варна: Kalinka, 261 (фиг. 66), 262 (фиг. 67), 263, 264, 265 (фиг. 50), 266, 267, 270 (фиг. 74), 278 (фиг. 80), 279, 280 (фиг. 81), 281 (фиг. 82), 282 (фиг. 83), 283 (фиг. 84), 284 (фиг. 86), 285 (фиг. 87); отъ Силистра: Kalinka, 271 (фиг. 75), 272 (фиг. 76), 273; отъ Каранасуфъ-Istros: Pârvan, Dacia II (1925) стр. 222, № 23 (фиг. 36 и 37), стр. 236, № 32 (фиг. 55); отъ Абтатъ: Kalinka, 274 (фиг. 78) и други.

Summary

In the foregoing chapters an attempt has been made to give a short account of the Pagan Cults in Moesia Inferior as they are evidenced by the discovered inscriptions, reliefs, statues and coins. It is generally known that the Roman province Moesia Inferior almost coincides with what is now North Bulgaria and Dobrudja. The greater part of the available material evidence which refers to the cults in Moesia Inferior is conserved in the National Museum at Sofia and in the archeological Collections at Varna, Shumen, Svishtov, Madara, Tirnovo, Lovetch, Preven, Rustchuk and Razgrad. The monuments found in Dobrudja are conserved for the most part in various museums in Rumania. The period we are concerned with comprises the first three centuries after Chr., i. e. from the penetration of Roman arms and the foundation of Moesia Inferior down to the epoch of Diocletian. The invasion and settlement of Roman legions in Moesia Inferior has entailed the penetration and propagation of the Roman cults there, that is the cults of the conqueror State, which have met the native, Thracian gods, as well as those of the Greek Pantheon, the latter being brought here by the Greek colonisation on the western shores of the Black Sea. Besides, there were the Eastern cults, imported in Moesia Inferior as well as in the other provinces of the Empire during the Ist and especially the II-nd century after Chr. In this way began and developped the caracteristic process of mutual ascendancy, association and final identification of Roman and Greek-Roman deities with Thracian and Eastern cults. This process resulted in the creation of the notion Pantheus and it paved the way for a monotheistic religion.

As a summary of what is dealt with in the foregoing chapters may suffice the following table of deities evidenced by discovered inscriptions:

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Priturka). See p. 167
	Aphrodite						
1	Κυρί(α) Ἀφροδείτῃ	Glava Panega . . .	—	—	Dobr. Izv. 83 n. 124 fg. 62 .	Aphrodite	1
2	Ἀσκλη]πιῷ καὶ Ἀφροδείτῃ	" " . . .	—	—	ib. 84 n. 125	Thracian Rider . . .	2
	Apollo						
3	Sancto Apollini	Mihiltsi	Petronius Secundus qui et Burtilinus et filius	—	Filov Izv. d-vo III (1912/13) 17 n. 14 fg. 14	—	14
4	Deo Apollini	near Shumen . . .	Ant. Valentinus . .	libertus (duum?) vir col. Napoc(a) . . .	Šk. Op. 45 n. 97	Thracian Rider (fragment of statue) .	344
5	Deo sancto Apollini	Adamklisi-Tropaeum Traiani	P. Valerius	(duum)vir	CIL III 12462 14437	—	15
6	Apol(lini) sancto	Saradja	Antonius Zinenis .	princeps	Kalinka 160; CIL III 7470 14210	—	16
7	[Deo pro]pitio Apol[l]ini	Razgrad	Va[l]erianus [et] Va[le]ntinus	—	CIL III 7463	—	17
8	Θεῷ Ἀπόλλωνι Αὐλαρκηνῷ	Asardjik	Αὐλούπορις Αὐλουπόρεος	—	Kalinka 153; Šk. Op. 29 n. 62	—	18
9	Θεῷ Ἀπόλλωνι Αὐλαρκη[ν]ῷ	Devnya-Marcianopolis	Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος Ἰ[β]ουβᾶ	—	Kalinka 154	—	19
10	Θεῷ Ἀπόλ[λωνι]	" "	—	—	Dobr. Izv. 113 n. 162; Šk. Op. 19 n. 34	Thracian Rider . . .	20
11	Θεῷ Ἀπόλλωνι	near Provadia . . .	—	—	Šk. Op. n. 88 fg. 59	" " . . .	317
12	[Ἀπό]λλωνι Θο. . .ηνῷ Κυρίῳ Ἥρῳ .	Golyama Brestnitsa	Φλ. Μεστριανός . . .	—	Dobr. Sb. XVI 20 n 32 . . .	" " . . .	21
13	Ἀπόλλωνι Αὐλαριόχῳ θεῷ ἐπηκόῳ .	Tirnovo	Στράτων Στράτωνος . .	ἄρξας τῶν ἐν τοῖς σ[ι]δ[η]ρε[ίοι]ς Ἑλλήνων	Seure RA XII (1908) 48 f. n. 51; Cagnat IGr. 1592 1433; AEM XIV (1891) 153 n. 36.	—	22
14	Ἀπόλλωνι	Osman-Pazar . . .	[Μου]κάκενθος Βίθυος .	—	Dobr. Sb. XIII 424 n. 2; Šk. Op. 61 n. 138	Thracian Rider . . .	23=364
15	Ἀπόλλωνι	Petrich-Kalesi . . .	Μου[κατράλις?] . . .	—	—	" "	24
16	Ἀπ[όλλωνι]	Kovanlak	—	—	Šk. Op. n. 127 fg. 79	" "	326
	Diana et Apollo						
17	Dianae reginae et Apollini . . .	Ferdinand-Municipium Montanensium	Aelius Artemidoru[s] {pro salute L. Iu[l]i Statilii Severi leg(ati) Aug(usti) pr. pr. et li[bero]rum eius}	centurio leg. I Ital. .	CIL III 12371; Dobr. Sb. II 12 n. 2.	—	28
18	[Re]ginae et [Apol]lini	Ferdinand	—	—	CIL III 12373	—	29
19	[Dianae] et Ap[olli]ni sanctis . .	"	[B?]illanius T[ro]ilus	b(ene) [f(iciarius)] co(n)s(ularis) leg. I Ital(icae)	Kalinka 171; CIL III 7447; Sb. XI 57 n. 5	—	30
20	Apolloni et Dianae	Brestovets	A. Victorina	primi vil(ica) . . .	Katsarov Izv. Inst. IV (1926/27) 112 n. 32 fg. 52	Apollo and Artemis	31
21	Ἀπόλλω[νι κ]αὶ Ἀρτέμιδι [θεοῖς] ἐπηκόοις	near Ekrene	Διονύσιος	—	Dobr. Sb. XVI 33 n. 9 . . .	Artemis and Apollo	32

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	N. in the bulgarian Appendix (Pritur(a)) see p. 167
	Artemis-Diana						
22	Diane et[er]nae	near Isakcha and Tulcha	Fl(avius) Antonius [R]omanus { pro salute Imperato[ris domini nostri] M. Aureli An[t]o[ni]n[i] Pii felicis [Augusti]}	b(eneficiarius) co(n)s(ularis) leg(ionis) XI[II] Gem(inae) [Anto]nini[a]ne . . .	CIL III 6161	—	36
23	Dianae regin[ae]	" " " "	{pro salut[e] Imp . .]}	—	CIL III 6160 = 7497	—	37
24	Diane regin[ae]	Rechka-Romula . .	Mul[p.] Hercula[n.] et Iunia	ex praef.	CIL III 14486	—	38
25	Diane	Svishtov	[A]cutia [L]iberalis .	—	Kalinka 168; AEM XVII 177 n. 17; CIL III 12365 . . .	—	39
26	Deana[e] Reg(inae)	Ferdinand	Q(uintus) V . . . cum f[ilio suo] Victo[rino]; Raesius Pudens { pro sa[lute C.] Ovini T[ertulli]}	primiscrin(ius) officin(ae) n(ostrae) .	Kalinka 169; AEM XVII 213 n. 108 and 111; CIL III 12370, 12375, 14209; Sb. XI 59 n. 13.	—	40
27	Diane s[anctae?] o[pti]me meae	Karaharman-Vicus Celeris	—	—	CIL III 7526; AEM VIII 32 n. 1.	—	522
28	Dianae reginae	Ferdinand	—	—	CIL III 12372	—	41
29	[Dia]nae	Glava Panega . . .	[I]ulius Iulianu[s] . .	[mi]les leg(ionis) I It(alicae)	Dobr. Izv. 80 n. 111	Thracian Rider . . .	42
30	Diane reg[inae]	Gigen-Oescus . . .	Iul(ius) Didal[sus] et Iul(ius) Antoniu[s]	—	CIL III 7423; AEM III 46 n. 22;	—	43
31	Deanae	" " . . .	Liburnia Valentina .	—	Dobr. Sb. XVI 34 n. 10 . . .	—	44
32	Dianae Scoptitiae	Gabare	Domitianus { pro salute d(omini) n(ostri) Sev(eri) [Ale]x(andri) Pii Au(gusti)}	eiu[s] vil(icus) . . .	Kalinka 172; Dobr. Sb. XVI 34 n. 11 and 144, fg. 70; CIL III 13722, 14207[41]; RA XXXVI (1900) 306 n. 14	—	45
33	Deanae	Sirakovo	Mussidiu[s] Proculu[s]	centurio leg. V Mac.	CIL III 14211[10] 12386; AEM XVIII 107 n. 4; Dobr. Sb XII 331	—	46
34	[D]iana [i]nit[i]a	Ostrov	Val(erius) Valens . .	—	Kalinka 174; Dobr. Sb. XVI 30 n. 3 fg 11.	Diana	47
35	Deanae Germetithae	near Pleven	M. Iulius Niger . . .	—	Katsarov Jahreshefte XVI Beibl. 206—207; Izv. d-vo I (1900) 117 rem. 5; Izv. ist. d-vo IV (1915) p. 1—2	—	48
36	Ἀρτέμιδι ἐπηκόῳ			—	Dobr. Izv. 81 n. 117 fg. 59 . .	Artemis	49
37	[Κυρίᾳ Ἀρτέμιδι Σαλδοβυσ]σηνῇ . .	Glava Panega . . .	Τίτος Στατιλίου . . .	—	ib. 82 n. 119	Artemis (fragment) .	50
38	Κυ[ρίᾳ Ἀρτέμιδι]	" " . . .	Τήρης . . . κος . . .	—	ib. 83 n. 122	" " .	51
39	Κυρίᾳ Ἀρτέμιτι	" " . . .	—	—	ib. 82 n. 120	" " .	52
40	Κυρίοις Σαλδηνοῖς Ἀσκληπιῷ καὶ Ἀρτέμιδι	" " . . .	—	—	ib. 82 n. 121 fg. 60	Asclepios and Artemis	53
41	—	" " . . .	Οὔλπιος Βάσσος Βάσσου	—	ib. 82 n. 118	Artemis (fragment) .	34
42	Θεᾷ Ἀρτέμιδι	" Sadina "	Τ(ίτος) Αὐρή[λιος] . . Αἴλ(ια) Στατίλια . . .	—	Katsarov Izv. Inst. IV (1926/27) 94 n. 20 fg. 45	Artemis	55

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
43	Ἁγν[ῇ] θεᾷ Ἀρτέμιδ[ι]	near Sadina	Ἀρτεμεισία Ἀρτέμωνος	—	Dobr. Sb. XI 93 n. 1; S. Reinach, Bull. arch. 1894, p. 424 n. 17 pl. XIX 2	Artemis	56
44	—	near Bistrilitsa	Μαις Διζάλου	—	Dobr. ib. 94 n. 2 pl. XVII fg. 2; S. Reinach ib. 425 n. 18	"	57
	Asclepios, Hygieia and Telesphoros						
45	[Σωτῆ]ρι Ἀσκ[ληπιῶι]	Nikyup-Nicopolis ad Istrum	[Σ]αβείνου	—	Seure XII (1908) 57 n. 62; AEM XVII 182 n. 29	—	67
46	[Κ]υρίῳ Ἀσκλ[ηπιῷ ...]	Lipnitsa	... [Μ]εστρίου	—	Kalinka 175; Dobr. Sb. XII 322 n. 11=Izv. n. 91 fg. 70	Thracian Rider (fragment	65
47	Ἀσκληπιῷ Παιᾶνι Τελεσφόρῳ ἠδὲ Ὑγεία	Kunino	Ἤϊος(?) Μάρκελλος	—	Dobr. Izv. 97 n. 141 fg. 78; AEM XV 206	—	66
48	Ἀσκληπιῷ Σαλδηνῷ	Glava Panega	Ἰούλιος Κένσου	—	Dobr. Izv. 33 n. 1 fg. 7	Asclepios	68
49	Ἀσκηπιῷ Σαλδηνῷ	" "	Δίζας Μουκασήους	βο[υλευ]τὴς Παυταλε[ώτης]	ib. 35 n. 2 fg. 8	"	69
50	Ἀσκηπιῷ Σαλδουσηνῷ	" "	Αἴλιος Βειθύκενθος	φυλάρχων	ib. 37 n. 3 fg. 9	"	70
51	Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ Σαλδοοι[σσηνῷ]	" "	Αὐρ(ήλιος) Λικίννιος	β(ενε)φ(ικιάριος) ἐπιτροπικός	Dobr. Izv. 40 n. 7 fg. 13; Cagnat IGr. n. 1398	Asclepios, Hygieia and Telesphoros	71
52	Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγείῃ	" "	Μαρτεῖνος Φίσκο(υ)	β(ενε)φ(ικιάριος)	Dobr. ib. 41 n. 8 fg. 14; IGr. n. 1399	" "	72
53	[Ἀσκλη]πιῷ Σαλτουυση[νῷ]	" "	Ἀσιατικὸς Θεοδώρου	φύλαρχος	Dobr. ib. 41 n. 9 fg. 15	" "	73
54	Κυρίῳ ἐπηκόῳ Σαλδοουισσηνῷ Ἀσκληπιῷ	" "	Δεινίας ὁ τοῦ Ποταμῶνος	φυλάρχων καὶ εἰρηνολογῶν	ib. 42 f. n. 10 fg. 16; Cagnat IGr. n. 1400	" "	74
55	Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγία	" "	Βείθυος Φλάβιος	—	Dobr. Izv. 45 n. 12 fg. 17	" "	75
56	[Ἀσκ]ληπιῷ καὶ Ὑγείῃ	" "	Φλ(άουιος) Μουκιανός	σησκουπλικάρις	ib. 45 f. n. 13 fg. 18; Cagnat IGr. n. 1402	" "	76
57	Κυρίῳ Σαλδοουσηνῷ	" "	Δεινίας	στρ(α)τ(ιώ)της	Dobr. Izv. 47 n. 15 fg. 20; Gagnat IGr. n. 1403	" "	77
58	Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγεία	" "	....ς Κάλλιστος	—	Dobr. Izv. 47 n. 16	" "	78
59	Κοιρίου Ἀσκλ[ηπι]ῷ Σαλδηνῷ	" "	Δίζας Κουλλιοῦ	—	ib. 48 n. 17 fg. 21	—	79
60	Σαλδουισηνῷ	" "	Διογένης Μάρκου	—	ib. 50 n. 19 fg. 22	—	80
61	Θεῷ Ἀσκληπι[ῷ Σα]λτοβυσσηνῷ	" "	—	—	ib. 52 n. 21 fg. 23	—	81
62	[Ἀ]σκληπιῷ κ[αὶ Ὑγία]	" "	—	—	ib. 53 n. 23	Asclepios (fragment)	82
63	—	" "	Σεβαστιανὸς Ἀλεξάνδρου	β(ενε)[φ(ικιάριος)]	ib. 38 n. 4 fg. 10.	statuette of Asclepios and Telesphoros	83
64	—	" "	Αἴλιος Μεστριανός	στρατιώ[τ]ης	ib. 44 n. 11; Cagnat IGr. n. 1401	Asclepios, Hygieia and Telesphoros	84
65	—	" "	Μάξιμος Βαζιτηνό[ς]	[σ]όνδικος	Dobr. Izv. 49 n. 18	fragment	88
66	—	" "	[Βά?]σσου[σὺν τῷ ἀ]δελφῷ Ἡρώδ[ῃ]	βουλευ[τής]	ib. 53 n. 25	fragment	89
67	—	" "	[Mu]cianus	vet(eranus) leg(ionis) III [Gall](icae)?	—	"	91
68	—	" "	[V]aleria[nus]	—	ib. 52 n. 22	"	92
69	—	" "	[Au]relius Victor	eq(ues)	ib. 54 n. 26	"	93
70	[S]anct(um) [Ascle]pium et	" "	—	—	ib. 54 n. 27	"	94
71	Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ Σαλδοουισσηνῷ καὶ Ὑγεία	" "	Κ(οίντος) Ἀνθέστιος Οὐαλεριανός	β(ενε)φ(ικιάριος)	Dobr. Izv. 56 n. 36 fg. 28; Cagnat IGr. n. 1404	Thracian Rider	100

No	Dedications	Found at	Dedicators
72	[Ἀσκληπι]ῷ Σαλτοβυση[νῷ]	Glava Panega . . .	Μάρκος Λούκιο(ς) . .
73	Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ Σαλδοκεληνῷ .	" " . . .	Φλ. Ῥοδοπιανός . . .
74	Κυρίω Ἀσκληπιῷ Σαλδοβυσην[ῷ] . .	" " . . .	[Φ]λάουιος Ἀμάτοκος Ἀματόκου . . .
75	Κυρίω Ἀσκληπιῷ	" " . .	Τ. Φλάουιος Ἀμάτοκος Ἀματόκου . . .
76	Κυρίω Ἀσκ[ληπιῷ]	" " . . .	Τ. Φλ. Ἀμάτοκος . .
77	Κυρίω Ἀσκληπιῷ	" " . . .	Αὐρή(λιος) Διογένης .
78	[Ἀσκ]ληπιῷ Σαλδουσηνῷ .	" " . . .	Τάρσας Τάρσου . .
79	Ἀσκληπιῷ Σαλδουυ[σηνῷ] . . .	" " . . .	Καπίτων Σαβείνου . .
80	Κυρίω Ἀσκληπι[ῷ]	" " . . .	Βρίζενις Μουκακακέους
81	Ἀσκληπιῷ Σαλδηνῷ	" " . . .	Σεύθης Μουκαζένεος— εὐξαμένου Μοντάνου Φλώρου . . . .
82	Σαλδοκεληνῷ Κυρίω Ἀσκληπιῷ . . .	" " . . .	Μαρκιανὸς Διονυσίου .
83	[Κυρί]ω Ἀσκληπιῷ	" " . . .	Διζούλου . . . . . .
84	Κοιρίω Ἀσκληπιῷ	" " . . .	Μοκιανὸς Αὐλουζένε[ος]
85	Κυρίω Ἀσκληπιῷ Σαλδοκεληνῷ . . .	" " . . .	Σεουῆρος Μούκου . .
86*	Κυρίω Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγείᾳ Σαλδοβυσσηνοῖς	" " . . .	Πρεῖσκος Ἰουλίου . .
87	Ἀσκληπ[ιῷ]	" " . . .	[Μουκατ?]ράλος . . .
88	[Ἀσκλη]πιῷ	" " . . .	—
89	[Κυ]ρίω Ἀσκλη]πιῷ	" " . . .	—
90	Κυρίω Ἀσ[κληπιῷ]	" " . . .	—
91	Κυρίω Ἀσ[κληπιῷ]	" " . . .	—
92	Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγία	" " . . .	—
93	[Κ]υρ(ί)ω Ἀσκλ[ηπιῷ]	" " . . .	—
94	[Ἀ]σκλη[πιῷ]	" " . . .	—
95	[Σαλ]δοβυση[νῷ]	" " . . .	—
96	[Ἀσκ]ληπι[ῷ]	" " . . .	—
97	Κυρί[ω]	" " . . .	—
98	Ἀσκληπιῷ Σαλδοβυσηνῷ	" " . . .	—
99	—	" " . . .	Μουκα[τράλις?] . . .
100	[Σα]λδουυσηνῷ	" " . . .	—
101	Κυρίῳ Ἀσσκληπιῷ Σ[αλδοβυσσηνῷ?] .	" " . . .	—
	Bonus Eventus		
102	Bono Eventui	Incertae Moesiae Inferioris	M. Maesius Geminus Bononia . . . .
	Dabatopeios		
103	Θεῷ Δαβατοπείω(ι)	Aptaat (near Dobrich)	Μουκιανὸς καὶ Ῥυμητάλκης Δούδου, Λαπέπωρ καὶ Προκίλιος Αὐλουπόρεος καὶ . .
	Darzalas, Derzelates		
104	[Κυ]ρίω Δαρζάλ[α]	near Eski-Djumaya .	[Τ]ούρβων . . . . . .
105	. . . θεοῦ μεγάλου Δερζελάτου . . .	Varna—Odessos . .	the names of Epheboi
	Demeter		
106	. . . εἴδομεν Ἀσκληπιῷ Δήμη[τρι . .	Tomis	—

Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Pilturka) see p. 167
χιρκίτωρ	Dobr. Izv. 57 n. 37 fg. 29; Cagnat ib. n. 1405	Thracian Rider . . .	101
—	Dobr. ib. 59 n. 38 fg. 30. . .	" " . . .	102
—	ib. 60 n. 39 fg. 31	" " . . .	103
—	ib. 61 n. 40 fg. 32	" " . . .	104
—	ib. 63 n. 41 fg. 33	" " . . .	105
—	ib. 62 n. 42	" " . . .	106
Παυταλιώτης	ib. 63 n. 43 fg. 34	" " . . .	107
—	ib. 63 n. 44 fg. 35	" " . . .	108
—	ib. 64 n. 45 fg. 36	" " . . .	109
—	ib. 65 n. 56 fg. 37		
Παυταλιώτης	ib. 66 n. 47	" " . .	110
στρατιώτ(ης)	Dobr. ib. 66 f. n. 48; Cagnat IGr. n. 1406	" " . . .	111
—	Dobr. 67 n. 49 fg. 38	" " . . .	112
—	ib. 68 n. 50 fg. 39	" " . . .	113
		" " . . .	114
φύλαρχος Παυταλιώτης	ib. 68 n. 51. fg. 40		
—	ib. 68 f., n. 52	" " . . .	115
—	ib. 69 n. 53	" " . . .	116
—	ib. 69 n. 53a	" " . . .	117
—	ib. 69 n. 54	" " . . .	118
—	ib. 69 n. 55	" " . . .	119
—	ib. 69 n. 56	" " . . .	120
—	ib. 69 n. 57	" " . . .	121
—	ib. 69 n. 58	" " . . .	122
—	ib. 69 n. 59	" " . . .	123
—	ib. 69 n. 60	" " . . .	124
—	ib. 70 n. 62	" " . . .	125
—	ib. 70 n. 63	" " . . .	126
—	ib. 70 n. 64	" " . . .	127
—	ib. 70 n. 66	" " . . .	128
—	ib. 70 n. 67	" " . . .	129
			130
p(rimus) p(ilus) leg(ionis) I Ital(icae) . .	CIL III 6223	—	131
ἱερεύς.	Dobr. Sb. XVIII 766 n. 66 fg. 47.	—	132
βου(λευτής)	Dobr. Izv. 178 n. 228 fg. 148 .	relief.	133
—	Kalinka 144	—	134
—	Cagnat IGr. 620; AEM VIII 11 n. 25.	—	137

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
	Diana (see Artemis)						
	Di militares						
107	Dis militaribus Genio Vistuti aquilae sanct(ae) signisque leg(ionis) I Ital(icae) Severianae . .	Staklen—Novae . .	M. Aurel(ius) Iustus domo Horrei Margensis { dedicat(um) per Annium Italicum leg. Aug. pr. pr. . . }	ex trecenario p(rimus) p(ilus)	CIL III 7591=6224	—	139
	Dionysos						
108	—	Pavlikeni	Αἴλιος Μοσχιανός . .	—	Filov Izv. d-vo III (1912/13) 25 n. 22 fg. 22	Dionysos with his cortage	140
109	[Κ]υρίῳ Διονύσῳ	Draganovo	—	—	Velkov Izv. Inst. II (1923/24) 227.	"	143
110	Διόνυσον	Tirnovo	Αἴλιος Δέξτερ	—	Seure RA XII (1908) 52 n 52; AEM XVII 187 n. 43	"	144
111	"	Nikyup — Nikopolis ad Istrum	Πείσων Ἀκύλου . . .	—	Dobr. Sb. XVI 83 n. 3 fg. 42; RA XII (1908) 55 n. 59 . . .	"	146
	Dioscuri						
112	[Διοσκόρ]ους ἐπιφανεῖς	Varna—Odessos . .	[Ἀπολλό?δ]ωρος Ἕ[λλ]ηνος	—	Kalinka 193 fg. 54 and Nachträge p. 375 n. 193	Dionysos.	157
113	Διοσκόροις	"	—	—	Kalinka 194 fg. 55; Dobr. Izv. 140 n. 196 fg. 115; Šk. Op. 83 n. 180 fg. 108	"	158
	Dolichenus						
114	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) D(olicheno)	Gorsko-Kosovo . .	[A]u[r]el(ius) An(t)iochianus	sa[c(erdos)].	Kalinka 126; CIL III 14427; Dobr. Sb. XVI 62 n. 27. fg 71	—	164
115	I(ovi) o(ptimo) [m(aximo)] Dol(icheno)	Adamklise-Tropaeum Traiani	—	—	CIL III 14437[1]; AEM XIX 86 n. 20	—	165
116	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dolchen(i)	Nikolitsel between Machin and Isakcha	Polydeuces Theophili et Lucius Kapito et Flavius Re[gi]nus { pro salute imp. M. Aureli Antonini Pii Aug. et Iuliae Dominae Matri castrorum . . . . . }	sacerdotes Iovis Dolcheni	CIL III 7520	—	166
117	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dolycheno	Megdankyoi near Isakcha	Lucius Dome.i et Aquila Barsemon et Flavius { pro salute imp. }	—	CIL III 14445	—	167

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	N. in the bulgarian Appendix (Priturha) see p. 16)
118	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Dol(icheno)	Cheley	Probu[s] et Apollonia eius	centurio leg(ionis)	CIL III 14490	—	168
119	Ῥοῦβον Πρίσκου ἱερατεύσαντα θεῷ Δολοχηνῷ	Murat near Callatis	Ἰουλιανὸς Ἀλεξάνδρου μνήμης χάριν	συνιερεύς	AEM XIV 37 n. 95.	—	169
	Epona						
120	Θεὰν ἐπήκοον [Ἐπόνην?]	Aptaat	Αἴλιος Παυλίν[ου]	—	Cagnat IGr. n. 595; Dobr. Sb. 767 n. 67 fg. 48	Epona	170
	Genius						
121	Genio cent(uriae)	—	Fl. Avitianus	sig(nifer) n(umeri) Surorum s(agittariorum)	CIL III 7493; AEM VIII 34 n. 4;	—	181
122	Genio [e]mpori Pir[e]tensium	Gorsko Kosovo	—	—	Kalinka 201; CIL III 12417	—	182
123	Genio loci	near Kyustendja — Tomis	C. Prastina Messalinus	leg(atus) Aug. pr.[pr.]	CIL III 7529; AEM VIII 5 n. 13	—	183
124	Numini Augustor(um) et Genio p(ublici) p(ortorii)	Lajene	Hermes servus	vil(icus)	CIL III 7434, 7435 = 751, 752; Dobr Sb. XVIII 755 n. 51 fg 41	—	184
125	Genio I[uli]orum Ianuari Capitonis Epaphroditi n(ostrorum) c(onductorum) p(ortorii) p(ublici?)	Lom – Almus	„	—	CIL III 6124	—	185
	Hekate						
126	Ἑκάτῃ ἐπηκόῳ	Varna	Ἀμάτριος	—	—	—	189
	Hercules						
127	Herculi Aug(usto)	Pavlikeni	Maximus Baradi	—	Filov Izv. d-vo III (1912/13) 33 n. 28 fg.28	Herakles (fragment)	191
128	Herculi	Lom—Almus	[L.] M[e]ssius	centurio leg. I Ital.	CIL III 6125	—	192
129	Herculi s[a]nc(to)	Martvica	M. Valens	—	Filov Izv. d-vo II (1911) 276 fg 10	—	193
130	Herculi invicto	Stratidje near Eski-Djumaja	Aur(elius) Disdosi	mil(es)	Katsarov, Izv. Inst. IV (1926/27) 100 n. 23	Herakles	194
131	Herculis(sic) invicto	Madara near Shumen	—	—	Filov, Izv. d-vo II (1911) 85 f. fg.1	„	195
132	—	Yutyukler near Razgrad)	—	cornicularis	Katsarov Izv. Inst. IV (1926/27) 100 f. n. 25 fg. 48	„	196
133	Herculi	Nikolaevo near Lovech	Aurelius Bitus	—	Filov Izv. d-vo I (1910) 224; Seure RA XXII (1913) 249 n. 126	gold ring	197
134	Her(culi)	Silistra—Durostorum	—	—	Filov ib. IV (1914) 9	silver ring	198
135	[Ἡρακλεῖ . . . ν]ῷ	Varna—Odessos	—	—	Kalinka 196, fg. 56	Herakles	199
136	Μητρ[ὶ καὶ Ἡ]ρακλεῖ	Varna	—	—	ib. 197; AEM XVII 202 f. n. 80	Herakles and Meter	200
	Hermes						
137	—	Nikyup — Nicopolis ad Istrum	Δόρσας	—	Seure RA X (1907) 426 n. 17; Dobr. Sb. XVIII 797 n 10	Hermes	213

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
	Heros („Thracian Rider")						
138	Er(oni)	Luyblian near Popovo	Aurelius Surius . .	miles coh. Primasens. Aure(lianae) . . .	Dobr. Izv. 108 n. 154 fg. 87 .	Thracian Rider . . .	217
139	Heroni	"	Aurelius Mucapaibe[s]	miles	ib. 106 n. 152 fg. 86	" " . . .	221
140	Her(oi) Divesanto	Glava Panega near Teteven	Fl. Mestrius	mi(les) cohort(is) II Lucensium	Dobr. Sb. 20 n. 31	" " . . .	228
141	—	Glava Panega . . .	Iul. Val(ens)	dec(urio)	Dobr. Izv. 74 n. 72 fg. 46 . .	" " . . .	238
142	—	"	. . . . lius Montanus .	—	ib. 76 n. 82.	" " . . .	248
143	—	Kramolin near Sevlievo	Herculanus	actor	CIL III 12419	relief.	290
144	Sancto	Lisets near Lovech	Sirmer Aurelius Pirurus	mil(es)	Šk. Op. 61 rem. 1	Thracian Rider . . .	291
145	—	Ferdinand-Mun. Montanensium	[M]ontanus	dec(urio) Mo[ntanensium]?	Dobr. Izv. 110 n. 157	" " . . .	295
146	Eroni sancto	Leskóvets near Berkovitsa	Ant. Mercurius . . .	eq(ues) n(umeri) C(ontariorum?) P(annoniorum?)	Katsarov Izv. d-vo I (1910) 111 n. 1	" " . . .	299
147	Sancto Heroni	Kunino	Iul	—	CIL III 14412² = 12391; AEM XV 207; Dobr. Sb. VII 95 .	—	301
148	Heroni Ithiostlae	Karaisen	L. Tanicius Zosimus	—	Dobr. Izv. 111 n. 160 fg. 90 .	Thracian Rider . . .	314
149	Heroni san[cto]	Dabene	Messianu[s]	—	CIL III 14425; Dobr. Sb. XVI 19 n. 26	" "	315
150	[H]eroni inv[icto]	Adamklise-Tpopaeum Traiani	Iaehetav	vilicus — servus . . .	CIL III 12463; AEM XIV 18 n. 40	—	339
151	Heroni	Ruse-Sexanta Prista	Marcianus	centurio leg. I. It(alicae)	CIL III 7472; AEM XI 22 n. 8 .	Thracian Rider . . .	340
152	[He]roni Suregeti idemque Prae[hi]b(enti)	Silistra-Durostorum	Aurel(ius) Matu[r]us .	[centurio l]eg. XI Cl(audiae) Ant(oninianae)	Pârvan, Durostorum, p. 6 . .	—	352
153	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) Heroi .	Kyustendja-Tomis	Q. Trebellius Q. f. [F]ab. Maximus Roma	centurio leg. V Mac., trecenarius coh III pr.	CIL III 7534	—	356
154	Heroi invicto	" "	Zosimus et Callinicus et Phoebio — {pro salute imp. Valeri}	—	CIL III 7531; AEM VIII 6 n. 14	—	357
155	Heroi Ἥρωι κατα(χθονίῳ)	Alakapu near Tomis	Ti. Claudius Mucasius Τι. Κλαύδιος Μουκάσιος	—	CIL III 14214²⁷; AEM XIX 93 n. 36; Cagnat IGr n. 619 . .	—	358
156	Hero(i) sancto	near Eski-Djumaya .	[P.] Ael Felix	—	Šk. Op. 61 n. 136	Thracian Rider . . .	362
157	[Her]oni Do[mino]	Besiul	[Iu]lius Seve[rus] . .	—	CIL III 7530; AEM XI 65 n. 137	" "	368
158	Heroni invicto	Incertae Moesiae Inferioris	—	—	CIL III 7532	" "	373
159	Ero et D[omno]	Hasiduluk near Tomis	the members of a Thiasos	—	CIL III. 7532; AEM VII 3 n. 7	" "	375
160	Ἥρωι	Lyublian	Μουκιανὸς Δό[λης?] .	—	Dobr. Izv. 106 n. 151	" "	220
161	—	"	Ἐπτητ[ράλις?]	—	ib. n. 153	" "	222
162	Θεῷ ἥρωι	"	Αὐρ(ήλιος) Μουκιανός .	στρα(τιώτης)	Dobr. ib. 106 n. 150; Seure RA XII (1908) 41 n. 38; Cagnat IGr. n. 1410 = 563	" "	223

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	№ in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
163	Ἥρωι Πυρυμηρύλα	Lyublian	Διζά ας Διζάλας	—	ib. 103 n. 148 fg. 84	Thracian Rider	224
164	Πυρμηρούλα	"	Μουκαπαίβης	—	ib. 103 n. 149 fg. 85	" "	225
165	[Π]υρμηρούλα	Golyama Brestnitsa	—	—	ib. 100 n. 142 fg. 79	" "	227
165	[Ἥρωι Πυρμη]ρούλῳ	Arablar	Ζαικίθης Ζουρήσους	—	S. Reinach, Bull. arch. 1894, p. 427, n. 21; Dobr. Izv. 149	" "	353
167	—	"	Αὐρηλις Μεστόη	—	Dobr. Sb. XVI 20 n. 33	" "	226
168	Κυρίῳ θεῷ ἐπιπ[π]ίῳ	Glava Panega	Κλαύδι(ο)ς Μάξιμος	β(ενε)φ(ικιάριος)	Dobr. Izv. 71 n. 68 fg. 42; Cagnat IGr n. 1407	" "	234
169	Ἥρωι Σαλδοκεληνῷ	" "	Γαΐ(ο)ς Γοληοῦς	—	Dobr. ib. 72 n. 70 fg. 43	" "	236
170	Ἥρωι	" "	Βεῖθυς Διέρνεος	—	ib. 73 n. 71 fg. 44	" "	237
171	—	" "	Μουκατράλις Κρίσπου	—	ib. 74 n. 74	" "	240
172	Κυραικνη	" "	Αἴλιος Στατίλιος	—	ib. 74 n. 75 fg. 47	" "	241
173	—	" "	Φλάβι(ο)ς Οὐάλης	—	ib. 76 n. 83	" "	249
174	—	" "	Ἀλυπίων	—	ib. 77 n. 85	" "	251
175	—	" "	Δίζας Ἄθυο[ς]	—	ib. 77 n. 86	" "	252
176	—	" "	Τιβ. Κλαύδιος Καίγεισος	—	ib. n. 90 fg. 51	" "	255
177	—	Asal-Beyli near Provadia	Αὐλ[ο]ζέν[ις] Μου[καπό]ρεος	—	Šk. Op. 54 n. 123 fg. 75	" "	271
178	Ἥρωι Θαυμ....δῶ	Arkovna	[..καὶ Δαλ]ήπορις οἱ Ἄθυος καὶ Αὐλου[τράλεος καὶ]...[Μουκαπ]όρεος	ἱερεῖς	ib. 55 n. 124 fg. 76	" "	272
179	—	near Provadia	Ἀπολλόδωρος Αὐλουζένε[ος] [ὁ καὶ] Σάτραλις	—	ib. n. 66 fg. 43	" "	273b
180	—	Petrich-Kalesi near Provadia	Ἶπος Σειτιζένεος	—	ib. 50 n. 108; Dobr. Sb. XVIII 795 n. 6	" "	275
181	[Ἥρω]ι Βετεσπίῳ	Petrich-Kalesi	Δυζατράλις Ἰουλίου	—	Šk. Op. 49 n. 105 fg. 68; AEM XVII 202 n. 77	" "	277
182	—	" "	Τραλ...	—	Šk. Op. 50 n. 109; Dobr. Sb. VIII 80 n. 70	" "	278
183	—	Avren near Varna	Δαδᾶς Δαλεπόρεως	—	Šk. Op. 53 n. 116; Dobr. Sb. XVIII 796 n. 8 fg. 62	" "	279 a
184	—	" " "	Φλάβ(ιος) Στιλᾶς Ἀκινδύνου	—	Kalinka 221; Šk. Op. 188 fg. 116	" "	280
185	Ἥρωι Οὐτασπίῳ	Avren	Κλαύδιος Ἰουλ[ιανός]	στατιωνάρις	Katsarov Izv. d-vo III (1912/13) 125—126, fg. 92; Šk. Op. 52 n. 115	" "	281
186	Ἐπηκόῳ	Mindya	—	—	Dobr. Sb. XVIII 796 n. 9	" "	287
187	—	"	Ζεισκῶρις Δόρσου	—	ib. 797 n. 10	" "	288
188	—	Todorichene	Φλάβ(ιος) Βάσσου βετρανός	δεκουρίων	Dobr. Izv. 101 n. 146, fr. 82; Cagnat IGr. n. 1408	" "	294
189	Θεῷ ἥ[ρ]ωι	Vratsa	Ἰουλιανὸς Δαμοσ[τ]ράτου	—	AEM XV 205 n. 69	—	300
190	Θεῷ ἥρωι Σγ...ητλα (or Σπ...ητλα)	Lyaskovets	Κορνήλιος Ἀ[ν]είκητος	β(ενε)[φ(ικιάριος)] ?	Dobr. Izv. 134 n. 191 fg. 110; Katsarov Izv. d-vo(III 1912/13) 128 n. 10; Cagnat IGr. n 1434.	Krater	309
191	Θεῷ ἥρωι Βορκηνθία(?) or Δορκ[εν]θία(?)	Gorna Oryahovitsa	Αἴλιος Ποτάμων	—	AEM XV 218 n. 106; Seure RA XII (1908) 54 n. 57	Thracian Rider	312
192	Θεῷ	Lipnitsa	Γάϊος Μακούτου καὶ Γολειοῦς		Dobr. Sb. XI 77 n. 4; Reinach, Bull. arch. 1894, p. 421 № 11.	" "	304
193	[Κυρίῳ ἥρ]ωι ?	Dichin	Χρηστὸς Ἀλεξάνδρου	—	Dobr. Izv. 131 n. 185 fg. 106	" "	305
194	... ουλα	"	Φρόντων Ζεισ	—	Dobr. Sb. XVIII 797 n. 12	" "	306
195	Ἥρωι Μανιμάζωι	Gabrovo	Ἑστιαῖος Νεικίου	—	S. Reinach, Bull. arch. 1894 p. 420 n. 8 pl. XIX 1; AEM XV 107 n. 58	" "	313

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
196	Ἥρωι Παλαδε[ινηνῷ]	Eski-Arnautlar . . .	—	—	Šk. Op. 43 n. 89 fg. 60 . . .	Thracian Rider . .	318
197	—	Sazla near Razgrad	Αὐρ. Ῥοιμητάλκης σὺν τῷ πατρὶ Μαρτιάλῃ Πάλαρ	—	Katsarov Jahreshefte XIX, XX (1919) 45 n. 1 fg. 27	" " . .	351
198	Ἥρωι Στου.	Arablare	Μουκιαν[ός]	—	Dobr. Izv. 133 n. 187; AEM XVII 195 f. n. 61	" " . .	354
199	Ἥρωι ἰσχυρῷ[ι]	Mangalia-Callatis . .	Ἀρίστων Αν[τονίου ?] Ἀν[θίμου]	—	RA XXI (1925) 571 n. 3; Dacia I 145 f. n. 6	" " . .	367
200	Ἥρωα	Kyustendja-Tomis .	the members of a Thiasos	—	AEM VI 19 n. 39	" " . .	377
	Hypsistos						
201	. . . Διὶ ὑψίστῳ	Markovcha	—	—	Kalinka 133; Dobr. Sb. XVIII 768 f. n. 69. fg. 49	—	621
	Iupiter						
202	I(ovi) o(ptimo) m(aximo) [et dis] Samarie	Levski	Geminius Herc[ul]a[n]us?	—	CIL III 12403; AEM XVII 179 n. 23	—	400
203	IOM conservato[ri]	Komarevo near Berkovitsa	Tib. Fel(ix) Naso cum Aelia Antonia coniuge	—	CIL III 7446=6129b; Dobr. II 10	—	403
204	IOM	Gromshin	M. Servilius Fabianus {pro salute Imp. Caes. M. Aureli Antonini Aug. et Imp. Caes. L. Aureli Veri Aug.}	leg. Aug. pr. pr. . .	CIL III 12385; Šk. Sb. IV 148 n. 3; Dobr. Izv. 147 n. 221 fg. 143	—	404
205	IOM rector(i) Iunoni regin(ae) Miner(vae) Victo(riae) Volk(ano) Mercur(io) Fatis divinis	Dolna Beshovitsa .	Aur. Pudens	strat(or) co(n)s(ularis)	CIL 13718; AEM XVIII 106 n. 3	—	405
206	IOM Tamiteno	Riben	M. Iulius Frontianus	[v]et(eranus) Augg. n(ostrorum) . . .	Katsarov Izv. d-vo II (1911) 180 f. n. 4 fg. 5	—	407
207	IOM ceteris[q]ue diis deabusq(u)e Giridavens(ibus)	Pelishat	Memor Aug(ustorum) trium ser(vus) . .	(contra) sc(riptor) stat(ionis) Dim(ensis).	CIL III 12399; AEM XVII 175 n. 12	—	408
208	[I]OM [dis deab]usq(u)e praesid[ibu]s [H]aemi mont[is]	near Markova Kapia	Quintus Decius . .	leg(atus) ac [p]r(aeses) provinciae . .	CIL III 13724; AEM XVII 179 n. 24	—	409
209	IOM t(onanti)	Nedan	{pro salut(e) Imp. T. Ael. Hadriani Antonini Aug. Pii} .	—	CIL III 12405; Seure RA XII (1908) 40 n. 37; AEM XVII 184 n. 35	—	410
210	IOM	near Butovo	—	—	CIL III 12413; AEM XV, 210 n. 83; Sb. VII 94	—	411

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
211	IOM	Kamenopole	Vic(ani) Trullenses per mag(istros) P. Ael. Attalum et T. A(el.) Secu[n]dum {pro s(alute) Imp.}	—	CIL III 14412³; Dobr. Sb. XVIII 756 n. 53 fg. 42	—	412
212	IOM [et] Iunoni re[gi]n(ae)	Shumen	Bu[r]ti[nus] {pro s(alute) Imp. T. A(eli) [An]ton. Pii Aug(usti) et] M. [A]ur. Ca[es.]}	[ci]vis Tomita[nus] [ma]gis(ter) vic(i) miles leg. I Ital.	Kalinka 128; CIL III 7446	—	413
213	Iunoni regine	near Shumen	Aur. Valens		CIL III 12442	Iuno	414
214	[I]O[M]	Aboba near Shumen	{pro salute Imp. C(aes.) L. Septimi S[e]veri A[ug.]}	—	CIL III 7464	—	415
215	Iovi optimo	Gigen-Oescus	Bassus Anerinni	—	Dobr. Izv. 174 n. 222 fg. 144	—	416
216	IOM	"	L. Eubinus	—	Kalinka 124; CIL III 14420; Dobr. Sb. XVI 64 n. 29	—	418
217	[I]OM	"	—	—	Dobr. Izv. 175 n. 223	—	417
218	Iovi optimo maxsimo	Svishtov	Q. Memmius	—	CIL III 7439	—	419
219	IOM	Karash	—	—	Dobr. Izv. 168 n. 215	—	420
220	IOM	Makresh	{pro salute d(omini) n(ostri) An[t]on[-n]i Imp. Aug.}	—	Velkov Izv. Inst. II (1923—24) 210 n. 1	—	421
221	IOM	"	—	—	ib. n. 2	—	422
222	IO[M]	"	{pro salute}	—	ib. n. 3	—	423
223	IOM	"	Iul. Ing[ens?]	dec(urio) col(oniae)	ib. n. 4	—	424
224	IOM, I[unoni reginae, Minervae]	Igiitsa-Troesmis	c(ives) R(omani) Tr[oesmi consistentes] {pro sa[lute] Imp. Caes. T. Aeli Had(riani) Anton. [Aug. Pii et M. Aureli] Caes.}	—	CIL III 6167	—	425
225	IOM Serapi	"	—	—	CIL III 6164	—	426
226	IOM	"	P. Val(erius) Clemes et L. Cominius Val(ens) et L. Val(erius) Crispus {pro salute Imp. etc.}	vet(erani) leg. V M(acedonicae) ma[gistri] aedilis L. Val. Crisp.	CIL III 6162	—	427
227	[I O]M	"	{pro salute Imp. etc}	—	CIL III 6163	—	428
228	[I]OM	Tulcha-Aegissus	c(ives) c(onsistentes) vic(o) (primo?) Urb. {pro sal. Imp. etc}	—	CIL III 14441	—	429
229	IOM	"	Veter(ani) et c(ives) [R(omani)] [vi]co V. {pro salute Imp. etc.}	—	CIL III 14442	—	430
230	IOM	Babadag	c(ives) R(omani) vet(erani) vico Nov...	—	CIL III 14448	—	431

No	Dedications	Found at	Dedicators
231	I O M [e]t Iunon[i] [r]eginae . .	Dulger near Carsium	Xe[.]us Nicephorus {pro salute Imp. etc.} . . . .
232	I O M	Ostrov near Durostorum	Cn. Oppius Soterichus et Oppius Severus {dedicatum est per Tib. Cl. Saturninum leg. Aug. pr. pr.} . . .
233	I O M	Kyustendja-Tomis	Cerdo . . . . . .
234	I O[M]	„	[Ap]olloniu[s] . . .
235	[I O]M	„	—
236	I O M et Iunon[i] reginae	Mangalia-Callatis . .	[ci]ves r[o]man[i] . . . . . tlae consi[st]entes vico [t]urre Muc. {pro salute Imp. etc.} . . . .
237	I O M et Iunon[i] reginae	„ . .	T. Flaviu[s] Sabin[us] {pro salute Imp.}
238	I O M	Dorobants near Kyustendja	M. Coc(ceius) Hilus
239	[I]O[M]	Nastradin	Ael(ius) Inseru[s] . .
240	I O M, Her(culi) in(victo), Cer(eri), Lib(ero) Patr(i)	Adamklise-Tropaeum Traiani	M. Stabius M. f. Fab. colonus d(omo ?) Luca {pro salute Imp. etc.} . . . .
241	I O[M] e[t Iun(oni)] re[g(inae)] .	Mulchova near Adamklise	[P.] Ae[l(ius)] Fl[o]ru[s]
242	[I]ovi optimo maximo	Karanasuf-Istros . .	c(ives) r(omani) et Lai consistentes regione Si(tri ?) [= Is(tri) !] vico Secundini {pro salute dominorum nostrorum etc.} . . . .
243	I O M ei Iunoni regine	Chatalorman near Istros	c(ives) r(omani) et Bessi consistentes vico Ulmeto {pro salute Imp. etc.}
244	I O M et Iunoni regin(a)e	„	c(ives) r(omani) et Lai consistentes vico Secundini {pro salute Imp. etc.} . .

Quality	Sources	Relief	N. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
—	CIL III 7488; AEM XI 28 n. 16	—	432
—	CIL III 7474; AEM VI 3 n. 1; X 203 n. 1		
—	CIL III 7535; AEM VI 1 n. 1.	—	433
e[x?] magi[ster] vici	CIL III 7536; AEM VI 11 n. 18	—	434
—	CIL III 7581; AEM XI 52 n. 71	—	435
		—	436
—	CIL III 7533; AEM VI 11 n. 19	—	438
—	CIL III 7585; AEM VI 4 n. 2.	—	437
—	CIL III 12494; AEM XIV 27 n. 52	—	439
(duum)v[ir]	CIL III 12466	—	440
trib. mil. leg. [XI] Cl(audiae)	CIL III 14214[1]	—	441
(duum)v[ir] q(uin)q(uennalis) {pro salute d(omini) n(ostri) etc.} . .	CIL III 12465	—	442
—	Pârvan Dacia II (1925) 241 n. 41 fg. 65 and 66	—	443
—	CIL III 14214 [26]	—	445
—	Pârvan ib. 246 n. 43 fg. 69 .	—	444

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (Pilturka) see p. 167
245	IOM et Iunoni reg(inae)	between Noviodunum et Istros	Maximu[s] mag(ister) vici { pro salute Imp. etc. }	—	CIL III 12487	—	446
246	IOM pa[t]erno	Incertae Moesiae Inferioris	Iulius Menophilus .	—	CIL III 6225	—	447
247	Io[v]i	„	[T.] Iunius (H)ermes	(duum)v(ir)	CIL III 7595 = 6228	—	448
	Κυβέλη s. Mater Deum						
	Liber Pater						
248	IOM et Libero Patri	Iglitsa-Troesmis . .	—	—	CIL III 7498	—	449
249	Libero Patri	Staklen—Novae . .	C. Iul(ius) Carianus .	p(rimi)p(ilaris) I leg(ionis) Ital(icae) ex eq(uite) romano .	CIL III 750	—	450
250	Libeto Patri	Pavlikeni	Domit(ius) Saturninus	—	Filov Izv. d-vo III (1912/13) 25 n. 21 fg. 21.	Dionysus (fragment)	451
	Magutis						
251	Deo Maguti	Kovachovets . . .	Iulius Herculan(us) .	—	Katsarov Izv. Inst. IV (1926/27) 98 n. 22	—	453
	Mars						
252	Ma[rti] Ultori	Adamklise-Tropaeum Traiani	[exerc]itu[s Moesiae Inferioris] su(b]... e [leg. Aug. pr. pr.]	—	CIL III 12467	—	454
	Mater Deum Magna and Attis						
253	Matri deum magnae	Kyustendja—Tomis .	Aur(elius) Firminianus { pro salute d(ominorum n(ostrorum) etc. . . . }	v(ir) p(erfectissimus) dux limit(is) prov(inciae) Scyt(hiae)	CIL III 764	—	455
254	Atti	„	C. Antonius Eutyches	archidendroph(orus)	CIL III 763	—	456
255	Κυρίᾳ [Κυβέ?λ]η	Varna—Odessos . .	Φλαβία Κυ[ντ]α . . .	—	Kalinka 151.	—	459
256	[Θεᾶς] Ἰδείας μεγάλης [μητρ]ὸ[ς] Διὶ Ἡλίῳ μεγά[λῳ κυρί]ῳ Σεβαζίῳ ἁγ[ίῳ . . . νῳ]	Nikyup — Nicopolis ad Istrum	Φλ. Ἀσιαν[νός . . . ου]	βουλ(ευτής)	AEM X 241 n. 6; Seure RA I (1908) 44 n. 45	—	461
257	[Μ]ή[τ]ερ θεῶν Σκελεντηνή. Μητρὶ θεῶν	„	Ἀκύλεινος Ποπλίου .	—	AEM XV 214 n. 93; ib. n 46; Filov Izv. d-vo III (1912/13) 22 n. 19 fg 19	—	462
258	Μητρ[ὶ Ἡ]ρακλεῖ	„	—	—	AEM XVII 204 n. 80	Meter and Heracles	464
259	[Ἀπόλλωνα] καὶ Μ[ητέρα μεγάλην θεῶν]	Varna—Odessos . .	Τιβ(έριος) Θ[εο . . . . [	—	Kalinka 221	—	465
	Minerva — Athena						
260	Minervae	Gigen—Oescus . .	—	—	Dobr. Izv. 175.	—	472
261	IOM I[unoni reginae, Minervae) see n. 224	—	—	—	—	—	—
262	IOM rector(i) Iunoni regin(ae) Miner(vae) etc. see n. 205 . . .	—	—	—	—	—	—

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	N. in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
264	Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ Ζυγίᾳ καὶ Ἀθηνᾷ Πολιάδι see n. 310 . . .	—	—	—	—	—	—
265	Διὶ Ὀλυμπίω καὶ Ἥρα καὶ Ἀθηνᾷ see n. 309	—	—	—	—	—	—
	Mithras. Sol invictus						
266	[In]vict]o] Mithr(ae)	Silistra - Durostorum	Cornel(ius) Fau(s)tu(s)	(centurio) leg. XI Cl(audiae)	CIL III 7475; CTextes II 130 n. 223; AEM III 44 n. 15; Dobr. Sb. XVI 45 n. 15 . .	—	474
267	Deo invicto	Adamklise-Tropaeum Traiani	Annius Saturninus {pro salute Imp. etc. . . . . . .}	(centurio) leg. XI Cl(audiae)	CIL III 7483; CTextes II 130 n. 227; AEM VIII 5 n. 11 . .	—	475
268	So[l]i invicto	„	Q. Lucilius Pis[ci]nus {in hon(orem) d(omus) d(ivinae)}	(centurio) leg. I Ital.	CIL III 12468; CTextes II 470 n. 227 a; AEM XVII 103 . . .	—	476
269	Deo sancto invicto	Ferdinand — Municipium Montanensium	Lucaius	—	CIL 12347; CTextes II 227 n. 135 fg. 120; Dobr. Sb. XVI 41 n. 6; AEM XIV 155 . . .	Mithras	477
270	D(eo) i(nvicto) M(ithrae)	Gigen—Oescus . . .	M. Titius Maximus .	(duum)viralis col(oniae)	Kalinka 146; CIL III 7426=6127; CTextes II 130 n. 224; Dobr. Sb. XVI 45 n 13; AEM XI 21 n. 6.	—	478
271	[Deo in]victo	Kule-Mahala	—	—	CIL 14412; Dobr. Sb. XVI 44 n. 11	Mithras	480
272	Invicto	„	C. Plotius Maro . .	—	Kalinka 147; CIL III 14411; Dobr. Sb. XVI 45 n. 12 . .	—	481
273	[S]oli Zo	Iglitsa—Troesmis . .	—	—	CIL III 6165; CTextes II 130 n. 226.	—	482
274	Ἡλίῳ Μίθρᾳ θεῷ ἐπηκόῳ	Nikyup — Nicopolis ad Istrum	Αὐρ. Μάρκος	γναφεύς.	Cagnat IGr. 567; CTextes II 469 n. 223 a; Dobr. Sb. XVI 42 n. 7	Mithras	483
275	Ἡλίωι Μίθρα ἀνεικήτω	Karanasuf—Istros .	The members of a Thiasos	—	Pârvan Dacia II 218 n. 21 . .	—	484
	Nemesis						
276	Nemesi Aug(ustae)	Lom—Almus . . .	Caesidius Amandus	b(ene)f(iciarius) v(iri) c(larissimi) (con)s(ularis) {pro salute Imp. etc}	CIL III 14208; Bass. Sb. XI n. 20	—	513
	Nymphae						
277	Ταῖς Νύ[μφ]αις	Saragyol near Istros	Φιλὴ Αἰγικορέων ἐπὶ ἀρχῆς Σκαπούλα N[ι]κολάου	—	AEM XVII 88 n. 12	—	516
278	Νύμφαις Ἀμουσίσσ[αις]	Glava Panega . . .	—	—	Dobr. Izv. 84 n. 125	the three Nymphs .	517
	Quadriviae						
279	Quadriviis	Gigen—Oescus . . .	—	—	Kalinka 192; CIL III 12349 AEM XIV 146 n. 10; Dobr. Sb. II 47 n. 5	—	520

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarien Appendix (Priturka) see p. 167
	Suaaidsb						
280	Iovi Sabadio et Mercurio	Vishov-grad near Tirnovo	M. E(nnius?) Celerinus	—	Dobr. Izv. 173 n. 220 fg. 142 .	—	525
281	Iovi Sabadio et Mercur[i]o . . .	Pavlikeni	M. Servilius Verecundus	—	CIL III 12429; AEM XV 210 n. 84; Sb. VII 96 fg 5; Seure RA XII 43 n. 43	—	526
282	Numini Sabazio	Ferdinand — Municipium Montanensium	Cessicius . . . lianus	—	Dobr. Sb. XVI 79; [cp. CIL III 7448]	—	528
283	Θεῷ ἐπηκόῳ Σαβαζίῳ Ἀρσιληνῷ . .	Nikyup-Nicopolis ad Istrum	Μουκαζένις Αὐλουκένθου	—	Dobr. Sb. XVI 79; Seure RA XII (1908) 43 n. 44.	—	527
284	Θε[ῷ] ἐ[π]ηκόῳ Σα[β]α[δ]ί[ῳ] Ἀρ . . . ναμ[η]νῷ?	"	Μουκατράλ[ις] Μένθου .	—	Seure RA X (1907) 426 n. 18 .	—	—
	Sarapis, Isis, Anubis						
285	Ser]apidi	Byala Slatina . . .	M. Ialli(us) Bass(us) t(emplum) [inc]oavit { pro salute Imp. etc. . . . . . . }	le[g(atus) Aug. pr. pr.]	CIL III 12387; AEM XIV 158 n. 46; Sb. IV 153 n. 18; Sb. VII 101 fg. 9	—	557
286	Sarapid(i)	Incertae Moesiae Inferioris	—	—	CIL III 7593=6226	—	558
287	. . . [Σαράπιδ]ος καὶ Ἴσιδ[ος] . . .	Kyustendja - Tomis .	—	—	AEM XI 41 n. 54; Cagnat IGr. 621	. .	560
288	. . . καὶ Σαράπιδι καὶ Εἴσιδι καὶ [Ἀνού]βιδι καὶ θεοῖς πᾶσιν . . .	" " . .	Διονύσιος Ἡδύλου . .	—	AEM XIX 97 n. 44.	—	559
289	Σαράπιδ[ι]	" " . .	—	—	Ἑλλ. Φιλ. Σύλλ. 13, 1881, παρ. 6, p. 65; Pick-Regling, Die ant. Münzen I2 1910, p. 628, rem. 5	—	561
290	Θεῷ μεγάλῳ Σαράπ[ιδι καὶ] τοῖς συννάοις θεοῖς [καὶ τῷ αὐ]τοκράτορι Τ. Αἰλίῳ Ἀνδριαν[ῷ Ἀ]ντωνείνῳ Σεβαστῷ Εὐσεβ[εῖ] καὶ Μ. Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ Καίσαρι	" " . .	Καρπίων Ἀνουβίωνος .	τῷ οἴκῳ τῶν Ἀλεξανδρέων.	Cagnat IGr. 604	—	562
	Silvanus						
291	Silvano sancto	Glava Panega . . .	heredes Eftecenthi Coci	ex vico Longino-para	Dobr. Izv. 78 n. 109	Thracian Rider . . .	567
292	Silvano et Dianae	" " . . .	L. Naevius Probus .	vet(eranus)	ib. 79 n. 110 fg. 55	" " . .	568
293	Silvano san[cto]	" " . . .	—	—	ib. 81 n. 114	" " . . .	569
294	Sil[vano]	" " . . .	—	—	ib. 81 n. 115 fg. 57	" " . .	570
295	Deo Si[lvano]	" " . . .	Val(erius) Procul[us]	—	ib. 80 n. 112	" " . .	571
296	Silvano	" " . . .	Diszas Taesi	—	ib. 80 n. 113 fg. 56	" " . .	572
297	San(c)to Silvano [et] Dian(a)e . .	" " . . .	Cocceius Priscus . .	tesararius	Dobr. Izv. 55 n. 33 fg. 25 . .	Hygieia, Asclepios and Telesphoros .	573
298	San(c)to Silvano	" " . . .	Aur(elius) Marcius .	mil(es).	ib. 55 n. 34 fg. 49.	"	574
299	Sa[nct]o Silvano Deo et Dianae .	" " . . .	—	—	ib. 56 n. 35 fg. 27.	"	575
300	Silvano et Silvestri	Berkovitsa	Iulianus	—	CIL III 12367; Dobr. XVI 69 f. fg. 37; Merlin RA XXXVI (1900) 420 f., fg. 1	Silvan with a Nymph	576

No	Dedications	Found at	Dedicators	Quality	Sources	Relief	No. in the bulgarian Appendix (P-Iturka) see p. 167
301	Silvano Do[min]o	Tirnovo	T. Octavius Fronto	—	CIL III 12341=6143; AEM XV 217 n. 104; Seure RA XII (1908) 41 n. 39	—	577
302	Silvestris	Sevastopol	Cristi Quete... gluntius	—	CIL III 12511	—	578
	Theos — Θεός						
303	Θεῷ Δαβατοπείω see n. 103	—	—	—	—	—	—
304	Θεοῖς Ὁσίωι καὶ Δικαίωι	Paskalevets	ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Οὐλπ(ίας) Νεικοπόλεως τῆς πρὸς Ἴστρον	—	Cagnat IGr. 568; Seure RA XII (1908) 54 n. 56; AEM XVII 180 n. 25	—	585
305	Θεᾷ ἐπηκόῳ εὐαντήτῳ	Nikyup	Λούκιος Ἀνδρόνε(ι)κος	—	Dyak. Sb. XX 54; AEM XV 180 n. 26; Seure RA XII (1908) 53 n. 54	—	584
306	[Θ]εοῖς Π[ατρῴοις?] Ἀντων[είνῳ ... Σεβ]αστῷ καὶ	Mangalia—Callatis	{ προνοο[υμένου?] [Οὐ]αλερίο[υ...] [π]ονταρχή[σαντος] ... }	—	Cagnat IGr. n. 651; AEM VI 7 n 13	—	551
	Tempus Bonum						
307	Tempori Bono	Akerman—Tyras	{ pro salute dominorum nn. etc. }	—	CIL III 12510=13747	—	583
	Zeus and Hera						
308	Δεῷ Διεῖ	Staklen—Novae	Πρισκεῖνιος	βαλιστὲς λεγι(ῶνος) πρώτης Ἰταλικῆς	Velkov God. 1922—1925, p. 2, fg. 227.	—	588
309	Διὶ Ὀλυμπίῳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀθηνᾷ	Nikyup	Τ[ιβ.] Κλ. Πρεισκεῖνος	ἀργυροταμίας καὶ (τρὶς) ἄρ[ξας] τὴν (πρώτην) ἀρχήν	AEM X 242 n. 9; Cagnat IGr. n. 564 = 1411; Seure RA XII(1908) 45 n 47	—	589
310	Διὶ Ὀλυμπίωι καὶ Ἥραι Ζυγία καὶ Ἀθηνᾷ Πολιάδι	" " "	Λουκᾶς Ζένωνος Νεικαιεὺς καὶ Νεικοπολείτης	—	Cagnat IGr. n. 565=1412; Seure ib. 45 n. 48; AEM XV 220	—	590
311	Δι[ὶ] Ὀλυνπίῳ καὶ Ἥρᾳ Ζυγεία	" " "	Αἴ(λιος) Κλαύδει[ο]ς Νεικα(ι)εύς	—	Seure RA XII (1908) 46 n. 49; Cagnat IGr. 1413	—	591
312	Διὶ Κεραυνίῳ(ι)	" " "	ἡ πόλις	—	Dobr. Sb. XVIII 729 n. 21 fg. 18; AEM X 242 n. 7; Seure RA XII 41 n. 38; Cagnat IGr. n. 563=1410	—	592
313	Διεὶ καὶ Ἥρα(ι) καὶ Ἀθηνᾶ(ι)	Radanovo	ὑμνῳδοὶ πρεσβύτεροι {ὑπὲρ τῆς τῶν αὐτοκρατόρων τύχης καὶ διαμονῆς}	—	Seure RA XII (1908) 46 n. 50; Cagnat IGr. n. 526; AEM XV 219 n. 110; Dobr. Sb. XVIII 726 n. 20 fg. 17; cp. Dyak. Sb. XX 53 fg. 21	—	593
314	Διὶ Ὀλυμπίῳ	Nikyup	Μαρτιάλης Βείθυος β'	—	Dobr. Izv. 167 n. 213 fg. 135	—	595

No	Dedications	Found at	Dedicators
315	Ἥρα Ὀλυμπία	"	"
316	—	Mezdra	. . . κμιανος Ἰαρούλου .
317	—	Aptaat	[Εὐ]ρυφῶν Ἀγαθόκλεος
318	Διὶ Διμερανῷ	Gorna Oryahovitsa	Χρυσίων . . . . .
319	Διὶ Οκκοληνῷ	Kamenets	Γ. Ἀντώνιος Δωνᾶτος .
320	Διεὶ Ὀχονην[ῷ]	Tirnovo	Ἀ[σκ]λ[η]π[ε]ιάδης Ἀσ<σ>κ[ληπειοδότου]
321	Iovi et Iunoni Διὶ κὲ Ἥρα	Batemberg near Razgrad	Aurel. Mucianus Αὐρήλ(ιος) Μουκιανός
322	—	Paskalevets	Σούρα . . . . .
323	[Δ]ιὶ	Samovodene	Ζιαμέ[τ]ρα? . . . . .
	Zbelthiourdos		
324	[Κυ]ρίω Ζβελθιουρδ[ω]	Haydar near Popovo	—

Abbreviations:

AEM. — Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn
Bass. — Bassanovitch.
Bull. arch. — Bulletin archéologique, 1894
CIL III. — Corpus Inscriptionum Latinarum, tomus III
CTextes. — Fr. Cumont, Textes et Monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, Bruxelles, 1899
DB. — Kanitz, Donau-Bulgarien und der Balkan, Leipzig, 1879.
Dobr. — Dobrusky
Dyak. — Dyakovitch.
Durostorum. — Municipium Aurelium Durostorum (estratto dalla Rivista di Filologia e d'Istruzione classica, anno II, fasc. III, Torino, 1924
Izv. — Archeologichesky Izvestia na Narodniya Muzey, kniga I, 1907 (Materialy po archeologiyata na Bulgaria

Quality	Sources	Relief	№ in the bulgarian Appendix (Priturka) see p. 167
—	ib. 167 n. 214 fg 136 . . .	—	596
—	Filov Izv d-vo I (1910) 224 .	Zeus (fragment) . .	597
—	Dobr. Sb. XVIII 768 n 68 .	" " . . .	601
—	Seure RA II (1908) 43 n. 42 .	—	602
—	Seure ib. 42 n. 40; Cagnat IGr. n. 560; AEM XVII 176 n. 15		
—	Seure, RA XII (1908) 42 n. 41; Kanitz DB III p. 341 n. 11 .	—	603
κώμης Μασκιοβρί[ας] .	Dobr. Izv. 169 n. 216 fg. 138; Cagnat IGr. n. 1435 . . .	—	604
—	Dobr. ib. 170 n. 217 fg. 139 .	Zeus with Hera . .	605
—	Dobr. ib. 51 n. 3; Seure ib. 52 n. 53;	Zeus	606
		"	608
—	—	"	621

Izv. d-vo. — Izvestia na bulgarskoto archeologichesko drujestvo
Izv. Inst. — Izvestia na bulgarskiya archeologichesky institut
Izv. ist. d-vo. — Izvestia na istoricheskoto drujestvo.
IGr. — Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes, t. I
Kalinka. — E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien, 1906 (Kalinka 148 = Kalinka, Antike Denkmäler etc., № 148)
Op. — Opis na starinite v Chernomorskata oblast, II, Sofia, 1927
RA. — Revue archéologique
Sb. — Sbornik za narodni umotvorenia (izdava Ministerstvoto na Narodnoto prosveshtenie).
Šk. — Shkorpil

Dobr. Sb. XVIII 768 f. 69 fg. 49 = Dobrusky, Sbornik etc., vol. XVIII, p. 768 f., № 69, fig. 49.

Among the religious inscriptions[1] that have been hitherto found in Moesia Inferior and which total more than 300, the second place, in respect of frequency, next to the inscriptions devoted to the „Thracian Rider", is occupied by the offerings to the official Roman cult of Iupiter Capitolinus, who appears in most cases alone, or together with Iuno Regina and only seldom with Minerva.

All these inscriptions, numbering 45, are written in Latin. Everywhere they show the might and pride of the Conqueror State in the country.

In Latin are also the inscriptions offered to the very Roman cult of the Genii, of Sylvan, of Nemesis, as well as those of Liber Pater, of Quadriviae, of Di militares, of Bonus Eventus, of Tempus Bonum, and of the Celtic god Magutis.

The third place is occupied by the votive offerings to Apollo and Diana. Accordingly, their cult has been one of the most widespred cults in Moesia Inferior. Practically half of the inscriptions are in Greek and the remainder in Latin. The epithet „Regina" is caracteristic of the Thraco-Moesian Diana. The Thracian surname of Apollo (Αὐλαρκηνός or Αὐλαρίοχος) in the dedications found at Tirnovo, Gorna-Brestnitsa, Devnya and Assardjik, as well as the way of representing Apollo like the Thracian Rider on horseback, but holding a guitar (as in two reliefs), and the Thracian names of some worshippers (Αὐλούπορις Αὐλουπόρεος etc.) remind us of the Thracian substratum of this cult in Moesia Inferior. However, the Thracian standard is under the weight of a twofold interpretation — Greek and Roman.

The inscriptions devoted to healing deities come for the most part from the Asclepian sanctuary at Glava-Panega. Hitherto have been found 58 such inscriptions, written all, with exception of 4, in Greek, but 32 of them bear the image of the Thracian Rider.

Out of all cults in Moesia Inferior the most widespread has been the cult of the so called „Thracian Rider", that is the native namelless god of forest, gardens, and vineyards, a hinter and warrior, described in the inscriptions usually as Heros or Heron, with a Latin or Thracian surname. Most of the religious inscriptions and reliefs found hitherto in Moesia Inferior are dedicated to that cult. In some cases the

[1] By religious inscriptions are meant here those, in which mention is made either of a god together of the offerer, or only of the god, or of the offerer alone.

Thracian Rider is approached to Apollo, in other cases, to Sylvan, to Sylvan and Diana, or to Asclepios. A portion of the reliefs, in which the Rider generally bears the name of νέος Ἥρως, represent heroized dead men.

A considerable portion of the worshippers are private persons, whose occupation or social position is not mentioned on the inscriptions; among the worshippers, whose official duty is made mention of, the first place is held by warriors (*milites*, στρατιῶται), next to whom come the centurions, the beneficiarians, the veterans and the provincial bailiffs (*legati Augusti pro praetore*), and, of the urban aristocracy, the *duumviri*, βουλευταί. As offerers appear also villages (*vici*) and towns (ἡ πόλις, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος).

The Thracian element in the names of the offerers is considerable and conspicuous. One-third of the evidenced offerers' names in Moesia Inferior are Thracian; the remainder are Roman, Greek, or of Asian origin.

The Eastern cults, taken individually, occupy the sixth or seventh place, in respect of frequency of epigraphic monuments hitherto discovered in the region under review, and they must range next to the cults of the Thracian Rider, of the Capitoline deities, of Apollo and Diana, of Asclepios and the healing gods, and of Zeus and Hera.

The most widespread of all Eastern cults is the cult of Mithras. Mr. Toutain[1] has pointed out the exotic caracter of the Eastern cults in the latin provinces of the Empire. These cults have been imported here from the Orient and spread by soldiers and foreigners.

In the reliefs too some peculiarities may be observed. In three reliefs found at the village Suhatche (in the region of Bela-Slatina), at Paskalevets (near Tirnovo) and at Samovodene (in the district of Tirnovo), Zeus is represented with a snake creeping on the soil. In the relief from Suhatche, Zeus and Hera are represented in a charriot, with 4 wheels and 2 horses on the right; Zeus holds in his right hand the thunderbolt, and a snake is seen creeping before the horses on the right. In the other two reliefs Zeus is shown with the lightning and an eagle behind him, on the right. Mr. Rostovtseff has expressed the opinion that in a series of reliefs from Moesia and Thrace, on which are represented Zeus and Hera, are in fact shown the great chthonic god of the Thracians and his female hypostasis.

Notwithstanding the various influences which has undergone the native Thracian religion on behalf of the Roman, Greeko-Roman and Eastern cults, it appears that the Thracian population here stuck to its own national and domestic cults. I have referred already to the fact that Apollo holding a guitar is represented on horseback, like the Thracian Rider, in two reliefs from Kara-Hussein and Hassardjik and

[1] Toutain, Les cultes païens dans l'empire romain, vol II.

in a statuette from Djisdarkioy. The Dioscuri too, in some reliefs, take the form and the costume of the Thracian native god. And the supreme god of the official religion of Rome is approached and associated with the local Hero in a dedication from Tomis, and on another inscription found in the western part of Haemus he is worshipped together with *dii deaeque praesides Haemi montis*. Even the Persian god Mithras was represented as the native nameless god, the Thracian Rider; in a series of reliefs a twin was added to Mithras and this pair was united with the Great Mother Goddess „who tempers the harsh creed of the warrior with a female element denoting the productive and nutritive powers"[1].

The reliefs have been dealt with in detail in the Bulgarian text.

---

[1] M. Rostovtseff, A History of the Ancient World, vol. II, p. 341

Показалецъ на мѣстнитѣ имена

Абдера (Булустра) 8.
Абоба (Шуменско) 16, 116, 207, 209, 256.
Адамъ-Клисе-Tropaeum Traiani 18, 58, 113, 138, 141, 168, 184, 201, 216, 238, 246, 258, 260, 262.
Aegissus — Тулча 12, 16.
Азия 3, 27, 35, 141, 271.
Акерманъ-Tyras 230.
Almus-Ломъ 16.
Алакапу (до Кюстенджа) 113, 120, 203.
Ampurias (Испания) 88.
Антиохия 4.
Анхиало 11.
Анадолъ-кьой 16, 19, 211.
Аполония 11, 55, 56.
Apollonia 8, 11.
Аптаатъ (Добричко) 44, 48, 102, 133, 179, 184, 232, 244, 248, 268.
Армения 12, 144.
Аркадия 74.
Арковна връхъ (Провадийско) 125, 152.
Арабия 163.
Арабларъ (Поповско) 113, 125, 203, 254.
Асълъ-бейлии (Провадийско), 113, 195, 252.
Асарджикъ (Провадийско) 59, 161, 168, 238.
Атларъ (Ески-джумайско) 113.
Африка 25, 163.
Axiopollis 9.
Ахъръ-кьой (Провадийско) 150, 219.
Бабадагъ 16, 17, 211, 256.
Балкански полуостровъ 3, 5, 10, 105, 110, 132.
Батембергъ (Разградско) 42, 44, 48, 232, 268.
Балчикъ 85, 204, 207.
Балчикъ-Dionysopolis 81, 82, 85, 102, 113, 154, 182, 183.
Базауртъ (Добричко) 99, 185.
Бабокъ връхъ (Провадийско) 197.
Берковица 50, 52, 53, 229, 264.
Бесапара 132.
Бесиулъ 204, 250.
Битиния 4, 27.
Бистрилица (Берковско) 66, 172, 242.
Брѣстовецъ (Плѣвенско) 59, 113, 199, 238.
Бузаджиларе (Сливенско) 50.
Бутово 96, 254.
Бѣла (Бѣлоградчикско) 70.
Бѣлени (Свищовско) 23, 24, 113, 128.
Бѣжаново (Луковитско) 60, 113, 129, 233.
Бѣла-Слатина 137, 227, 264.
Бѣла-черква (Търновско) 113, 150, 199, 219, 233.
Бѣлчинъ (Самоковско) 150.
Варна-Odessos 44, 67, 91, 111, 154, 155, 165, 180, 183, 188, 214, 226, 230, 234, 244, 246, 248, 260.
Варна 48, 71, 113, 116, 155, 158, 183,186, 188, 189, 200, 201, 205, 206, 207, 214, 225, 226, 231, 237.
Vetera 143.
Vicus Celeris 107, 108.
Вишовъ-градъ (Търновско) 32, 87, 223, 224, 264.
Враца 98, 102, 167, 189, 198.
Вълчедърма (Ломско) 66, 173.
Габрово 8, 111, 125, 199, 252.
Габаре (Бѣлослатинско) 63, 171, 240.
Галата (при Варна) 205.
Галацъ 9
Галиче (Орѣховско) 4, 152, 153, 220.
Галия 166.
Гебедже (Варненско) 112.
Гертина (до Галацъ) 158, 215.
Гелинджикъ (Добричко) 113, 202.
Германия 163.
Гигенъ (Никополско) 60, 66, 67, 82,148, 155, 158, 167, 168, 171, 182, 185, 209, 210, 213, 215, 216, 217, 218.
Гигенъ-Oescus 54, 62, 63, 81, 89,133, 141, 142, 167, 171, 173, 186, 188, 199, 209, 214, 216, 217, 222, 230, 240, 256, 260, 262.
Глава Панега 52, 53, 54, 60, 63, 65, 66, 67, 74, 75, 76, 98, 102, 111, 113, 120, 124, 125, 161, 167, 171, 172, 173, 174, 191, 221, 226, 228, 229, 238, 240, 242, 244, 250, 252, 262, 164, 270.
Гложене (Тетевенско) 113, 197.
Голѣмо-Яларе (Търновско) 44, 165, 216, 233, 234.
Голѣмо-село (Калоферско) 58, 89.
Голѣма-Брѣстница (Тетевенско) 111, 161, 190, 238, 252.
Голѣма-Франга (Варненско) 205.
Горна-Панония 31.
Горна-Орѣховица 43, 81, 125, 199, 232, 252, 268.
Горна-Липница (Търновско) 72, 182.
Горна-Мизия 143, 150.
Горско-Абланово (Бѣленско) 113, 197.
Горско-Косово (Севлиевско) 138, 184, 186, 246, 248.
Горско-Калугерово (Севлиевско) 89.
Гривица (Плѣвенско) 113, 199.
Громшинъ (Фердинандско) 208, 254.
Гулянци (Никополско) 113, 203.
Гърция 68, 86, 91, 103, 157, 270, 271.
Гюндоглу (Варненско) 113, 200.

Дакия 12, 24, 25, 31, 51, 60, 61, 65, 73, 76, 148, 150.
Далмация 25, 51, 143.
Дамаскъ 163.
Дамлалж-Хумалж (Провадийско) 113, 200.
Девня 59, 60, 61, 116, 161.
Девня-Marcianopolis 112, 117, 168, 194, 288.
Дерманци (Луковитско) 16, 18, 208.
Джанаваръ-тепе връхъ 196.
Джаферлии (Варненско) 113, 201.
Джевизли (Варненско) 113, 201.
Джиздаръ-кьой (Провадийско) 112, 195.
Дивдѣдово (Шуменско) 113, 250.
Дийникли 83.
Дикилиташъ (до Търново) 227.
Дионисополисъ 136.
Dionysopolis 7, 8, 32, 46, 94, 95, 101.
Dionysopolis-Балчикъ 9, 33, 73, 104, 136.
Дичинъ (Търновско) 113, 198, 252
Добруджа 3, 6, 12, 62, 63, 105, 108, 160, 204.
Долихе (въ Сирия) 138.
Долна-Мизия, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 14, 16 и passim.
Долна-Липница (Търновско) 32, 224,
Долна-Бешовица (Врачанско), 16, 19, 208, 216, 254.
Долни-Чифликъ (Варненско) 113, 201.
Доробанцъ 16, 17, 211, 258.
Драгоево (Шуменско) 113, 203.
Драганово (Г-Орѣховско) 184.
Дулгеръ 19, 211, 258.
Durostorum-Силистра 5, 12, 16, 21, 71, 148.
Durostorum 17, 19, 21, 36, 132, 142.
Джбене (Луковитско) 113, 129, 250.
Египетъ 86, 146, 154
Екрене (Балчишко) 113,116,170,207,238.
Елада 8.
Ески-Джумая 113, 203,
Ески-Арнаутларъ (Провадийско) 113, 200, 254.
Ески-Джумайско 44, 48, 130, 150, 234, 244, 250.
Иглица 223.
Иглища-Troesmis 141, 142, 208, 209, 213, 215, 218, 223, 256, 260, 262.
Индия 154.
Иранъ 151.
Istros 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 32, 36, 43,46, 56, 94, 95, 100, 102, 107, 109, 110, 129, 131, 143, 148, 154, 159, 163, 164, 165, 211, 260, 262.
Istros-Каранасуфъ 8, 16, 19, 25, 34, 55, 74, 103, 104, 108, 109, 128, 148, 156.
Истросъ 136, 158,
Истъръ 55, 56.
Исакча 62, 170, 171, 184, 240, 276.
Исакча-Noviodumum 212.
Италия 13, 14, 41, 51, 68, 90, 105, 110, 138 157.
Истенликъ връхъ, 197.
Кабиюкъ (Шуменско) 117.
Каменецъ (Плѣвенско) 43, 268.
Каменецъ (Тетевенско) 232.
Калатисъ 84, 90, 135, 136, 158.
Callatis 8, 44, 71, 74, 83, 91, 95, 100, 101, 103, 104, 119.
Callatis-Мангалия 9, 16, 71, 73, 86, 94, 135, 136, 158.
Калиакра носъ 113, 204.
Камено-поле (Бѣлослатинско) 16, 17, 56, 209.
Караагачъ (Свищовско) 24.
Карашъ (Тетевенско) 42, 210, 231, 232, 256.
Карахарманъ (Vicus Celeris) 63, 105, 168, 172, 222.
Кара-Пелитъ (Куртбунарско) 204.
Каранасуфъ 33, 225.
Каранасуфъ-Istros 105, 113, 141, 155, 205, 212, 217, 225, 258, 262.
Кара-Хюсеинъ (Варненско) 112, 196, 271.
Кара-Исенъ (Свищовско) 113, 116, 124. 199, 207, 250.
Караачъ-Софуларъ (Провадийско) 113, 200, 250.
Carsium-Хърсово 9, 19.
Каспичанъ 203.
Кая-ардж (Провадийско) 112.
Кечидере 50.
Кизикъ 74.
Китай 154.
Кованлъкъ (Провадийско) 168, 200.
Ковачевецъ (Поповско) 44, 111, 134, 213, 234, 260.
Котеновци (Берковско) 53, 113, 198, 230.
Комарево (Берковско) 66, 208, 254.
Косово (Видинско) 89.
Кочуларе (Силистренско) 116, 207.
Крамолинъ (Севлиевско) 113, 127.
Крепча (Поповско) 70, 80, 81, 93, 99, 182, 185, 189, 230.
Кротонъ 74.
Критъ 140.
Кривъ-градъ (Тетевенско) 42.
Кръстецъ връхъ 197.
Кунино (Бѣлослатинско) 113, 154, 174, 183, 198, 175, 242, 250.
Куле-махале (Ломско) 141, 217, 262.
Кълново (Преславско) 111, 193.
Кюлевча (Шуменско) 113, 202.
Кюстенджа 214, 215, 225, 226, 227, 228, 248.
Кюстенджа-Tomis 105, 113, 142, 186, 202, 203, 205, 208, 211, 213, 219, 229, 225, 227, 250, 258, 260, 264.
Левски (Плѣвенско) 208, 254.
Липница (Орханийско) 75, 78, 102, 124, 173, 189, 1 8, 242, 252.
Лисецъ (Ловчанско) 113, 197, 280.
Lovetch 237.
Ломъ 70, 89, 187.
Ломъ-Almos 97, 150, 186, 220, 221, 248, 262.
Лукания 105.
Лъжене (Ловчанско) 71, 89, 90, 182, 186, 198, 248.
Лѣсковецъ (Търн.) 111, 125, 199, 252.
Лѣскóвецъ (Берковско) 198, 250.
Люблянъ (Поповско) 111, 189, 250.
Мадара (Шуменско) 68, 72, 113, 187, 202, 237, 248.
Мала-Азия 4, 23, 27, 74, 91, 105, 144, 151, 154, 155.
Малка-Скития 7, 109, 132.
Мала Фалива (Шуменско) 203.
Марковча (Новозагорско) 51, 183, 234, 254.
Мартенъ (Русенско) 61, 170, 216.
Македониа 10, 11, 76, 124.
Маркова-капия (Троянския Балканъ) 24, 209, 254.
Мангалия-Callatis 18, 29, 81, 98, 99, 113, 167, 189, 204, 211, 215, 226, 228, 254, 258, 266.
Маркианополъ 80, 91, 94, 95, 97, 100.
Marcianopolis 66, 80, 91, 92, 93, 94, 95,97, 99, 103, 159.
Марцианополъ 28, 45, 46, 57, 136, 158.
Марцианополисъ - Девня 136.
Макрешъ (Кулска ок.) 210.
Марковча (Шуменско) 105, 154.
Мачинъ 184, 246.
Мегданъ-кьой (до Исакча) 139, 184, 246.
Мездра (Врач.) 44, 113, 198, 232, 268.
Месемврия 11.
Мехадия-Херкулесбадъ (въ Дакия) 72.
Мелникъ 124.
Месопотамия 146.
Мизия 10, 11, 12, 20, 25, 54, 55, 60, 65, 68, 79, 80, 86, 91, 120, 144.
Миндя (Еленска ок.) 113, 197, 252.
Михайлово (Старо-Загорско) 153.
Михилци (Търновско) 168, 238.
Moesia 160, 270.
Moesia Inferior 3, 6, 7, 11, 14, 21, 24, 28, 31, 35, 36, 41, 42, 55, 74, 86, 105, 106, 110, 137, 160.
Moesia Superior 11, 210.
Montanensium 16, 21.
Монастиръ (Провадийско) 113, 200.
Могила 203.
Мокрешъ 16, 21, 256.
Мулчова 16, 18, 212, 258.
Мусуджикъ (Варненско) 200.
Муратъ 139, 184, 248.
Municipium Montanensium - Фердинандъ 16, 83.
Мъртвица (Плѣв.) 71, 18?, 202, 237, 248.
Настрадинъ 212.
Неданъ (Търновско) 16, 18, 209, 254.
Неаполъ 34.
Никея 28, 99.
Никополисъ 22, 28, 83, 91, 99, 103, 136, 158.
Никополъ 23, 45, 46, 80, 100, 101, 106.
Nicopolis 23, 74, 80, 99, 101.
Nicopolis ad Istrum 11, 21, 22, 23, 28, 32, 35, 57, 65, 72, 73, 80, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 129, 136, 137, 155, 158, 159, 223, 227, 242, 246.
Николаево (Ловчанско) 72, 187, 248.
Николицелъ 138, 139, 184, 246.
Николаевка (Варненско) 113, 201.
Никюпъ - Nicopolis 91, 95.
Никюпъ-Nicopolis ad Istrum 98, 141, 167, 174, 188, 214, 221, 248, 260, 262, 264, 266.
Никюпъ 11, 32, 70, 75, 82, 87, 96, 98, 99, 116, 181, 182, 185, 189, 206, 214, 216, 222, 224, 227, 228, 230, 231, 266.
Novae (при Свищовъ) 16, 23, 25, 39, 102.
Novae - Стъкленъ 11, 98, 148, 160.
Noviodumum-Исакча 19, 139.
Noviodumum 16, 17, 211, 260.
Нумидия 155.
Овча-могила (Свищовско) 113, 200.
Odessos - Варна 28, 57, 73, 104, 136, 156.

Odessos 8, 10, 11, 46, 47, 49, 86, 100, 101, 129, 131.
Одесосъ 28, 80, 91, 92, 94, 95, 96, 136, 137, 158.
Oescus 12, 36, 142, 143, 163.
Олбия 6, 10, 156.
Омуръ-Факж (Куртбунарско) 113, 204.
Опжка (Поповско) 44, 234.
Ортакьой 112.
Орѣхово (Врачанско) 234.
Осенецъ (Разградско) 44, 48, 234.
Османъ-пазаръ 61, 117, 204, 238.
Ostia 14.
Островъ (Орѣховско) 63, 171, 211, 240, 258.
Павликени (Търновско) 70, 80, 81, 87, 97, 103, 181, 187, 213, 221, 229, 246, 260, 264.
Палмиръ 163.
Панония 143, 150.
Парионъ (въ М.-Азия) 98.
Паскалевецъ (Търновско) 230, 233, 266, 268.
Pautalia - Кюстендилъ 76, 77,
Pautalia 76, 78.
Пауталия 120.
Паша-кьой (Варненско) 112.
Паша-кьой (Г.-Орѣховско) 194.
Пелишатъ (Плѣвенско) 24, 209, 254.
Персия 146.
Петричъ-калеси (Провад.) 61, 111, 117, 195.
Пирея 63.
Пловдивъ 60, 101.
Плѣвенъ 24, 64, 142, 172, 218, 237, 240.
Поликрайще (Търновско) 32, 224.
Поповско 41, 234.
Преславъ 45, 232.
Пруса 74.
Раданово (Търновско) 216, 231, 266.
Разградъ 4, 44, 48, 58, 101, 168, 173, 188, 189, 220, 221, 232, 237, 238.
Рахово (Русенско) 170.
Ребро (Трънско) 150.
Реджебъ-махале 112.
Ресенъ (Търновско) 32, 81. 181, 225.
Речка—Romula 62, 171, 240.
Рибенъ-ad Putea (Плѣвенско) 182.
Рибенъ (Плѣвенско) 25, 81, 209, 234.
Римъ 13, 14, 15, 26, 27, 71, 88, 91, 138, 147, 154, 155, 157.
Родосъ 9.
Русе 44, 70, 99, 113, 120, 185, 201.
Русе - Sexanta Prista 142, 189, 219.
Русия 153, 154.
Rustchuk 237
Садина (Поповско) 66, 113, 172, 204, 240, 242.
Садовецъ (Плѣвенско) 98, 168.
Самоводене (Търновско) 45, 49, 233, 271.
Самотраки 154.
Сазла (Разградско) 113, 202, 254
Сараджа (Добричко) 113, 158, 168, 202, 238.
Сарж-яръ (Свищовско) 102, 221.
Саржгьолъ 102, 221.
Сахара 163.
Свищовъ 11, 18, 63, 72, 82, 89, 102, 150, 171, 186, 188, 210, 213, 237, 256.
Севастополъ (Херсонесъ Таврически) 229, 266.
Северна Британия 141.

Северна България 3, 4, 69, 160.
Синопе 56.
Силистра - Durostorum 141, 154, 184, 188, 202, 216, 220, 248, 250, 262.
Силистра 150.
Сираково (Орѣховско) 171, 240.
Сирия 4, 5, 12, 151, 154.
Сицилия 68.
Смирна 23, 27.
Сопотъ (Ловчанско) 44, 48, 232.
Созополъ 55.
Стара Загора 59.
Стъкленъ 44, 48, 60, 218
Стъкленъ-Novae 25, 68, 142, 150, 168, 173, 181, 186, 213, 220, 230, 234, 246, 260, 266.
Стратидже 187, 248.
Сухаче (Бѣлослатинско) 45, 49, 233, 271.
Тарентъ 74.
Тасосъ 83.
Теке-Козлѵджа (Шум.) 112, 113, 202.
Тестедже (Провадийско) 113, 200.
Тива 74.
Тира 6, 156.
Tyras 6.
Тодоричене (Луковитско) 113, 127, 252.
Tomis 8, 17, 19, 25, 29, 32, 34, 36, 46, 91, 92, 93, 94, 97, 99, 100, 102, 104,135, 155, 157, 159, 224, 248, 272.
Tomis - Кюстенджа 16, 17, 73, 120, 136, 155, 156.
Томи 75, 80, 91, 94, 95, 101, 104, 107, 108, 135, 136, 137, 155, 158.
Топчии (Разградско) 113, 204.
Thracia 11.
Тракия 6, 11, 47, 48, 50, 54, 55, 58, 60, 79, 86, 110, 113, 116, 120, 144, 150, 151, 153, 270, 271.
Трирь 74.
Троянъ 11, 12, 26.
Troesmis 91.
Troesmis-Иглица 12, 16, 19, 24, 25, 32, 148, 158, 160.
Tropaeum Traiani - Адамклисе 16, 25, 102, 144.
Tropaeum Traiani 142, 143.
Троя 155.
Тулча 62, 170, 171, 211, 240.
Тулча-Aegissus 56, 210.
Търново 43, 53, 59, 81, 82, 87, 111, 161, 181, 229, 232, 237, 238, 246, 266 268.
Тюркъ-Арнаутларъ (Провадийско) 112, 200.
Ulmetum 213.
Ulpia 213.
Utum 218.
Фердинандъ 21, 58, 113, 170, 171, 181, 197, 238, 240.
Фердинандъ-Municipium Montanensium 62, 81, 87, 141, 216, 223, 238, 262, 264.
Филипополъ 64.
Хайдаръ (Поповско) 50, 235, 268.
Хасидулукъ (окр. Кюстенжа) 204, 250.
Хасърджикъ (Провад) 112, 194, 271.
Хераклея 74.
Хотница (Търновско) 99, 185.
Хърлецъ (Орѣховско) 113.
Хърлещъ-Augusta (Орѣховско) 113, 185, 199.
Čelei 139, 184, 248.
Черчеланъ (на Дунава) 70, 189.
Чиренъ (Врачанско) 111.
Чумаковци (Бѣлослатинско) 111.
Шамлиево (Никополско) 142.
Шатрово (Дупнишко) 50.
Шуменъ 16, 19, 20, 201, 209, 237, 256.
Шуменско 61, 128, 158, 215, 238.
Южна Русия 4.
Юнусчиларъ (Балчишко) 33.
Ютюклеръ (Разградско) 66, 69, 173, 187, 248.
Яларе (Търновко) 44, 48.
Ясж-тепе 112.
Жгленъ (Луковитско) 113, 197.

ЧЕСТО УПОТРѢБЕНИ СЪКРАЩЕНИЯ ВЪ ТЕКСТА

AEM. — Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich- Ungarn.

Arch. Anzeiger. — Archäologischer Anzeiger, Beiblatt zum Jahrbuch des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts, Berlin.

Arch. für Religionwiss. — Archiv für Religionswissenschaft, Leipzig.

Арх. Изв. — Археологически Известия на Народния музей въ София. Книга I (Материали по археологията на България), София, 1907 год.

Античнитѣ монети. — Н. А. Мушмовъ, Античнитѣ монети на Балканския полуостровъ и монетитѣ на българскитѣ царе, София, 1912 год.

BCH. — Bulletin de Correspondance Hellénique, Paris.

CIL. — Corpus Inscriptionum Latinarum.

CIGr. — Corpus Inscriptionum Graecarum.

Dict. — Ch Daremberg et Edm- Saglio, Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Paris.

Die antiken Münzen. — Behrendt Pick, Die antiken Münzen von Dacien und Mösien, Berlin.

Една находка. — Н. А. Мушмовъ, Една находка на монети отъ Мизия и Тракия (сп. „Училищенъ Прегледъ", год. XXII, кн. 6, 1923, стр. 351 сл.).

Год. Нар. Музей. — Годишникъ на Народния музей.

Изв. бълг. арх. д-во. — Известия на българското археологическо дружество.

Изв. бълг. арх. инст. — Известия на българския археологически институтъ.

IGr. I или Inscr. Graecae.—Inscriptiones Graecae ad res romanas pertinentes, t. I.

Jahreshefte. — Jahreshefte des österreichischen archäologischen Institutes in Wien.

Kalinka — Ernst Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien, 1906. (Цифрата следъ думата Kalinka означава номеръ на надписа: Kalinka 148 = Kalinka, Antike Denmäler и пр., № 148).

Lex. — W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griechishen und römischen Mythologie.

Mél. или Mélanges. — Albert Dumont- Th. Homolle- L. Heuzey, Mélanges d'Archéologie et d'Épigraphie, Paris, 1892.

Мсб. — (Министерски сборникъ). Сборникъ за Народни Умотворения.

Описъ II. — Карелъ Шкорпилъ, Описъ на старинитѣ въ Черноморската область, II часть (Светилища и паметници съ изображения на конници), София, 1927.

Österr. Jahreshefte (вж. Jahreshefte).

Rev. arch. — Revue archéologique

Rev. des Ét. anciennes. — Revue des Études anciennes.

Rev. des Ét. grecques. — Revue des Études grecques.

Роспись. — М Ростовцевъ, Роспись Керченской гробницы, открытой въ 1891 году. Отпечатъкъ отъ Сборникъ въ честь графа А. А. Бобринскаго, С. Петербургъ, 1911.

Thraker. — W. Tomaschek, Die alten Thraker, Wien.

Знакътъ * предъ номера на монетата въ цитираната passim книга на Н. А. Мушмовъ, Античнитѣ монети, означава, че екземплярътъ отъ съответната монета се намира въ нумизматичната сбирка на Народния музей въ София.

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

Уводъ 3

Часть I. Официални римски култове. Капитолинската тройка на чело съ Iupiter optimus maximus; култъ на императора и на Dea Roma; жреци на тоя култъ: sacerdotes provinciae, понтарси, flamines, мѣстни жреци. — Dii militares 15

Часть II. Глава I. Неофициални култове. Римски и гръко-римски божества; сближени или отъждествени съ тѣхъ домашни, тракийски божества 41

Iupiter — Ζεύς и Iuno — Ἥρα. Великиятъ хтонически богъ Δαρζάλας или Δερζελάτης; небесниятъ тракийски богъ Ζβελθιουρδος. — Ζεὺς ὕψιστος 42

Силванъ 51

Аполонъ 55

Артемида — Диана. Diana regina. Бендида. Diana Germethita. — Хеката . . 61

Хеката 67

Херкулесъ (Херакълъ) 68

Асклепий, Хигия и Телесфоръ 74

Дионисъ — Бакхусъ 80

Сабазий 87

Култътъ на гениитѣ 89

Абстрактни божества 90

Виктория 91

Фортуна 93

Конкордия 95

Bonus Eventus и Tempus Bonum 96

Немезида 97

Афродита — Venus. Еросъ. Приапъ 98

Деметра 100

Други божества: Quadriviae, Хермесъ (Меркурий), Θεὸς Δαβατόπειος, четиритѣ Хори, тритѣ нимфи, Mars Ultor, Атина (Минерва), Хелиосъ (Солъ), Диоскури 101

Празникътъ Rosalia 105

Глава II. Тракийски култове. Тракийскиятъ конникъ 111

Келтски божестве 123

Часть III. Източни култове. Египетски божества. Сараписъ, Изисъ Анубисъ; рѣчниятъ богъ Нилъ 135

Сирийскиятъ богъ Долихенъ 138

Ирански култове. Митра 140

Групата двама конници съ богиня 149

Богинята върху разградскитѣ плочки 152

Малоазиатски култове: Кибела (Mater magna Deum) и Атисъ . . 154

Общъ погледъ 160

Притурка. Паметници (надписи и релиефи), които свидетелствуватъ за култоветѣ въ Долна Мизия 167

Summary (резюме на английски) 236

Показалецъ на мѣстнитѣ имена 273

Съкращения 277

Допълнение и поправки 280

Карта 281

Допълнения

Къмъ списъка на понтарситѣ (стр. 37) се прибавя:

[M.] Οὐλπ. Ἀρτεμίδωρος (Pârvan, Dacia II, стр. 218, № 21; ср. притурка № 484.)

Къмъ списъка на архиереитѣ (стр. 38):

Единъ надписъ отъ Никюпъ (M. Britschkoff, Neue Inschriften aus Nicopolis ad Istrum въ Athenische Mitteilungen XXXXVIII, 1923, стр. 113, № 25) ни дава единъ ἀρχιερεὺς φιλότιμος, на име Ἀντώνιος Φῆλιξ (ср. притурка № 532);

известниятъ ни M. Ἰο[ύ]νιος Δ[ο]υκιανὸς ἀρχιε[ρατικὸ]ς κα[ὶ] Ο[ὐ]λπία Ἀγριππεῖνα [ἀ]ρχιερατικὴ [σύμβι]ος αὐτοῦ ни е засвидетелствуванъ и съ другъ надписъ отъ Никюпъ (M. Britschkoff, ibid., стр. 111, № 22) съ тукъ означенитѣ попълвания (ср притурка № 531).

Поправки

На стр. 7 р. 12 отъ долу вм. Девня чети: Балчикъ.

На стр. 19 р. 4 отъ долу вм. петь чети: четири.

На стр. 96 р. 11 и 18 отъ долу вм. bonus чети: bonum.

На стр. 113 р. 8 отъ долу вм. Атларово (при Преславъ) чети: Атларъ (Ески-Джумайско).

На стр. 150 р. 10 отъ горе вм. Балчикъ чети: Бѣлчинъ.

При два-три случая на разногласие въ обозначение на околии или селища вѣрни сж обозначенията въ притурката.

Въ Изв. бълг. арх. инст. II (1923/24), стр. 210—212 погрѣшно е означено, че находката съ посвещения на Iupiter optimus maximus произхожда отъ Мокрешъ (Ломско); отъ тукъ и грешката на стр. 21 вь настоящата книга. Тая находка произхожда отъ с. Макрешъ Кулско (ср. притурка, № 411 сл.).

Къмъ надписъ № 131 (стр. 179) да се прибави: CIL III 6223.

Надписъ № 622 (стр. 235) не спада къмъ заглавието Zeus hypsistos (техническа грѣшка).

Проверка 2012 г.

Проверка 2002 г.

ПРОВЕРКА 1971 г.

4785—1927